નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

સંયુત્તનિકાયે

મહાવગ્ગટીકા

૧. મગ્ગસંયુત્તં

૧. અવિજ્જાવગ્ગો

૧-૨. અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના

૧-૨. પુબ્બઙ્ગમાતિ પુબ્બેચરા. અવિજ્જા હિ અઞ્ઞાણલક્ખણા સમ્મુય્હનાકારેન આરમ્મણે પવત્તતીતિ સમ્પયુત્તધમ્માનમ્પિ તદાકારાનુવિધાનતાય પચ્ચયો હોતિ. તથા હિ તે અનિચ્ચાસુભદુક્ખાનત્તસભાવેપિ ધમ્મે નિચ્ચાદિતો ગણ્હન્તિ, અયમસ્સા તેસં સહજાતવસેન પુબ્બઙ્ગમતા. યં પન મોહેન અભિભૂતો પાપકિરિયાય આદીનવં અપસ્સન્તો પાણં હનતિ, અદિન્નં આદિયતિ, કામેસુ મિચ્છા ચરતિ, મુસા ભણતિ, અઞ્ઞમ્પિ વિવિધં દુસ્સીલ્યં આચરતિ, અયમસ્સ સહજાતવસેન ચ ઉપનિસ્સયવસેન ચ પુબ્બઙ્ગમતા. **સમાપજ્જનાયા**તિ તબ્ભાવાપજ્જનાય અકુસલપ્પત્તિયા. **સભાવપટિલાભાયા**તિ અત્તલાભાય. તેનાહ ''**ઉપ્પત્તિયા**''તિ. સા પનેસા વુત્તાકારેન અકુસલાનં પુબ્બઙ્ગમભૂતા અવિજ્જા ઉપ્પજ્જતીતિ સમ્બન્ધો. **યદેત**ન્તિ યં એતં પાપાજિગુચ્છનતાય પાપતો **અલજ્જનાકારસણ્ઠિતં અહિરિકં**, પાપાનુત્રાસતાય **પાપતો અભાયનાકારસણ્ઠિતઞ્ચ અનોત્તપ્પં**, **એતં** દ્વયં **અનુદેવ** અન્વાગતમેવ. **અનુ**-સદ્દેન ચેત્થ **એત**ન્તિ ઉપયોગવચનં. **અનુદેવા**તિ એતસ્સ અત્થો સહેવ એકતોતિ. એત્થ અવિજ્જાય વુત્તનયાનુસારેન તપ્પટિપક્ખતો ચ અત્થો વેદિતબ્બો. અયં પન વિસેસો – તત્થ યથા અકુસલકમ્મપથવસેન પવત્તિયં પુબ્બઙ્ગમતા અવિજ્જાય, એવં કુસલકમ્મપથવસેન પુઞ્ઞકિરિયવત્થુવસેન ચ પવત્તિયં વિજ્જાય પુબ્બઙ્ગમતા વત્તબ્બા. વીમંસાધિપતિવસેન પવત્તિયં આધિપચ્ચાકારવસેન ચ પુબ્બઙ્ગમતા વેદિતબ્બા. હ્રીહેવાતિ ચ અવધારણં આધિપચ્ચાકારસ્સ સહજાતેનેવ સઙ્ગહેતબ્બતો.

લજ્જનાકારસણ્ઠિતાતિ પાપતો જિગુચ્છનાકારસણ્ઠિતા. **ભાયનાકારસણ્ઠિત**ન્તિ ઉત્તસનાકારસણ્ઠિતં. **એત્થા**તિ હિરિઓત્તપ્પે. વિદતિ, વિન્દતીતિ વા **વિજ્જા. વિદ્દસૂ**તિ ચ સપ્પઞ્ઞપરિયાયોતિ આહ ''**વિદ્દસુનોતિ વિદુનો**''તિ. **યાથાવદિટ્ઠી**તિ અવિપરીતા દિટ્ઠિ, સંકિલેસતો **નિય્યાનિકદિટ્ઠિ. સમ્માદિટ્ઠિ પહોતી**તિ એત્થ સા વિજ્જા સમ્માદિટ્ઠિ વેદિતબ્બા. **ન એકતો સબ્બાનિ લબ્ભન્તિ** સમ્માવાચાકમ્મન્તાજીવાનં પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ અનેકરૂપત્તા. **લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે એકતો લબ્ભન્તિ** કિચ્ચતો ભિન્નાનમ્પિ તાસં તત્થ સરૂપતો અભિન્નત્તા. એકા એવ હિ વિરતિ મગ્ગક્ખણે તિસ્સન્નમ્પિ વિરતીનં કિચ્ચં સાધેન્તી પવત્તતિ, યથા એકા એવ સમ્માદિટ્ઠિ પરિજાનનાદિવસેન ચતુબ્બિધકિચ્ચં સાધેન્તી પવત્તતિ. તાનિ ચ ખો સબ્બાનિ અટ્ઠપિ પઠમજ્ઝાનિકે મગ્ગે લબ્ભન્તીતિ યોજના. **પઠમજ્ઝાનિકે**તિ પઠમઝાનવન્તે.

તથાભૂતસ્સાતિ અરિયમગ્ગસમઙ્ગિનો. **યસ્મા મહાસળાયતનસુત્તે વુત્તં** ''સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં પઞ્ચન્નં એવ અઙ્ગાનં વસેના''તિ, **તસ્મા પઞ્ચઙ્ગિકો લોકુત્તરમગ્ગો હોતિ**. ''પુબ્બેવ ખો પના''તિ હિ વચનં તદા મગ્ગક્ખણે વિરતીનં અભાવં ઞાપેતિ, તસ્મા કામાવચરચિત્તેસુ વિય લોકુત્તરચિત્તેસુ વિરતિ અનિયતાતિ અધિપ્પાયો. **પરિસુદ્ધભાવદસ્સન**ન્તિ પરિસુદ્ધસીલભાવદસ્સનત્થં. **અયમત્થો દીપિતો**, ન અરિયમગ્ગે વિરતીનં અભાવો.

યદિ એવં કસ્મા અભિધમ્મે મગ્ગવિભઙ્ગે પઞ્ચઙ્ગિકવારો આગતોતિ આહ "**યમ્પિ અભિધમ્મે**"તિઆદિ. **તન્તિ** ''પઞ્ચઙ્ગિકો મગ્ગો હોતી''તિ વચનં. "**એકં કિચ્ચન્તરં દસ્સેતું વુત્ત**"ન્તિ વત્વા તં દસ્સેતું "**યસ્મિઞ્હિ કાલે**"તિઆદિ વુત્તં. **યસ્મિઞ્હિ કાલે**તિ લોકિયકાલે . તેન ''એકં કિચ્ચન્તર''ન્તિ વુત્તં અટ્ઠઙ્ગિકકિચ્ચં દસ્સેતિ. વિરતિઉપ્પાદનેન મિચ્છાવાચાદીનિ પુગ્ગલેન મગ્ગસમયે પજહાપેન્તીતિ સમ્માદિટ્ઠિઆદીનિ ''પઞ્ચ કારકઙ્ગાની''તિ વુત્તાનિ. સમ્માવાચાદિકિરિયા હિ વિરતિ, તઞ્ચ એતાનિ કારાપેન્તીતિ. **વિરતિવસેના**તિ વિરમણકિરિયાવસેન કારાપકભાવેન, કત્તુભાવેન વાતિ અત્થો. ''વિરતિત્તયવસેના''તિ વા પાઠો.

સમ્માકમ્મન્તો પૂરતીતિ ઇમેહિ સમ્માદિટ્ઠિઆદીહિ સમ્માકમ્મન્તકિચ્ચં પૂરતિ નામ તેહિ વીરિયાદિકેહિ તદત્થસિદ્ધિતો. તમ્પિ સન્ધાય "**એકં કિચ્ચન્તરં દસ્સેતુ**"ન્તિ વુત્તં. **ઇમં કિચ્ચન્તરં દસ્સેતુ**ન્તિ લોકુત્તરમગ્ગક્ખણેપિ ઇમાનેવ પઞ્ચ સમ્માવાચાદિવિરતિત્તયસ્સ એકક્ખણે કારાપકઙ્ગાનીતિ દસ્સેતું. **એવં વુત્ત**ન્તિ ''તસ્મિં સમયે પઞ્ચઙ્ગિકો મગ્ગો હોતી''તિ (વિભ॰ ૪૯૪) એવં વુત્તં. લોકિયમગ્ગક્ખણે પઞ્ચેવ હોન્તિ, વિરતિ પન અનિયતા, તસ્મા ''છઅઙ્ગિકો''તિ અવત્વા ''પઞ્ચઙ્ગિકો''ઇચ્ચેવ વુત્તં. તયિદં અભિધમ્મે પઞ્ચઙ્ગિકવારદેસનાય કારણકિત્તનમગ્ગો, અરિયમગ્ગો પન અટ્ઠઙ્ગિકોવાતિ દસ્સેતું, "**યા ચ, ભિક્ખવે**"તિઆદિમાહ, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. મિચ્છાદિટ્ઠિઆદિકા દસ, તપ્પચ્ચયા અકુસલા ચ દસાતિ વીસતિ અકુસલપક્ખિયા, સમ્માદિટ્ઠિઆદિકા દસ, તપ્પચ્ચયા કુસલા ચ દસાતિ વીસતિ કુસલપક્ખિયા મહાચત્તારીસકસુત્તે વુત્તા. **મહાચત્તારીસક**ન્તિ તસ્સેતં નામં. **મિસ્સકોવ કથિતો** લોકુત્તરસ્સપિ ઇધ લબ્ભમાનત્તા.

યસ્મા કોસલસંયુત્તેપિ ઇધ ચ થેરેન ''ઉપડ્ઢમિદં, ભન્તે, બ્રહ્મચરિયસ્સા''તિઆદિના વુત્તં ''મા હેવં આનન્દા''તિઆદિના પટિક્ખિપિત્વા ''સકલમેવિદં આનન્દા''તિઆદિના ભગવતા દેસિતં સુત્તં આગતં. તસ્સત્થો કોસલસંયુત્તવણ્ણનાયં વુત્તો, તસ્મા વુત્તં "**કોસલસંયુત્તે વુત્તત્થમેવા**"તિ.

અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના

૩. સાવકબોધિ સાવકપારમિયો, તપ્પરિયાપન્નં ઞાણં સાવકપારમિઞાણં, તં પન દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં તત્થપિ ધમ્મસેનાપતિનો એવ સવિસેસં મત્થકં પત્તં, ન ઇતરેસન્તિ આહ – "**સાવક...પે॰... અપ્પત્તતાયા**"તિ. તસ્મા તસ્સ મત્થકપ્પત્તિયા મગ્ગબ્રહ્મચરિયે ઇજ્ઝન્તે તસ્સ એકદેસો ઇધ ઇજ્ઝતિ, ન સકલન્તિ. ન હિ અદ્ધબ્રહ્મચરિયં નામ અત્થિ, તસ્મા વુત્તં, "**સકલમ્પિ ...પે॰... લબ્ભતી**"તિ, તં પન ભણ્ડાગારિકો નાઞ્ઞાસિ ઞાણસ્સ સાવકવિસયેપિ સપ્પદેસિકત્તા, ધમ્મસેનાપતિ પન ઞાણસ્સ તત્થ નિપ્પદેસિકત્તા અઞ્ઞાસીતિ. તેનાહ – "**આનન્દત્થેરો...પે॰... અઞ્ઞાસી**"તિ. **એવમાહા**તિ ''સકલમિદં, ભન્તે''તિ એવં અવોચ.

સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. જાણુસ્સોણિબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૪. **વળવાભિ**-સદ્દો વળવાપરિયાયોતિ આહ "**ચતૂહિ વળવાહિ યુત્તરથેના**"તિ. **યોધરથો**તિ યોધેહિ યુજ્ઝનત્થં આરોહિતબ્બરથો. **અલઙ્કારરથો** મઙ્ગલદિવસેસુ અલઙ્કતપટિયત્તેહિ આરોહિતબ્બરથો. **ઘનદુકુલેન પરિવારિતો**તિ રજતપટ્ટવણ્ણેન સેતદુકુલેન પટિચ્છાદિતો. પટિચ્છાદનત્થો હિ ઇધ પરિવારસદ્દો. **રજતપનાળિસુપરિક્ખિત્તા** સેતભાવકરણત્થં.

છન્નં છન્નં માસાનન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. **એકવારં નગરં પદક્ખિણં કરોતી**તિ ઇદં તસ્મિં ઠાનન્તરે ઠિતેન કાતબ્બં ચારિત્તં. **નગરતો ન પક્કન્તા**તિ નગરતો બહિ ન ગતા. મઙ્ગલવચને નિયુત્તા **મઙ્ગલિકા**, સુવત્થિવચને નિયુત્તા **સોવત્થિકા**. **આદિ**-સદ્દેન થુતિમાગધવન્દિકાચરિયકે સઙ્ગણ્હાતિ. **સુકપત્તસદિસાનિ** વણ્ણતો.

વણ્ણગીતન્તિ થુતિગીતં. બ્રહ્મભૂતં સેટ્ઠભૂતં યાનં, બ્રહ્મભૂતાનં સેટ્ઠભૂતાનં યાનન્તિ વા **બ્રહ્મયાનં**. **વિજિતત્તા** વિસેસેન જિનનતો. **રાગં વિનયમાના પરિયોસાપેતી**તિ સબ્બમ્પિ રાગં સમુચ્છેદવિનયવસેન વિનેતિ, અત્તનો કિચ્ચં પરિયોસાપેતિ. કિચ્ચપરિયોસાપનેનેવ હિ સયમ્પિ પરિયોસાનં નિપ્ફત્તિં ઉપગચ્છતિ. તેનાહ "**પરિયોસાનં ગચ્છતિ નિપ્ફજ્જતી**"તિ.

ધુરન્તિ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ "**તત્રમજ્ઝત્તતાયુગે યુત્તા**"તિ. **ઈસા**તિ યુગસન્ધારિકા દારુયુગળા. યથા વા બાહિરં યુગં ધારેતિ, તસ્સા ઠિતાય એવ કિચ્ચસિદ્ધિ, એવં કિરિયાવસેન લદ્ધબલેન તત્રમજ્ઝત્તતાયુગે થિરં ધારેતિ, તેહેવ અરિયમગ્ગરથસ્સ પવત્તનં. **હિરિ**ગ્ગહણેન ચેત્થ તંસહચરણતો ઓત્તપ્પમ્પિ ગહિતંયેવ હોતિ. તેનાહ "**અત્તના સદ્ધિ**"ન્તિઆદિ. નાળિયા મિનમાનો પુરિસો વિય આરમ્મણં મિનાતીતિ **મનો**. કતરં પન તં મનો, કથઞ્ચસ્સ યોત્તસદિસતાતિ આહ "**વિપસ્સનાચિત્ત**"ન્તિઆદિ. તેન યોત્તં વિયાતિ યોત્તન્તિ દસ્સેતિ. લોકિયવિપસ્સનાચિત્તં અતિરેકપઞ્ઞાસ કુસલધમ્મે એકાબદ્ધે એકસઙ્ગહિતે કરોતીતિ સમ્બન્ધો. તે પન "ફસ્સો હોતિ...પે॰... અવિક્ખેપો હોતી"તિ ચિત્તઙ્ગવસેન **ધમ્મસઙ્ગહે** (ધ॰ સ॰ ૧) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બા. **લોકુત્તરવિપસ્સનાચિત્તન્તિ** મગ્ગચિત્તં આહ. **અતિરેકસટ્ઠી**તિ તે એવ સમ્માકમ્મન્તાજીવેહિ અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિયાદીહિ ચ સદ્ધિં અતિરેકસટ્ઠિ કુસલધમ્મે. **એકાબદ્ધે**તિ એકસ્મિં એવ આરમ્મણે આબદ્ધે. **એકસઙ્ગહે**તિ તથેવ વિપસ્સનાકિચ્ચવસેન એકસઙ્ગહે કરોતિ. પુબ્બઙ્ગમભાવેન આરક્ખં સારેતીતિ **આરક્ખસારથી**. "**યથા હિ રથસ્સ...પે॰... સારથી**"તિ વત્વા તં દસ્સેતું "**યોગ્ગિયો**"તિ વુત્તં. **ધુરં વાહેતિ** યોગ્ગે. **યોજેતિ** યોગ્ગે સમગતિયઞ્ચ. **અક્ખં અબ્ભઞ્જતિ** સુખપ્પવત્તનત્થં. **રથં પેસેતિ** યોગ્ગચોદનેન. **નિબ્બિસેવને કરોતિ** ગમનવીથિયં પટિપાદનેન સન્નિયોજેતિ. **આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના**તિ આરક્ખં પચ્ચુપટ્ઠપેતિ અસમ્મોસસભાવત્તા. **ગતિયો**તિ પવત્તિયો, નિપ્ફત્તિયો વા. **સમન્વેસતી**તિ ગવેસતિ.

અરિયપુગ્ગલસ્સ નિબ્બાનં પટિમુખં સમ્પાપને રથો વિયાતિ **રથો**. પરિકરોતિ વિભૂસયતીતિ **પરિક્ખારો**, વિભૂસનં, સીલઞ્ચ અરિયમગ્ગસ્સ વિભૂસનટ્ઠાનિયં. તેન વુત્તં "**ચતુપારિસુદ્ધિસીલાલઙ્કારો**"તિ, સીલભૂસનોતિ અત્થો. **વિપસ્સનાસમ્પયુત્તાનન્તિ** લોકિયાય લોકુત્તરાય ચ વિપસ્સનાય સમ્પયુત્તાનં. વિધિના ઈરેતબ્બતો પવત્તેતબ્બતો **વીરિયં**, સમ્માવાયામો. સમં સમ્મા ચ ધિયતીતિ સમાધિ, ધુરઞ્ચ તં સમાધિ ચાતિ ધુરસમાધિ, ઉપેક્ખા ધુરસમાધિ એતસ્સાતિ **ઉપેક્ખાધુરસમાધિ**, અરિયમગ્ગો ઉપેક્ખાસઙ્ખાતધુરસમાધીતિ અત્થો. અટ્ઠકથાયં પન બ્યઞ્જનં

અનાદિયિત્વા ધુરસમાધિસદ્ધાનં ભિન્નાધિકરણતા વુત્તા. **પયોગમજ્ઝત્તે**તિ વીરિયસમતાય. **અનિચ્છા**તિ ઇચ્છાપટિપક્ખા. તેનાહ "**અલોભસઞ્ઞાતા**"તિ. **પરિવારણ**ન્તિ પરિવારો, પરિચ્છદોતિ અત્થો.

મેત્તાતિ મેત્તાચેતોવિમુત્તિ. તથા **કરુણા**. **પુબ્બભાગો**તિ ઉભિન્નમ્પિ ઉપચારો. દ્વેપિ કાયચિત્તવિવેકા વિય પુબ્બભાગધમ્મવસેન વુત્તા. **અરિયમગ્ગરથે**તિ પરિસુદ્ધમગ્ગસઞ્ઞાતે રથે. અરિયમગ્ગરથો ચ મગ્ગરથો ચાતિ **અરિયમગ્ગરથો**, એવં એકસેસનયેન વા અત્થો વેદિતબ્બો. તેનાહ "**ઇમસ્મિં લોકિયલોકુત્તરમગ્ગરથે ઠિતો**"તિ. **સન્નદ્ધચમ્મો**તિ યોગાવચરસ્સ પટિમુક્કચમ્મં. **ન નં તે વિજ્ઝન્તી**તિ વચનપથા ન નં વિજ્ઝન્તિ. ધમ્મભેદનવસેન ન ભઞ્જતિ, તસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ રથસ્સ સમ્મા યોજિતસ્સ અન્તરા ભઙ્ગો નત્થીતિ અત્થો.

અત્તનો પુરિસકારં નિસ્સાય લદ્ધત્તા અત્તનો સન્તાનેતિ અધિપ્પાયો. **અનુત્તર**ન્તિ ઉત્તરરહિતં. તતો એવ **સેટ્ઠયાનં**, નસ્સ કેનચિ સદિસન્તિ **અસદિસં**. ધિતિસમ્પન્નતાય **ધીરા પણ્ડિતપુરિસા લોકમ્હા નિય્યન્તિ ગચ્છન્તિ**. ''જયં જય''ન્તિ ગાથાયં વચનવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ "**જિનન્તા જિનન્તા**"તિ.

જાણુસ્સોણિબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. કિમત્થિયસુત્તાદિવણ્ણના

૫-૬. નિયમત્થોતિ અવધારણત્થો. **તેન** નિયમેન અવધારણેન – **અઞ્ઞં મગ્ગં પટિક્ખિપતિ** ઇતો અઞ્ઞસ્સ નિય્યાનિકમગ્ગસ્સ અભાવતો. ''દુક્ખસ્સ પરિઞ્ઞત્થ''ન્તિ વુત્તત્તા **વટ્ટદુક્ખં કથિતં**. અરિયમગ્ગે ગહિતે તસ્સ પુબ્બભાગમગ્ગો વિપસ્સનાય ગહિતો એવાતિ "**મિસ્સકમગ્ગો કથિતો**"તિ વુત્તં. **ઉત્તાનમેવ** અપુબ્બસ્સ અભાવા. અયં પન વિસેસો ''રાગક્ખયો''તિઆદીહિ યદિપિ નિબ્બાનં વુત્તં. તથાપિ અરહત્તં વિય બ્રહ્મચરિયમ્પિ. તેન નિબ્બાનં એવ વુચ્ચતિ "**ઇદં બ્રહ્મચરિયપરિયોસાન**"ન્તિ.

કિમત્થિયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દુતિયઅઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૭. રાગવિનયાદિપદેહિ નિબ્બાનં વાપિ વુચ્ચેય્ય અરહત્તં વાપિ. યસ્મા સો ભિક્ખુ ઉભયત્થપિ નિવિટ્ઠબુદ્ધિ, તસ્મા ભગવા તસ્સ અજ્ઝાસયવસેન ''નિબ્બાનધાતુયા ખો એત''ન્તિઆદિના નિબ્બાનધાતું વિસ્સજ્જેત્વા પુન ''આસવાનં ખયો તેન વુચ્ચતી''તિ આહ. યસ્મા અરિયમગ્ગો રાગાદિકે સમુચ્છેદવસેન વિનેતિ, આસવઞ્ચ સબ્બસો ખેપેતિ, તેન ચ વુત્તં નિબ્બાનં અરહત્તઞ્ચ, તસ્મા તદુભયં "**રાગવિનયોતિઆદિ નામમેવા**"તિ વુત્તં. **અનુસન્ધિકુસલતાય પુચ્છન્તો એતં અવોચા**તિ ઇમિના ''પુચ્છાનુસન્ધિ ઇધ લબ્ભતી''તિ દીપિતં, અજ્ઝાસયાનુસન્ધિપિ એત્થ લબ્ભતેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

દુતિયઅઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૮. **એકેન પરિયાયેન અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગં વિભજિત્વા**તિ ‘‘સમ્માદિટ્ઠી’’તિઆદિના એકેન પરિયાયેન અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં વિભાગેન દસ્સેત્વા ‘‘કતમા ચ, ભિક્ખવે, સમ્માદિટ્ઠી’’તિઆદિના **પુન અપરેન પરિયાયેન વિભજિતુકામો**. ઉગ્ગહધારણપરિચયઞાણાનિપિ સવનઞાણે એવ અવરોધં ગચ્છન્તીતિ “**સવનસમ્મસનપટિવેધપચ્ચવેક્ખણવસેના**”તિ વુત્તં.

કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસોતિ કમ્મટ્ઠાનપટિપત્તિ. પુરિમાનિ દ્વે સચ્ચાનિ ઉગ્ગણ્હિત્વાતિ સમ્બન્ધો. **ઇટ્ઠં કન્તં મનાપન્તિ** નિરોધમગ્ગેસુ નિન્નભાવં દસ્સેતિ, ન અભિનન્દનં, તન્નિન્નભાવો એવ ચ તત્થ કમ્મકરણં દટ્ઠબ્બં. એકેનેવાકારેન સચ્ચાનં પટિવેધનિમિત્તતા, સો એવ અભિમુખભાવો તેસં સમાગમોતિ **એકાભિસમયો**.

અસ્સાતિ ઞાણસ્સ, યોગિનો વા. એત્થ ચ કેચિ ‘‘લોકિયઞાણમ્પિ પટિવેધો સબ્બસ્સ યાથાવબોધભાવતો’’તિ વદન્તિ. નનુ ઉગ્ગહાદિપટિવેધો ચ પટિવેધોવ, ન ચ સો લોકુત્તરોતિ? તં ન, કેવલેન પટિવેધ-સદ્દેન ઉગ્ગહાદિપટિવેધાનં અવચનીયત્તા, પટિવેધનિમિત્તત્તા વા ઉગ્ગહાદિવસેન પવત્તં દુક્ખાદીસુ પુબ્બભાગે ઞાણં ‘‘પટિવેધો’’તિ વુચ્ચતિ, ન પટિવેધત્તા, પટિવેધભૂતમેવ પન ઞાણં ઉજુકં પટિવેધોતિ વત્તબ્બતં અરહતિ. **કિચ્ચતો**તિ પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચતો. **આરમ્મણપટિવેધો**તિ સચ્છિકિરિયાપટિવેધમાહ. **કિચ્ચતો**તિ અસમ્મોહપટિવેધં. ઉગ્ગહાદીહિ સચ્ચસ્સ પરિગ્ગણ્હનં **પરિગ્ગહો**.

દુદ્દસત્તાતિ અનધિગતઞાણેન યાથાવસરસલક્ખણતો દટ્ઠું અસક્કુણેય્યત્તા ઉપ્પત્તિતો પાકટાનિપિ. તેનાહ “**દુક્ખસચ્ચં હી**”તિઆદિ. **ઉભયન્તિ** પુરિમં સચ્ચદ્વયં. **પયોગો**તિ કિરિયા, વાયામો વા. તસ્સ મહન્તતરસ્સ ઇચ્છિતબ્બતં દુક્કરતરતઞ્ચ ઉપમાહિ દસ્સેતિ “**ભવગ્ગગ્ગહણત્થ**”ન્તિઆદિના. યથા પુરિમં સચ્ચદ્વયં વિય કેનચિ પરિયાયેન અપાકટતાય પરમગમ્ભીરત્તા ઉગ્ગહાદિવસેન પુબ્બભાગે પવત્તિભેદં ગહેત્વા “**દુક્ખે ઞાણ**”ન્તિઆદિના ચતુબ્બિધં કત્વા વુત્તં. **એકમેવ તં ઞાણં હોતિ** એકાભિસમયવસેનેવ પવત્તનતો.

કામપચ્ચનીકટ્ઠેનાતિ કામાનં ઉજુપચ્ચનીકભાવેન. **કામતો નિસ્સટભાવેના**તિ કામેહિ વિસંયુત્તભાવેન. **કામં સમ્મસન્તસ્સા**તિ દુવિધમ્પિ કામં અનિચ્ચાદિતો સમ્મસન્તસ્સ. પજ્જતિ પવત્તતિ એતેનાતિ પદં, કામસ્સ પદન્તિ **કામપદં**, કામસ્સ ઉપ્પત્તિકારણસ્સ ઘાતો સમુગ્ઘાતો, તં **કામપદઘાતં**. તેનાહ “**કામવૂપસમ**”ન્તિ. કામેહિ વિવિત્તં **કામવિવિત્તં**. સો એવ ચ નેસં અન્તો સમુચ્છેદવિવેકેતિ કત્વા તસ્મિં સાધેતબ્બે ઉપ્પન્નોતિ વુત્તં “**કામવિવિત્તન્તે ઉપ્પન્નો**”તિ. કામતો નિક્ખમતીતિ નિક્ખમો, સો એવ **નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પો**. ઇમસ્મિઞ્ચ નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પસ્સ સદ્દત્થવિભાવેન યથાવુત્તો કામપચ્ચનીકટ્ઠાદિકો અત્થનિદ્ધારણવિસેસો અન્તોગધો.

એસેવ નયોતિ ઇમિના બ્યાપાદપચ્ચનીકટ્ઠેન વિહિંસાય પચ્ચનીકટ્ઠેનાતિઆદિકં અબ્યાપાદાવિહિંસાસઙ્કપ્પાનં અત્થુદ્ધારણવિધિં અતિદિસતિ. **નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન અબ્યાપાદઅવિહિંસાસઙ્કપ્પે એવ સઙ્ગણ્હાતિ. **કામ…પે॰… સઞ્ઞાનન્તિ** કામવિતક્કાદિવિરતિસમ્પયુત્તાનં નેક્ખમ્માદિસઞ્ઞાનં. **નાનત્તા**તિ નાનાખણિકત્તા. **તીસુ ઠાનેસૂ**તિ તિપ્પકારેસુ કારણેસુ. **ઉપ્પન્નસ્સા**તિ ઉપ્પજ્જનારહસ્સ. ભૂમિલદ્ધઉપ્પન્નં ઇધાધિપ્પેતં. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. **પદચ્છેદતો**તિ કારણુપચ્છેદતો. **પદન્તિ** હિ ઉપ્પત્તિકારણન્તિ વુત્તોવાયમત્થો. **અનુપ્પત્તિસાધનવસેના**તિ યથા સઙ્કપ્પો આયતિં નુપ્પજ્જતિ, એવં અનુપ્પત્તિસાધનવસેન. સમ્માદિટ્ઠિ વિય **એકોવ કુસલસઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જતિ**.

ચતૂસુ ઠાનેસૂતિ વિસંવાદનાદીસુ ચતૂસુ વીતિક્કમટ્ઠાનેસુ. પબ્બજિતાનં મિચ્છાજીવો નામ આહારનિમિત્તકોતિ આહ “**ખાદનીયભોજનીયાદીનં અત્થાયા**”તિ. સબ્બસો અનેસનાય પહાનં સમ્માઆજીવોતિ આહ “**બુદ્ધપ્પસત્થેન**

આજીવેના”તિ. કમ્મપથપત્તાનં વસેન “**સત્તસુ ઠાનેસૂ**”તિ વુત્તં. અકમ્મપથપત્તાય હિ અનેસનાય સો પદઘાતં કરોતિયેવ.

તથારૂપે વા આરમ્મણેતિ યસ્મિં આરમ્મણે ઇમસ્સ પુબ્બે કિલેસા ન ઉપ્પન્ના, તસ્મિં એવ. **અનુપ્પન્નાન**ન્તિ અનુપ્પાદસ્સપિ પત્થનાવસેન અનુપ્પન્નાનં. **વીરિયચ્છન્દ**ન્તિ વીરિયસ્સ નિબ્બત્તેતુકામતાછન્દં. ‘‘છન્દસમ્પયુત્તવીરિયઞ્ચા’’તિ વદન્તિ. વીરિયમેવ પન અનુપ્પન્નાકુસલાનુપ્પાદને લબ્ભમાનછન્દતાય ધુરસમ્પગ્ગહતાય છન્દપરિયાયેન વુત્તં. તથા હિ વીરિયં – ‘‘અનિક્ખિત્તછન્દતા અનિક્ખિત્તધુરતા’’તિ (ધ॰ સ॰ ૨૬) નિદ્દિટ્ઠં. કોસજ્જપક્ખે પતિતું અદત્વા **ચિત્તં પગ્ગહિતં કરોતિ. પધાન**ન્તિ પધાનભૂતવીરિયં.

ઉપ્પત્તિપબન્ધવસેનાતિ નિરન્તરુપ્પાદનવસેન. **ચતૂસુ ઠાનેસુ કિચ્ચસાધનવસેના**તિ યથાવુત્તેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ પધાનકિચ્ચસ્સ નિપ્ફાદનવસેન અનુપ્પાદનાદિવસેન. **કિચ્ચસાધનવસેના**તિ કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ સુભસુખનિચ્ચઅત્તગાહવિધમનવસેન અસુભદુક્ખાનિચ્ચાનત્તસાધનવસેન.

અયન્તિ યથાવુત્તો સદિસાસદિસતાવિસેસો. **અસ્સા**તિ મગ્ગસ્સ. **એત્થ કથ**ન્તિ યદિ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનતો પટ્ઠાય યાવ સબ્બભવગ્ગા ઝાનઙ્ગમગ્ગઙ્ગબોજ્ઝઙ્ગાનં સદિસતા, એવં સન્તે ‘‘આરુપ્પે ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ, તઞ્ચ લોકુત્તર’’ન્તિ એત્થ કથં અત્થો ગહેતબ્બોતિ આહ “**એત્થાપી**”તિઆદિ. **તંઝાનિકાવા**તિ પઠમજ્ઝાનાદીસુ યં ઝાનં મગ્ગપટિલાભસ્સ પાદકભૂતં, તંઝાનિકાવ **અસ્સ** અરિયસ્સ ઉપરિપિ **તયો મગ્ગા** . **એવ**ન્તિ વુત્તાકારેન. **પાદકજ્ઝાનમેવ નિયમેતિ** આરુપ્પે ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનુપ્પત્તિયં. **વિપસ્સનાય આરમ્મણભૂતા ખન્ધા**તિ સમ્મસિતખન્ધે વદન્તિ. **પુગ્ગલજ્ઝાસયો નિયમેતિ** પાદકસમ્મસિતજ્ઝાનાનં ભેદે. યસ્મા સઙ્ખારુપેક્ખાઞાણમેવ અરિયમગ્ગસ્સ બોજ્ઝઙ્ગાદિવિસેસં નિયમેતિ, તતો દુતિયાદિપાદકજ્ઝાનતો ઉપ્પન્નસ્સ સઙ્ખારુપેક્ખાઞાણસ્સ પાદકજ્ઝાનાતિક્કન્તાનં અઙ્ગાનં અસમાપજ્જિતુકામતાવિરાગભાવતો ઇતરસ્સ ચ અતબ્ભાવતો તીસુપિ વાદેસુ વિપસ્સનાવ નિયમેતીતિ વેદિતબ્બો, તસ્મા વિપસ્સનાનિયમેનેવ હિ પઠમવાદેપિ અપાદકજ્ઝાનાદિપાદકાપિ મગ્ગા પઠમજ્ઝાનિકા હોન્તિ. ઇતરેહિ ચ પાદકજ્ઝાનેહિ વિપસ્સનાનિયમેહિ તંતંઝાનિકાવ. એવં સેસવાદેસુ વિપસ્સનાનિયમો યથાસમ્ભવં યોજેતબ્બો. દુતિયવાદે તંતંઝાનિકતા સમ્મસિતસઙ્ખારવિપસ્સનાનિયમેહિ હોતિ. તત્ર હિ વિપસ્સના તંતંવિરાગભાવના ભાવેતબ્બા, ન સોમનસ્સસહગતા ઉપેક્ખાસહગતા હુત્વા ઝાનઙ્ગાદિનિયમં મગ્ગસ્સ કરોતીતિ એવં વિપસ્સનાનિયમો વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમસ્મિઞ્ચ વાદે પાદકસમ્મસિતજ્ઝાનુપનિસ્સયસબ્ભાવે અજ્ઝાસયો એકન્તેન હોતીતિ “**પુગ્ગલજ્ઝાસયો નિયમેતીતિ વદન્તી**”તિ વુત્તં, અટ્ઠકથાયં પન વિસુદ્ધિમગ્ગસ્સ એતિસ્સા અટ્ઠકથાય એકસઙ્ગહિતત્તા “**તેસં વાદવિનિચ્છયો…પે॰… વેદિતબ્બો**”તિ વુત્તં. **પુબ્બભાગે**તિ વિપસ્સનાક્ખણે.

વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સૂકસુત્તવણ્ણના

૯. **સૂક**ન્તિ સાલિયવાદીનં વાલમાહ. સો હિ નિકન્તકસદિસો પટિમુખગતં હત્થં વા પાદં વા ભિન્દતિ, તસ્મા ભેદં ઇચ્છન્તેન ઉદ્ધગ્ગં કત્વા ઠપિતં **સમ્માપણિહિતં** નામ, તથા અટ્ઠપિતં **મિચ્છાપણિહિતં** નામાતિ વુત્તં. **મિચ્છાપણિહિતાયા**તિ કમ્મસ્સકતપઞ્ઞાય મિચ્છાઠપનં નામ – ‘‘ઇમે સત્તા કમ્મવસેન સુખદુક્ખં પચ્ચનુભવન્તિ, તં પન કમ્મં ઇસ્સરસ્સ ઇચ્છાવસેન બ્રહ્મા નિમ્મિનાતી’’તિઆદિના મિચ્છાપકપ્પનં. કેચિ પન ‘‘નત્થિ

દિન્નન્તિઆદિના નયેન પવત્તિ, તસ્સ વા ઞાણસ્સ અપ્પવત્તી''તિ વદન્તિ. **મગ્ગભાવનાયા**તિ એત્થાપિ મિચ્છામગ્ગસ્સ પવત્તનં, અરિયમગ્ગસ્સ વા અપ્પવત્તનં મિચ્છાઠપનં. તેનાહ "**અપ્પવત્તિતત્તા**"તિ. **અવિજ્જં ભિન્દિસ્સતી**તિ અવિજ્જં સમુચ્છિન્દિસ્સતિ. **મગ્ગનિસ્સિતં કત્વા** મગ્ગે એવ પક્ખિપિત્વા. તઞ્હિ ઞાણં મગ્ગસ્સ મૂલકારણં મગ્ગે સિદ્ધે તસ્સ કિચ્ચસ્સ મત્થકપ્પત્તિતો. ''સમ્માપણિહિતાય દિટ્ઠિયા સમ્માપણિહિતાય મગ્ગભાવનાયા''તિ વુત્તત્તા **મિસ્સકમગ્ગો કથિતો**. છવિભેદસદિસો ચેત્થ અવિજ્જાભેદો, લોહિતુપ્પાદસદિસો લોકુત્તરમગ્ગભાવો દટ્ઠબ્બો.

સૂકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. નન્દિયસુત્તવણ્ણના

૧૦. **છન્નપરિબ્બાજકો** વત્થચ્છાદિયા છન્નઙ્ગપરિબ્બાજકો, ન નગ્ગપરિબ્બાજકો.

અવિજ્જાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વિહારવગ્ગો

૧. પઠમવિહારસુત્તવણ્ણના

૧૧. **અડ્ઢમાસ**ન્તિ અચ્ચન્તસંયોગે ઉપયોગવચનં. **પટિસલ્લીયિતુ**ન્તિ યથાવુત્તં કાલં પટિ દિવસે દિવસે સમાપત્તિયં ધમ્મચિન્તાયં ચિત્તં નિલીયિતું. **વિનેતબ્બો**તિ સમુચ્છેદવિનયેન વિનેતબ્બો અરિયમગ્ગાધિગન્તબ્બો. **ત**ન્તિ દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જનં. **અસ્સા**તિ જનતાય. **અપગચ્છતી**તિ સત્થુ સન્તિકતો અપેતિ. **સૂ**તિ નિપાતમત્તં.

પદેસેનાતિ એકદેસેન. સહ પદેસેનાતિ **સપદેસો**. સ્વાયં સપદેસો યસ્મા વેદનાવસેનેવ પાળિયં આગતો, તસ્મા પરમત્થધમ્મકોટ્ઠાસે વેદના અનવસેસતો લબ્ભતિ, તે ગણ્હન્તો "**ખન્ધપદેસો**"તિઆદિમાહ. **તં સબ્બ**ન્તિ ખન્ધપદેસાદિકં સબ્બમ્પિ. "**સમ્મસન્તો**"તિ પદસ્સ અત્થદસ્સનવસેન "**પચ્ચવેક્ખન્તો**"તિ આહ. પચ્ચવેક્ખણા ઇધ સમ્મસનં નામ, ન વિપસ્સના. વિપસ્સનાસમ્મસનં પન ભગવતો વિસાખપુણ્ણમાયં એવ નિપ્ફન્નં, તસ્મા ભગવતો અગ્ગભૂમિકાપિ વેદના અગ્ગભૂમિકાનં સત્તાનં વિરુદ્ધા ઉપ્પજ્જતેવાતિ વુત્તં "**યાવ ભવગ્ગા પવત્તા સુખા વેદના**"તિ. **સબ્બાકારેના**તિ સરૂપતો સમુદયતો અત્થઙ્ગમતો અસ્સાદાદિતોતિ સબ્બાકારેન. **પરિગ્ગણ્હન્તો** ઉપપરિક્ખન્તો.

નિપ્પદેસાનેવ અનવસેસાનેવ. ઇન્દ્રિયસતિપટ્ઠાનપદેસો સુવિઞ્ઞેય્યોતિ અનુદ્ધતો. **અસ્સા**તિ ભગવતો. **ઠાને**તિ તસ્મિં તસ્મિં પચ્ચવેક્ખિતબ્બસઙ્ખાતે ઓકાસે. **સા સા ચ વિહારસમાપત્તી**તિ ખન્ધવસેન આયતનાદિવસેન ચ પવત્તિત્વા તેસં એકદેસભૂતં વેદનંયેવ પરિગ્ગહેત્વા તં સમ્મસિત્વા અનુક્કમેન સમાપન્ના ઝાનસમાપત્તિ ફલસમાપત્તિ ચ. ફલસમાપત્તિ હિ તથા સમ્મસિત્વા પુનપ્પુનં સમાપજ્જનવસેન અત્થતો અભિન્નાપિ અધિટ્ઠાનભૂતધમ્મભેદેન ભિન્ના વિય વુચ્ચતિ, યતો ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સભેદા દેવસિકં વળઞ્જનસમાપત્તિયો અટ્ઠકથાયં વુત્તા. કામં અઞ્ઞધમ્મવસેનપિ જાતા એવ, વેદનાવસેન પનેત્થ અભિનિવેસો કતો **વેદનાનુભાવેન જાતા**. કસ્મા એવં જાતાતિ? બુદ્ધાનં ઞાણપદસ્સ અન્તરવિભાગત્તા. તથા હિ ભગવા સકલમ્પિ અડ્ઢમાસં

વેદનાવસેનેવ સમ્મસનં પવત્તેતિ, તદનુસારેન ચ તા વિહારસમાપત્તિયો સમાપજ્જિ. તયિદં અચ્છરિયં અનઞ્ઞસાધારણં ભિક્ખૂ પવેદેન્તો સત્થા – ‘‘યેન સ્વાહ’’ન્તિઆદિમવોચ.

અકુસલાવાતિ પાણાતિપાત-અદિન્નાદાન-કામેસુમિચ્છાચાર-મુસાવાદ-પિસુણવાચાસમ્ફપ્પલાપ-અભિજ્ઝા-બ્યાપાદવસેન તંતંમિચ્છાદસ્સનવસેન ચ અકુસલા વેદના એવ હોતિ. બ્રહ્મલોકાદીસુ ઉપ્પજ્જિત્વા તત્થ નિચ્ચા ધુવા ભવિસ્સામાતિ એવં દિટ્ઠિં ઉપનિસ્સાયાતિ યોજેતબ્બં. **દેવકુલાદીસુ** દેવપૂજત્થં, સબ્બજનપરિભોગત્થં વા **માલાવચ્છં રોપેન્તિ**. **વધબન્ધનાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન અદિન્નાદાન-મિચ્છાચાર-મુસાવાદ-પિસુણવાચા-સમ્ફપ્પલાપાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. દિટ્ઠધમ્મવિપાકસ્સ અપચુરત્તા અપાકટત્તા ચ ‘‘**ભવન્તરગતાન**’’ન્તિ વુત્તં.

ઇતિ નેસન્તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા. તેન યથા ફરુસવાચાવસેન, એવં તદઞ્ઞેસમ્પિ અકુસલકમ્માનં વસેન સમ્માદિટ્ઠિપચ્ચયા અકુસલવેદનાપ્પવત્તિ યથારહં નીહરિત્વા વત્તબ્બા. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના યથા મિચ્છાદિટ્ઠિપચ્ચયા સમ્માદિટ્ઠિપચ્ચયા ચ કુસલાકુસલવિપાકવેદના સહજાતકોટિયા ઉપનિસ્સયકોટિયા ચ વસેન યથારહં યોજેત્વા દસ્સિતા, એવં મિચ્છાસઙ્કપ્પપચ્ચયાદીસુપિ યથારહં યોજેત્વા દસ્સેતબ્બાતિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ. **છન્દપચ્ચયા**તિ એત્થ તણ્હાછન્દસહિતો કત્તુકામતાછન્દો અધિપ્પેતોતિ આહ ‘‘**છન્દપચ્ચયાતિઆદીસુ પન છન્દપચ્ચયા અટ્ઠલોભસહગતચિત્તસમ્પયુત્તા વેદના વેદિતબ્બા**’’તિ. **વિતક્કપચ્ચયા**તિ એત્થ અપ્પનાપ્પત્તોવ વિતક્કો અધિપ્પેતોતિ વુત્તં ‘‘**વિતક્કપચ્ચયા પઠમજ્ઝાનવેદનાવા**’’તિ. વિતક્કપચ્ચયા પઠમજ્ઝાનવેદનાય ગહિતત્તા ‘‘**ઠપેત્વા પઠમજ્ઝાન**’’ન્તિ. ઉપરિ તિસ્સો રૂપાવચરા, હેટ્ઠા તિસ્સો અરૂપાવચરા એવં **સેસા છ સઞ્ઞાસમાપત્તિવેદના**.

તિણ્ણન્તિ છન્દવિતક્કસઞ્ઞાનં. **અવૂપસમે**તિ પટિપક્ખેન અવૂપસમિતે. તિણ્ણઞ્હિ તેસં સહભાવેન પચ્ચયતા અટ્ઠલોભસહગતચિત્તેસુ એવ. તત્થ યં વત્તબ્બં તં વુત્તમેવ. **છન્દમત્તસ્સા**તિ તેસુ તીસુ છન્દમત્તસ્સ. **વૂપસમે પઠમજ્ઝાનવેદનાવ** અપ્પનાપ્પત્તસ્સ અધિપ્પેતત્તા. **છન્દવિતક્કાનં વૂપસમે દુતિયજ્ઝાનાદિવેદના અધિપ્પેતા** સઞ્ઞાય અવૂપસન્તત્તા. દુતિયજ્ઝાનાદિવેદનાગહણેન હિ સબ્બા સઞ્ઞાસમાપત્તિયો ચ ગહિતાવ હોન્તિ. **તિણ્ણમ્પિ વૂપસમે**તિ છન્દવિતક્કસઞ્ઞાનં વૂપસમે **નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનવેદના અધિપ્પેતા**. ભવગ્ગપ્પત્તસઞ્ઞા હિ વૂપસમન્તિ છન્દસઙ્કપ્પાનં અચ્ચન્તસુખુમભાવપ્પત્તિયા. હેટ્ઠા ‘‘સમ્માદિટ્ઠિપચ્ચયા’’તિ એત્થ સમ્માદિટ્ઠિગ્ગહણેન હેટ્ઠિમમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિપિ ગહિતાવ હોતીતિ આહ – ‘‘**અપ્પત્તસ્સ પત્તિયાતિ અરહત્તફલસ્સ પત્તત્થાયા**’’તિ. અથ વા હેટ્ઠિમમગ્ગાધિગમેન વિના અગ્ગમગ્ગો નત્થીતિ હેટ્ઠિમમગ્ગાધિગમં અત્થાપન્નં કત્વા ‘‘**અરહત્તફલસ્સ પત્તત્થાયા**’’તિ વુત્તં. આયમેતિ ફલેન મિસ્સિતો હોતિ એતેનાતિ **આયામો**, સમ્માવાયામોતિ આહ ‘‘**અત્થિ આયામન્તિ અત્થિ વીરિય**’’ન્તિ. **તસ્સ વીરિયારમ્ભસ્સા**તિ અઞ્ઞાધિગમકારણસ્સ સમ્માવાયામસ્સ વસેન. પાળિયં ઠાન-સદ્દો કારણપરિયાયોતિ આહ – ‘‘**અરહત્તફલસ્સ કારણે**’’તિ. **તપ્પચ્ચયા**તિ એત્થ **તં**-સદ્દેન ‘‘ઠાને’’તિ વુત્તકારણમેવ પચ્ચામટ્ઠન્તિ આહ – ‘‘**અરહત્તસ્સ ઠાનપચ્ચયા**’’તિ. **ચતુમગ્ગસહજાતા**તિ એતેન ‘‘અરહત્તફલસ્સ પત્તત્થાયા’’તિ એત્થ હેટ્ઠિમમગ્ગાનં અત્થાપત્તિવસેન ગહિતભાવમેવ જોતેતિ. કેચિ પન ‘‘ચતુમગ્ગસહજાતાતિ વત્વા નિબ્બત્તિતલોકુત્તરવેદનાતિ ભૂતકથનં વિસેસનં. નિબ્બત્તિતલોકુત્તરવેદનાતિ પઠમં અપેક્ખિતબ્બં, પચ્છા ચતુમગ્ગસહજાતા’’તિ વદન્તિ.

પઠમવિહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવિહારસુત્તવણ્ણના

૧૨. મિચ્છાદિટ્ઠિ વૂપસમતિ સબ્બસો પહીયતિ એતેનાતિ **મિચ્છાદિટ્ઠિવૂપસમો**. ‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિવૂપસમો નામ સમ્માદિટ્ઠિ. ભવન્તરે ઉપ્પજ્જન્તો અતિદૂરેતિ મગ્ગમાનો વિપાકવેદનં ન ગણ્હાતી’’તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. ‘‘**ઇમિના નયેના**’’તિ અતિદિસિત્વાપિ તમત્થં પાકટતરં કાતું ‘‘**યસ્સ યસ્સા**’’તિઆદિં વત્વા એવ સામઞ્ઞવસેન વુત્તમત્થં પચ્છિમેસુ તીસુ પદેસુ સરૂપતોવ દસ્સેતું ‘‘**છન્દવૂપસમપચ્ચયા**’’તિઆદિમાહ, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. **વુત્તત્થાનેવ** અનન્તરસુત્તે.

દુતિયવિહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૭. સેક્ખસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩-૧૭. તિસ્સન્નમ્પિ સિક્ખાનં સિક્ખનં સીલં એતસ્સાતિ **સિક્ખનસીલો**. સિક્ખતીતિપિ વા **સેક્ખો**. વુત્તઞ્હેતં ‘‘સિક્ખતીતિ ખો, ભિક્ખવે, તસ્મા સેક્ખોતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ સિક્ખતિ? અધિસીલમ્પિ સિક્ખતી’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૬). **તીહિ ફલેહિ** હેટ્ઠા. સાપિ ચતુત્થમગ્ગેન સદ્ધિં ઉપ્પન્નસિક્ખાપિ. મગ્ગક્ખણે હિ સિક્ખાકિચ્ચં ન નિટ્ઠિતં વિપ્પકતભાવતો, ફલક્ખણે પન નિટ્ઠિતં નામ. **ઉત્તાનત્થાનેવ** હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા.

સેક્ખસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વિહારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મિચ્છત્તવગ્ગવણ્ણના

૨૧-૩૦. મિચ્છાસભાવન્તિ અયાથાવસભાવં અનિય્યાનિકસભાવં. **સમ્માસભાવન્તિ** યાથાવસભાવં નિય્યાનિકસભાવં. **મિચ્છાપટિપત્તાધિકરણહેતૂ**તિ એત્થ **અધિ**-સદ્દો અનત્થકોતિ આહ – ‘‘**મિચ્છાપટિપત્તિકરણહેતૂ**’’તિ. ઞાયતિ પટિવિદ્ધવસેન નિબ્બાનં ગચ્છતીતિ **ઞાયો**. સો એવ તંસમઙ્ગીનં વટ્ટદુક્ખપાતતો ધારણટ્ઠેન **ધમ્મો**તિ આહ – ‘‘**ઞાયં ધમ્મન્તિ અરિયમગ્ગધમ્મ**’’ન્તિ. ઞાણસ્સ મિચ્છાસભાવો નામ નત્થીતિ વિઞ્ઞાણમેવેત્થ પચ્ચવેક્ખણવસેન પવત્તં ઞાણ-સદ્દેન વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘**મિચ્છાવિઞ્ઞાણો**’’તિ. **મિચ્છાપચ્ચવેક્ખણો**તિ કિઞ્ચિ પાપં કત્વા ‘‘અહો મયા કતં સુકત’’ન્તિ એવં પવત્તો મિચ્છાપચ્ચવેક્ખણો. ગોસીલગોવતાદિપૂરણં મુત્તીતિ એવં ગણ્હતો **મિચ્છાવિમુત્તિ** નામ. મિચ્છાપટિપદાદીહિ વિવટ્ટન્તિ એવં **વટ્ટવિવટ્ટં કથિતં. પુગ્ગલો પુચ્છિતો**તિ નિગમિતો ચ ‘‘અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, અસપ્પુરિસો’’તિઆદિના. કિઞ્ચાપિ ‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિકો હોતી’’તિઆદિના પુગ્ગલોવ નિદ્દિટ્ઠો, તથાપિ પુગ્ગલસીસેનાયં ધમ્મદેસનાતિ આહ ‘‘**ધમ્મો વિભત્તો**’’તિ. તેનેવાહ ‘‘**ધમ્મેન પુગ્ગલો દસ્સિતો**’’તિ. **ધમ્મેના**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિઆદિકેન ધમ્મેન. કલ્યાણપુથુજ્જનતો પટ્ઠાય સબ્બસો **સપ્પુરિસા** નામ, ખીણાસવો **સપ્પુરિસતરો. સુપ્પવત્તનિયો**તિ સુખેન પવત્તેતું સક્કુણેય્યો. **ધાવતી**તિ ગચ્છતિ. પચ્ચયુપ્પન્નેન ઉપેચ્ચ નિસ્સિતબ્બતો ઉપનિસા, પચ્ચયો, એકસ્સ સ-કારસ્સ લોપં કત્વા વાતિ આહ – ‘‘**સઉપનિસં સપચ્ચય**’’ન્તિ. પરિકરણતો **પરિક્ખારો**, પરિવારોતિ આહ – ‘‘**સપરિક્ખારં સપરિવાર**’’ન્તિ. સહજાતવસેન ઉપનિસ્સયવસેન ચ સપચ્ચયતા કિચ્ચસાધને નિપ્ફાદને સહાયભાવૂપગમને ચ સપરિવારતા દટ્ઠબ્બા.

મિચ્છત્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પટિપત્તિવગ્ગવણ્ણના

૩૧-૪૦. **અયાથાવપટિપત્તિ**, ન યથાપટિપત્તિ, હેતુમ્હિપિ ફલેપિ અયાથાવવત્થુસાધનતો. **એકં સુત્તં ધમ્મવસેન કથિતં** પટિપત્તિવસેન. **એકં સુત્તં પુગ્ગલવસેન કથિતં** પટિપન્નકવસેન. સંસારમહોઘસ્સ પરતીરભાવતો યો નં અધિગચ્છતિ, તં પારેતિ ગમેતીતિ પારં, નિબ્બાનં, તબ્બિધુરતાય નત્થિ એત્થ પારન્તિ અપારં, સંસારોતિ વુત્તં – ''**અપારાપારન્તિ વટ્ટતો નિબ્બાન**''ન્તિ. **પારઙ્ગતાતિ** અસેક્ખે સન્ધાય. **યેપિ ગચ્છન્તી**તિ સેક્ખે. **યેપિ ગમિસ્સન્તી**તિ કલ્યાણપુથુજ્જને. **પારગામિનો**તિ એત્થ કિત-સદ્દો તિકાલવાચીતિ એવં વુત્તં.

તીરન્તિ ઓરિમતીરમાહ. તેન વુત્તં ''**વટ્ટમેવ અનુધાવતી**''તિ. એકન્તકાળકત્તા ચિત્તસ્સ અપભસ્સરભાવકરણતો કણ્હાભિજાતિહેતુતો ચ વુત્તં ''**કણ્હન્તિ અકુસલધમ્મ**''ન્તિ. વોદાનભાવતો ચિત્તસ્સ પભસ્સરભાવકરણતો સુક્કાભિજાતિહેતુતો ચ વુત્તં – ''**સુક્કન્તિ કુસલધમ્મ**''ન્તિ. કિલેસમાર-અભિસઙ્ખારમાર-મચ્ચુમારાનં પવત્તિટ્ઠાનતાય ઓકં વુચ્ચતિ વટ્ટં, તબ્બિધુરતાય અનોકન્તિ નિબ્બાનન્તિ આહ – ''**ઓકા અનોકન્તિ વટ્ટતો નિબ્બાન**''ન્તિ.

પરમત્થતો સમણા વુચ્ચન્તિ અરિયા, સમણાનં ભાવો સામઞ્ઞં, અરિયમગ્ગો, તેન અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો સામઞ્ઞત્થો નિબ્બાનન્તિ આહ – ''**સામઞ્ઞત્થન્તિ નિબ્બાનં, તં હી**''તિઆદિ. **બ્રહ્મઞ્ઞત્થન્તિ** એત્થાપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **બ્રહ્મઞ્ઞેન** અરિયમગ્ગેન. **રાગક્ખયો**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિસદ્દત્થો. તેન ''દોસક્ખયો મોહક્ખયો''તિ પદદ્વયં સઙ્ગણ્હાતિ. **વટ્ટતિયેવાતિ વદન્તિ** ''રાગક્ખયો''તિ. પરિયાયેન હિ અરહત્તસ્સ વત્તબ્બત્તાતિ.

પટિપત્તિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અઞ્ઞતિત્થિયપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના

૪૧-૪૮. અપરાપરં પરિવત્તમાનેન વત્તસમ્પન્નેન સંસારદ્ધાનપરિઞ્ઞાવસેનેવ નિબ્બાનસ્સ પત્તબ્બત્તા વુત્તં – ''**નિબ્બાનં પત્વા પરિઞ્ઞાતં નામ હોતી**''તિ. **નિબ્બાનં પત્વાતિ** નિબ્બાનપ્પત્તિહેતુ. હેતુઅત્થો હિ અયં **ત્વા**-સદ્દો યથા – ''ઘતં પિવિત્વા બલં હોતિ, સીહં દિસ્વા ભયં હોતી''તિ. **તસ્માતિ** યસ્મા અપરિઞ્ઞેય્યપરિજાનનકિચ્ચેન નિબ્બાનસ્સ પત્તિયા અદ્ધાનપરિઞ્ઞાસિદ્ધિ ઞાયતિ, તસ્મા ઉપચારવસેન નિબ્બાનં ''અદ્ધાનપરિઞ્ઞા''તિ વુચ્ચતિ યથા ''હિમસન્તિ સૂરિયં ઉગ્ગમેતી''તિ. **વિજ્જાવિમુત્તિફલસચ્છિકિરિયત્થન્તિ** એત્થ **વિજ્જા**તિ અગ્ગમગ્ગવિજ્જા. **વિમુત્તી**તિ અગ્ગમગ્ગસમાધિ અધિપ્પેતો . તેસં ફલં અઞ્ઞાતિ આહ – ''**વિજ્જાવિમુત્તિફલેન અરહત્તં કથિત**''ન્તિ. યાથાવતો જાનનતો પચ્ચક્ખતો દસ્સનતો ચ ઞાણદસ્સનન્તિ ઇધ ફલનિબ્બાનપચ્ચવેક્ખણા અધિપ્પેતાતિ આહ – ''**ઞાણદસ્સનેન પચ્ચવેક્ખણા કથિતા**''તિ. **સેસેહી**તિ રાગ-વિરાગ-સંયોજનપ્પહાન-અનુસયસમુગ્ઘાત-અદ્ધાનપરિઞ્ઞા- આસવક્ખય-વિજ્જા-વિમુત્તિ-ફલસચ્છિકિરિયા-ઞાણદસ્સન-અનુપાદાપરિનિબ્બાનપદેહિ.

અઞ્ઞતિત્થિયપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સૂરિયપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના

૪૯-૬૨. યથા અરુણુગ્ગં સૂરિયુગ્ગમનસ્સ એકન્તિકં પુબ્બનિમિત્તં, એવં કલ્યાણમિત્તતા અરિયમગ્ગપાતુભાવસ્સાતિ સદિસૂપમા **અરુણુગ્ગં કલ્યાણમિત્તતાય.** કલ્યાણમિત્તોતિ ચેત્થ અરિયો, **અરિયમગ્ગો** વા દટ્ઠબ્બો **સૂરિયપાતુભાવો વિય** તેન વિધૂપનીયન્ધકારવિધમનતો. **કુસલકત્તુકમ્યતાછન્દો છન્દસમ્પદા** ઇતરછન્દતો સમ્પન્નત્તા. **કારાપકઅપ્પમાદસ્સા**તિ સચ્ચપટિવેધસ્સ કારાપકસ્સ. એવં સબ્બત્થેવ સમ્પદાસદ્દા વિસેસાધિગમહેતુતાય વેદિતબ્બા. **અઞ્ઞેનપિ આકારેના**તિ ''વિવેકનિસ્સિત''ન્તિઆદિઆકારતો અઞ્ઞેન ''રાગવિનયપરિયોસાન''ન્તિઆદિના આકારેન.

સૂરિયપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. એકધમ્મપેય્યાલવગ્ગાદિવણ્ણના

૬૩-૧૩૮. તથા તથા વુત્તે બુજ્ઝનકાનં અજ્ઝાસયવસેન કથિતો, તસ્મા ''વુત્તો એવ અત્થો, કસ્મા પુન વુત્તો''તિ ન ચોદેતબ્બં.

એકધમ્મપેય્યાલવગ્ગાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અપ્પમાદપેય્યાલવગ્ગો

૧. તથાગતસુત્તવણ્ણના

૧૩૯. કારાપકઅપ્પમાદો નામ ''ઇમે અકુસલા ધમ્મા પહાતબ્બા, ઇમે કુસલા ધમ્મા ઉપ્પાદેતબ્બા''તિ વુત્તવજ્જેતબ્બવજ્જનસમ્પાદેતબ્બસમ્પાદનવસેન પવત્તો અપ્પમાદો. **એસા**તિ અપ્પમાદો. **લોકિયોવ. ન** લોકુત્તરો. **અયન્તિ એસા**તિ ચ અપ્પમાદમેવ વદતિ. **તેસન્તિ** ચતુભૂમકધમ્માનં. **પટિલાભકટ્ઠેના**તિ પટિલાભાપનટ્ઠેન.

તથાગતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પદસુત્તવણ્ણના

૧૪૦. જઙ્ગલાનન્તિ જઙ્ગલવાસીનં. **જઙ્ગલ**-સદ્દો ચેત્થ થદ્ધભાવસામઞ્ઞેન પથવીપરિયાયો, ન અનુપટ્ઠાનવિદૂરદેસવાચી. તેનાહ – ''**પથવીતલવાસીન**''ન્તિ. પદાનં વુચ્ચમાનત્તા ''**સપાદકપાણાન**''ન્તિ વિસેસેત્વા વુત્તં. **સમોધાનન્તિ** અન્તોગધભાવં. તેનાહ – ''**ઓધાનં ઉપક્ખેપ**''ન્તિ, ઉપનેત્વા પક્ખિપિતબ્બન્તિ અત્થો.

પદસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૧૦. કૂટસુત્તાદિવણ્ણના

૧૪૧-૧૪૮. વસ્સિકાય પુપ્ફં **વસ્સિકં** યથા ''આમલકિયા ફલં આમલક''ન્તિ. **મહાતલસ્મિન્તિ** ઉપરિપાસાદે. ''**યાનિ કાનિચી**''તિ પદેહિ ઇતરાનિ સમાનાધિકરણાનિ ભવિતું યુત્તાનીતિ ''**પચ્ચત્તે સામિવચન**''ન્તિ વત્વા તથા

વિભત્તિવિપરિણામો કતો. “**તન્તાવુતાન**”ન્તિ પદં નિદ્ધારણે સામિવચનન્તિ તત્થ ‘‘વત્થાની’’તિ વચનસેસેન અત્થં દસ્સેતું “**અથ વા**”તિઆદિ વુત્તં.

કૂટસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અપ્પમાદવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. બલકરણીયવગ્ગો

૧. બલસુત્તવણ્ણના

૧૪૯. કમ્માનિયેવ **કમ્મન્તા** યથા સુત્તન્તા. **અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગ**ન્તિ એત્થ નાનન્તરિયકતાય વિપસ્સનાપિ ગહિતા એવ હોતીતિ વુત્તં “**સહવિપસ્સન**”ન્તિ.

૨. બીજસુત્તવણ્ણના

૧૫૦. પઞ્ચવિધમ્પિ સમૂહટ્ઠેન **બીજગામો નામ. તદેવા**તિ મૂલબીજાદિ **એવ. સમ્પન્ન**ન્તિ સહજાતમૂલવન્તં. **નીલભાવતો પટ્ઠાયા**તિ નીલભાવાપત્તિતો પટ્ઠાય.

૩. નાગસુત્તવણ્ણના

૧૫૧. બલં ગાહેન્તીતિ અત્તનો સરીરબલં ગાહેન્તિ. તં પન નાગાનં બલપ્પત્તિ એવાતિ આહ – “**બલં ગણ્હન્તી**”તિ. **સમ્ભેજ્જમુખદ્વાર**ન્તિ મહાસમુદ્દેન સમ્ભેદગતમહાનદીનં મુખદ્વારં. **નાગા કાયં વડ્ઢેન્તી**તિઆદિ યસ્મા ચ ભગવતા ઉપમાવસેન આભતં, તસ્મા **એવમેવ ખોતિ એત્થા**તિઆદિના ઉપમં સંસન્દતિ. **આગતેસૂ**તિઆદીસુ તીસુ પદેસુ ભાવેનભાવલક્ખણે.

૫. કુમ્ભસુત્તવણ્ણના

૧૫૩. ન પતિઆવમતીતિ ચ નિકુજ્જિતભાવેન ઉદકવમનો ઘટો, ન તં પુન મુખેન ગણ્હાતિ. તેનાહ “**ન અન્તો પવેસેતી**”તિ.

૭. આકાસસુત્તવણ્ણના

૧૫૫. તેનેતં વુત્તન્તિ તેન અરિયમગ્ગસ્સ ઇજ્ઝનેન એતેસં સબ્બેસં બોધિપક્ખિયધમ્માનં ઇજ્ઝનં વુત્તં.

૮-૯-૧૦. પઠમમેઘસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૬-૧૫૮. પંસુરજોજલ્લન્તિ ભૂમિરેણુસહજાતમલં. **વાણિજકોપમે**તિ વાણિજકોપમપઠમસુત્તે ચાપિ.

૧૧-૧૨. આગન્તુકસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૯-૧૬૦. સહવિપસ્સનસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ ભાવનાય ઇજ્ઝનેન **એતં** અભિઞ્ઞાપરિઞ્ઞેય્યાદિધમ્માનં અભિઞ્ઞાપરિજાનનાદીનં ઇજ્ઝનં **વુત્તં** ખત્તિયાદીનં વિસયઆદિકં કરોન્તસ્સ કથાય સજ્જિતત્તા.

બલકરણીયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. એસનાવગ્ગો

૧. એસનાસુત્તવણ્ણના

૧૬૧. કામાનન્તિ વત્થુકામકિલેસકામાનં. કિલેસકામોપિ હિ કામિતન્તિ પરિકપ્પિતેન વિધિના ચ અધિકરાગેહિ એસનીયો. **ભવાન**ન્તિ તિણ્ણં ગતીનં. દિટ્ઠિગતિકપરિકપ્પિતસ્સ બ્રહ્મચરિયસ્સ નિમિત્તભાવતો મિચ્છાદિટ્ઠિ ‘‘બ્રહ્મચરિય’’ન્તિ અધિપ્પેતા.

૨-૧૧. વિધાસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૨-૧૭૧. સેય્યોહમસ્મીતિઆદિના તંતંવિભાગેન ધીયન્તિ વિધીયન્તીતિ **વિધા,** માનકોટ્ઠાસા, માનટ્ઠપના વા. **નીહનન્તી**તિ વિબાધેન્તિ.

એસનાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. ઓઘવગ્ગો

૧-૨. ઓઘસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૨-૧૭૩. વટ્ટે ઓહનન્તિ ઓસીદાપેન્તીતિ **ઓઘા. રૂપારૂપભવે**તિ રૂપભવે ચ અરૂપભવે ચ રૂપારૂપતણ્હોપનિસ્સયા રૂપારૂપાવચરકમ્મનિબ્બત્તા ખન્ધા. યોજનટ્ઠેન **યોગો.**

૩-૪. ઉપાદાનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૪-૧૭૫. કામનવસેન ઉપાદિયનતો **કામુપાદાનં**. તેનાહ ‘‘**કામગ્ગહણ**’’ન્તિ. **નામકાયસ્સા**તિ વેદનાદીનં ચતુન્નં અરૂપક્ખન્ધાનં. **ઘટનપબન્ધનકિલેસો**તિ હેતુના ફલસ્સ કમ્મવટ્ટસ્સ વિપાકવટ્ટેન દુક્ખપ્પબન્ધસઞ્ઞિતસ્સ ઘટનસ્સ સમ્બજ્ઝનસ્સ નિબ્બત્તકકિલેસો. **અન્તગ્ગાહિકદિટ્ઠિ** સસ્સતુચ્છેદગાહો.

ઉપાદાનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૧૦. અનુસયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૬-૧૮૧. થામગતટ્ઠેનાતિ સત્તસન્તાને થિરભાવૂપગમનભાવેન. **થામગત**ન્તિ ચ અઞ્ઞેહિ અસાધારણો કામરાગાદીનંયેવ આવેણિકો સભાવો દટ્ઠબ્બો. **કામરાગોવા**તિ કામરાગો એવ અપ્પહીનો. સો સતિ પચ્ચયલાભે ઉપ્પજ્જનારહતાય સન્તાને અનુસેતીતિ **અનુસયો. સેસેસુપી**તિ પટિઘાનુસયાદીસુ. ઓરમ્ભાગો વુચ્ચતિ કામધાતુ રૂપારૂપભાવતો હેટ્ઠાભૂતત્તા. તત્થ પવત્તિયા પચ્ચયભાવતો **ઓરમ્ભાગિયાનિ** યથા ‘‘પચ્છિયો ગોદુહકો’’તિ.

સંયોજેન્તીતિ **સંયોજનાનિ**, હેટ્ઠા વિય અત્થો વત્તબ્બો. **ઉદ્ધમ્ભાગો** મહગ્ગતભાગો, તસ્સ હિતાનીતિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ન વુત્તન્તિ અધિપ્પાયો.

અનુસયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઓઘવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મગ્ગસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તં

૧. પબ્બતવગ્ગો

૧.હિમવન્તસુત્તવણ્ણના

૧૮૨. બુજ્ઝતિ ચતુસચ્ચં અરિયસાવકો એતાયાતિ **બોધં**, ધમ્મસામગ્ગી, અરિયસાવકો પન ચતુસચ્ચં બુજ્ઝતીતિ **બોધિ. અઙ્ગા**તિ કારણા. યાય ધમ્મસામગ્ગિયાતિ સમ્બન્ધો. તણ્હાવસેન **પતિટ્ઠાનં**, દિટ્ઠિવસેન **આયૂહના.** સસ્સતદિટ્ઠિયા **પતિટ્ઠાનં**, ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા **આયૂહના.** લીનવસેન **પતિટ્ઠાનં**, ઉદ્ધચ્ચવસેન **આયૂહના.** કામસુખાનુયોગવસેન **પતિટ્ઠાનં**, અત્તકિલમથાનુયોગવસેન **આયૂહના. ઓઘતરણસુત્તવણ્ણનાયં** (સં॰ નિ॰ ૧.૧) –

> ‘‘કિલેસવસેન પતિટ્ઠાનં, અભિસઙ્ખારવસેન આયૂહના. તણ્હાદિટ્ઠીહિ પતિટ્ઠાનં, અવસેસકિલેસાભિસઙ્ખારેહિ આયૂહના, સબ્બાકુસલાભિસઙ્ખારવસેન પતિટ્ઠાનં, સબ્બલોકિયકુસલાભિસઙ્ખારવસેન આયૂહના’’તિ –

વુત્તેસુ પકારેસુ ઇધ અવુત્તાનં વસેન વેદિતબ્બો. **કિલેસસન્તાનનિદ્દાય ઉટ્ઠહતી**તિ એતેન સિખાપત્તવિપસ્સનાસહગતાનમ્પિ સતિઆદીનં બોજ્ઝઙ્ગભાવં દસ્સેતિ. **ચત્તારી**તિઆદિના મગ્ગફલેન સહગતાનં. સત્તહિ બોજ્ઝઙ્ગેહિ ભાવિતેહિ સચ્ચપટિવેધો હોતીતિ કથમિદં જાનિતબ્બન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ ‘‘**યથાહા**’’તિઆદિ. **ઝાનઙ્ગમગ્ગઙ્ગાદયો વિયા**તિ એતેન બોધિબોજ્ઝઙ્ગસદ્દાનં સમુદાયાવયવવિસયતં દસ્સેતિ. **સેનઙ્ગરથઙ્ગાદયો વિયા**તિ એતેન પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિયા અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિભાવં દસ્સેતિ.

બોધાય સંવત્તન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગાતિ વુત્તં ‘‘કારણત્થો અઙ્ગસદ્દો’’તિ. બુજ્ઝતીતિ બોધિ, બોધિયા એવ અઙ્ગાતિ **બોજ્ઝઙ્ગા**તિ વુત્તં ‘‘**બુજ્ઝન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા**’’તિ. વિપસ્સનાદીનં કારણાનં બુજ્ઝિતબ્બાનં સચ્ચાનં અનુરૂપં પચ્ચક્ખભાવેન પટિમુખં અવિપરીતં સમ્મા બુજ્ઝન્તીતિ એવં વત્થુવિસેસદીપકેહિ ઉપરિમગ્ગેહિ અનુબુજ્ઝન્તીતિઆદિના વુત્તબોધિસદ્દેહિ નિપ્પદેસેન વુત્તં ‘‘બુજ્ઝનતાસામઞ્ઞેન સઙ્ગણ્હાતી’’તિ. એત્થ ચ લીનપતિટ્ઠાન-કામસુખલ્લિકાનુયોગ-ઉચ્છેદાભિનિવેસાનં ધમ્મવિચય-વીરિયપીતિપધાન-ધમ્મસામગ્ગી પટિપક્ખો. ઉદ્ધચ્ચાયૂહનઅત્તકિલમથાનુયોગ-સસ્સતાભિનિવેસાનં પસ્સદ્ધિસમાધિ-ઉપેક્ખાપધાન-ધમ્મસામગ્ગી પટિપક્ખો. સતિ પન ઉભયત્થાપિ ઇચ્છિતબ્બા. તથા હિ સા સબ્બત્થિકા વુત્તા.

સં-સદ્દો પસંસાયં. પુનદેવ સુન્દરો ચ અત્થોપીતિ આહ ‘‘**પસત્થો સુન્દરો ચ બોજ્ઝઙ્ગો**’’તિ. **અભિનિબ્બત્તેતી**તિ અભિવિસિટ્ઠભાવેન નિબ્બત્તેતિ સવિસેસભાવં વદતિ. ‘‘**એકે વણ્ણયન્તી**’’તિ વત્વા તત્થ યથાવુત્તવિવેકત્તયતો અઞ્ઞં વિવેકદ્વયં ઉદ્ધરિત્વા દસ્સેતું ‘‘**તે હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ઝાનક્ખણે તાવ કિચ્ચતો વિક્ખમ્ભનવિવેકનિસ્સિતં, વિપસ્સનાક્ખણે અજ્ઝાસયતો પટિપ્પસ્સદ્ધિવિવેકનિસ્સિતં ભાવેતીતિ. તેનાહ – ‘‘અનુત્તરં વિમોક્ખં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામી’’તિ. તત્થ તત્થ નિચ્છયતાય કસિણજ્ઝાનગ્ગહણેન અનુપ્પાદાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં.

હિમવન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. કાયસુત્તવણ્ણના

૧૮૩. તિટ્ઠન્તિ એતેનાતિ ઠિતિ, કારણં. કમ્મઉતુચિત્તાહારસઞ્ઞિતો ચતુબ્બિધો પચ્ચયો ઠિતિ એતસ્સાતિ **પચ્ચયટ્ઠિતિકો**. આહારપચ્ચયસદ્દા હિ એકત્થા. **સુભમ્પી**તિ કામચ્છન્દો પચ્ચયો, અસુભે સુભાકારેન પવત્તનતો સુભન્તિ વુચ્ચતિ. તેન કારણેન પવત્તનકસ્સ અઞ્ઞસ્સ કામચ્છન્દસ્સ નિમિત્તત્તા **સુભનિમિત્ત**ન્તિ. **સુભસ્સા**તિ યથાવુત્તસ્સ સુભસ્સ. **આરમ્મણમ્પી**તિ સુભાકારેન, ઇટ્ઠાકારેન વા ગય્હમાનં રૂપાદિઆરમ્મણમ્પિ સુભનિમિત્તં વુત્તાકારેન. **અનુપાયમનસિકારો**તિ આકઙ્ખિતસ્સ હિતસુખસ્સ અનુપાયભૂતો મનસિકારો, તતો એવ **ઉપ્પથમનસિકારો**તિ અયોનિસોમનસિકારો. **તસ્મિ**ન્તિ યથાનિદ્ધારિતે કામચ્છન્દભૂતે તદારમ્મણભૂતે ચ દુવિધેપિ સુભનિમિત્તે. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘સુભારમ્મણે’’ઇચ્ચેવ વુત્તં. **અત્થિ, ભિક્ખવે, સુભનિમિત્તન્તિઆદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન કામચ્છન્દનીવરણસ્સ આહારદસ્સનપાળિ ઉત્તાનાતિ કત્વા વુત્તં – ‘‘**એવં સબ્બનીવરણેસુ યોજના વેદિતબ્બા**’’તિ.

પટિઘોપિ પટિઘનિમિત્તં પુરિમુપ્પન્નસ્સ પચ્છા ઉપ્પજ્જનકસ્સ નિમિત્તભાવતો. **પટિઘારમ્મણં** નામ એકૂનવીસતિ આઘાતવત્થુભૂતા સત્તસઙ્ખારા. **અરતી**તિ પન્તસેનાસનાદીસુ અરમણં . **ઉક્કણ્ઠિતા**તિ ઉક્કણ્ઠભાવો. **પન્તેસૂ**તિ દૂરેસુ, વિવિત્તેસુ વા. **અધિકુસલેસૂ**તિ સમથવિપસ્સનાધમ્મેસુ. **અરતિ** રતિપટિપક્ખો. **અરતિતા**તિ અરમણાકારો. **અનભિરતી**તિ અનભિરતભાવો. **અનભિરમણા**તિ અનભિરમણાકારો. **ઉક્કણ્ઠિતા**તિ ઉક્કણ્ઠનાકારો. **પરિતસ્સિતા**તિ ઉક્કણ્ઠનવસેનેવ પરિતસ્સના.

આગન્તુકં, ન સભાવસિદ્ધં. **કાયાલસિય**ન્તિ નામકાયે અલસભાવો. **સમ્મોહવિનોદનિયં** પન ‘‘તન્દીતિ જાતિઆલસિય’’ન્તિ વુત્તં. **વદતી**તિ એતેન અતિસીતાદિપચ્ચયા સઙ્કોચાપત્તિં દસ્સેતિ. **યં સન્ધાય વુત્તં** કિલેસવત્થુવિભઙ્ગે (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૫૭). **તન્દી**તિ જાતિઆલસિયં. **તન્દિયના**તિ તન્દિયનાકારો. **તન્દિમનકતા**તિ તન્દિયા અભિભૂતચિત્તતા. અલસસ્સ ભાવો **આલસ્યં**. આલસ્યાયનાકારો **આલસ્યાયના**. આલસ્યાયિતસ્સ ભાવો **આલસ્યાયિતત્તં**. ઇતિ સબ્બેહિપિ ઇમેહિ પદેહિ કિલેસવસેન કાયાલસિયં કથિતં.

કિલેસવસેનાતિ સમ્મોહવસેન. **કાયવિનમના**તિ કાયસ્સ વિરૂપતો નમના. **જમ્ભના**તિ ફન્દના. પુનપ્પુનં જમ્ભના **વિજમ્ભના**. **આનમના**તિ પુરતો નમના. **વિનમના**તિ પચ્છતો નમના. **સન્નમના**તિ સમન્તતો નમના. **પણમના**તિ યથા હિ તન્તતો ઉટ્ઠિતપેસકારો કિઞ્ચિદેવ ઉપરિટ્ઠિતં ગહેત્વા ઉજું કાયં ઉસ્સાપેતિ, એવં કાયસ્સ ઉદ્ધં ઠપના. **બ્યાધિયક**ન્તિ ઉપ્પન્નબ્યાધિતા. ઇતિ સબ્બેહિપિ ઇમેહિ પદેહિ કિલેસવસેન કાયફન્દનમેવ કથિતં (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૮૫૮).

ભત્તપરિળાહોતિ ભત્તવસેન પરિળાહુપ્પત્તિ. **ભુત્તાવિસ્સા**તિ ભુત્તવતો. **ભત્તમુચ્છા**તિ ભત્તગેલઞ્ઞં. અતિભુત્તપચ્ચયા હિ મુચ્છાપત્તો વિય હોતિ. **ભત્તકિલમથો**તિ ભુત્તપચ્ચયા કિલન્તભાવો. **ભત્તપરિળાહો**તિ ભત્તદરથો. કુચ્છિપૂરં ભુત્તવતો હિ પરિળાહુપ્પત્તિયા ઉપહતિન્દ્રિયો વિય હોતિ, કાયો ખિજ્જતિ. **કાયદુટ્ઠુલ્લ**ન્તિ ભુત્તભત્તં નિસ્સાય કાયસ્સ અકમ્મઞ્ઞતા.

ચિત્તસ્સ લીયનાકારોતિ આરમ્મણે ચિત્તસ્સ સઙ્કોચપ્પત્તિ. **ચિત્તસ્સ અકલ્યતા**તિ ચિત્તસ્સ ગિલાનભાવો. **ગિલાનો**તિ અકલ્લકો વુચ્ચતિ. તથા ચાહ ‘‘નાહં, ભન્તે, અકલ્લકો’’તિ. **અકમ્મઞ્ઞતા**તિ ચિત્તગેલઞ્ઞસઙ્ખાતો અકમ્મઞ્ઞનાકારો. **ઓલીયના**તિ ઓલીયનાકારો. ઇરિયાપથિકમ્પિ ચિત્તં યસ્સ વસેન ઇરિયાપથં સન્ધારેતું અસક્કોન્તો ઓલીયતિ, તસ્સ તં આકારં સન્ધાય વુત્તં ‘‘**ઓલીયના**’’તિ. દુતિયપદં ઉપસગ્ગેન વડ્ઢિતં. **લીન**ન્તિ

અવિપ્ફારિકતાય સઙ્કોચપ્પત્તં. ઇતરે દ્વે આકારનિદ્દેસા. **થિનન્તિ** અવિપ્ફારિકતાય અનુસ્સાહના અસઙ્ગહનસઙ્ગહનં. થિયનાકારો **થિયના**. **થિયિતત્તન્તિ** થિયિતસ્સ આકારો, અવિપ્ફારિકતાતિ અત્થો.

ચેતસો અવૂપસમોતિ ચિત્તસ્સ અવૂપસન્તતા અસન્નિસિન્નભાવો. તેનાહ – ''**અવૂપસન્તાકારો**''તિ. **અત્થતો પનેતન્તિ** સ્વાયં અવૂપસન્તાકારો વિક્ખેપસભાવત્તા વિક્ખેપહેતુતાય ચ અત્થતો એતં ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચમેવ.

વિચિકિચ્છાય આરમ્મણધમ્મા નામ ''બુદ્ધે કઙ્ખતી''તિઆદિના આગતઅટ્ઠકઙ્ખાવત્થુભૂતા ધમ્મા. યસ્મા વિચિકિચ્છા બ્યાપાદાદયો વિય અનુ અનુ ઉગ્ગહણપચ્ચયા ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા કઙ્ખાટ્ઠાનીયં આરમ્મણમેવ દસ્સિતં ''વિચિકિચ્છાય આરમ્મણધમ્મા''તિ. યસ્મા પુરિમુપ્પન્ના વિચિકિચ્છા પચ્છા વિચિકિચ્છાય પચ્ચયો હોતિ, તસ્મા વિચિકિચ્છાપિ વિચિકિચ્છાટ્ઠાનીયધમ્મા વેદિતબ્બા. તત્રાયં વચનત્થો – તિટ્ઠન્તિ પવત્તન્તિ એત્થાતિ ઠાનીયા, વિચિકિચ્છા એવ ઠાનીયા **વિચિકિચ્છાટ્ઠાનીયા**. અટ્ઠકથાયં પન આરમ્મણસ્સપિ તત્થ વિસેસપચ્ચયતં ઉપાદાય ''**કામચ્છન્દો વિચિકિચ્છાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા આરમ્મણેન કથિતા**''તિ વુત્તં. સુભનિમિત્તસ્સ હિ પચ્ચયભાવમત્તં સન્ધાયેતં વુત્તં, તથાપિ યથા ''પટિઘમ્પિ પટિઘનિમિત્ત''ન્તિ કત્વા ''બ્યાપાદો ઉપનિસ્સયેન કથિતો''તિ વુત્તં, એવં સુભમ્પિ સુભનિમિત્તન્તિ કત્વા કામચ્છન્દો ઉપનિસ્સયેન કથિતોતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. **સેસા** થિનમિદ્ધઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાનિ. તત્થ થિનમિદ્ધં અઞ્ઞમઞ્ઞં સહજાતાદિવસેન પચ્ચયો, તથા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચન્તિ. ઉભયેસમ્પિ ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ આહ ''**સહજાતેન ચ ઉપનિસ્સયેન ચા**''તિ.

યસ્મા સતિ નામ ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના તેસં તેસં ધમ્માનં અનુસ્સરણવસેન વત્તતિ, તસ્મા તે ધમ્મા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા નામ. લોકુત્તરધમ્મે ચ અનુસ્સવાદિવસેન ગહેત્વા તથા પવત્તતેવ. તેન વુત્તં ''**સતિયા**''તિઆદિ.

કોસલ્લં વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, તતો ઉપ્પન્ના **કોસલ્લસમ્ભૂતા**. **અનવજ્જસુખવિપાકાતિ** અનવજ્જા હુત્વા સુખવિપાકા વિપચ્ચનકા. પદદ્વયેન પચ્ચયતો સભાવતો કિચ્ચતો ફલતો કુસલધમ્મં દસ્સેતિ. અકુસલનિદ્દેસેપિ એસેવ નયો. **સાવજ્જાતિ** ગારય્હા. **અનવજ્જાતિ** અગારય્હા. **હીના** લામકા. **પણીતા** સેટ્ઠા. **કણ્હા** કાળકા અસુદ્ધા. **સુક્કા** ઓદાતા સુદ્ધા . **પટિભાગ**-સદ્દો પઠમે વિકપ્પે સદિસકોટ્ઠાસત્થો, દુતિયે પટિપક્ખકોટ્ઠાસત્થો, તતિયે નિગ્ગહેતબ્બપટિપક્ખકોટ્ઠાસત્થો દટ્ઠબ્બો.

કુસલકિરિયાય આદિકમ્મભાવેન પવત્તવીરિયં ધિતિસભાવતાય ધાતૂતિ વુત્તન્તિ આહ ''**આરમ્ભધાતૂતિ પઠમારમ્ભવીરિય**''ન્તિ. લદ્ધાસેવનં વીરિયં બલપ્પત્તં હુત્વા પટિપક્ખં વિધમતીતિ આહ – ''**નિક્કમધાતૂતિ કોસજ્જતો નિક્ખન્તત્તા તતો બલવતર**''ન્તિ. અધિમત્તાધિમત્તતરાનં પટિપક્ખધમ્માનં વિધમનસમત્થં પટુપટુતરાદિભાવપ્પત્તં હોતીતિ આહ – ''**પરક્કમધાતૂતિ પરં પરં ઠાનં અક્કમનતાય તતોપિ બલવતર**''ન્તિ.

તિટ્ઠતિ પવત્તતિ એત્થાતિ ઠાનીયા. આરમ્મણધમ્મા, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઠાનીયાતિ **પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયાતિ** ''**પીતિયા આરમ્મણધમ્મા**''તિ વુત્તં. યસ્મા અપરાપરુપ્પત્તિયા પીતિપિ તથા વત્તબ્બતં લભતીતિ વુત્તં વિસુદ્ધિમગ્ગે ''પીતિયા એવ તં નામ''ન્તિ. **દરથપસ્સદ્ધીતિ** દરથો કિલેસપરિળાહો, સો પસ્સમ્ભતિ એતાયાતિ દરથપસ્સદ્ધિ, કાયપસ્સદ્ધિયા વેદનાદિખન્ધત્તયસ્સ વિય રૂપકાયસ્સપિ પસ્સમ્ભનં હોતિ, ચિત્તપસ્સદ્ધિયા ચિત્તસ્સેવ પસ્સમ્ભનં, તતો એવેત્થ ભગવતા લહુતાદીનં વિય દુવિધતા વુત્તા. તથા સમાહિતાકારં સલ્લક્ખેત્વા ગય્હમાનો સમથોવ **સમથનિમિત્તં**, તસ્સ આરમ્મણભૂતં પટિભાગનિમિત્તમ્પિ. વિવિધં અગ્ગં એતસ્સાતિ બ્યગ્ગો,

વિક્ખેપો. તથા હિ સો અનવટ્ઠાનરસો ભન્તતાપચ્ચુપટ્ઠાનો વુત્તો. એકગ્ગભાવતો બ્યગ્ગપટિપક્ખોતિ **અબ્યગ્ગો,** સમાધિ, સો એવ નિમિત્તન્તિ પુબ્બે વિય વત્તબ્બં. તેનાહ “**તસ્સેવ વેવચન**”ન્તિ.

યો આરમ્મણે ઇટ્ઠાનિટ્ઠાકારં અનાદિયિત્વા ગહેતબ્બો મજ્ઝત્તાકારો, યો ચ પુબ્બે ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાવસેન ઉપ્પન્નો મજ્ઝત્તાકારો, દુવિધોપિ સો ઉપેક્ખાય આરમ્મણધમ્મોતિ અધિપ્પેતોતિ આહ – “**અત્થતો પન મજ્ઝત્તાકારો ઉપેક્ખાટ્ઠાનીયા ધમ્માતિ વેદિતબ્બો**”તિ. **આરમ્મણેન કથિતા** આરમ્મણસ્સેવ તેસં વિસેસપચ્ચયભાવતો. **સેસા**તિ વીરિયાદયો ચત્તારો ધમ્મા. તેસઞ્હિ ઉપનિસ્સયોવ સાતિસયો ઇચ્છિતબ્બોતિ.

કાયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સીલસુત્તવણ્ણના

૧૮૪. ખીણાસવસ્સ લોકુત્તરં સીલં નામ મગ્ગફલપરિયાપન્ના સમ્માવાચાકમ્મન્તાજીવા સીલલક્ખણપ્પત્તા તદઞ્ઞે ચેતનાદયો. **લોકિયં** પન કિરિયાબ્યાકતચિત્તપરિયાપન્નં ચારિત્તસીલં, વારિત્તસીલસ્સ પન સમ્ભવો એવ નત્થિ વિરમણવસેન પવત્તિયા અભાવતો. ‘‘પુબ્બભાગસીલં લોકિયસીલ’’ન્તિ કેચિ.

ચક્ખુદસ્સનન્તિ ચક્ખૂહિ દસ્સનં. **લક્ખણસ્સ દસ્સન**ન્તિ સભાવધમ્માનં સઞ્ઞતાનં પચ્ચત્તલક્ખણસ્સ ઞાતપરિઞ્ઞાય, અનિચ્ચાદિસામઞ્ઞલક્ખણસ્સ તીરણપરિઞ્ઞાય દસ્સનં. પજહન્તોપિ હિ તે પહાતબ્બાકારતો પસ્સતિ નામ. નિબ્બાનસ્સ તથલક્ખણં મગ્ગફલેહિ દસ્સનં, તં પન **પટિવિજ્ઝનં**. ઝાનેન પથવીકસિણાદીનં, અભિઞ્ઞાહિ રૂપાનં દસ્સનમ્પિ **ઞાણદસ્સનમેવ**. **ચક્ખુદસ્સનં અધિપ્પેતં** સવનપયિરુપાસનાનં પરતો ગહિતત્તા. **પઞ્હપયિરુપાસન**ન્તિ પઞ્હપુચ્છનવસેન પયિરુપાસનં અઞ્ઞકમ્મત્થાય ઉપસઙ્કમનસ્સ કેવલં ઉપસઙ્કમનેનેવ જોતિતત્તા.

અરિયાનં અનુસ્સતિ નામ ગુણવસેન, તત્થાપિ લદ્ધઓવાદાવજ્જનમુખેન યથાભૂતસીલાદિગુણાનુસ્સરણન્તિ દસ્સેતું “**ઝાનવિપસ્સના**”તિઆદિ વુત્તં. **અઞ્ઞેસંયેવ સન્તિકે**તિ અરિયેહિ અઞ્ઞેસં સાસનિકાનંયેવ સન્તિકે. તેનાહ – “**અનુપબ્બજ્જા નામા**”તિ. **અઞ્ઞેસૂ**તિ સાસનિકેહિ અઞ્ઞેસુ તાપસપરિબ્બાજકાદીસુ. તત્થ હિ પબ્બજ્જા અરિયાનં અનુપબ્બજ્જા નામ ન હોતીતિ વુત્તં.

સતસહસ્સમત્તા અહેસું સમન્તપાસાદિકત્તા મહાથેરસ્સ. **લઙ્કાદીપે**તિ નિસ્સયસીસેન નિસ્સિતસલ્લક્ખણં. ન હિ પબ્બજ્જા દીપપટિલદ્ધા, અથ ખો દીપનિવાસિઆચરિયપટિલદ્ધા. **મહિન્દ…પે॰… પબ્બજન્તિ નામ** તસ્સ પરિવારતાય પબ્બજ્જાયાતિ.

સરતીતિ તં ઓવાદાનુસાસનિધમ્મં ચિન્તેતિ ચિત્તે કરોતિ. **વિતક્કાહતં કરોતી**તિ પુનપ્પુનં પરિવિતક્કનેન તદત્થં વિતક્કનિપ્ફાદિતં કરોતિ. **આરદ્ધો હોતી**તિ સમ્પાદિતો હોતિ. તં પન સમ્પાદનં પારિપૂરિ એવાતિ આહ ‘‘**પરિપુણ્ણો હોતી**’’તિ. **તત્થા**તિ યથાવુત્તે ધમ્મે. **ઞાણચારવસેના**તિ ઞાણસ્સ પવત્તનવસેન. **તેસં તેસં ધમ્માન**ન્તિ તસ્મિં તસ્મિં ઓવાદધમ્મે આગતાનં રૂપારૂપધમ્માનં. **લક્ખણ**ન્તિ વિસેસલક્ખણં સામઞ્ઞલક્ખણઞ્ચ. **પવિચિનતી**તિ ‘‘ઇદં રૂપં એત્તકં રૂપ’’ન્તિઆદિના વિચયં આપજ્જતિ. **ઞાણઞ્ચ રોપેતી**તિ ‘‘અનિચ્ચં ચલં પલોકં

પભઙ્ગ''તિઆદિના ઞાણં પવત્તેતિ. **વીમંસનં…પે॰… આપજ્જતી**તિ રૂપસત્તકારૂપસત્તકક્કમેન વિપસ્સનં પચ્ચક્ખતો વિય અનિચ્ચતાદીનં દસ્સનં સમ્મસનં આપજ્જતિ.

ઉભયમ્પેતન્તિ ફલાનિસંસાતિ વુત્તદ્વયં. **અત્થતો એકં** પરિયાયસદ્દત્તા. **પટિકચ્ચા**તિ પગેવ. **મરણકાલે**તિ મરણકાલસમીપે. સમીપત્થે હિ ઇદં ભુમ્મન્તિ આહ ''**મરણસ્સ આસન્નકાલે**''તિ.

સો તિવિધો હોતિ ઞાણસ્સ તિક્ખમજ્ઝમુદુભાવેન. તેનાહ ''**કપ્પસહસ્સાયુકેસૂ**''તિઆદિ. **ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી નામ** આયુવેમજ્ઝં અતિક્કમિત્વા પરિનિબ્બાયનતો. **યત્થ કત્થચી**તિ અવિહાદીસુ યત્થ કત્થચિ. **સપ્પયોગેના**તિ વિપસ્સનાઞાણસઙ્ખારસઙ્ખાતેન પયોગેન, સહ વિપસ્સનાપયોગેનાતિ અત્થો. સુદ્ધાવાસભૂમિયં ઉદ્ધંયેવ મગ્ગસોતો એતસ્સાતિ **ઉદ્ધંસોતો**. પટિસન્ધિવસેન અકનિટ્ઠભવં ગચ્છતીતિ **અકનિટ્ઠગામી**.

અવિહાદીસુ વત્તમાનોપિ એકંસતો ઉદ્ધંગમનારહો પુગ્ગલો અકનિટ્ઠગામી એવ નામાતિ વુત્તં ''**એકો ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામીતિ પઞ્ચ હોન્તી**''તિ. **તેસ**ન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. ઉદ્ધંસોતભાવતો યદિપિ હેટ્ઠિમાદીસુપિ અરિયભૂમિ નિબ્બત્તતેવ, તથાપિ તત્થ ભૂમીસુ આયું અગ્ગહેત્વા અકનિટ્ઠભવે આયુવસેનેવ સોળસકપ્પસહસ્સાયુકતા દટ્ઠબ્બા. ''સત્ત ફલા સત્તાનિસંસા પાટિકઙ્ખા''તિ વુત્તત્તા ''**અરહત્તમગ્ગસ્સ પુબ્બભાગવિપસ્સના બોજ્ઝઙ્ગા કથિતા**''તિ વુત્તં. સત્તન્નમ્પિ સહભાવો લબ્ભતીતિ ''**અપુબ્બં અચરિમં એકચિત્તક્ખણિકા**''તિ વુત્તં. તયિદં પાળિયં તત્થ તત્થ ''તસ્મિં સમયે''તિ આગતવચનેન વિઞ્ઞાયતિ, બોજ્ઝઙ્ગાનં પન નાનાસભાવત્તા ''**નાનાલક્ખણા**''તિ વુત્તં.

સીલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. વત્થસુત્તવણ્ણના

૧૮૫. ''**સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**''**તિ એવં ચે મય્હં હોતી**તિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો નામ સેટ્ઠો ઉત્તમો પવરો, તસ્માહં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસીસેન ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા વિહરિસ્સામીતિ એવં ચે મય્હં પુબ્બભાગે હોતીતિ અત્થો. ''**અપ્પમાણો**''**તિ એવં મય્હં હોતી**તિ સ્વાયં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, સબ્બસો પમાણકરકિલેસાભાવતો અપ્પમાણધમ્મારમ્મણતો ચ અપ્પમાણોતિ એવં મય્હં અન્તોસમાપત્તિયં અસમ્મોહવસેન હોતિ. **સુપરિપુણ્ણો**તિ ભાવનાપારિપૂરિયા સુટ્ઠુ પરિપુણ્ણોતિ એવં મય્હં અન્તોસમાપત્તિયં અસમ્મોહવસેન હોતીતિ. **તિટ્ઠતી**તિ યથાકાલપરિચ્છેદસમાપત્તિયા અવટ્ઠાનેન તપ્પરિયાપન્નતાય સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો તિટ્ઠતિ પટિબન્ધવસેન. **ઉપ્પાદં અનાવજ્જિતત્તા**તિ ઉપ્પાદસ્સ અનાવજ્જનેન અસમન્નાહારેન. ઉપ્પાદસીસેન ચેત્થ ઉપ્પાદવન્તોવ સઙ્ખારા ગહિતા. **અનુપ્પાદ**ન્તિ નિબ્બાનં ઉપ્પાદાભાવતો ઉપ્પાદવન્તેહિ ચ વિનિસ્સટત્તા. **પવત્ત**ન્તિ વિપાકપ્પવત્તં. **અપ્પવત્ત**ન્તિ નિબ્બાનં તપ્પટિક્ખેપતો. **નિમિત્ત**ન્તિ સબ્બસઙ્ખારનિમિત્તં. **અનિમિત્ત**ન્તિ નિબ્બાનં. **સઙ્ખારે**તિ ઉપ્પાદાદિઅનામસનેન કેવલમેવ સઙ્ખારગહણં. **વિસઙ્ખાર**ન્તિ નિબ્બાનં. **આવજ્જિતત્તા** આવજ્જિતકાલતો પટ્ઠાય આરબ્ભ પવત્તિયા **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો તિટ્ઠતિ. અટ્ઠહાકારેહી**તિ અટ્ઠહિ કારણેહિ. **જાનાતી**તિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતકાલે પજાનાતિ. **અટ્ઠહાકારેહી**તિ ઉપ્પાદાવજ્જનાદીહિ ચેવ અનુપ્પાદાવજ્જનાદીહિ ચ વુત્તાકારવિપરીતેહિ અટ્ઠહિ આકારેહિ **ચવન્તં** સમાપત્તિવસેન અનવટ્ઠાનતોપિ ગચ્છન્તં **ચવતી**તિ થેરો **પજાનાતી**તિ.

ફલબોજ્ઝઙ્ગાતિ ફલસમાપત્તિપરિયાપન્ના બોજ્ઝઙ્ગા. કિં પન તે વિસું વિસું પવત્તન્તીતિ આહ ''**યદા હી**''તિઆદિ. **સીસં કત્વા**તિ પધાનં સેટ્ઠં કત્વા. **તદન્વયા**તિ તદનુગતા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં અનુગચ્છનકા. તઞ્ચ ખો

તથા કત્વા ધમ્મં પચ્ચવેક્ખણવસેન. કેચિ પન ‘‘તં પચ્ચવેક્ખણાદિકં કત્વા’’તિ વદન્તિ.

વત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૧૮૬. **બોધાયા**તિ એત્થ બોધો નામ બુજ્ઝનં, તં પન કિસ્સ કેનાતિ પુચ્છન્તો ‘‘**કિં બુજ્ઝનત્થાયા**’’તિ વત્વા તં દસ્સેન્તો ‘‘**મગ્ગેના**’’તિઆદિમાહ. મગ્ગેન નિબ્બાનં બુજ્ઝનત્થાય સંવત્તન્તિ, પચ્ચવેક્ખણાય કતકિચ્ચતં બુજ્ઝનત્થાય સંવત્તન્તિ, પઠમવિકપ્પે સચ્છિકિરિયાભિસમયો એવ દસ્સિતોતિ તેન અતુટ્ઠે ‘‘**મગ્ગેન વા**’’તિ દુતિયવિકપ્પમાહ. **વિવેકનિસ્સિતં વિરાગનિસ્સિત**ન્તિ પદેહિ સબ્બં મગ્ગકિચ્ચં તસ્સ ફલઞ્ચ દસ્સિતં. **નિરોધનિસ્સિત**ન્તિ ઇમિના નિબ્બાનસચ્છિકિરિયા. **કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી**તિઆદિના કિલેસપ્પહાનં. **વિમુત્તસ્મિં વિમુત્તમિતિ ઞાણં હોતી**તિઆદિના પચ્ચવેક્ખણા દસ્સિતા.

ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬-૭. કુણ્ડલિયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૮૭-૧૮૮. નિબદ્ધવાસવસેન આરામે નિસીદનસીલોતિ **આરામનિસાદી**. પરિસં ઓગાળ્હો હુત્વા ચરતીતિ **પરિસાવચરો**તિ આહ – ‘‘**યો પના**’’તિઆદિ. **એવ**ન્તિ ઇમિનાકારેન. **ગહણ**ન્તિ નિગ્ગહણં. તેન પુચ્છાપદસ્સ અત્થં વિવરતિ. **નિબ્બેઠન**ન્તિ નિગ્ગહનિબ્બેઠનં. તેન વિસ્સજ્જનપદસ્સ અત્થં વિવરતિ. **ઇમિના નયેના**તિ એતેન ‘‘ઇતિવાદો’’તિ એત્થ ઇતિ-સદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેતિ. ઉપારમ્ભાધિપ્પાયો વદતિ એતેનાતિ **વાદો**, દોસો. **ઇતિવાદો હોતી**તિ એવં ઇમસ્સ ઉપરિ વાદારોપનં હોતિ. **ઇતિવાદપ્પમોક્ખો**તિ એવં તતો પમોક્ખો હોતિ . એવં વાદપ્પમોક્ખાનિસંસં પરેહિ આરોપિતદોસસ્સ નિબ્બેઠનવસેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ દોસપવેદનવસેન દસ્સેતું ‘‘**અયં પુચ્છાય દોસો**’’તિઆદિ વુત્તં.

એત્તકં ઠાનન્તિઆદિતો પટ્ઠાય યાવ ‘‘તીણિ સુચરિતાની’’તિ એત્તકં ઠાનં. **ઇમં દેસન**ન્તિ ‘‘ઇન્દ્રિયસંવરો ખો’’તિઆદિનયપ્પવત્તં ઇમં દેસનં. **નાભિજ્ઝાયતી**તિ ન અભિજ્ઝાયતિ. **નાભિહંસતી**તિ ન અભિતુસ્સતિ. **ગોચરજ્ઝત્તે ઠિતં હોતી**તિ કમ્મટ્ઠાનારમ્મણે સમાધાનવસેન ઠિતં હોતિ અવટ્ઠિતં. તેનાહ ‘‘**સુસણ્ઠિત**’’ન્તિ. **સુસણ્ઠિત**ન્તિ સમ્મા અવિક્ખેપવસેન ઠિતં. **કમ્મટ્ઠાનવિમુત્તિયા**તિ કમ્મટ્ઠાનાનુયુઞ્જનવસેન પટિપક્ખતો નીવરણતો વિમુત્તિયા. સુટ્ઠુ વિમુત્તન્તિ **સુવિમુત્તં**. **તસ્મિં** અમનાપરૂપદસ્સને **ન મઙ્કુ** વિલક્ખો ન હોતિ. **કિલેસવસેન** દોસવસેન. **અટ્ઠિતચિત્તો** અથદ્ધચિત્તો. કોવેસેન હિ ચિત્તં થદ્ધં હોતિ, ન મુદુકં. **અદીનમાનસો**તિ દોમનસ્સવસેન યો દીનભાવો, તદભાવેન નિદ્દોસમાનસો. **અપૂતિચિત્તો**તિ બ્યાપજ્જાભાવેન સીતિભૂતચિત્તો.

ઇમેસુ છસુ દ્વારેસુ અટ્ઠારસ દુચ્ચરિતાનિ હોન્તિ પચ્ચેકં કાયવચીમનોદુચ્ચરિતભેદેન. તાનિ વિભાગેન દસ્સેતું ‘‘**કથ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે**તિ નયદાનમત્તમેતં. તેન ‘‘અનિટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે દોસં ઉપ્પાદેન્તસ્સા’’તિઆદિના તિવિધદુચ્ચરિતં નીહરિત્વા વત્તબ્બં, તથા ‘‘મજ્ઝત્તારમ્મણે મોહં ઉપ્પાદેન્તસ્સા’’તિઆદિના ચ. મનોદુચ્ચરિતાદિસામઞ્ઞેન પન તીણિયેવ દુચ્ચરિતાનિ હોન્તીતિ વેદિતબ્બં.

પઞ્ઞત્તિવસેનાતિ વત્થું અનામસિત્વા પિણ્ડગહણમુખેન કેવલં પઞ્ઞત્તિવસેનેવ. **ભાવનાપટિસઙ્ખાને**તિ ભાવનાસિદ્ધે પટિસઙ્ખાને, ભાવનાય પટિસઙ્ખાને વાતિ અત્થો. **ઇમાની**તિ યથાવુત્તાનિ છદ્વારારમ્મણાનિ. **દુચ્ચરિતાની**તિ દુચ્ચરિતકારણાનિ. અપ્પટિસઙ્ખાને ઠિતસ્સ દુચ્ચરિતાનિ સુચરિતાનિ કત્વા. **પરિણામેતી**તિ પરિવત્તેતિ દુચ્ચરિતાનિ તત્થ અનુપ્પાદેત્વા સુચરિતાનિ ઉપ્પાદેન્તો. **એવન્તિ** વુત્તપ્પકારેન. **ઇન્દ્રિયસંવરો…પે॰… વેદિતબ્બો** ઇન્દ્રિયસંવરસમ્પાદનવસેન તિણ્ણં સુચરિતાનં સિજ્ઝનતો. તેનાહ **"એત્તાવતા"**તિઆદિ. **એત્તાવતા**તિ આદિતો પટ્ઠાય યાવ ''તીણિ સુચરિતાનિ પરિપૂરેન્તી''તિ પદં, એત્તાવતા. **સીલાનુરક્ખકં ઇન્દ્રિયસંવરસીલ**ન્તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલસ્સ અનુરક્ખકં ઇન્દ્રિયસંવરસીલં કથિકં. કથં પન તદેવ તસ્સ અનુરક્ખકં હોતીતિ? અપરાપરુપ્પત્તિયા ઉપનિસ્સયભાવતો.

તીણિ સીલાનીતિ ઇન્દ્રિયસંવર-આજીવપારિસુદ્ધિ-પચ્ચયસન્નિસ્સિત-સીલાનિ. **લોકુત્તરમિસ્સકા**તિ લોકિયાપિ લોકુત્તરાપિ હોન્તીતિ અત્થો. **સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનન્તિ** લોકુત્તરાનં સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં. **મૂલભૂતા સતિપટ્ઠાના પુબ્બભાગા**, તે સન્ધાય વુત્તં ''ચત્તારો ખો, કુણ્ડલિય, સતિપટ્ઠાના ભાવિતા બહુલીકતા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તી''તિ. **તેપી**તિ યથાવુત્તસતિપટ્ઠાના. **સતિપટ્ઠાનમૂલકા બોજ્ઝઙ્ગા**તિ લોકિયસતિપટ્ઠાનમૂલકા બોજ્ઝઙ્ગાવ. **પુબ્બભાગાવા**તિ એત્થ કેચિ ''પુબ્બભાગા ચા''તિ પાઠં કત્વા ''પુબ્બેવ લોકુત્તરા પુબ્બભાગા ચા''તિ અત્થં વદન્તિ. **વિજ્જાવિમુત્તિમૂલકા**તિ ''સત્ત ખો, કુણ્ડલિય, બોજ્ઝઙ્ગા ભાવિતા બહુલીકતા વિજ્જાવિમુત્તિં પરિપૂરેન્તી''તિ એવં વુત્તા બોજ્ઝઙ્ગા લોકુત્તરાવ વિજ્જાવિમુત્તિસહગતભાવતો.

કુણ્ડલિયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ઉપવાનસુત્તવણ્ણના

૧૮૯. પચ્ચત્તન્તિ કરણનિદ્દેસો અયન્તિ આહ – **"અત્તનાવા"**તિ. **કુરુમાનોયેવા**તિ ઉપ્પાદેન્તો **એવ. કમ્મટ્ઠાનવિમુત્તિયા સુટ્ઠુ વિમુત્તન્તિ** કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન નીવરણાનં દૂરીભાવતો તેહિ સુટ્ઠુ વિમુત્તં. **અત્થં કરિત્વા**તિ ભાવનામનસિકારં ઉત્તમં કત્વા. ''મહા વત મે અયં અત્થો ઉપ્પન્નો''તિ **અત્થિકો હુત્વા**.

૯. પઠમઉપ્પન્નસુત્તવણ્ણના

૧૯૦. તથાગતસ્સ પાતુભાવાતિઆદિના બુદ્ધુપ્પાદકાલે એવ બોજ્ઝઙ્ગરતનપટિલાભોતિ દસ્સેતિ.

પબ્બતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ગિલાનવગ્ગો

૧-૩. પાણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૯૨-૧૯૪. યેસન્તિ યેસં સત્તાનં. **ચત્તારો ઇરિયાપથા અત્થિ** લબ્ભન્તિ તદુપગસરીરાવયવલાભેન. **એતન્તિ** ''ચત્તારો ઇરિયાપથે કપ્પેન્તી''તિ એતં વચનં. ''વિવેકનિસ્સિત''ન્તિઆદિવચનતો **"સહવિપસ્સનકે મગ્ગબોજ્ઝઙ્ગે"**ઇચ્ચેવ વુત્તં. **દુતિયતતિયાનિ ઉત્તાનત્થાનેવ** હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા.

૪-૧૦. પઠમગિલાનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૯૫-૨૦૧. વિસુદ્ધં અહોસિ વિસભાગધાતુક્ખોભં વૂપસમેન્તં. તેનાહ – ''**પોક્ખરપત્તે …પે॰… વિનિવત્તિત્વા ગતો**''તિ. **એસેવ નયો** પાળિતો અત્થતો ચ ચતુત્થેન પઞ્ચમછટ્ઠાનં સમાનત્તા. **વિસરુક્ખવાતસમ્ફસ્સેના**તિ વિસરુક્ખસન્નિસ્સિતવાતસમ્ફસ્સેન. **મન્દસીતજરો**તિ મુદુકો સીતજરો. **સેસ**ન્તિ વુત્તાવસેસં. **સબ્બત્થા**તિ સત્તમાદીસુ ચતૂસુ.

ગિલાનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ઉદાયિવગ્ગો

૧-૨. બોધાયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૨-૨૦૩. કિત્તકેન નુ ખો કારણેન **બુજ્ઝનકઅઙ્ગા નામ વુચ્ચન્તિ** બુજ્ઝનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ વત્તબ્બતં લભન્તિ. **મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા** સહવિપસ્સના મગ્ગબોજ્ઝઙ્ગા કથિતાતિ કત્વા. **ધમ્મપરિચ્છેદો કથિતો** ગણનામત્તેન પરિચ્છિન્દિત્વા વુત્તત્તા ન ભૂમન્તરપરિચ્છેદો, વિપસ્સનાદિપરિચ્છેદો વા.

૩-૫. ઠાનિયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૪-૨૦૬. કામરાગેન ગધિતબ્બટ્ઠાનભૂતા કામરાગટ્ઠાનિયાતિ આહ ''**આરમ્મણધમ્માન**''ન્તિ. ''મનસિકારબહુલીકારા''તિ વુત્તત્તા ''**આરમ્મણેનેવ કથિત**''ન્તિ વુત્તં. **વુત્તપરિચ્છેદો**તિ એતેન ન કેવલં આરમ્મણવસેનેવ, અથ ખો ઉપનિસ્સયવસેનપેત્થ અત્થો લબ્ભતીતિ દસ્સેતિ. પઠમવગ્ગસ્સ હિ દુતિયે સુત્તે ઉપનિસ્સયવસેનેવ અત્થો દસ્સિતો. **મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા** અવિભાગેનેવ કથિતત્તા. **અપરિહાનિયે**તિ તીહિ સિક્ખાહિ અપરિહાનાવહે.

૬-૭. તણ્હક્ખયસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૭-૨૦૮. ''**સો મં પુચ્છિસ્સતી**''તિ અધિપ્પાયેન **ભગવતા ઓસાપિતદેસનં. પત્થટત્તા** ભાવનાપારિપૂરિયા વિત્થારિતં ગતત્તા. **મહન્તભાવ**ન્તિ ભાવનાવસેનેવ મહત્તં ગતત્તા. તતો એવ **વડ્ઢિપ્પમાણા**. નીવરણવિગમે સમ્ભવતો પચ્ચયતો બ્યાપાદો વિગતો હોતીતિ આહ – ''**નીવરણાનં દૂરીભાવેન બ્યાપાદવિરહિતત્તા**''તિ. **તણ્હામૂલક**ન્તિ તણ્હાપચ્ચયં. યઞ્હિ તણ્હાસહગતં અસહગતમ્પિ તણ્હં ઉપનિસ્સાય નિપ્ફન્નં, સબ્બં તં તણ્હામૂલકં. **પહીયતિ** અનુપ્પાદપ્પહાનેન. **તણ્હાદીનંયેવ ખયા**, ન તેસં સઙ્ખારાનં ખયા. **એતેહિ** તણ્હક્ખયાદિપદેહિ.

૮. નિબ્બેધભાગિયસુત્તવણ્ણના

૨૦૯. નિબ્બિજ્ઝન્તીતિ નિબ્બેધા, નિબ્બિજ્ઝનધમ્મા ધમ્મવિનયાદયો, તપ્પરિયાપન્નતાય નિબ્બેધભાગે ગતો નિબ્બેધભાગિયો, તં **નિબ્બેધભાગિયં**. તેનાહ ''**નિબ્બિજ્ઝનકોટ્ઠાસિય**''ન્તિ. **ભાવેત્વા ઠિતેન** ચિત્તેન. વિપસ્સનામગ્ગમ્પિ ગહેત્વા ''**મગ્ગબોજ્ઝઙ્ગા મિસ્સકા**''તિ વુત્તા. **તેહી**તિ બોજ્ઝઙ્ગેહિ **ભાવિતં** ચિત્તં. **તે વા** બોજ્ઝઙ્ગે

ભાવેત્વા ઠિતં ચિત્તં નામ ફલચિત્તં, તસ્મા **નિબ્બત્તિતલોકુત્તરમેવ. તમ્પીતિ** ફલચિત્તમ્પિ મગ્ગાનન્તરતાય **મગ્ગનિસ્સિતં કત્વા મિસ્સકમેવ કથેતું વટ્ટતિ** ''બોધાય સંવત્તન્તી''તિ વુત્તત્તા.

૯. એકધમ્મસુત્તવણ્ણના

૨૧૦. સંયોજનસઞ્ઞાતા વિનિબન્ધાતિ કામરાગાદિસંયોજનસઞ્ઞિતા બન્ધના. **પરિનિટ્ઠપેત્વા ગહણાતિ** ગિલિત્વા વિય પરિનિટ્ઠપેત્વા ગહણાકારા.

૧૦. ઉદાયિસુત્તવણ્ણના

૨૧૧. બહુકતં વુચ્ચતિ બહુકારો બહુમાનો, નત્થિ એતસ્સ બહુકતન્તિ **અબહુકતો**, અકતબહુમાનો. ધમ્મો ઉપ્પજ્જમાનો ઉક્કુજ્જન્તો વિય નિરુજ્ઝમાનો અવકુજ્જન્તો વિય હોતીતિ વુત્તં ''**ઉક્કુજ્જં વુચ્ચતિ ઉદયો, અવકુજ્જં વયો**''તિ. **પરિવત્તેન્તોતિ** અનિચ્ચાતિપિ દુક્ખાતિપિ અનત્તાતિપિ. ''એસો હિ તે ઉદાયિ મગ્ગો પટિલદ્ધો, યો તે…પે॰… તથત્તાય ઉપનેસ્સતી''તિ પરિયોસાને ભગવતો વચનઞ્ચેત્થ સાધકં દટ્ઠબ્બં. **તેન તેનાકારેન વિહરન્તન્તિ** યેન સમ્મસનાકારેન વિપસ્સનાવિહારેન વિહરન્તં. **તથાભાવાયાતિ** ખીણાસવભાવપચ્ચવેક્ખણાય. તેનાહ – ''**ખીણા જાતીતિ…પે॰… તં દસ્સેન્તો એવમાહા**''તિ.

ઉદાયિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નીવરણવગ્ગો

૩-૪. ઉપક્કિલેસસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧૪-૨૧૫. ન ચ પભાવન્તન્તિ ન ચ પભાસમ્પન્નં. **પભિજ્જનસભાવન્તિ** તાપેત્વા તાલને પભઙ્ગુતં. **અવસેસં લોહન્તિ** વુત્તાવસેસં જાતિલોહં, વિજાતિલોહં, કિત્તિમલોહન્તિ પભેદં સબ્બમ્પિ લોહં. **ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનેનાતિ** એત્થ નનુ લોકિયકુસલચિત્તસ્સપિ સુવિસુદ્ધસ્સ ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનેન ઉપક્કિલેસતાતિ? સચ્ચમેતં, યસ્મિં પન સન્તાને નીવરણાનિ લદ્ધપતિટ્ઠાનિ, તત્થ મહગ્ગતકુસલસ્સપિ અસમ્ભવો, પગેવ લોકુત્તરકુસલસ્સ, પરિત્તકુસલં પન યથાપચ્ચયં ઉપ્પજ્જતિ. નીવરણે હિ વૂપસન્તે સન્તાને ઉપ્પત્તિયા અપરિસુદ્ધં હોતિ, ઉપક્કિલિટ્ઠં નામ હોતિ, અપરિસુદ્ધદીપકપલ્લિકવટ્ટિતેલાદિસન્નિસ્સયો દીપો વિય, અપિચ નિપ્પરિયાયતો ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનેનેવ તેસં ઉપક્કિલેસતાતિ દસ્સેન્તો ''**યદગ્ગેન હી**''તિઆદિમાહ. આરમ્મણે વિક્ખિત્તપ્પત્તિવસેન **ચુણ્ણવિચુણ્ણતા** વેદિતબ્બા. **ન આવરન્તીતિ** કુસલધમ્મે ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનવસેન ન આવરન્તિ, અથ ખો તેસં ઉપ્પત્તિયા હોન્તિ. **ન પટિચ્છાદેન્તીતિ** ન વિનન્ધન્તિ. **ચતુભૂમકચિત્તસ્સાતિ** ચતુત્થભૂમકકુસલચિત્તસ્સ અનુપક્કિલેસા, તેહિ અકિલિસ્સનતો.

૮. આવરણનીવરણસુત્તવણ્ણના

૨૧૯. પઞ્ઞા દુબ્બલા હોતિ, ન બલવતી પટિપક્ખેન ઉપક્કિલિટ્ઠભાવતો. તેનાહ ''**મન્દા અવિસદા**''તિ.

પઞ્ચ નીવરણા દૂરે હોન્તિ આવરણાભાવતો. **તમેવ પીતિન્તિ** સપ્પાયધમ્મસવને ઉપ્પન્નં પીતિં. તસ્સા તદા ઉપ્પન્નાકારસલ્લક્ખણેન અવિજહન્તો પુનપ્પુનં તસ્સા નિબ્બત્તનેન. તેનાહ “**પઞ્ચ નીવરણે વિક્ખમ્ભેત્વા**”તિ. **ઇદં સન્ધાયા**તિ એત્તકે દિવસેપિ ન વિનસ્સન્તિ, સા ધમ્મપીતિ લદ્ધપચ્ચયા હુત્વા વિસેસાવહાતિ ઇમમત્થં સન્ધાય એતં ‘‘ઇમસ્સ પઞ્ચ નીવરણા તસ્મિં સમયે ન હોન્તી’’તિઆદિ વુત્તં. **પીતિપામોજ્જપક્ખિયા**તિ પીતિપામોજ્જપચ્ચયા. **નસ્સન્તી**તિ નિરોધપચ્ચયવસેન પવત્તનતો નસ્સન્તિ. સભાગપચ્ચયવસેન **પુન ઉપ્પજ્જન્તાપિ...પે॰... વુચ્ચતિ** કિચ્ચસાધનવસેન પવત્તનતો.

૯. રુક્ખસુત્તવણ્ણના

૨૨૦. **અભિરુહનકા**તિ સમીપરુક્ખે અભિભવિત્વા રુહનકા. **અટ્ઠિકચ્છકો**તિ અટ્ઠિબહુલકચ્છકો. કપિથનસદિસફલત્તા **કપિત્થનો**તિ લદ્ધનામો.

૧૦. નીવરણસુત્તવણ્ણના

૨૨૧. **અન્ધભાવકરણા** પઞ્ઞાચક્ખુસ્સ વિબન્ધનતો. તથા હિ તે ‘‘અચક્ખુકરણા પઞ્ઞાનિરોધિકા’’તિ વુત્તા. વિહનતિ વિબાધતીતિ **વિઘાતો**, દુક્ખન્તિ આહ “**વિઘાતપક્ખિયાતિ દુક્ખપક્ખિકા**”તિ. નિબ્બાનત્થાય ન સંવત્તન્તીતિ **અનિબ્બાનસંવત્તનિકા. મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગાવ કથિતા** પુબ્બભાગિકાનં કથિતત્તા.

નીવરણવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચક્કવત્તિવગ્ગો

૧. વિધાસુત્તવણ્ણના

૨૨૨. વિધીયન્તીતિ **વિધા**, માનાદિભાગા કોટ્ઠાસાતિ આહ “**તયો માનકોટ્ઠાસા**”તિ. **તથા તથા વિદહનતો**તિ ‘‘સેય્યોહમસ્મી’’તિઆદિના તેન તેનાકારેન વિદહનતો ઠપનતો, ઠપેતબ્બતો વા.

૨. ચક્કવત્તિસુત્તવણ્ણના

૨૨૩. **સિરિસમ્પત્તિયા રાજતિ** દિપ્પતિ સોભતીતિ **રાજા**, દાનપિયવચનઅત્થચરિયાસમાનત્તતાસઙ્ખાતેહિ **ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ. રઞ્જેતી**તિ રમેતિ. **અબ્ભુગ્ગતાયા**તિ ઉદીરિતા નિબ્બત્તિતો તત્થ તત્થ ગચ્છનતો. **ચક્કં વત્તેતી**તિ ચક્કરતનં પવત્તેતિ. **દેવટ્ઠાનન્તિ** પૂજનીયદેવટ્ઠાનં. **ચિત્તીકતટ્ઠેના**તિ પૂજનીયભાવેન. **અગ્ઘો નત્થિ** ચિરકાલસમ્ભવપુઞ્ઞાનુભાવસિદ્ધરતનસબ્ભાવતો. **અઞ્ઞેહિ** ચક્કવત્તિનો પરિગ્ગહભૂતરતનેહિ. **લોકે**તિ મનુસ્સલોકે. તેન તદઞ્ઞલોકં નિવત્તેતિ. **વિજ્જમાન**ગ્ગહણેન અતીતાનાગતં નિવત્તેતિ. **બુદ્ધા ચ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ** ચક્કવત્તિનોપિ યેભુય્યેન તસ્મિંયેવ ઉપ્પજ્જનતોતિ અધિપ્પાયો. **અનોમસ્સા**તિ અલામકસ્સ ઉક્કટ્ઠસ્સ. **સેસાનિ** રતનાનિ.

તત્રાતિ વાક્યોપઞ્ઞાસને નિપાતો, તસ્મિં પાતુભાવવચને. “**અયુત્ત**”ન્તિ વત્વા તત્થ અધિપ્પાયં વિવરન્તો “**ઉપ્પન્નં હી**”તિઆદિમાહ. તેહિ રતનેહિ **ચક્કવત્તનનિયમાપેક્ખતાય** ચક્કવત્તિવચનસ્સ. **નિયમેના**તિ એકન્તેન.

વત્તબ્બતં આપજ્જતિ ભાવિનિ ભૂતે વિય ઉપચારોતિ યથા – ''અગમા રાજગહં બુદ્ધો''તિ (સુ॰ નિ॰ ૪૧૦). **લદ્ધનામસ્સાતિ** ચક્કવત્તીતિ લોકે લદ્ધસમઞ્ઞસ્સ પત્થનીયસ્સ પુરિસવિસેસસ્સ. **મૂલુપ્પત્તિવચનતોપીતિ** ''ચક્કવત્તિસ્સ પાતુભાવા''તિ એતસ્સ પઠમુપ્પત્તિયા વચનતોપિ. ઇદાનિ તમત્થં વિવરન્તો **''યો હી''**તિઆદિમાહ. યો હિ ચક્કવત્તિરાજા, તસ્સ ઉપ્પત્તિયા ચક્કરતનસ્સ ઉપ્પજ્જનતો ચક્કવત્તીતિ એવં નામં ઉપ્પજ્જતિ. ''ચક્કં વત્તેસ્સતી''તિ ઇદં પન નિયામં અનપેક્ખિત્વા તસ્સ ઉપ્પજ્જતીતિ રતનાનુપ્પત્તિં ગહેત્વા વુત્તનયતો સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ ''ચક્કવત્તી''તિ. **એકમેવાતિ** ચક્કરતનમેવ પઠમં પાતુભવતિ. યસ્મિં ભૂતે રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસમઞ્ઞા, અથ પચ્છા રતનાનિ પાતુભવન્તીતિ બહૂનં પાતુભાવં ઉપાદાય **બહુલવચનતોપિ એતં** ''ચક્કવત્તિસ્સ પાતુભાવા રતનાનં પાતુભાવો''તિ વુત્તં. **અયં** હેતુકત્તુસઞ્ઞિતો અત્થભેદો. **પાતુભાવાતિ** પાતુભાવતો. પુઞ્ઞસમ્ભારો ભિન્નસન્તાનતાય **રતનાનમ્પિ પરિયાયેન ઉપનિસ્સયહેતૂતિ** વુત્તં. **યુત્તમેવેતં** યથાવુત્તયુત્તિયુત્તત્તા.

વત્તબ્બભૂતો અધિપ્પાયો એતસ્સ અત્થીતિ અધિપ્પાયો, અત્થનિદ્દેસો, સઙ્ખેપતો અધિપ્પાયો **સઙ્ખેપાધિપ્પાયો**. ચક્કરતનાનુભાવેન ચક્કવત્તિસ્સરિયસ્સ સિજ્ઝનતો **''દાતું સમત્થસ્સા''**તિ વુત્તં. યોજનપ્પમાણે પદેસે પવત્તત્તા **યોજનપ્પમાણં અન્ધકારં**. અતિદીઘાતિરસ્સતાદિં છબ્બિધં દોસં વિવજ્જેત્વા ઠિતસ્સાતિ વચનસેસો.

સબ્બેસં ચતુભૂમકધમ્માનં પુરેચરં કુસલાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્વેસનવસેન પવત્તનતો. બુદ્ધાદીહિપિ અપ્પહાનીયતાય મહન્તધમ્મસભાવત્તા ધમ્મકાયે ચ જેટ્ઠકટ્ઠેન **ધમ્મકાયૂપપન્નં**. પઞ્ઞાપાસાદતાય ચસ્સ ઉપરિગતટ્ઠેન **અચ્ચુગ્ગતં**. વિત્થતટ્ઠેન **વિપુલં**. મહન્તતાય **મહન્તં**. અનાદિકાલભાવિતસ્સ કિલેસસન્તાનસ્સ ખણેનેવ વિદ્ધંસનતો **સીઘં લહુ જવન્તિ** પરિયાયા. બોજ્ઝઙ્ગધમ્મપરિયાપન્નત્તા હિ વુત્તં **''એકન્ત-કુસલત્તા''**તિ. સમ્પયુત્તવસેન પીતિયા આલોકવિદ્ધંસનભાવવસેનાતિ વુત્તં **''સહજાતપચ્ચયાદી''**તિઆદિ. **સબ્બસઙ્ગાહિકધમ્મપરિચ્છેદોતિ** ચતુભૂમકત્તા સબ્બસઙ્ગાહકો બોજ્ઝઙ્ગધમ્મપરિચ્છેદો કથિતો.

૪-૧૦. દુપ્પઞ્ઞસુત્તાદિવણ્ણના

૨૨૫-૨૩૧. એળં વુચ્ચતિ દોસો, એળેન મૂગો વિયાતિ **એળમૂગોતિ** ઇમમત્થં દસ્સેન્તો **''મુખેન વાચ''**ન્તિઆદિમાહ.

ચક્કવત્તિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સાકચ્છવગ્ગો

૧. આહારસુત્તવણ્ણના

૨૩૨. પુરિમનયતોતિ ''સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયાનં ધમ્માન''ન્તિઆદિના આગતનયતો. **એવન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન. સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ **સતિસમ્પજઞ્ઞં**. સતિપધાનં વા અભિક્કન્તાદીસુ સત્થકભાવપરિઞ્ઞાણકઞાણં **સતિસમ્પજઞ્ઞં**. તં સબ્બત્થ સતોકારીભાવાવહત્તા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તતિ. યથા ચ પચ્ચનીકધમ્મપ્પહાનં અનુરૂપધમ્મદેસના ચ અનુપ્પન્નાનં કુસલાનં ધમ્માનં ઉપ્પાદાય હોતિ, એવં સતિરહિતપુગ્ગલવજ્જના સતોકારીપુગ્ગલસેવના ચ તત્થ ચ યુત્તપયુત્તતા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય

હોતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ "**સતિસમ્પજઞ્ઞ**"ન્તિઆદિના. **અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ**. તથા હિ અરહાવ "સતિવેપુલ્લપ્પત્તો"તિ વુચ્ચતિ.

ધમ્માનં, ધમ્મેસુ વા વિચયો, સો એવ હેટ્ઠા વુત્તનયેન સમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તસ્સ **ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ**. **પરિપુચ્છકતા**તિ આચરિયં પયિરુપાસિત્વા પઞ્ચપિ નિકાયે સહટ્ઠકથાય પરિયોગાહેત્વા યં યં તત્થ ગણ્ઠિટ્ઠાનં, તસ્સ તસ્સ "ઇદં, ભન્તે, કથં ઇમસ્સ કો અત્થો"તિ એવં ખન્ધાદીસુ અત્થપુચ્છકભાવો. તેનાહ "**ખન્ધ...પે॰... બહુલતા**"તિ.

વત્થુવિસદકિરિયાતિ ચિત્તચેતસિકાનં પવત્તિટ્ઠાનભાવતો સરીરં તપ્પટિબદ્ધાનિ ચ ચીવરાદીનિ ઇધ "વત્થૂની"તિ અધિપ્પેતાનિ, તાનિ યથા ચિત્તસ્સ સુખાવહાનિ હોન્તિ, તથા કરણં તેસં વિસદભાવકરણં. તેન વુત્તં "**અજ્ઝત્તિકબાહિરાન**"ન્તિઆદિ. **ઉસ્સન્નદોસ**ન્તિ વાતાદિઉસ્સન્નદોસં. **સેદમલમક્ખિત**ન્તિ સેદેન ચેવ જલ્લિકાસઙ્ખાતેન સરીરમલેન ચ મક્ખિતં. **ચ**-સદ્દેન અઞ્ઞમ્પિ સરીરસ્સ ચ ચિત્તસ્સ ચ પીળાવહં સઙ્ગણ્હાતિ. **સેનાસનં વાતિ વા**-સદ્દેન પત્તાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **અવિસદે** સતિ, વિસયભૂતે વા. કથં ભાવનમનુયુત્તસ્સ તાનિ વિસયોતિ? અન્તરન્તરા પવત્તનકચિત્તુપ્પાદવસેન એવં વુત્તં. તે હિ ચિત્તુપ્પાદા ચિત્તેકગ્ગતાય ઇજ્ઝન્તિયાપિ અપરિસુદ્ધભાવાય સંવત્તન્તિ. **ચિત્તચેતસિકેસુ** નિસ્સયાદિપચ્ચયભૂતેસુ. **ઞાણમ્પી**તિ **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડને. તેન ન કેવલં તં વત્થુયેવ , અથ ખો તસ્મિં અપરિસુદ્ધે ઞાણમ્પિ અપરિસુદ્ધં હોતીતિ નિસ્સયાપરિસુદ્ધિયા નિસ્સિતાપરિસુદ્ધિ વિય વિસયસ્સ અપરિસુદ્ધતાય વિસયીનં અપરિસુદ્ધિં દસ્સેતિ અન્વયતો બ્યતિરેકતો ચ.

સમભાવકરણં કિચ્ચતો અનૂનાધિકભાવકરણં. યથાપચ્ચયં સદ્ધેય્યવત્થુસ્મિં અધિમોક્ખકિચ્ચસ્સ પટુતરભાવેન પઞ્ઞાય અવિસદતાય વીરિયાદીનઞ્ચ અનુબલપ્પદાનસિથિલતાદિના **સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ**. તેનાહ "**ઇતરાનિ મન્દાની**"તિ. **તતો**તિ તસ્મા સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવતો ઇતરેસઞ્ચ મન્દત્તા. કોસજ્જપક્ખે પતિતું અદત્વા સમ્પયુત્તધમ્માનં પગ્ગણ્હનં અનુબલપ્પદાનં **પગ્ગહો**, પગ્ગહકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતીતિ સમ્બન્ધિતબ્બં. આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા ઠાનં, અનિસ્સજ્જનં વા **ઉપટ્ઠાનં**, વિક્ખેપપટિપક્ખો. યેન વા સમ્પયુત્તા અવિક્ખિત્તા હોન્તિ, સો **અવિક્ખેપો**. રૂપગતં વિય ચક્ખુના યેન યાથાવતો વિસયસભાવં પસ્સતિ, તં **દસ્સનકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ** બલવતા સદ્ધિન્દ્રિયેન અભિભૂતત્તા. સહજાતધમ્મેસુ હિ ઇન્દટ્ઠં કરોન્તાનં સહ પવત્તમાનાનં ધમ્માનં એકરસતાવસેનેવ અત્થસિદ્ધિ, ન અઞ્ઞથા. **તસ્મા**તિ વુત્તમેવત્થં કારણભાવેન પચ્ચામસતિ. **તન્તિ** સદ્ધિન્દ્રિયં.

ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેનાતિ યસ્સ સદ્ધેય્યવત્થુનો ઉળારતાદિગુણે અધિમુચ્ચનસ્સ સાતિસયપ્પવત્તિયા સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તસ્સ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નતાદિવિભાગતો યાથાવતો વીમંસનેન. એવઞ્હિ એવંધમ્મતાનયેન સભાવસરસતો પરિગ્ગય્હમાને સવિપ્ફારો અધિમોક્ખો ન હોતિ – "અયં ઇમેસં ધમ્માનં સભાવો"તિ પઞ્ઞાબ્યાપારસ્સ સાતિસયત્તા. ધુરિયધમ્મેસુ હિ યથા સદ્ધાય બલવભાવે પઞ્ઞાય મન્દભાવો હોતિ, એવં પઞ્ઞાય બલવભાવે સદ્ધાય મન્દભાવો હોતિ. તેન વુત્તં – "તં ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન...પે॰... હાપેતબ્બ"ન્તિ. **તથા અમનસિકરણેના**તિ યેનાકારેન ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તેનાકારેન ભાવનં નાનુયુઞ્જનેનાતિ વુત્તં હોતિ. ઇધ દુવિધેન સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવો અત્તનો વા પચ્ચયવિસેસેન કિચ્ચુત્તરિયતો વીરિયાદીનં વા મન્દકિચ્ચતાય. તત્થ પઠમવિકપ્પે હાપનવિધિ દસ્સિતો, દુતિયવિકપ્પે પન યથા મનસિકરોતો વીરિયાદીનં મન્દકિચ્ચતાય સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં જાતં, તથા અમનસિકારેન વીરિયાદીનં

પટુતરભાવાવહેન મનસિકારેન સદ્ધિન્દ્રિયં તેહિ સમતં કરોન્તેન હાપેતબ્બં. ઇમિના નયેન સેસિન્દ્રિયેસુપિ હાપનવિધિ વેદિતબ્બો.

વક્કલિત્થેરવત્થૂતિ સો હિ આયસ્મા સદ્ધાધિમુત્તો તત્થ ચ કતાધિકારો સત્થુ રૂપકાયદસ્સને પસુતો એવ હુત્વા વિહરન્તો સત્થારા – ''કિં તે, વક્કલિ, ઇમિના પૂતિકાયેન દિટ્ઠેન, યો ખો, વક્કલિ, ધમ્મં પસ્સતિ, સો મં પસ્સતી''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૮૭) ઓવદિયમાનો કમ્મટ્ઠાને નિયોજિતોપિ તં અનનુયુઞ્જન્તો પણામિતો અત્તાનં વિનિપાતેતું પપાતટ્ઠાનં અભિરુહિ. અથ નં સત્થા યથાનિસિન્નોવ ઓભાસવિસ્સજ્જનેન અત્તાનં દસ્સેત્વા –

> ''પામોજ્જબહુલો ભિક્ખુ, પસન્નો બુદ્ધસાસને;
> અધિગચ્છે પદં સન્તં, સઙ્ખારૂપસમં સુખ''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૮૧) –

ગાથં વત્વા ''એહિ, વક્કલી''તિ આહ. સો તેન વચનેન અમતેનેવ અભિસિત્તો હટ્ઠતુટ્ઠો હુત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેસિ, સદ્ધાય બહુલભાવતો વિપસ્સનાવીથિં નારોહતિ. તં ઞત્વા ભગવા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનાય કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા અદાસિ. સો સત્થારા દિન્નનયેન વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં – ''વક્કલિત્થેરવત્થુ ચેત્થ નિદસ્સન''ન્તિ. **એત્થા**તિ સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તભાવે સેસિન્દ્રિયાનં સકિચ્ચાકરણે.

ઇતરકિચ્ચભેદન્તિ ઉપટ્ઠાનાદિકિચ્ચવિસેસં. **પસ્સદ્ધાદીતિ આદિ**-સદ્દેન સમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **હાપેતબ્બ**ન્તિ યથા સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ બલવભાવો ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન હાયતિ, એવં વીરિયિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતા પસ્સદ્ધિયાદિભાવનાય હાયતિ સમાધિપક્ખિકત્તા તસ્સા. તથા હિ સમાધિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતં કોસજ્જપાતતો રક્ખન્તી વીરિયાદિભાવના વિય વીરિયિન્દ્રિયસ્સ અધિમત્તતં ઉદ્ધચ્ચપાતતો રક્ખન્તી એકંસતો હાપેતિ. તેન વુત્તં ''પસ્સદ્ધાદિભાવનાય હાપેતબ્બ''ન્તિ. **સોણત્થેરસ્સ વત્થૂ**તિ સુકુમારસોણત્થેરસ્સ વત્થુ. સો હિ આયસ્માપિ સત્થુ સન્તિકા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સીતવને વિહરન્તો – ''મમ સરીરં સુખુમાલં, ન ચ સક્કા સુખેનેવ સુખં અધિગન્તું, કાયં કિલમેત્વાપિ સમણધમ્મો કાતબ્બો''તિ ઠાનચઙ્કમનમેવ અધિટ્ઠાય પધાનમનુયુઞ્જન્તો પાદતલેસુ ફોટેસુ ઉટ્ઠિતેસુપિ વેદનં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા દળ્હવીરિયં કરોન્તો અચ્ચારદ્ધવીરિયતાય વિસેસં પવત્તેતું નાસક્ખિ. સત્થા તત્થ ગન્ત્વા વીણોપમોવાદેન ઓવદિત્વા વીરિયસમતાયોજનવિધિં દસ્સેન્તો કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા ગિજ્ઝકૂટં ગતો. થેરોપિ સત્થારા દિન્નનયેન વીરિયસમતં યાજેત્વા ભાવેન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તેવ પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં ''સોણત્થેરસ્સ વત્થુ દસ્સેતબ્બ''ન્તિ. **સેસેસુપી**તિ સતિસમાધિપઞ્ઞિન્દ્રિયેસુપિ.

સમતન્તિ સદ્ધાપઞ્ઞાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અનૂનાધિકભાવં, તથા સમાધિવીરિયાનઞ્ચ. યથા હિ સદ્ધાપઞ્ઞાનં વિસું વિસું ધુરિયધમ્મભૂતાનં કિચ્ચતો અઞ્ઞમઞ્ઞનાતિવત્તનં વિસેસતો ઇચ્છિતબ્બં. યતો તેસં સમધુરતાય અપ્પના સમ્પજ્જતિ, એવં સમાધિવીરિયાનં કોસજ્જુદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં સમતાય સતિ અઞ્ઞમઞ્ઞુપત્થમ્ભનતો સમ્પયુત્તધમ્માનં અન્તદ્વયપાતાભાવેન સમ્મદેવ અપ્પના ઇજ્ઝતીતિ. **બલવસદ્ધો**તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ બ્યતિરેકમુખેન સમત્થનં. તસ્સત્થો – યો બલવતિયા સદ્ધાય સમન્નાગતો અવિસદઞાણો, સો મુધપ્પસન્નો હોતિ, ન અવેચ્ચપ્પસન્નો. તથા હિ સો અવત્થુસ્મિં પસીદતિ, સેય્યથાપિ તિત્થિયસાવકા. **કેરાટિકપક્ખ**ન્તિ સાઠેય્યપક્ખં ભજતિ. સદ્ધાહીનાય પઞ્ઞાય અતિધાવન્તો ''દેય્યવત્થુપરિચ્ચાગેન વિના ચિત્તુપ્પાદમત્તેનપિ દાનમયં પુઞ્ઞં હોતી''તિઆદીનિ પરિકપ્પેતિ હેતુપતિરૂપકેહિ વઞ્ચિતો, એવંભૂતો ચ લૂખતક્કવિલુત્તચિત્તો પણ્ડિતાનં વચનં નાદિયતિ, સઞ્ઞત્તિં ન ગચ્છતિ. તેનાહ ''**ભેસજ્જસમુટ્ઠિતો વિય રોગો અતેકિચ્છો હોતી**''તિ. યથા ચેત્થ

સદ્ધાપઞ્ઞાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં સમભાવો અત્થાવહો, વિસમભાવો અનત્થાવહો, એવં સમાધિવીરિયાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં સમભાવો અત્થાવહો, ઇતરો અનત્થાવહો, તથા સમભાવો અવિક્ખેપાવહો, ઇતરો વિક્ખેપાવહો. **કોસજ્જં અભિભવતિ**, તેન અપ્પનં ન પાપુણાતીતિ અધિપ્પાયો. એસ નયો **ઉદ્ધચ્ચં અભિભવતી**તિ એત્થાપિ. **તદુભયન્તિ** સદ્ધાપઞ્ઞાદ્વયં સમાધિવીરિયદ્વયઞ્ચ. **સમં કાતબ્બન્તિ** સમતં કાતબ્બં.

સમાધિકમ્મિકસ્સાતિ સમથકમ્મટ્ઠાનિકસ્સ. **એવન્તિ** એવં સન્તે, સદ્ધાય થોકં બલવભાવે સતીતિ અત્થો. **સદ્દહન્તો**તિ ''પથવી પથવીતિ મનસિકારમત્તેન કથં ઝાનુપ્પત્તી''તિ અચિન્તેત્વા ''અદ્ધા સમ્બુદ્ધેન વુત્તવિધિ ઇજ્ઝતી''તિ સદ્દહન્તો સદ્ધં જનેન્તો. **ઓકપ્પેન્તો**તિ આરમ્મણં અનુપવિસિત્વા વિય અધિમુચ્ચનવસેન અવકપ્પેન્તો પક્ખન્દન્તો. **એકગ્ગતા બલવતી વટ્ટતિ** સમાધિપધાનત્તા ઝાનસ્સ. **ઉભિન્નન્તિ** સમાધિપઞ્ઞાનં. સમાધિકમ્મિકસ્સ સમાધિનો અધિમત્તતાય પઞ્ઞાય અધિમત્તતાપિ ઇચ્છિતબ્બાતિ આહ **''સમતાયપી''**તિ, સમભાવેનાપીતિ અત્થો. **અપ્પના**તિ લોકિયઅપ્પના. તથા હિ ''હોતિયેવા''તિ સાસઙ્કં વદતિ, લોકુત્તરપ્પના પન તેસં સમભાવેનેવ ઇચ્છિતા. યથાહ ''સમથવિપસ્સનં યુગનદ્ધં ભાવેતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૭૦). યદિ વિસેસતો સદ્ધાપઞ્ઞાનં સમાધિવીરિયાનઞ્ચ સમાનતં ઇચ્છતિ, કથં સતીતિ આહ – **''સતિ પન સબ્બત્થ બલવતી વટ્ટતી''**તિ. **સબ્બત્થા**તિ લીનુદ્ધચ્ચપક્ખિકેસુ પઞ્ચિન્દ્રિયેસુ. ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકેકદેસે ગણ્હન્તો **''સદ્ધાવીરિયપઞ્ઞાન''**ન્તિ આહ. અઞ્ઞથા પીતિ ચ ગહેતબ્બા સિયા. તથા હિ **''કોસજ્જપક્ખિકેન સમાધિના''**ઇચ્ચેવ વુત્તં, ન ચ ''પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાહી''તિ. **સા**તિ સતિ. સબ્બેસુ રાજકમ્મેસુ નિયુત્તોતિ **સબ્બકમ્મિકો**. **તેના**તિ યેન કારણેન સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બા, તેન **આહ** અટ્ઠકથાયં. સબ્બત્થ નિયુત્તા **સબ્બત્થિકા** , સબ્બેન વા લીનુદ્ધચ્ચપક્ખિકેન બોજ્ઝઙ્ગેન અત્થેતબ્બા સબ્બત્થિયા, સબ્બત્થિયાવ **સબ્બત્થિકા**. **ચિત્તન્તિ** કુસલચિત્તં. તસ્સ હિ **સતિપટિસરણં** પરાયણં અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા અનધિગતસ્સ અધિગમાય. તેનાહ – **''આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના''**તિઆદિ.

ખન્ધાદિભેદે અનોગાળ્હપઞ્ઞાનન્તિ પરિયત્તિબાહુસચ્ચવસેનપિ ખન્ધાયતનાદીસુ અપ્પતિટ્ઠિતબુદ્ધીનં. બહુસ્સુતસેવના હિ સુતમયઞાણાવહા. તરુણવિપસ્સનાસમઙ્ગીપિ ભાવનામયઞાણે ઠિતત્તા એકંસતો પઞ્ઞવા એવ નામ હોતીતિ આહ – **''સમપઞ્ઞાસ...પે॰... પુગ્ગલસેવના''**તિ. ઞેય્યધમ્મસ્સ ગમ્ભીરભાવવસેન તપ્પરિચ્છેદકઞાણસ્સ ગમ્ભીરભાવગહણન્તિ આહ – **''ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાદીસુ પવત્તાય ગમ્ભીરપઞ્ઞાયા''**તિ. તઞ્હિ ઞેય્યં તાદિસાય પઞ્ઞાય ચરિતબ્બતો ગમ્ભીરઞાણચરિયં, તસ્સા વા પઞ્ઞાય તત્થ પભેદતો પવત્તિ ગમ્ભીરઞાણચરિયા, તસ્સા પચ્ચવેક્ખણાતિ આહ **''ગમ્ભીરપઞ્ઞાય પભેદપચ્ચવેક્ખણા''**તિ. યથા સતિવેપુલ્લપ્પત્તો નામ અરહા એવ, એવં સો એવ પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તોપીતિ આહ **''અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતી''**તિ. વીરિયાદીસુપિ એસેવ નયોતિ.

''તત્તં અયોખિલં હત્થે ગમેન્તી''તિઆદિના વુત્તપઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણા નિરયે નિબ્બત્તસત્તસ્સ સબ્બપઠમં કરોન્તીતિ **દેવદૂતસુત્તાદીસુ** (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૦), તસ્સા આદિતો વુત્તત્તા ચ આહ – **''પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણતો પટ્ઠાયા''**તિ. **સકટવહનાદિકાલેતિ આદિ**-સદ્દેન તદઞ્ઞમનુસ્સેહિ તિરચ્છાનેહિ ચ વિબાધનીયકાલં સઙ્ગણ્હાતિ. **એકં બુદ્ધન્તરન્તિ** ઇદં અપરાપરં પેતેસુ એવ ઉપ્પજ્જનકસત્તવસેન વુત્તં, એકચ્ચાનં વા પેતાનં, એકચ્ચતિરચ્છાનાનં વિય તથા દીઘાયુકતાપિ સિયાતિ તથા વુત્તં. તથા હિ કાલો નાગરાજા ચતુન્નં બુદ્ધાનં રૂપદસ્સાવી.

એવં આનિસંસદસ્સાવિનોતિ ''વીરિયાયત્તો એવ સકલલોકિયલોકુત્તરવિસેસાધિગમો''તિ એવં આનિસંસદસ્સનસીલસ્સ. **ગમનવીથિન્તિ** સપુબ્બભાગં નિબ્બાનગામિનિં પટિપદં. સહ વિપસ્સનાય

અરિયમગ્ગપટિપાટિ, સત્તવિસુદ્ધિપરમ્પરા વા. સા હિ વટ્ટતો નિય્યાનાય ગન્તબ્બા પટિપદાતિ કત્વા ગમનવીથિ નામ.

કાયદળ્હીબહુલોતિ કાયસ્સ પોસનપસુતો. **પિણ્ડન્તિ** રટ્ઠપિણ્ડં. પચ્ચયદાયકાનં અત્તનિ કારસ્સ અત્તનો સમ્માપટિપત્તિયા મહપ્ફલભાવસ્સ કરણેન પિણ્ડાય ભિક્ખાય પટિપૂજના **પિણ્ડાપચાયના**. **નીહરન્તો**તિ પત્તત્થવિકતો નીહરન્તો. **તં સદ્દં સુત્વા**તિ તં ઉપાસિકાય વચનં પણ્ણસાલદ્વારે ઠિતોવ પઞ્ચાભિઞ્ઞતાય દિબ્બસોતેન સુત્વાતિ વદન્તિ. મનુસ્સસમ્પત્તિ, દિબ્બસમ્પત્તિ , અન્તે નિબ્બાનસમ્પત્તીતિ **તિસ્સો સમ્પત્તિયો**. **સિતં કરોન્તો**વાતિ ''અકિચ્છેનેવ મયા વટ્ટદુક્ખં સમતિક્કન્ત''ન્તિ પચ્ચવેક્ખણાવસાને સઞ્જાતપામોજ્જવસેન સિતં કરોન્તો એવ.

અલસાનં ભાવનાય નામમત્તમ્પિ અજાનન્તાનં કાયસ્સ પોસનબહુલાનં યાવદત્થં પરિભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખાદિં અનુયુઞ્જન્તાનં તિરચ્છાનકથિકાનં દૂરતોવ વજ્જનં **કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જના**. ''દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાયા''તિઆદિના ભાવનારમ્ભવસેન આરદ્ધવીરિયાનં દળ્હપરક્કમાનં કાલેનકાલં ઉપસઙ્કમના **આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવના**. તેનાહ ''**કુચ્છિં પૂરેત્વા**''તિઆદિ.

વિસુદ્ધિમગ્ગે પન ''જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણા, સબ્રહ્મચારિમહત્તપચ્ચવેક્ખણા''તિ ઇદં દ્વયં ન ગહિતં, ''થિનમિદ્ધવિનોદનતા, સમ્મપ્પધાનપચ્ચવેક્ખણા''તિ ઇદં દ્વયં ગહિતં. તત્થ આનિસંસદસ્સાવિતાય એવ સમ્મપ્પધાનપચ્ચવેક્ખણા ગહિતા લોકિયલોકુત્તરવિસેસાધિગમસ્સ વીરિયાયત્તતાદસ્સનભાવતો. થિનમિદ્ધવિનોદનં તદધિમુત્તતાય ગહિતં, વીરિયુપ્પાદને યુત્તપયુત્તસ્સ થિનમિદ્ધવિનોદનં અત્થતો સિદ્ધમેવ. તત્થ થિનમિદ્ધવિનોદનં કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જન-આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલ-સેવન- તદધિમુત્તતાપટિપક્ખવિધમન-પચ્ચયૂપસંહારવસેન, અપાયભયપચ્ચવેક્ખણાદયો સમુત્તેજનવસેન વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદકાતિ દટ્ઠબ્બા.

બુદ્ધાનુસ્સતિયા ઉપચારસમાધિનિટ્ઠત્તા વુત્તં ''**યાવ ઉપચારા**''તિ. **સકલસરીરં ફરમાનો**તિ પીતિસમુટ્ઠાનેહિ પણીતરૂપેહિ સકલસરીરં ફરમાનો. ધમ્મસઙ્ઘગુણે અનુસ્સરન્તસ્સપિ યાવ ઉપચારા સકલસરીરં ફરમાનો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતીતિ યોજના. એવં સેસઅનુસ્સતીસુ પસાદનીયસુત્તન્તપચ્ચવેક્ખણાય ચ યોજેતબ્બં તસ્સાપિ વિમુત્તાયતનભાવેન તગ્ગતિકત્તા. **એવરૂપે કાલે**તિ દુબ્ભિક્ખભયાદીસૂતિ વુત્તકાલે. **સમાપત્તિયા...પે॰... ન સમુદાચરન્તી**તિ ઇદં ઉપસમાનુસ્સતિયા વસેન વુત્તં. સઙ્ખારાનઞ્હિ સપ્પદેસવૂપસમેપિ નિપ્પદેસવૂપસમે વિય તત્થ સપઞ્ઞાય પવત્તનતો ભાવનામનસિકારો કિલેસવિક્ખમ્ભનસમત્થો હુત્વા ઉપચારસમાધિં આવહન્તો તથારૂપપીતિસોમનસ્સસમન્નાગતો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય હોતીતિ. પસાદનીયેસુ ઠાનેસુ પસાદસિનેહાભાવેન સંસૂચિતહદયતા લૂખતા. સા ચ તત્થ આદરગારવાકરણેન વિઞ્ઞાયતીતિ આહ ''**અસક્કચ્ચકિરિયાય સંસૂચિતલૂખભાવે**''તિ.

કાયચિત્તદરથવૂપસમલક્ખણા પસ્સદ્ધિ એવ યથાવુત્તબોધિઅઙ્ગભૂતો પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, તસ્સ **પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ**. **પણીતભોજનસેવનતા**તિ પણીતસપ્પાયભોજનસેવનતા. ઉતુઇરિયાપથસુખગ્ગહણેહિ સપ્પાયઉતુઇરિયાપથં ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તઞ્હિ તિવિધમ્પિ સપ્પાયં સેવિયમાનં કાયસ્સ કલ્લતાપાદનવસેન ચિત્તસ્સ કલ્લતં આવહન્તં દુવિધાયપિ પસ્સદ્ધિયા કારણં હોતિ. સત્તેસુ લબ્ભમાનં સુખદુક્ખં અહેતુકન્તિ અયમેકો અન્તો, ઇસ્સરાદિવિસમહેતુકન્તિ અયં દુતિયો, એતે ઉભો અન્તે અનુપગમ્મ યથાસકં કમ્મુના હોતીતિ અયં

મજ્ઝિમા પટિપત્તિ. મજ્ઝત્તો પયોગો યસ્સ સો મજ્ઝત્તપયોગો, તસ્સ ભાવો **મજ્ઝત્તપયોગતા**. અયઞ્હિ પહાનસારદ્ધકાયતા-સઞ્ઞાતપસ્સદ્ધકાયતાય કારણં હોન્તી પસ્સદ્ધિદ્વયં આવહતિ. એતેનેવ સારદ્ધકાયપુગ્ગલપરિવજ્જન-પસ્સદ્ધકાયપુગ્ગલસેવનાનં તદાવહનતા સંવણ્ણિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

વત્થુવિસદકિરિયા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના ચ ''પઞ્ઞાવહા''તિ વુત્તા. સમથાવહાપિ તા હોન્તિ સમથાવહભાવેનેવ પઞ્ઞાવહત્તાતિ વુત્તં ''**વત્થુવિસદ...પે॰... વેદિતબ્બા**''તિ.

કરણકોસલ્લભાવનાકોસલ્લાનં નાનન્તરિયભાવતો રક્ખણકોસલ્લસ્સ ચ તંમૂલકત્તા ''**નિમિત્તકુસલતા નામ કસિણનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહણકુસલતા**''ઇચ્ચેવ વુત્તં. **અતિસિથિલવીરિયતાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પઞ્ઞાપયોગમન્દતં અપ્પમાદવેકલ્લઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **તસ્સ પગ્ગણ્હન**ન્તિ તસ્સ લીનસ્સ ચિત્તસ્સ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદિસમુટ્ઠાપનેન લયાપત્તિતો સમુટ્ઠાપનં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે લીનં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય. તં કિસ્સ હેતુ? લીનં, ભિક્ખવે, ચિત્તં, તં એતેહિ ધમ્મેહિ સુસમુટ્ઠાપયં હોતિ. સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પુરિસો પરિત્તં અગ્ગિં ઉજ્જાલેતુકામો અસ્સ, સો તત્થ સુક્ખાનિ ચેવ તિણાનિ પક્ખિપેય્ય, સુક્ખાનિ ગોમયાનિ પક્ખિપેય્ય, સુક્ખાનિ કટ્ઠાનિ પક્ખિપેય્ય, મુખવાતઞ્ચ દદેય્ય, ન ચ પંસુકેન ઓકિરેય્ય, ભબ્બો નુ ખો સો પુરિસો પરિત્તં અગ્ગિં ઉજ્જાલેતુન્તિ. એવં, ભન્તે''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪).

એત્થ ચ યથાસકં આહારવસેન ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીનં ભાવના સમુટ્ઠાપનાતિ વેદિતબ્બા, સા અનન્તરં વિભાવિતા એવ.

અચ્ચારદ્ધવીરિયતાદીહીતિ **આદિ**-સદ્દેન પઞ્ઞાપયોગબલવતં પમોદુપ્પિલાવનઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **તસ્સ નિગ્ગણ્હન**ન્તિ તસ્સ ઉદ્ધતસ્સ ચિત્તસ્સ સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદિસમુટ્ઠાપનેન ઉદ્ધતાપત્તિતો નિસેધનં. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

> ''યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે ઉદ્ધતં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય, કાલો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય. તં કિસ્સ હેતુ? ઉદ્ધતં, ભિક્ખવે, ચિત્તં, તં એતેહિ ધમ્મેહિ સુવૂપસમયં હોતિ. સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, પુરિસો મહન્તં અગ્ગિક્ખન્ધં નિબ્બાપેતુકામો અસ્સ, સો તત્થ અલ્લાનિ ચેવ તિણાનિ....પે॰... પંસુકેન ચ ઓકિરેય્ય, ભબ્બો નુ ખો સો પુરિસો મહન્તં અગ્ગિક્ખન્ધં નિબ્બાપેતુન્તિ. એવં, ભન્તે''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪).

એત્થાપિ યથાસકં આહારવસેન પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીનં ભાવના સમુટ્ઠાપનાતિ વેદિતબ્બા. તત્થ પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવના વુત્તા એવ, સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ વુચ્ચમાના, ઇતરસ્સ અનન્તરં વક્ખતિ. **પઞ્ઞાપયોગમન્દતાયા**તિ પઞ્ઞાબ્યાપારસ્સ અપ્પભાવેન. યથા હિ દાનં અલોભપ્પધાનં, સીલં અદોસપ્પધાનં, એવં ભાવના અમોહપ્પધાના. તત્થ યદા પઞ્ઞા ન બલવતી હોતિ, તદા ભાવના પુબ્બેનાપરં વિસેસાવહા ન હોતિ, અનભિસઙ્ખતો વિય આહારો પુરિસસ્સ યોગિનો ચિત્તસ્સ અભિરુચિં ન ઉપ્પાદેતિ, તેન તં નિરસ્સાદં હોતિ.

તથા ભાવનાય સમ્મદેવ વીથિપટિપત્તિયા અભાવેન ઉપસમસુખં ન વિન્દતિ, તેનપિ ચિત્તં નિરસ્સાદં હોતિ. તેન વુત્તં "**પઞ્ઞાપયોગ...પે॰... નિરસ્સાદં હોતી**"તિ.

તસ્સ સંવેગુપ્પાદનઞ્ચ પસાદુપ્પાદનઞ્ચ તિકિચ્છનન્તિ તં દસ્સેન્તો "**અટ્ઠ સંવેગવત્થૂની**"તિઆદિમાહ. તત્થ જાતિજરાબ્યાધિમરણાનિ યથારહં સુગતિયં દુગ્ગતિયઞ્ચ હોન્તીતિ તદઞ્ઞમેવ પઞ્ચવિધબન્ધનાદિખુપ્પિપાસાદિઅઞ્ઞમઞ્ઞવિબાધનાદિહેતુકં અપાયદુક્ખં દટ્ઠબ્બં. તયિદં સબ્બં તેસં તેસં સત્તાનં પચ્ચુપ્પન્નભવનિસ્સિતં ગહિતન્તિ અતીતે અનાગતે ચ કાલે વટ્ટમૂલકદુક્ખાનિ વિસું ગહિતાનિયેવ. યે પન સત્તા આહારૂપજીવિનો તત્થ ચ ઉટ્ઠાનફલૂપજીવિનો, તેસં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં જીવિકદુક્ખં અટ્ઠમં સંવેગવત્થુ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અયં વુચ્ચતિ સમયે સમ્પહંસના**તિ અયં સમ્પહંસિતબ્બસમયે વુત્તનયેન સંવેગજનનવસેન ચેવ પસાદુપ્પાદનવસેન ચ સમ્મદેવ પહંસના, સંવેગજનનપુબ્બકપસાદુપ્પાદનેન ભાવનાચિત્તસ્સ તોસનાતિઅત્થો.

સમ્માપટિપત્તિં આગમ્માતિ લીનુદ્ધચ્ચવિરહેન સમથવીથિપટિપત્તિયા ચ સમ્મદેવ ભાવનાપટિપત્તિં આગમ્મ.

અલીનન્તિઆદીસુ કોસજ્જપક્ખિકાનં ધમ્માનં અનધિમત્તતાય **અલીનં**, ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં અનધિમત્તતાય **અનુદ્ધતં**, પઞ્ઞાપયોગસમ્પત્તિયા ઉપસમસુખાધિગમેન ચ **અનિરસ્સાદં**, તતો એવ આરમ્મણે **સમપ્પવત્તં સમથવીથિપટિપન્નઞ્ચ**. તત્થ અલીનતાય પગ્ગહે, અનુદ્ધતાય ચ નિગ્ગહે, અનિરસ્સાદતાય સમ્પહંસને ન બ્યાપારં આપજ્જતિ. અલીનાનુદ્ધચ્ચતાહિ આરમ્મણે સમપ્પવત્તં, અનિરસ્સાદતાય સમથવીથિપટિપન્નં, સમપ્પવત્તિયા વા અલીનં અનુદ્ધતં, સમથવીથિપટિપત્તિયા અનિરસ્સાદન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અયં વુચ્ચતિ સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા**તિ અયં અજ્ઝુપેક્ખિતબ્બસમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ બ્યાવટતાસઙ્ખાતં પટિપક્ખં અભિભુય્ય ઉપેક્ખના વુચ્ચતિ. **એસા**તિ સમાધિબોજ્ઝઙ્ગો અનુપ્પન્નો ઉપ્પજ્જતિ. **અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતી**તિ એતેન નિપ્પરિયાયતો સમાધિવેપુલ્લપ્પત્તોપિ અરહા એવાતિ દસ્સેતિ.

અનુરોધવિરોધપહાનવસેન મજ્ઝત્તભાવો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ કારણં તસ્મિં સતિ સિજ્ઝનતો, અસતિ ચ અસિજ્ઝનતો, સો ચ મજ્ઝત્તભાવો વિસયવસેન દુવિધોતિ આહ "**સત્તમજ્ઝત્તતા સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા**"તિ. તદુભયવસેન ચસ્સ વિરુજ્ઝનં પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાય એવ દૂરીકતન્તિ અનુરુજ્ઝનસ્સેવ પહાનવિધિં દસ્સેન્તો "**સત્તમજ્ઝત્તતા**"તિઆદિમાહ. તથા હિસ્સ સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનં ''ઉપ્પત્તિયા કારણ''ન્તિ વુચ્ચતિ. ઉપેક્ખાય હિ વિસેસતો રાગો પટિપક્ખો, તતો રાગબહુલસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઉપેક્ખા ''વિસુદ્ધિમગ્ગો''તિ વુચ્ચતિ. **દ્વીહાકારેહી**તિ કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણં અત્તસુઞ્ઞતાપચ્ચવેક્ખણન્તિ ઇમેહિ દ્વીહિ કારણેહિ. **દ્વીહેવા**તિ અવધારણં સઙ્ખારસહિતાય સઙ્ખ્યાસમાનતાય દસ્સનત્થં. સઙ્ખ્યા એવ હેત્થ સમાનં, ન સઙ્ખ્યેય્યં સબ્બથા સમાનન્તિ. **અસ્સામિકભાવો** અનત્તનિયતા. સતિ હિ અત્તનિ તસ્સ કિઞ્ચનભાવેન ચીવરં અઞ્ઞં વા કિઞ્ચિ અત્તનિયં નામ સિયા, સો પન કોચિ નત્થેવાતિ અધિપ્પાયો. **અનદ્ધનિયન્તિ**, ન અદ્ધાનક્ખમં, ન ચિરટ્ઠાયિ ઇત્તરં અનિચ્ચન્તિ અત્થો. **તાવકાલિકન્તિ** તસ્સેવ વેવચનં.

મમાયતીતિ મમત્તં કરોતિ. મમાતિ તણ્હાય પરિગ્ગય્હ તિટ્ઠતિ. **ધનાયન્તા**તિ ધનં દબ્બં કરોન્તા. **અસ્સા**તિ ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ **અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરી હોતિ**. તથા હિ અરહતો એવ છળઙ્ગુપેક્ખાનિપ્ફત્તિ.

અસુભારમ્મણા ધમ્માતિ અસુભપ્પકારા અસુભઝાનસ્સ આરમ્મણભૂતા ધમ્મા. કામં ઇન્દ્રિયબદ્ધાપિ કેસાદયો અસુભપ્પકારા એવ, વિસેસતો પન જિગુચ્છિતબ્બે જિગુચ્છાવહે ગણ્હન્તો "**દસા**"તિ આહ. યથા મનસિકરોતો

સભાવસરસતો તત્થ અસુભસઞ્ઞા સન્તિટ્ઠતિ, તથા પવત્તો મનસિકારો **ઉપાયમનસિકારો**. અસુભે અસુભપટિક્કૂલાકારસ્સ ઉગ્ગણ્હનં, યથા વા તત્થ ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તથા મનસિકારો અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો. ઉપચારપ્પનાવહાય અસુભભાવનાય અનુયુઞ્જના **અસુભભાવનાનુયોગો**.

મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં સુટ્ઠુ સુસંવરણે સતિ અવસરં અલભન્તો કામચ્છન્દો પહીયતેવ, તથા ભોજને મત્તઞ્ઞુનો મિતાહારસ્સ થિનમિદ્ધાભિભવાભાવા ઓતારં અલભમાનો કામચ્છન્દો પહીયતિ. યો પન આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞં તબ્બિપરિણામસ્સ તદાધારસ્સ તસ્સ ચ ઉદરિયભૂતસ્સ અતિવિય જેગુચ્છતં, કાયસ્સ ચ આહારતિટ્ઠકતં સમ્મદેવ જાનાતિ, સો સબ્બસો ભોજને પમાણસ્સ જાનનેન વિસેસતો **ભોજને મત્તઞ્ઞૂ** નામ. તસ્સ કામચ્છન્દો પહીયતેવ, અટ્ઠકથાયં પન અપ્પાહારતંયેવ દસ્સેતું "**ચતુન્ન**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **અસુભકમ્મિકતિસ્સત્થેરો** દન્તટ્ઠિદસ્સાવી. **પહીનસ્સા**તિ વિક્ખમ્ભનવસેન પહીનસ્સ. અભિધમ્મપરિયાયેન સબ્બોપિ લોભો કામચ્છન્દનીવરણન્તિ "**અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો**"તિ વુત્તં.

મેજ્જતિ હિતફરણવસેન સિનિય્હતીતિ મિત્તો, હિતેસી પુગ્ગલો, તસ્મિં મિત્તે ભવા, મિત્તસ્સ વા એસાતિ મેત્તા, હિતેસિતા. સા એવ પટિપક્ખતો ચેતસો વિમુત્તીતિ **મેત્તાચેતોવિમુત્તિ**. તત્થ મેત્તાયનસ્સ સત્તેસુ હિતફરણસ્સ ઉપ્પાદનં પવત્તનં **મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો**. તેનાહ "**ઓદિસ્સકા**"તિઆદિ.

તત્થ અત્તપિયસહાયમજ્ઝત્તવેરિવસેન **ઓદિસ્સકતા**. સીમાસમ્ભેદે કતે **અનોદિસ્સકતા**. એકાદિદિસાફરણવસેન દિસાફરણતા મેત્તાય ઉગ્ગણ્હને વેદિતબ્બા. **ઉગ્ગહો** યાવ ઉપચારા દટ્ઠબ્બો. ઉગ્ગહિતાય આસેવના **ભાવના**, સબ્બા ઇત્થિયો પુરિસા અરિયા અનરિયા દેવા મનુસ્સા વિનિપાતિકાતિ સત્તોધિકરણવસેન પવત્તા સત્તવિધા, અટ્ઠવીસતિવિધા વા, દસહિ દિસાહિ દિસોધિકરણવસેન પવત્તા દસવિધા, એકેકાય દિસાય સત્તાદિઇત્થાદિઅવેરાદિભેદેન અસીતાધિકચતુસતપ્પભેદા ચ **ઓધિસોફરણમેત્તા**. સબ્બે સત્તા, પાણા, ભૂતા, પુગ્ગલા, અત્તભાવપરિયાપન્નાતિ એતેસં વસેન પઞ્ચવિધા. એકેકસ્મિં અવેરા હોન્તુ, અબ્યાપજ્જા, અનીઘા, સુખી અત્તાનં પરિહરન્તૂતિ ચતુધા પવત્તિયા વીસતિવિધા **અનોધિસોફરણમેત્તા**, તં સન્ધાયાહ – "**ઓધિસો...પે॰... ભાવેન્તસ્સપી**"તિ. **ત્વં એતસ્સા**તિઆદિના કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણં દસ્સેતિ . **પટિસઙ્ખાને ઠિતસ્સા**તિ કોધે યથાવુત્તસ્સ આદીનવસ્સ તપ્પટિપક્ખતો અકોધે મેત્તાય આનિસંસસ્સ ચ પટિસઙ્ખાને સમ્મદેવ જાનને. **સેવન્તસ્સા**તિ ભજન્તસ્સ **બ્યાપાદો પહીયતિ**.

અતિભોજને નિમિત્તગ્ગાહોતિ આહારસ્સ અધિકભોજને થિનમિદ્ધસ્સ નિમિત્તગ્ગાહો, ''એત્તકે ભુત્તે થિનમિદ્ધં ઉપ્પજ્જતિ, એત્તકે નો''તિ થિનમિદ્ધસ્સ કારણાકારણગ્ગાહોતિ અત્થો. **દિવા સૂરિયાલોક**ન્તિ દિવા ગહિતનિમિત્તં સૂરિયાલોકં, રત્તિયં મનસિકરોન્તસ્સપીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. ધુતઙ્ગાનં વીરિયનિસ્સિતત્તા વુત્તં "**ધુતઙ્ગનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપી**"તિ.

કુક્કુચ્ચમ્પિ કતાકતાનુસોચનવસેન પવત્તમાનં ચેતસો અવૂપસમાવહતાય ઉદ્ધચ્ચેન સમાનલક્ખણમેવાતિ તદુભયસ્સ પહાનકારણં દસ્સેન્તો ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, ચેતસો વૂપસમો''તિઆદિમાહ. તસ્મા બાહુસચ્ચાદિ તસ્સ પહાનકારણન્તિ દસ્સેતું "**અપિચ છ ધમ્મા**"તિઆદિમાહ. તત્થ બહુસ્સુતસ્સ ગન્થતો, અત્થતો ધમ્મં વિચારેન્તસ્સ અત્તવેદાદિપટિલાભસમ્ભવતો વિક્ખેપો ન હોતિ. યથાવિહિતપટિપત્તિયા યથાધમ્મપટિકારપ્પત્તિયા ચ વિપ્પટિસારો અનવસરોવાતિ "**બાહુસચ્ચેનપિ...પે॰... ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતી**"તિ વુત્તં. યદગ્ગેન બહુસ્સુતસ્સ

પટિસઙ્ખાનવતો ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ, તદઙ્ગેન પરિપુચ્છકતાવિનયપકતઞ્ઞુતાહિપિ તં પહીયતીતિ દટ્ઠબ્બં. વુદ્ધસેવિતા ચ વુદ્ધસીલિતં આવહતીતિ ચેતસો વૂપસમકરત્તા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનકારી વુત્તા, વુદ્ધભાવં પન અનપેક્ખિત્વા વિનયધરા કુક્કુચ્ચવિનોદકા કલ્યાણમિત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. વિક્ખેપો ચ ભિક્ખૂનં યેભુય્યેન કુક્કુચ્ચહેતુકો હોતીતિ "**કપ્પિયાકપ્પિયપરિપુચ્છાબહુલસ્સા**"તિઆદિના વિનયનયેનેવ પરિપુચ્છકતાદયો નિદ્દિટ્ઠા. **પહીને ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં. કુક્કુચ્ચસ્સ દોમનસ્સસહગતત્તા **અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો** વુત્તો.

કુસલાકુસલા ધમ્માતિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. કામં બાહુસચ્ચપરિપુચ્છકતાહિ અટ્ઠવત્થુકાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ, તથાપિ રતનત્તયવિચિકિચ્છામૂલિકા સેસવિચિકિચ્છાતિ કત્વા વુત્તં "**તીણિ રતનાનિ આરબ્ભા**"તિઆદિ. વિનયે પકતઞ્ઞુતાય ચ સતિ સિક્ખાય કઙ્ખાય અસમ્ભવો એવ, તથા રતનત્તયગુણાવબોધે સતિ પુબ્બન્તાદીસુ સંસયસ્સાતિ આહ – "**વિનયે**"તિઆદિ. **ઓકપ્પનીયસદ્ધા** સદ્ધેય્યવત્થું અનુપવિસિત્વા વિય અધિમુચ્ચનં, તઞ્ચ તથા અધિમોક્ખુપ્પાદનમેવ. સદ્ધાય નિન્નપોણપબ્ભારતા **અધિમુત્તિ**. **અરહત્તેન કૂટં ગણ્હિ** સત્તપિ બોજ્ઝઙ્ગે વિત્થારેત્વા દેસનાય ઓસાપિતત્તા.

આહારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પરિયાયસુત્તવણ્ણના

૨૩૩. **સમ્બહુલાતિ વુચ્ચન્તિ** સઙ્ઘસમઞ્ઞાય અભાવતો. **તતો પર**ન્તિ તિણ્ણં જનાનં ઉપરિ સઙ્ઘો ચતુવગ્ગકરણીયાદિસઙ્ઘકમ્મવસેન કમ્મપ્પત્તત્તા. **પવિસિંસૂ**તિ ભાવિનિ પવિસને ભૂતે વિય કત્વા ઉપચારેન વુત્તન્તિ આહ – "**પવિટ્ઠા**"તિ. ભાવિનિ હિ ભૂતે વિય ઉપચારો. તેનાહ – "**તે પના**"તિઆદિ, તે પન ભિક્ખૂતિ અત્થો. પુન **તે પના**તિ તિત્થિયા તિત્થિયસાવકા ચ.

ઇમસ્મિં પઞ્ઞાપનેતિ ''પઞ્ચ નીવરણે પહાયા''તિઆદિનયપ્પવત્તે ઇમસ્મિં પકારે અત્થપઞ્ઞાપને. વિસિસ્સતિ અઞ્ઞમઞ્ઞતો પભિજ્જતીતિ **વિસેસો**, ભેદો. સ્વાયં ઇધ અન્તોગધાધિકભાવો અધિપ્પેતોતિ આહ – "**કો વિસેસોતિ કિં અધિક**"ન્તિ. અધિકં પયસનં પયુઞ્જનન્તિ **અધિપ્પયાસો**, અધિકપ્પયોગો. નાના કરીયતિ એતેનાતિ **નાનાકરણં**, ભેદોતિ આહ – "**કિં નાનત્ત**"ન્તિ. **દુતિયપદે**તિ ''અનુસાસનિયા વા અનુસાસનિ''ન્તિ એતસ્મિં પદે. **એસેવ નયો**તિ યથા પઠમસ્મિં પદે અત્થયોજના, એવં દુતિયપદેપિ યોજેતબ્બા.

તીણિ ઠાનાનીતિ દેવમારબ્રહ્મટ્ઠાનાનિ તીણિ ''સદેવકે લોકે''તિઆદિના **લોકે પક્ખિપિત્વા**. ''સસ્સમણબ્રાહ્મણિયા પજાય સદેવમનુસ્સાયા''તિ **દ્વે** ઠાનાનિ. "**પજાયા**"તિ એત્થ પક્ખિપિત્વા ઇતિ **પઞ્ચહિ** પદેહિ. **ઉદ્દેસ**ન્તિ ઉદ્દિસિતબ્બતં. **ગણન**ન્તિ એકો કામચ્છન્દોતિ ગહેતબ્બતં ગચ્છતિ. **અત્તનો હત્થપાદાદીસૂ**તિ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં સમુદાયં આરબ્ભ પટિઘસ્સ ઉપ્પજ્જનતો. **અત્તનો ખન્ધેસુ વિમતિ** ''અહં નુ ખોસ્મી''તિઆદિના.

કિઞ્ચાપિ સબ્બં વીરિયં ચેતસિકમેવ, યં પન કાયકમ્માધિટ્ઠાનાદિવસેન મનસિ કાયિકપયોગસમુટ્ઠાપનં વીરિયં કાયિકન્તિ લદ્ધપરિયાયન્તિ તતો વિસેસેત્વા ચેતસિકન્તિ યથાધિપ્પેતદુતિયતાદસ્સનત્થં. યદિપિ યથાકપ્પિતઇરિયાપથસન્ધારણવસેન પવત્તમાનં વીરિયં કાયસ્સ તથાપવત્તસ્સ પચ્ચયભૂતન્તિ ન સક્કા વત્તું, તથાપિ ન તાદિસો કાયપયોગો, તદા પવત્તો નત્થીતિ વુત્તં "**કાયપયોગં વિના ઉપ્પન્નવીરિય**"ન્તિ.

સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસદિસો વાતિ ઇમિના અજ્ઝત્તિકે સઙ્ખારે અજ્ઝુપેક્ખનવસેન પવત્તા અજ્ઝત્તધમ્મેસુ ઉપેક્ખાતિઆદિનયં અતિદિસતિ.

“**મિસ્સકબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા**”તિ વત્વા તમત્થં વિભાવેતું “**એતેસૂ**”તિઆદિ વુત્તં. ચઙ્કમન્તેનપિ અરિયમગ્ગં અધિગન્તું સક્કાતિ કત્વા વુત્તં “**મગ્ગં અપત્તં કાયિકવીરિય**”ન્તિ. **બોજ્ઝઙ્ગા ન લબ્ભન્તી**તિ નિપ્પરિયાયબોજ્ઝઙ્ગા ન લબ્ભન્તી. **બોજ્ઝઙ્ગે ઉદ્ધરન્તિ** પરિયાયતોતિ અધિપ્પાયો. **સેસા**તિ બહિદ્ધાધમ્મેસુ સતિ-ધમ્મવિચય-ઉપેક્ખા-ચેતસિક-વીરિય-સવિતક્ક-સવિચાર-પીતિ-સમાધી દ્વે પસ્સદ્ધિયો ચ. અયં પન નયો પચુરપ્પવત્તિવસેન અટ્ઠકથાનયેનેવ વુત્તો. થેરવાદવસેન પન અવિતક્કઅવિચારમત્તા પીતિસમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગા રૂપાવચરાપિ અત્થીતિ તેપિ ગહેત્વા દસ મિસ્સકાવ હોન્તીતિ વત્તબ્બં સિયાતિ.

પરિયાયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અગ્ગિસુત્તવણ્ણના

૨૩૪. **લોણધૂપન**ન્તિ લોણઞ્ચ ધૂપનઞ્ચ લોણધૂપનં. **યોધકમ્મ**ન્તિ યોધપુગ્ગલેન કત્તબ્બં કમ્મં. **મન્તકમ્મ**ન્તિ રાજકિચ્ચમન્તનં. **પટિહારકમ્મ**ન્તિ રઞ્ઞો સન્તિકં આગતાનં વચનં રઞ્ઞો નિવેદેત્વા તતો નેસં પટિહરણકમ્મં. **તસ્મા**તિ સબ્બત્થિકત્તા સતિયા. **એવં** ‘‘સતિઞ્ચ ખ્વાહ’’ન્તિઆદિકં અવોચ. **પુબ્બભાગવિપસ્સના બોજ્ઝઙ્ગાવ કથિતા** પગ્ગહનિગ્ગહવિનોદિતત્તા.

અગ્ગિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મેત્તાસહગતસુત્તવણ્ણના

૨૩૫. કીદિસા ગતિ નિબ્બત્તિ એતિસ્સાતિ **કિંગતિકા**, કિંનિટ્ઠાતિ વુત્તં હોતિ. કીદિસી પરમા ઉત્તમા કોટિ એતિસ્સાતિ **કિંપરમા**. કીદિસં ફલં આનિસંસં ઉદયો એતિસ્સાતિ **કિંફલા**. **સંસટ્ઠં સમ્પયુત્ત**ન્તિ ઇદં **સહગત**-સદ્દસ્સ અત્થદસ્સનમત્તં, ઇધ પન મેત્તાઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનાપુબ્બભાગબોજ્ઝઙ્ગા ચ ‘‘મેત્તાસહગતં સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગ’’ન્તિઆદિના વુત્તાતિ વેદિતબ્બં. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ બોજ્ઝઙ્ગેસુ સબ્બેસુ ચ બ્રહ્મવિહારેસુ.

પટિકૂલેતિ વિરજ્જતીતિ પટિકૂલં, અનિટ્ઠં. ન પટિકૂલં **અપ્પટિકૂલં**, ઇટ્ઠં. તેનાહ “**ઇટ્ઠે વત્થુસ્મિ**”ન્તિ. **એત્થા**તિ અપ્પટિકૂલવત્થુસ્મિં. **એવ**ન્તિ પટિકૂલસઞ્ઞી. સત્તે અપ્પટિકૂલે **અસુભફરણં**, સઙ્ખારે અપ્પટિકૂલે **અનિચ્ચન્તિ મનસિકારં કરોન્તો**. **અસુભાયા**તિ અસુભસઞ્ઞાય. **અનિચ્ચતો વા ઉપસંહરતી**તિ અનિચ્ચન્તિ મનસિકારં પવત્તેતિ. ‘‘એસેવ નયો’’તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું “**અપ્પટિકૂલપટિકૂલેસૂ**”તિઆદિ વુત્તં. **છળઙ્ગુપેક્ખ**ન્તિ છસુ આરમ્મણેસુ પહીનાનુરોધસ્સ ઉપ્પત્તિયા છળઙ્ગવન્તં ઉપેક્ખં.

મેત્તાયાતિ મેત્તાભાવનાય. પટિકૂલાદીસુ વત્થૂસુ ઇચ્છિતવિહારેન વિહરિતું સમત્થતા અરિયાનં એવ, તત્થ ચ અરહતો એવ ઇજ્ઝનતો **અરિયિદ્ધિ** નામ. તસ્સા **અરિયિદ્ધિયા ચ દસ્સિતત્તા દેસના વિનિવટ્ટેતબ્બા** પરિયોસાનેતબ્બા **સિયા. અરહત્તં પાપુણિતું ન સક્કોતિ** ઇન્દ્રિયાનં અપરિપક્કત્તા નિકન્તિયા ચ દુપ્પરિયાદાનતો. **અયં દેસના**તિ ‘‘મેત્તાસહગતં બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતી’’તિઆદિના અયં દેસના આરદ્ધા. યો હિ મેત્તાઝાનં પાદકં કત્વા

સમ્મસનં આરભિત્વા અરહત્તં પાપુણિતું અસક્કોન્તો પરિસુદ્ધેસુ વણ્ણકસિણેસુ વિમોક્ખસઞ્ઞિતં રૂપાવચરજ્ઝાનં નિબ્બત્તેતિ, તં સન્ધાયાહ ભગવા – ''સુભં ખો પન વિમોક્ખં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ.

સુભપરમન્તિ સુભવિમોક્ખપરમં. **ઇધ** લોકે એવ **પઞ્ઞા અસ્સ**. તેનાહ ''**લોકિયપઞ્ઞસ્સાતિ અત્થો**''તિ. **અરહત્તપરમાવ મેત્તા** અરહત્તમગ્ગસ્સ પાદકત્તા. **કરુણાદીસુપિ એસેવ નયો**તિ કરુણાદિજ્ઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો અરહત્તં પત્તું સક્કોતિ, તસ્સ અરહત્થપરમા કરુણા હોતિ, એવં મુદિતાઉપેક્ખાસુપિ વત્તબ્બન્તિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ. પુન દેસનારમ્ભપયોજનં પન ''ઇમિના નયેના''તિ હેટ્ઠા અતિદિટ્ઠમેવ.

સુભપરમાદિતાતિ મેત્તાકરુણામુદિતાઉપેક્ખાનં સુભપરમતા આકાસાનઞ્ચાયતનપરમતા, વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનપરમતા, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનપરમતા. **તસ્સ તસ્સા**તિ સુભવિમોક્ખસ્સ હેટ્ઠા તિણ્ણં અરૂપજ્ઝાનાનઞ્ચ યથાક્કમં ઉપનિસ્સયત્તા. **અપ્પટિકૂલપરિચયા**તિ ઇટ્ઠારમ્મણે મનસિકારબહુલીકારા. **અપ્પકસિરેનેવા**તિ સુખેનેવ. **તત્થા**તિ વિસુદ્ધતાય ઇટ્ઠેસુ વણ્ણકસિણેસુ. **ચિત્ત**ન્તિ ભાવનામયચિત્તં **પક્ખન્દતિ** અપ્પનાવસેન. **તતો પર**ન્તિ તતો સુભવિમોક્ખતો પરં વિમોક્ખાનં ઉપનિસ્સયો નામ ન હોતિ, મેત્તાસહગતભાવો દટ્ઠબ્બો.

સત્તદુક્ખં સમનુપસ્સન્તસ્સાતિ દણ્ડેન અભિહટપ્પત્તરૂપહેતું સત્તેસુ ઉપ્પજ્જનકદુક્ખં ઞાણેન વીમંસન્તસ્સ. તયિદં રૂપનિમિત્તકં સત્તેસુ ઉપ્પજ્જનકં દુક્ખં ઞાણેન કરુણાવિહારિસ્સ વિસેસતો પક્ખન્દતીતિ કત્વા વુત્તં ''**અપ્પકસિરેનેવ તત્થ ચિત્તં પક્ખન્દતી**''તિ, ન પન સબ્બસો અરૂપે આનિસંસદસ્સનતો.

વિઞ્ઞાણં સમનુપસ્સન્તસ્સાતિ ઇદં પામોજ્જગહણમુખેન તન્નિસ્સયવિઞ્ઞાણસ્સ ગહણં સમ્ભવતીતિ કત્વા વુત્તં. **વિઞ્ઞાણગ્ગહણપરિચિત**ન્તિ વુત્તનયેન વિઞ્ઞાણગ્ગહણે પરિચિતં.

ઉપેક્ખાવિહારિસ્સાતિ ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારં વિહરતો. **આભોગાભાવતો**તિ સુખાદિવસેન આભુજનાભાવતો. **સુખ...પે૦... સમ્ભવતો**તિ સુખદુક્ખાતિ પરમત્થકમ્મગ્ગહણે વિમુખતાસમ્ભવતો. **અવિજ્જમાનગ્ગહણદુક્ખ**ન્તિ પરમત્થતો અવિજ્જમાનસત્તપઞ્ઞત્તિગહણપરિચિતં તસ્સ તસ્સ અભાવમત્તકસ્સ ગહણમ્પિ દુક્ખં કુસલમ્પિ હોતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

મેત્તાસહગતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સઙ્ગારવસુત્તવણ્ણના

૨૩૬. **પઠમઞ્ઞેવા**તિ પુરેતરંયેવ. અસજ્ઝાયકતાનં મન્તાનં અપ્પટિભાનં પગેવ પઠમંયેવ સિદ્ધં, તત્થ વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ અધિપ્પાયો. પરિયુટ્ઠાનં નામ અભિભવો ગહણન્તિ આહ – ''**કામરાગપરિયુટ્ઠિતેનાતિ કામરાગગહિતેના**''તિ. વિક્ખમ્ભેતિ અપનેતીતિ વિક્ખમ્ભનં, પટિપક્ખતો નિસ્સરતિ એતેનાતિ નિસ્સરણં, વિક્ખમ્ભનઞ્ચ તં નિસ્સરણઞ્ચાતિ **વિક્ખમ્ભનનિસ્સરણં**. તેનાહ – ''**તત્થા**''તિઆદિ. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. અત્તના અરણિયો પત્તબ્બો **અત્તત્થો**, તથા **પરત્થો** વેદિતબ્બો.

''અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતી''તિઆદીસુ બ્યાપાદાદીનં અનાગતત્તા અબ્યાપાદવારે તદઙ્ગનિસ્સરણં ન ગહિતં. કિઞ્ચાપિ ન ગહિતં, પટિસઙ્ખાનવસેન પન તસ્સ વિનોદેતબ્બતાય તદઙ્ગનિસ્સરણમ્પિ

લબ્ભતેવાતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. **આલોકસઞ્ઞા** ઉપચારપ્પત્તા, અપ્પનાપ્પત્તા વા, યો કોચિ કસિણજ્ઝાનાદિભેદો **સમથો**. **ધમ્મવવત્થાનં** ઉપચારપ્પનાપ્પત્તવસેન ગહેતબ્બં.

કુથિતોતિ તત્તો. **ઉસ્મુદકજાતો**તિ તસ્સેવ કુથિતભાવસ્સ ઉસ્મુદકતં અચ્ચુણ્હતં પત્તો. તેનાહ "**ઉસુમજાતો**"તિ. **તિલબીજકાદિભેદેના**તિ તિલબીજકકણ્ણિકકેસરાદિભેદેન. **સેવાલેન...પે॰... પણકેના**તિ ઉદકપિચ્છિલેન. **અપ્પસન્નો** આકુલતાય. **અસન્નિસિન્નો** કલલુપ્પત્તિયા. **અનાલોકટ્ઠાને**તિ આલોકરહિતે ઠાને.

સઙ્ગારવસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અભયસુત્તવણ્ણના

૨૩૭. એકંસેન ભગવા નીવરણાતિ એકંસતો એવ ભગવા એતે ધમ્મા નીવરણા ચિત્તે કુસલપ્પવત્તિયા નીવરણતો. **કાયકિલમથો**તિ કાયપરિસ્સમો, સો પન અટ્ઠુપ્પત્તિયા પચ્ચયત્તા ''દરથો''તિ વુત્તો. ચિત્તકિલમથો તપ્પચ્ચયજાતો દટ્ઠબ્બો. તેનાહ – "**તસ્સ કિરા**"તિઆદિ. ચિત્તદરથોપિ પટિપ્પસ્સમ્ભીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **મગ્ગેનેવા**તિ યથાધિગતેન અરિયમગ્ગેનેવ. **અસ્સા**તિ અભયસ્સ રાજકુમારસ્સ. **એતં** કાયચિત્તદરથદ્વયં.

અભયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સાકચ્છવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. આનાપાનવગ્ગો

૧. અટ્ઠિકમહપ્ફલસુત્તાદિવણ્ણના

૨૩૮. ઉપ્પન્નસઞ્ઞાતિ સઞ્ઞાસીસેન ઉપચારજ્ઝાનં વદતિ. તેનાહ "**તં પનેત**"ન્તિઆદિ. **છવિચમ્મમ્પિ ઉપટ્ઠાતી**તિ ઇદં સવિઞ્ઞાણકં અવિઞ્ઞાણકમ્પિ કાયસામઞ્ઞતો ગહેત્વા વુત્તં. **સતિ વા ઉપાદિસેસે**તિ એત્થ ઉપાદિયતિ અત્તનો આરમ્મણં ગણ્હાતીતિ **ઉપાદિ**, ઉપાદાનં, એતસ્સ એકદેસે અપ્પહીને સતીતિ અત્થો.

આનાપાનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. નિરોધવગ્ગો

૧-૧૦. અસુભસુત્તાદિવણ્ણના

૨૪૮-૨૫૭. અનભિરતિન્તિ અનભિરમણં અનપેક્ખિતં. અચ્ચન્તનિરોધભૂતે નિબ્બાને પવત્તસઞ્ઞા **નિરોધસઞ્ઞા**. તત્થ સા મગ્ગસહગતા લોકુત્તરા , યા પન નિબ્બાને નિન્નભાવેન પવત્તા, ઉપસમાનુસ્સતિસહગતા ચ, સા લોકિયાતિ આહ – "**નિરોધસઞ્ઞા મિસ્સકા**"તિ. ''તેસં નવસૂ''તિઆદિ પમાદપાઠો. ''એકાદસસુ અપ્પના હોતિ, નવ ઉપચારજ્ઝાનિકા''તિ પાઠો ગહેતબ્બો. **વીસતિ કમ્મટ્ઠાનાની**તિ ઇદમ્પિ ઇધાગતનયો, ન વિસુદ્ધિમગ્ગાદીસુ આગતનયો . એત્થ ચ આરમ્મણાદીસુ યથાયોગં અપ્પનં ઉપચારં વા પાપુણિત્વા અરહત્તપ્પત્તસ્સ પુબ્બભાગભૂતા વિપસ્સનામગ્ગબોજ્ઝઙ્ગા કથિતા.

નિરોધવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સતિપટ્ઠાનસંયુત્તં

૧. અમ્બપાલિવગ્ગો

૧. અમ્બપાલિસુત્તવણ્ણના

૩૬૭. **એકાયન્વાયન**ન્તિ સન્ધિવસેન વુત્તં ઓ-કારસ્સ વ-કારં અ-કારસ્સ દીઘં કત્વા. અયં કિર સંયુત્તાભિલાપો, તત્થ અયન-સદ્દો મગ્ગપરિયાયો. ન કેવલં અયમેવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ મગ્ગપરિયાયાતિ પદુદ્ધારં કરોન્તો **"મગ્ગસ્સ હી"**તિઆદિં વત્વા યદિ મગ્ગપરિયાયો આયન-સદ્દો, કસ્મા પુન મગ્ગોતિ વુત્તન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ **"તસ્મા"**તિઆદિ. તત્થ **એકમગ્ગો**તિ એકોવ મગ્ગો. ન હિ નિબ્બાનગામિમગ્ગો અઞ્ઞો અત્થીતિ. નનુ સતિપટ્ઠાનં ઇધ મગ્ગોતિ અધિપ્પેતં, તદઞ્ઞેપિ બહૂ મગ્ગધમ્મા અત્થીતિ? સચ્ચં અત્થિ, તે પન સતિપટ્ઠાનગ્ગહણેનેવ ગહિતા તદવિનાભાવતો. તથા હિ ઞાણવીરિયાદયો નિદ્દેસે ગહિતા, ઉદ્દેસે સતિયા એવ ગહણં વેનેય્યજ્ઝાસયવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં, સતિયા મગ્ગભાવદસ્સનત્થઞ્ચ. **ન દ્વેધાપથભૂતો**તિ ઇમિના ઇમસ્સ દ્વયભાવાભાવં વિય અનિબ્બાનગામિભાવાભાવઞ્ચ દસ્સેતિ. **નિબ્બાનગમનટ્ઠેના**તિ નિબ્બાનં ગચ્છતિ એતેનાતિ નિબ્બાનગમનં, સો એવ અવિપરીતભાવનાય અત્થો, તેન નિબ્બાનગમનટ્ઠેન, નિબ્બાનાધિગમૂપાયતાયાતિ અત્થો. **મગ્ગનીયટ્ઠેના**તિ ગવેસિતબ્બતાય.

રાગાદીહીતિ ''રાગો મલં, દોસો મલં, મોહો મલ''ન્તિ (વિભ॰ ૯૨૪) એવં વુત્તેહિ રાગાદીહિ મલેહિ. સા પનાયં સંકિલિટ્ઠચિત્તાનં વિસુદ્ધિ સિજ્ઝમાના યસ્મા સોકાદીનં અનુપ્પાદાય સંવત્તતિ, તસ્મા વુત્તં ''સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા''તિઆદિ. તત્થ સોચનં ઞાતિબ્યસનાદિનિમિત્તં ચેતસો સન્તાપો અન્તોનિજ્ઝાનં **સોકો**. ઞાતિબ્યસનાદિનિમિત્તમેવ સોકાધિકતાજનિતો ''કહં એકપુત્તકા''તિઆદિના પરિદેવનવસેન વાચાવિપ્પલાપો પરિદેવનં **પરિદેવો**. તસ્સ આયતિં અનુપ્પજ્જનં ઇધ સમતિક્કમોતિ આહ **"પહાનાયા"**તિ. **દુક્ખદોમનસ્સાન**ન્તિ એત્થ ચેતસિકદુક્ખતાય દોમનસ્સસ્સપિ દુક્ખસદ્દેનેવ ગહણે સિદ્ધે સદ્દેન અનિવત્તનતો સામઞ્ઞજોતનાય વિસેસવચનં સેટ્ઠન્તિ ''દોમનસ્સાન''ન્તેવ વુત્તં. **ચેતસિકદોમનસ્સસ્સા**તિ ભૂતકથનં દટ્ઠબ્બં. ઞાયતિ એતેન યાથાવતો પટિવિજ્ઝીયતિ ચતુસચ્ચન્તિ **ઞાયો** વુચ્ચતિ અરિયમગ્ગો. નનુ અયમ્પિ મગ્ગો, કિં મગ્ગો એવ મગ્ગસ્સ અધિગમાય હોતીતિ ચોદનં સન્ધાયાહ – **"અયં હી"**તિઆદિ. તણ્હાવ કમ્મકિલેસવિપાકાનં વિનનટ્ઠેન સંસિબ્બનટ્ઠેન **વાનં**. તેન તણ્હાવાનેન વિરહિતત્તા તસ્સ અભાવાતિ અત્થો. **અત્તપચ્ચક્ખાયા**તિ અત્તપચ્ચક્ખત્થાય.

વણ્ણભાસનન્તિ પસંસાવચનં. **વિસુદ્ધિ**ન્તિ વિસુજ્ઝનં કિલેસપ્પહાનં. **ઉગ્ગહેતબ્બ**ન્તિ એત્થ વાચુગ્ગતકરણં ઉગ્ગહો. પરિચયકરણં પરિપુચ્છામૂલકત્તા તગ્ગહણેનેવ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

ન તતો હેટ્ઠાતિ ઇધ અધિપ્પેતકાયાદીનં વેદનાદિસભાવત્તાભાવા કાયવેદનાચિત્તવિમુત્તસ્સ તેભૂમકધમ્મસ્સ વિસું વિપલ્લાસવત્થન્તરભાવેન ગહિતત્તા ચ હેટ્ઠા ગહણેસુ વિપલ્લાસવત્થૂનં અનિટ્ઠાનં સન્ધાય વુત્તં. પઞ્ચમસ્સ પન વિપલ્લાસવત્થુનો અભાવેન **"ન ઉદ્ધ"**ન્તિ આહ. આરમ્મણવિભાગેન હેત્થ સતિપટ્ઠાનવિભાગોતિ. **તયો સતિપટ્ઠાના**તિ સતિપટ્ઠાનસદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારદસ્સનં, ન ઇધ પાળિયં વુત્તસ્સ સતિપટ્ઠાનસદ્દસ્સ અત્થદસ્સનં. **આદીસુ હી**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન ''ફસ્સસમુદયા વેદનાનં સમુદયો, નામરૂપસમુદયા ચિત્તસ્સ સમુદયો, મનસિકારસમુદયા

ધમ્માનં સમુદયો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૮) સતિપટ્ઠાનાતિ વુત્તાનં સતિગોચરાનં પકાસકે સુત્તપદેસે સઙ્ગણ્હાતિ. એવં પટિસમ્ભિદામગ્ગપાળિયમ્પિ અવસેસપાળિપદેસદસ્સનત્થો **આદિ**-સદ્દો દટ્ઠબ્બો. **સતિયા પટ્ઠાનન્તિ** સતિયા પતિટ્ઠાતબ્બટ્ઠાનં.

અરિયોતિ આરકત્તાદિના અરિયં સમ્માસમ્બુદ્ધમાહ. **એત્થાતિ** એતસ્મિં **સળાયતનવિભઙ્ગસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૧). તત્થ હિ –

> ''તયો સતિપટ્ઠાના યદરિયો...પે॰... મરહતીતિ ઇતિ ખો પનેતં વુત્તં, કિઞ્ચેતં પટિચ્ચ વુત્તં. ઇધ, ભિક્ખવે, સત્થા સાવકાનં ધમ્મં દેસેતિ અનુકમ્પકો હિતેસી અનુકમ્પં ઉપાદાય – 'ઇદં વો હિતાય ઇદં વો સુખાયા'તિ. તસ્સ સાવકા ન સુસ્સૂસન્તિ, ન સોતં ઓદહન્તિ, ન અઞ્ઞા ચિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તિ, વોક્કમ્મ ચ સત્થુસાસના વત્તન્તિ. તત્ર, ભિક્ખવે, તથાગતો ન ચેવ અનત્તમનો હોતિ, ન ચ અનત્તમનતં પટિસંવેદેતિ, અનવસ્સુતો ચ વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. ઇદં, ભિક્ખવે, પઠમં સતિપટ્ઠાનં. યદરિયો સેવતિ...પે॰.. મરહતિ. પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સત્થા ...પે॰... ઇદં વો સુખાયાતિ. તસ્સ એકચ્ચે સાવકા ન સુસ્સૂસન્તિ...પે॰... એકચ્ચે સાવકા સુસ્સૂસન્તિ...પે॰... ન ચ વોક્કમ્મ સત્થુસાસના વત્તન્તિ. તત્ર, ભિક્ખવે, તથાગતો ન ચેવ અનત્તમનો હોતિ, ન ચ અનત્તમનતં પટિસંવેદેતિ, ન ચેવ અત્તમનો હોતિ, ન ચ અત્તમનતં પટિસંવેદેતિ. અનત્તમનતઞ્ચ અત્તમનતઞ્ચ તદુભયં અભિનિવજ્જેત્વા ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. ઇદં, ભિક્ખવે, દુતિયં સતિપટ્ઠાનં...પે॰... મરહતિ. પુન ચપરં, ભિક્ખવે,...પે॰... સુખાયાતિ, તસ્સ સાવકા સુસ્સૂસન્તિ...પે॰... વત્તન્તિ. તત્ર, ભિક્ખવે, તથાગતો અત્તમનો ચેવ હોતિ, અત્તમનતઞ્ચ પટિસંવેદેતિ, અનવસ્સુતો ચ વિહરતિ સતો સમ્પજાનો. ઇદં, ભિક્ખવે, તતિયં સતિપટ્ઠાન''ન્તિ –

એવં પટિઘાનુનયેહિ અનવસ્સુતતા નિચ્ચં ઉપટ્ઠિતસ્સતિતાય તદુભયવીતિવત્તતા ''સતિપટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તા. બુદ્ધાનંયેવ હિ નિચ્ચં ઉપટ્ઠિતસ્સતિતા હોતિ આવેણિકધમ્મભાવતો, ન પચ્ચેકબુદ્ધાદીનં. પ-સદ્દો આરમ્ભં જોતેતિ, આરમ્ભો ચ પવત્તીતિ કત્વા આહ ''**પવત્તયિતબ્બતોતિ અત્થો**''તિ. **સતિયા** કરણભૂતાય **પટ્ઠાનં** પટ્ઠપેતબ્બં સતિપટ્ઠાનં. અન-સદ્દો હિ બહુલવચનેન કમ્મત્થોપિ હોતીતિ.

તથાસ્સ કત્તુઅત્થોપિ લબ્ભતીતિ ''**પતિટ્ઠાતીતિ પટ્ઠાન**''ન્તિ વુત્તં. **ઉપટ્ઠાતીતિ** એત્થ **ઉપ**-સદ્દો ભુસત્થવિસિટ્ઠં પક્ખન્દનં દીપેતીતિ ''**ઓક્કન્દિત્વા પક્ખન્દિત્વા પવત્તતીતિ અત્થો**''તિ વુત્તં. પુન ભાવત્થં સતિસદ્દં પટ્ઠાનસદ્દઞ્ચ વણ્ણેન્તો ''**અથ વા**''તિઆદિમાહ. તેન પુરિમવિકપ્પે સતિ-સદ્દો પટ્ઠાન-સદ્દો ચ કત્તુઅત્થોતિ વિઞ્ઞાયતિ. **સરણટ્ઠેનાતિ** ચિરકતસ્સ ચિરભાસિતસ્સ ચ અનુસ્સરણટ્ઠેન. **ઇદન્તિ** યં ''સતિયેવ સતિપટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તં, ઇદં **ઇધ** ઇમસ્મિં સુત્તપદેસે **અધિપ્પેતં**.

યદિ એવન્તિ યદિ સતિ એવ સતિપટ્ઠાનં, સતિ નામ એકો ધમ્મો, એવં સન્તે કસ્મા સતિપટ્ઠાનાતિ બહુવચનન્તિ આહ ''**સતીનં બહુત્તા**''તિઆદિ. યદિ બહુકા તા સતિયો, અથ કસ્મા મગ્ગોતિ એકવચનન્તિ યોજના. **મગ્ગનટ્ઠેનાતિ** નિય્યાનટ્ઠેન. નિય્યાનિકો હિ મગ્ગધમ્મો, તેનેવ નિય્યાનિકભાવેન એકત્તુપગતો એકન્તતો નિબ્બાનં ગચ્છતિ, અત્થિકેહિ ચ તદત્થં મગ્ગીયતીતિ આહ ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિ. તત્થ **ચતસ્સોપિ ચેતાતિ** કાયાનુપસ્સનાદિવસેન ચતુબ્બિધાપિ ચ એતા સતિયો. **અપરભાગેતિ** અરિયમગ્ગક્ખણે. **કિચ્ચં સાધયમાનાતિ** પુબ્બભાગે કાયાદીસુ આરમ્મણેસુ સુભસઞ્ઞાદિવિધમનવસેન વિસું વિસું પવત્તિત્વા મગ્ગક્ખણે સકિંયેવ તત્થ

ચતુબ્બિધસ્સપિ વિપલ્લાસસ્સ સમુચ્છેદવસેન પહાનકિચ્ચં સાધયમાના આરમ્મણકરણવસેન નિબ્બાનં ગચ્છન્તિ, તમેવસ્સ ચતુકિચ્ચસાધનતં ઉપાદાય બહુવચનનિદ્દેસો, તથાપિ અત્થતો ભેદાભાવતો મગ્ગોતિ એકવચનેન વુચ્ચતિ. તેનાહ – "**તસ્મા ચતસ્સોપિ એકો મગ્ગોતિ વુત્તા**"તિ.

કથેતુકમ્યતાપુચ્છા ઇતરાસં પુચ્છાનં ઇધ અસમ્ભવતો નિદ્દેસાદિવસેન દેસેતુકામતાય ચ તથા વુત્તત્તા. ''અયઞ્ચેવ કાયો બહિદ્ધા ચ નામરૂપ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧, ૨૮૭, ૨૯૭; પારા॰ ૧૧) ખન્ધપઞ્ચકં, ''સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેતી''તિઆદીસુ વેદનાદયો તયો અરૂપક્ખન્ધા, ''યા તસ્મિં સમયે કાયસ્સ પસ્સદ્ધિ પટિપ્પસ્સદ્ધી''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૪૦) વેદનાદયો તયો ચેતસિકા ખન્ધા ''કાયો''તિ વુચ્ચન્તિ, તતો વિસેસનત્થં "**કાયેતિ રૂપકાયે**"તિ આહ. **કાયાનુપસ્સી**તિ એત્થ તસ્સીલત્થં દસ્સેન્તો "**કાયં અનુપસ્સનસીલો**"તિ આહ. **અનિચ્ચતો અનુપસ્સતી**તિ ચતુસમુટ્ઠાનિકકાયં ''અનિચ્ચ''ન્તિ અનુપસ્સતિ, એવં પસ્સન્તો એવ ચસ્સ અનિચ્ચાકારમ્પિ અનુપસ્સતીતિ વુચ્ચતિ, તથાભૂતસ્સ ચસ્સ નિચ્ચગાહસ્સ વિસેસોપિ ન હોતીતિ વુત્તં "**નો નિચ્ચતો**"તિ. તથા હેસ ''નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૮) વુત્તો. એત્થ ચ અનિચ્ચતો એવ અનુપસ્સતીતિ એવકારો લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ તેન નિવત્તિતમત્થં દસ્સેતું "**નો નિચ્ચતો**"તિ વુત્તં. ન ચેત્થ દુક્ખાનુપસ્સનાદિનિવત્તનમાસઙ્કિતબ્બં પટિયોગિનિવત્તનપરત્તા એવ-કારસ્સ, ઉપરિ દેસનાઆરુળ્હત્તા ચ તાસં. **દુક્ખતો અનુપસ્સતી**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. અયં પન વિસેસો – અનિચ્ચસ્સ દુક્ખત્તા તમેવ કાયં દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, દુક્ખસ્સ અનત્તત્તા અનત્તતો અનુપસ્સતીતિ.

યસ્મા પન યં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા, ન તં અભિનન્દિતબ્બં, યઞ્ચ ન અભિનન્દિતબ્બં, ન તત્થ રજ્જિતબ્બં, તસ્મા વુત્તં ''અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, નો નિચ્ચતો, દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, નો સુખતો, અનત્તતો અનુપસ્સતિ, નો અત્તતો, નિબ્બિન્દતિ, નો નન્દતિ, વિરજ્જતિ, નો રજ્જતી''તિ. સો એવં અરજ્જન્તો રાગં **નિરોધેતિ, નો સમુદેતિ**, સમુદયં ન કરોતીતિ અત્થો. એવં પટિપન્નો ચ **પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતિ**. અયઞ્હિ અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સના તદઙ્ગવસેન સદ્ધિં કાયતન્નિસ્સયખન્ધાભિસઙ્ખારેહિ કિલેસાનં પરિચ્ચજનતો સઙ્ખતદોસદસ્સનેન તબ્બિપરીતે નિબ્બાને તન્નિન્નતાય પક્ખન્દનતો ''પરિચ્ચાગપટિનિસ્સગ્ગો ચેવ પક્ખન્દનપટિનિસ્સગ્ગો ચા''તિ વુચ્ચતિ. તસ્મા તાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ વુત્તનયેન કિલેસે ચ પરિચ્ચજતિ, નિબ્બાને ચ પક્ખન્દતિ, તથાભૂતો ચ પરિચ્ચજનવસેન કિલેસે ન આદિયતિ, નાપિ અદોસદસ્સિતાવસેન સઙ્ખતારમ્મણં. તેન વુત્તં ''પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતી''તિ. ઇદાનિ નિસ્સિતાહિ અનુપસ્સનાહિ યેસં ધમ્માનં પહાનં હોતિ, તં દસ્સેતું "**અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **નિચ્ચસઞ્ઞ**ન્તિ સઙ્ખારા નિચ્ચાતિ એવં પવત્તં વિપરીતસઞ્ઞં. દિટ્ઠિચિત્તવિપલ્લાસપહાનમુખેનેવ સઞ્ઞાવિપલ્લાસપ્પહાનન્તિ સઞ્ઞાગહણં, સઞ્ઞાસીસેન વા તેસમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. **નન્દિ**ન્તિ સપ્પીતિકતણ્હં. સેસં વુત્તનયમેવ.

વિહરતીતિ ઇમિના કાયાનુપસ્સનાસમઙ્ગિનો ઇરિયાપથવિહારો વુત્તોતિ આહ – "**ઇરિયતી**"તિ, ઇરિયાપથં પવત્તેતીતિ અત્થો. આરમ્મણકરણવસેન અભિબ્યાપનતો "**તીસુ ભવેસૂ**"તિ વુત્તં, ઉપ્પજ્જનવસેન પન કિલેસા પરિત્તભૂમકા એવાતિ. યદિપિ કિલેસાનં પહાનં આતાપનન્તિ તં સમ્માદિટ્ઠિઆદીનમ્પિ અત્થેવ, આતપ્પ-સદ્દોવિય પન આતાપ-સદ્દોપિ વીરિયે એવ નિરુળ્હોતિ વુત્તં "**વીરિયસ્સેતં નામ**"ન્તિ. અથ વા પટિપક્ખપ્પહાને સમ્પયુત્તધમ્માનં અબ્ભુસ્સહનવસેન પવત્તમાનસ્સ વીરિયસ્સ સાતિસયં તદાતાપનન્તિ વીરિયમેવ તથા વુચ્ચતિ, ન અઞ્ઞે ધમ્મા.

આતાપીતિ ચાયમીકારો પસંસાય, અતિસયસ્સ વા દીપકોતિ આતાપીગહણેન સમ્મપ્પધાનસમઙ્ગિતં દસ્સેતિ. સમ્મા સમન્તતો સામઞ્ચ પજાનન્તો **સમ્પજાનો**, અસમ્મિસ્સતો વવત્થાને અઞ્ઞધમ્માનુપસ્સિતાભાવેન સમ્મા અવિપરીતં, સબ્બાકારપજાનનેન સમન્તતો, ઉપરૂપરિ વિસેસાવહભાવેન પવત્તિયા સામં પજાનન્તોતિ અત્થો. યદિ પઞ્ઞાય અનુપસ્સતિ, કથં સતિપટ્ઠાનતાતિ આહ “**ન હી**”તિઆદિ. તસ્મા સતિયા લદ્ધુપકારાય એવ પઞ્ઞાય એત્થ યથાવુત્તે કાયે કમ્મટ્ઠાનિકો ભિક્ખુ અનુપસ્સકો, તસ્મા “**કાયાનુપસ્સી**”તિ વુચ્ચતિ. **અન્તોસઙ્ખેપો** અન્તોલીનતા, કોસજ્જન્તિ અત્થો. **ઉપાયપરિગ્ગહો**તિ એત્થ સીલવિસોધનાદિ ગણનાદિ ઉગ્ગહકોસલ્લાદિ ચ **ઉપાયો**, તબ્બિપરિયાયતો **અનુપાયો** વેદિતબ્બો. યસ્મા ચ ઉપટ્ઠિતસ્સતી યથાવુત્તં ઉપાયં ન પરિચ્ચજતિ, અનુપાયઞ્ચ ન ઉપાદિયતિ, તસ્મા વુત્તં “**મુટ્ઠસ્સતિ…પે॰… અસમત્થો હોતી**”તિ. **તેના**તિ ઉપાયાનુપાયાનં પરિગ્ગહપરિવજ્જનેસુ અપરિચ્ચાગાપરિગ્ગહેસુ ચ અસમત્થભાવેન. **અસ્સ** યોગિનો.

યસ્મા સતિયેવેત્થ સતિપટ્ઠાનં વુત્તા, તસ્માસ્સ સમ્પયુત્તધમ્મા વીરિયાદયો અઙ્ગન્તિ આહ – “**સમ્પયોગઙ્ગઞ્ચસ્સ દસ્સેત્વા**”તિ. **અઙ્ગ**-સદ્દો ચેત્થ કારણપરિયાયો દટ્ઠબ્બો. **સતિ**ગ્ગહણેનેવેત્થ સમ્માસમાધિસ્સપિ ગહણં દટ્ઠબ્બં તસ્સા સમાધિક્ખન્ધે સઙ્ગહિતત્તા. યસ્મા વા સતિસીસેનાયં દેસના. ન હિ કેવલાય સતિયા કિલેસપ્પહાનં સમ્ભવતિ, નિબ્બાનાધિગમો વા, નાપિ કેવલા સતિ પવત્તતિ, તસ્માસ્સ ઝાનદેસનાયં સવિતક્કાદિવચનસ્સ વિય સમ્પયોગઙ્ગદસ્સનતાતિ અઙ્ગ-સદ્દસ્સ અવયવપરિયાયતા દટ્ઠબ્બા. **પહાનઙ્ગ**ન્તિ ‘‘વિવિચ્ચેવ કામેહી’’તિઆદીસુ વિય પહાતબ્બઙ્ગં **દસ્સેતું**. યસ્મા એત્થ પુબ્બભાગમગ્ગો અધિપ્પેતો, ન લોકુત્તરમગ્ગો, તસ્મા પુબ્બભાગિયમેવ વિનયં દસ્સેન્તો “**તદઙ્ગવિનયેન વા વિક્ખમ્ભનવિનયેન વા**”તિ આહ. **અસ્સા**તિ યોગિનો. **તેસં ધમ્માન**ન્તિ વેદનાદિધમ્માનં. તેસઞ્હિ તત્થ અનધિપ્પેતત્તા “**અત્થુદ્ધારનયેનેતં વુત્ત**”ન્તિ આહ. **યં પના**તિ વિભઙ્ગે, વિભઙ્ગપકરણેતિ અધિપ્પાયો. **એત્થા**તિ ‘‘લોકે’’તિ એતસ્મિં પદે, તા ચ લોકિયા એવ અનુપસ્સના નામ સમ્મસનન્તિ કત્વા.

દુક્ખતોતિ વિપરિણામસઙ્ખારદુક્ખતાહિ દુક્ખસભાવતો, દુક્ખાતિ અનુપસ્સિતબ્બાતિ અત્થો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **યો સુખં દુક્ખતો અદ્દા**તિ યો ભિક્ખુ સુખં વેદનં વિપરિણામદુક્ખતાય દુક્ખન્તિ પઞ્ઞાચક્ખુના અદક્ખિ. **દુક્ખમદક્ખિ સલ્લતો**તિ દુક્ખવેદનં પીળાજનનતો અન્તોતુદનતો દુન્નીહરણતો ચ સલ્લન્તિ અદક્ખિ પસ્સિ. **અદુક્ખમસુખ**ન્તિ ઉપેક્ખાવેદનં. **સન્ત**ન્તિ સુખદુક્ખાનં વિય અનોળારિકતાય પચ્ચયવસેન વૂપસન્તસભાવત્તા ચ સન્તં. **અનિચ્ચતો**તિ હુત્વા અભાવતો ઉદયબ્બયવન્તતો તાવકાલિકતો નિચ્ચપટિક્ખેપતો ચ અનિચ્ચન્તિ યો અદક્ખિ. **સ વે સમ્મદ્દસો ભિક્ખૂ**તિ સો ભિક્ખુ એકંસેન, પરિબ્યત્તં વા વેદનાય સમ્મા પસ્સનકોતિ અત્થો.

દુક્ખાતિપીતિ સઙ્ખારદુક્ખતાય દુક્ખા ઇતિપિ. **સબ્બં તં** વેદયિતં **દુક્ખસ્મિં** અન્તોગધં પરિયાપન્નન્તિ **વદામિ** સઙ્ખારદુક્ખન્તિ વત્તબ્બતો. **સુખદુક્ખતોપિ ચા**તિ સુખાદીનં ઠિતિવિપરિણામઞાણસુખતાય ચ વિપરિણામઠિતિઅઞ્ઞાણદુક્ખતાય ચ વુત્તત્તા તિસ્સોપિ સુખતો તિસ્સોપિ ચ દુક્ખતો અનુપસ્સિતબ્બાતિ અત્થો. **સત્ત અનુપસ્સના** હેટ્ઠા પકાસિતા એવ.

આરમ્મણ…પે॰… ભેદાનન્તિ રૂપાદિઆરમ્મણનાનત્તસ્સ નીલાદિતબ્ભેદસ્સ, છન્દાદિઅધિપતિનાનત્તસ્સ હીનાદિતબ્ભેદસ્સ, ઞાણઝાનાદિસહજાતનાનત્તસ્સ સસઙ્ખારિકાસઙ્ખારિક-સવિતક્ક-સવિચારાદિતબ્ભેદસ્સ, કામાવચરાદિભૂમિનાનત્તસ્સ, ઉક્કટ્ઠમજ્ઝિમાદિતબ્ભેદસ્સ, કુસલાદિકમ્મનાનત્તસ્સ,

દેવગતિસંવત્તનિયતાદિતબ્ભેદસ્સ, કણ્હસુક્કવિપાકનાનત્તસ્સ, દિટ્ઠધમ્મવેદનીયતાદિતબ્ભેદસ્સ, પરિત્તભૂમકાદિકિરિયાનાનત્તસ્સ, તિહેતુકાદિતબ્ભેદસ્સ વસેન અનુપસ્સિતબ્બન્તિ યોજના. **આદિ**-સદ્દેન સવત્થુકાવત્થુકાદિનાનત્તસ્સ પુગ્ગલત્તયસાધારણાદિતબ્ભેદસ્સ ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સરાગાદીન**ન્તિ **મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૮૧; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૪) આગતાનં સરાગવીતરાગાદિભેદાનં. **સલક્ખણ-સામઞ્ઞલક્ખણાન**ન્તિ ફુસનાદિતંતંસલક્ખણાનઞ્ચેવ અનિચ્ચતાદિસામઞ્ઞલક્ખણાનઞ્ચ વસેનાતિ યોજના.

સુઞ્ઞતધમ્મસ્સાતિ અનત્તતાસઙ્ખાતસુઞ્ઞતસભાવસ્સ. ''સલક્ખણ-સામઞ્ઞલક્ખણાન''ન્તિ હિ ઇમિના યો ઇતો બાહિરકેહિ સામિનિવાસીકારકવેદકઅધિટ્ઠાયકભાવેન પરિકપ્પિતો અત્તા, તસ્સ સઙ્ખારેસુ નિચ્ચતા સુખતા વિય કત્થચિપિ અભાવો વિભાવિતો. નત્થિ એતેસં અત્તાતિ **અનત્તા**, યસ્મા પન સઙ્ખારેસુ એકધમ્મોપિ અત્તા ન હોતિ, તસ્મા તે ન અત્તાતિપિ અનત્તાતિ અયં તેસં સુઞ્ઞતધમ્મો. તસ્સ સુઞ્ઞતધમ્મસ્સ, યં વિભાવેતું **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૧૨૧) ''તસ્મિં ખો પન સમયે ધમ્મા હોન્તી''તિઆદિના સુઞ્ઞતવારદેસના વુત્તા. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અમ્બપાલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સતિસુત્તવણ્ણના

૩૬૮. સરતીતિ **સતો**. અયં પન ન યાય કાયચિ સતિયા સતો, અથ ખો એદિસાયાતિ દસ્સેન્તો ''**કાયાદિઅનુપસ્સનાસતિયા**''તિ આહ. **ચતુસમ્પજઞ્ઞપઞ્ઞાયા**તિ ચતુબ્બિધસમ્પજઞ્ઞપઞ્ઞાય, અભિક્કમનં અભિક્કન્તન્તિ આહ – ''**અભિક્કન્તં વુચ્ચતિ ગમન**''ન્તિ. તથા પટિક્કમનં પટિક્કન્તન્તિ વુત્તં – ''**પટિક્કન્તં નિવત્તન**''ન્તિ. નિવત્તનઞ્ચ નિવત્તિમત્તં, નિવત્તિત્વા પન ગમનં ગમનમેવ. **કાયં અભિહરન્તો** અભિગમનવસેન કાયં નામેન્તો. ઠાનનિસજ્જાસયનેસુ યો ગમનાદિવિધિના કાયસ્સ પુરતો અભિહારો, સો અભિક્કમો, પચ્છતો અપહરણં પટિક્કમોતિ દસ્સેન્તો ''**ઠાનેપી**''તિઆદિમાહ. **આસનસ્સા**તિ પીઠકાદિઆસનસ્સ. **પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો**તિ અટનિકાદિપુરિમાવયવાભિમુખો. **સંસરન્તો**તિ સંસપ્પન્તો. **પચ્ચાસંસરન્તો**તિ પટિઆસપ્પન્તો. **એસેવ નયો**તિ ઇમિના સરીરસ્સેવ અભિમુખસંસપ્પનપટિઆસપ્પનાનિ નિદસ્સેતિ.

સમ્મા પજાનનં **સમ્પજાનં**. તેન અત્તના કાતબ્બકિચ્ચસ્સ કરણસીલો સમ્પજાનકારીતિ આહ – ''**સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચકારી**''તિ. સમ્પજાનમેવ હિ સમ્પજઞ્ઞં. **સમ્પજઞ્ઞસ્સેવ વા કારી**તિ સમ્પજઞ્ઞસ્સેવ કરણસીલો. **સમ્પજઞ્ઞં કરોતેવા**તિ અભિક્કન્તાદીસુ અસમ્મોહં ઉપ્પાદેતિ એવ, સમ્પજાનસ્સેવ વા કારો એતસ્સ અત્થીતિ **સમ્પજાનકારી**.

ધમ્મતો વડ્ઢિતસઙ્ખાતેન સહ અત્થેન વત્તતીતિ સાત્થકં, અભિક્કન્તાદિ, સાત્થકસ્સ સમ્પજાનનં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. સપ્પાયસ્સ અત્તનો ઉપકારાવહસ્સ હિતસ્સ સમ્પજાનનં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ ભિક્ખાચારગોચરે, અઞ્ઞત્થાપિ ચ પવત્તેસુ અવિજહિતે કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતે ગોચરે સમ્પજઞ્ઞં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનમેવ સમ્પજઞ્ઞં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. **પરિગ્ગણ્હિત્વા**તિ તુલયિત્વા તીરેત્વા, પટિસઙ્ખાયાતિ અત્થો. **સઙ્ઘદસ્સનેનેવ** ઉપોસથપવારણાદિઅત્થં ગમનં સઙ્ગહિતં. **અસુભદસ્સનાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન કસિણપરિકમ્માદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું ''**ચેતિયં દિસ્વાપિ હી**''તિઆદિ વુત્તં. **અરહત્તં પાપુણાતી**તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો એસો. સમથવિપસ્સનુપ્પાદનમ્પિ હિ ભિક્ખુનો વુદ્ધિ એવ. **દક્ખિણદ્વારે**તિ ચેતિયઙ્ગણસ્સ દક્ખિણદ્વારે, તથા **પચ્છિમદ્વારે**તિઆદીસુ. **અભયવાપિ પાળિય**ન્તિ અભયવાપિયા પુરત્થિમતીરે.

બુદ્ધવંસ-અરિયવંસ-ચેતિયવંસ-દીપવંસાદિવંસકથનતો **મહાઅરિયવંસભાણકો** થેરો. **પઞ્ઞાયનટ્ઠાનેતિ** ચેતિયસ્સ પઞ્ઞાયનટ્ઠાને. **એકપદુદ્ધારેતિ** પદુદ્ધારપતિટ્ઠાનપરિવત્તનં અકત્વા એકસ્મિંયેવ અવટ્ઠાને. **કેચીતિ** અભયગિરિવાસિનો.

તસ્મિં પનાતિ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞવસેન પરિગ્ગહિતઅત્થેપિ ગમને. અત્થો નામ ધમ્મતો વડ્ઢીતિ યં સાત્થકન્તિ અધિપ્પેતં ગમનં, તં સપ્પાયમેવાતિ સિયા કસ્સચિ આસઙ્કાતિ તન્નિવત્તનત્થં **"ચેતિયદસ્સનં તાવા"**તિઆદિ આરદ્ધં. **ચિત્તકમ્મરૂપકાનિ વિયાતિ** ચિત્તકમ્મકતા પટિમાયો વિય, યન્તપયોગેન વા વિચિત્તકમ્મા પટિમાય સદિસા યન્તરૂપકા વિય. **અસમપેક્ખનં** ગેહસ્સિતઅઞ્ઞાણુપેક્ખાવસેન આરમ્મણે અયોનિસો ઓલોકનાદિ. યં સન્ધાય વુત્તં **"ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ઉપ્પજ્જતિ ઉપેક્ખા બાલસ્સ મૂળ્હસ્સ પુથુજ્જનસ્સા"**તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૮). હત્થિઆદિસમ્મદ્દેન **જીવિતન્તરાયો**. વિસભાગરૂપદસ્સનાદિના **બ્રહ્મચરિયન્તરાયો**.

પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ભિક્ખૂનં અનુવત્તનકથા આચિણ્ણા, અનનુવત્તનકથા પન તસ્સા અપરા દુતિયા નામ હોતીતિ આહ – **"દ્વે કથા નામ ન કથિતપુબ્બા"**તિ. **એવન્તિ** ઇમિના ''સચે પના''તિઆદિકં સબ્બમ્પિ વુત્તાકારં પચ્ચામસતિ, ન ''પુરિસસ્સ માતુગામાસુભ''ન્તિઆદિકં વુચ્ચમાનં.

યોગકમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનતાય ભાવનાય આરમ્મણં કમ્મટ્ઠાનં વુચ્ચતીતિ આહ **"કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચર"**ન્તિ. **ઉગ્ગહેત્વાતિ** યથા ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, એવં ઉગ્ગહકોસલ્લસ્સ સમ્પાદનવસેન ઉગ્ગહેત્વા.

હરતીતિ કમ્મટ્ઠાનં પવત્તેતિ, યાવ પિણ્ડપાતપટિક્કમા અનુયુઞ્જતીતિ અત્થો. **ન પચ્ચાહરતીતિ** આહારૂપભોગતો યાવ દિવાટ્ઠાનુપસઙ્કમના કમ્મટ્ઠાનં ન પટિનેતિ. **સમાદાય વત્તતિ** સમ્મા આદિયિત્વા તેસં વત્તાનં પરિપૂરણવસેન વત્તતિ. **સરીરપરિકમ્મન્તિ** મુખધોવનાદિસરીરપટિજગ્ગનં. **દ્વે તયો પલ્લઙ્કેતિ** દ્વે તયો નિસજ્જાવારે દ્વે તીણિ ઉણ્હાસનાનિ. તેનાહ – **"ઉસુમં ગાહાપેન્તો"**તિ. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવાતિ** કમ્મટ્ઠાનમુખેનેવ કમ્મટ્ઠાનં અવિજહન્તો એવ. તેન ''પત્તોપિ અચેતનો''તિઆદિના પવત્તેતબ્બકમ્મટ્ઠાનં, યથાપરિહરિયમાનં વા કમ્મટ્ઠાનં અવિજહિત્વાતિ દસ્સેતિ. **તથેવાતિ** તિક્ખત્તુમેવ. પરિભોગચેતિયતો સરીરચેતિયં ગરુતરન્તિ કત્વા **"ચેતિયં વન્દિત્વા"**તિ ચેતિયવન્દનાય પઠમં કરણીયતા વુત્તા. તથા હિ અટ્ઠકથાયં – ''ચેતિયં બાધયમાના બોધિસાખા હરિતબ્બા''તિ વુત્તા. બુદ્ધગુણાનુસ્સરણવસેનેવ બોધિઞ્ચ પણિપાતકરણન્તિ આહ – **"બુદ્ધસ્સ ભગવતો સમ્મુખા વિય નિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા"**તિ. **ગામસમીપેતિ** ગામસ્સ ઉપચારટ્ઠાને.

જનસઙ્ગહણત્થન્તિ ''મયિ અકથેન્તે એતેસં કો કથેસ્સતી''તિ ધમ્માનુગ્ગહેન જનસઙ્ગહણત્થં. **તસ્માતિ** યસ્મા ''ધમ્મકથા નામ કથેતબ્બા એવા''તિ અટ્ઠકથાચરિયા વદન્તિ, યસ્મા ચ ધમ્મકથા કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થિ, તસ્મા. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવાતિ** અત્તના પરિહરિયમાનં કમ્મટ્ઠાનં અવિજહન્તો તદનુગુણંયેવ ધમ્મકથં કથેત્વા. **અનુમોદનં કત્વાતિ** એત્થાપિ ''કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **સમ્પત્તપરિચ્છેદેનેવાતિ** પરિચિતો અપરિચિતોતિઆદિવિભાગં અકત્વા સમ્પત્તકોટિયા એવ, સમાગમમત્તેનેવાતિ અત્થો. **ભયેતિ** પરચક્કાદિભયે.

કમ્મજતેજોતિ ગહણિં સન્ધાયાહ. **કમ્મટ્ઠાનવીથિં નારોહતિ** ખુદાપરિસ્સમેન કિલન્તકાયત્તા સમાધાનાભાવતો. **અવસેસટ્ઠાનેતિ** યાગુયા અગ્ગહિતટ્ઠાને. **પોઙ્ખાનુપોઙ્ખન્તિ** કમ્મટ્ઠાનુપટ્ઠાનસ્સ અવિચ્છેદ-દસ્સનમેતં, યથા પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં પવત્તાય સરપટિપાટિયા અનવિચ્છેદો, એવમેતસ્સપિ કમ્મટ્ઠાનુપટ્ઠાનસ્સાતિ વુત્તં હોતિ.

નિક્ખિત્તધુરો ભાવનાનુયોગે. વત્તપટિપત્તિયા અપૂરણેન **સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા**. કામે અવીતરાગો હોતિ. કાયે અવીતરાગો. રૂપે અવીતરાગો. યાવદત્થં ઉદરાવદેહં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખં પસ્સસુખં મિદ્ધસુખં અનુયુત્તો વિહરતિ. અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં પણિધાય બ્રહ્મચરિયં ચરતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૬) એવં વુત્તં **પઞ્ચવિધચેતોવિનિબન્ધચિત્તો. ચરિત્વા**તિ પવત્તિત્વા.

ગતપચ્ચાગતિકવત્તવસેનાતિ ભાવનાસહિતંયેવ ભિક્ખાય ગતપચ્ચાગતં ગમનપચ્ચાગમનં એતસ્સ અત્થીતિ ગતપચ્ચાગતિકં, તદેવ વત્તં, તસ્સ વસેન. અત્તનો હિતસુખં કામેન્તિ ઇચ્છન્તીતિ **અત્તકામા**, ધમ્મચ્છન્દવન્તો. ''ધમ્મો''તિ હિ હિતં તંનિમિત્તકઞ્ચ સુખન્તિ. અથ વા વિઞ્ઞૂનં ધમ્માનં અત્તનિયત્તા અત્તભાવપરિચ્છન્નત્તા ચ અત્તા નામ ધમ્મો. તેનાહ ભગવા – ''**અત્તદીપા, ભિક્ખવે, વિહરથ અત્તસરણા**''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૩.૪૩). તં કામેન્તિ ઇચ્છન્તીતિ **અત્તકામા. ઉસભં** નામ વીસતિ યટ્ઠિયો. **તાય સઞ્ઞાયા**તિ તાય પાસાણસઞ્ઞાય, ''એત્તકં ઠાનમાગતા''તિ જાનન્તાતિ અધિપ્પાયો. **સો એવ નયો** અયં ભિક્ખૂતિઆદિકો યો ઠાને વુત્તો, સો એવ નિસજ્જાયપિ નયો. પચ્છતો આગચ્છન્તાનં છિન્નભત્તભાવભયેનપિ યોનિસોમનસિકારં પરિબ્રૂહેતિ.

મદ્દન્તાતિ ધઞ્ઞકરણટ્ઠાને સાલિસીસાનિ મદ્દન્તા. **મહાપધાનં પૂજેસ્સામી**તિ અમ્હાકં અત્થાય લોકનાથેન છ વસ્સાનિ કતં દુક્કરચરિયં એવાહં યથાસત્તિ પૂજેસ્સામીતિ. પટિપત્તિપૂજા હિ સત્થુપૂજા, ન આમિસપૂજાતિ. **ઠાનચઙ્કમમેવા**તિ અધિટ્ઠાતબ્બઇરિયાપથકાલવસેન વુત્તં, ન ભોજનાદિકાલેસુ અવસ્સં કાતબ્બનિસજ્જાય પટિક્ખેપવસેન.

વીથિં ઓતરિત્વા ઇતો ચિતો અનોલોકેત્વા પઠમમેવ વીથિયો સલ્લક્ખેતબ્બાતિ આહ ''**વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા**''તિ. યં સન્ધાય વુચ્ચતિ – ''પાસાદિકેન અભિક્કન્તેના''તિઆદિ. તં દસ્સેતું ''**તત્થ ચા**''તિઆદિ વુત્તં. **આહારે પટિકૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. **અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગત**ન્તિ ''યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; ૨.૨૪; ૩.૭૫; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૦; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; ૮.૯) વુત્તેહિ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતં કત્વા. **નેવ દવાયા**તિઆદિ પન પટિક્ખેપદસ્સનં.

પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ, યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતીતિ સમ્બન્ધો. ઇદઞ્ચ યથા હેટ્ઠા તીસુ ઠાનેસુ, એવં ઇતો પરેસુ ઠાનેસુ ઉપનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. તત્થ પચ્ચેકબોધિયા ઉપનિસ્સયસમ્પદા કપ્પાનં દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ સતસહસ્સઞ્ચ તજ્જં પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારસમ્ભરણં, સાવકબોધિયં અગ્ગસાવકાનં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, મહાસાવકાનં કપ્પસતસહસ્સમેવ તજ્જં સમ્ભારસમ્ભરણં, ઇતરેસં અતીતાસુ જાતીસુ વિવટ્ટસન્નિસ્સયવસેન નિબ્બત્તિતં નિબ્બેધભાગિયં કુસલં. **બાહિયો દારુચીરિયો**તિ બાહિયવિસયે જાતસંવદ્ધતાય બાહિયો, દારુચીરપરિહરણેન દારુચીરિયોતિ લદ્ધસમઞ્ઞો. સો હિ આયસ્મા ''તસ્માતિહ તે, બાહિય, એવં સિક્ખિતબ્બં – દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતી''તિઆદિવસપ્પવત્તેન (ઉદા॰ ૧૦) સંખિત્તેનેવ ઓવાદેન ખિપ્પતરં વિસેસં અધિગચ્છિ. તેન વુત્તં ''**ખિપ્પાભિઞ્ઞો વા હોતિ સેય્યથાપિ થેરો બાહિયો દારુચીરિયો**''તિ. એવં **મહાપઞ્ઞો** વાતિઆદીસુ યથારહં વત્તબ્બન્તિ.

તન્તિ અસમ્મુય્હનં. **એવ**ન્તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારદસ્સનં. **અત્તા અભિક્કમતી**તિ ઇમિના અન્ધપુથુજ્જનસ્સ દિટ્ઠિગ્ગાહવસેન અભિક્કમે સમ્મુય્હનં દસ્સેતિ, **અહં અભિક્કમામી**તિ પન ઇમિના માનગ્ગાહવસેન, તદુભયં પન તણ્હાય વિના ન હોતીતિ તણ્હાગ્ગાહવસેનપિ સમ્મુય્હનં દસ્સિતમેવ હોતિ, ''**તથા અસમ્મુય્હન્તો**''તિ વત્વા તં

અસમ્મુય્હનં યેન ઘનવિનિબ્ભોગેન હોતિ, તં દસ્સેન્તો "**અભિક્કમામીતિ ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને**"તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા વાયોધાતુયા અનુગતા તેજોધાતુ ઉદ્ધરણસ્સ પચ્ચયો. ઉદ્ધરણગતિકા હિ તેજોધાતૂતિ ઉદ્ધરણે વાયોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો, તસ્મા ઇમાસં દ્વિન્નમેત્થ ધાતૂનં સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો "**એકેકપાદુદ્ધરણે...પે॰... બલવતિયો**"તિ આહ. યસ્મા પન તેજોધાતુયા અનુગતા વાયોધાતુ અતિહરણવીતિહરણાનં પચ્ચયો. તિરિયગતિકાય હિ વાયોધાતુયા અતિહરણવીતિહરણેસુ સાતિસયો બ્યાપારોતિ તેજોધાતુયા તસ્સાનુગતભાવો, તસ્મા ઇમાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો "**તથા અતિહરણવીતિહરણેસૂ**"તિ આહ. સતિપિ અનુગમનાનુગન્તબ્બતાવિસેસે તેજોધાતુવાયોધાતુભાવમત્તં સન્ધાય **તથા**-સદ્દગ્ગહણં.

તત્થ અક્કન્તટ્ઠાનતો પાદસ્સ ઉક્ખિપનં **ઉદ્ધરણં**, ઠિતટ્ઠાનં અતિક્કમિત્વા પુરતો હરણં **અતિહરણં**. રુક્ખખાણુઆદિપરિહરણત્થં, પતિટ્ઠિતપાદઘટ્ટનપરિહરણત્થં વા પસ્સેન હરણં **વીતિહરણં**. યાવ પતિટ્ઠિતપાદો, તાવ આહરણં **અતિહરણં**, તતો પરં હરણં **વીતિહરણ**ન્તિ અયં વા એતેસં વિસેસો. યસ્મા પથવીધાતુયા અનુગતા આપોધાતુ વોસ્સજ્જનસ્સ પચ્ચયો. ગરુતરસભાવા હિ આપોધાતૂતિ વોસ્સજ્જને પથવીધાતુયા તસ્સાનુગતભાવો, તસ્મા તાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો આહ "**વોસ્સજ્જને...પે॰... બલવતિયો**"તિ. યસ્મા પન આપોધાતુયા અનુગતા પથવીધાતુ સન્નિક્ખેપનસ્સ પચ્ચયો. પતિટ્ઠાભાવે વિય પતિટ્ઠાપનેપિ તસ્સા સાતિસયકિચ્ચત્તા આપોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો, તથા ઘટ્ટનકિરિયાય પથવીધાતુયા વસેન સન્નિરુમ્ભનસ્સ સિજ્ઝનતો તત્થાપિ પથવીધાતુયા આપોધાતુઅનુગતભાવો, તસ્મા વુત્તં – "**તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુમ્ભનેસૂ**"તિ.

તત્થાતિ તસ્મિં અભિક્કમને, તેસુ વા વુત્તેસુ ઉદ્ધરણાદીસુ છસુ કોટ્ઠાસેસુ. **ઉદ્ધરણે**તિ ઉદ્ધરણક્ખણે. **રૂપારૂપધમ્મા**તિ ઉદ્ધરણાકારેન પવત્તા રૂપધમ્મા તંસમુટ્ઠાપકા અરૂપધમ્મા ચ. **અતિહરણં ન પાપુણન્તિ** ખણમત્તાવટ્ઠાનતો. **તત્થ તત્થેવા**તિ યત્થ યત્થ ઉપ્પન્ના, તત્થ તત્થેવ. ન હિ ધમ્માનં દેસન્તરસઙ્કમનં અત્થિ. **પબ્બં પબ્બ**ન્તિઆદિ ઉદ્ધરણાદિકોટ્ઠાસે સન્ધાય સભાગસન્તતિવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અતિઇત્તરો હિ રૂપધમ્માનમ્પિ પવત્તિક્ખણો, ગમનસ્સાદાનં દેવપુત્તાનં હેટ્ઠુપરિયાયેન પટિમુખં ધાવન્તાનં સિરસિ પાદે ચ બદ્ધખુરધારાસમાગમતોપિ સીઘતરો. યથા તિલાનં ભજ્જિયમાનાનં તટતટાયનેન ભેદો લક્ખીયતિ, એવં સઙ્ખતધમ્માનં ઉપ્પાદેનાતિ દસ્સનત્થં "**તટતટાયન્તા**"તિ વુત્તં. ઉપ્પન્ના હિ એકન્તતો ભિજ્જન્તીતિ.

સદ્ધિં રૂપેનાતિ ઇદં તસ્સ તસ્સ ચિત્તસ્સ નિરોધેન સદ્ધિં નિરુજ્ઝનકરૂપધમ્મવસેન વુત્તં, યં તતો સત્તરસમચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પન્નં. અઞ્ઞથા યદિ રૂપારૂપધમ્મા સમાનક્ખણા સિયું, ''રૂપં ગરુપરિણામં દન્ધનિરોધ''ન્તિઆદિવચનેહિ વિરોધો સિયા. તથા – ''નાહં, ભિક્ખવે, અઞ્ઞં એકધમ્મમ્પિ સમનુપસ્સામિ, યં એવં લહુપરિવત્તં, યથયિદં ચિત્ત''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૪૮) એવમાદિપાળિયા ચ. ચિત્તચેતસિકા હિ સારમ્મણસભાવા યથાબલં અત્તનો આરમ્મણપચ્ચયભૂતમત્થં વિભાવેન્તાયેવ ઉપ્પજ્જન્તીતિ તેસં તંસભાવનિપ્ફત્તિઅનન્તરં નિરોધો, રૂપધમ્મા પન અનારમ્મણા પકાસેતબ્બા. એવં તેસં પકાસેતબ્બભાવનિપ્ફત્તિ સોળસહિ ચિત્તેહિ હોતીતિ તદ્ધાયુકતા તેસં ઇચ્છિતા, લહુકવિઞ્ઞાણસ્સ વિસયસઙ્ગતિમત્તપચ્ચયતાય તિણ્ણં ખન્ધાનં, વિસયસઙ્ગતિમત્તતાય ચ વિઞ્ઞાણસ્સ લહુપરિવત્તિતા, દન્ધમહાભૂતપચ્ચયતાય રૂપધમ્માનં દન્ધપરિવત્તિતા. નાનાધાતુયા યથાભૂતઞાણં ખો પન તથાગતસ્સેવ, તેન ચ પુરેજાતપચ્ચયો રૂપધમ્મોવ વુત્તો, પચ્છાજાતપચ્ચયો ચ તસ્સેવાતિ રૂપારૂપધમ્માનં સમાનક્ખણતા ન યુજ્જતેવ, તસ્મા વુત્તનયેનેવેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતીતિ યં પુરિમુપ્પન્નં ચિત્તં, તં અઞ્ઞં, તં પન નિરુજ્ઝન્તં અપરસ્સ અનન્તરાદિપચ્ચયો હુત્વા એવ નિરુજ્ઝતીતિ તથાલદ્ધપચ્ચયં અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં. યદિ એવં તેસં અન્તરો લબ્ભેય્યાતિ, નોતિ આહ "**અવીચિમનુપબન્ધો**"તિ. યથા વીચિ અન્તરો ન લબ્ભતિ, ''તદેવેત''ન્તિ અવિસેસવિદૂ મઞ્ઞન્તિ, એવં અનુ અનુ પબન્ધો ચિત્તસન્તાનો રૂપસન્તાનો ચ **નદીસોતોવ** નદિયં ઉદકપ્પવાહો વિય **વત્તતિ**.

અભિમુખં લોકિતં **આલોકિત**ન્તિ આહ "**પુરતોપેક્ખન**"ન્તિ. યસ્મા યંદિસાભિમુખો ગચ્છતિ તિટ્ઠતિ નિસીદતિ વા, તદભિમુખં પેક્ખનં આલોકિતં , તસ્મા તદનુગતં વિદિસાલોકનં વિલોકિતન્તિ આહ "**વિલોકિતં નામ અનુદિસાપેક્ખન**"ન્તિ. સમ્મજ્જનપરિભણ્ડાદિકરણે ઓલોકિતસ્સ, ઉલ્લોકાહરણાદીસુ ઉલ્લોકિતસ્સ, પચ્છતો આગચ્છન્તસ્સ પરિસ્સયસ્સ પરિવજ્જનાદિવસેન અપલોકિતસ્સ ચ સિયા સમ્ભવોતિ આહ – "**ઇમિના વા મુખેન સબ્બાનિપિ તાનિ ગહિતાનેવા**"તિ.

કાયસક્ખિન્તિ કાયેન સચ્છિકતવન્તં, પચ્ચક્ખકારિનન્તિ અત્થો. સોહાયસ્મા વિપસ્સનાકાલે એવ ''યમેવાહં ઇન્દ્રિયેસુ અગુત્તદ્વારતં નિસ્સાય સાસને અનભિરતિઆદિવિપ્પકારં પત્તો, તમેવ સુટ્ઠુ નિગ્ગહેસ્સામી''તિ ઉસ્સાહજાતો બલવહિરોત્તપ્પો, તત્થ ચ કતાધિકારત્તા ઇન્દ્રિયસંવરે ઉક્કંસપારમિપ્પત્તો, તેનેવ નં સત્થા – ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં યદિદં નન્દો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૩૦) એતદગ્ગે ઠપેસિ.

સાત્થકતા ચ સપ્પાયતા ચ વેદિતબ્બા આલોકિતવિલોકિતસ્સાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **તસ્મા**તિ કમ્મટ્ઠાનાવિજહનસ્સેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞભાવતોતિ વુત્તમેવત્થં હેતુભાવેન પચ્ચામસતિ. **અત્તનો કમ્મટ્ઠાનવસેનેવ આલોકનવિલોકનં કાતબ્બં**, ખન્ધાદિકમ્મટ્ઠાનિકેહિ અઞ્ઞો ઉપાયો ન ગવેસિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો. યસ્મા આલોકિતાદિસમઞ્ઞાપિ ધમ્મમત્તસ્સેવ પવત્તિવિસેસો, તસ્મા તસ્સ યાથાવતો પજાનનં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ દસ્સેતું "**અબ્ભન્તરે**"તિઆદિ વુત્તં. **ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેના**તિ કિરિયમયચિત્તસમુટ્ઠાનવાયોધાતુયા ચલનાકારપવત્તિવસેન. **અધો સીદતી**તિ થોકં ઓતરતિ. **ઉદ્ધં લઙ્ઘેતી**તિ લઙ્ઘન્તં વિય ઉપરિ ગચ્છતિ.

અઙ્ગકિચ્ચં સાધયમાનન્તિ પધાનભૂતં અઙ્ગકિચ્ચં નિપ્ફાદેન્તં, ઉપપત્તિભવસ્સ સરીરં હુત્વાતિ અત્થો. **પઠમજવનેપિ...પે॰... સત્તમજવનેપિ ન હોતી**તિ ઇદં પઞ્ચદ્વારવિઞ્ઞાણવીથિયં ''ઇત્થી પુરિસો''તિ રજ્જનાદીનં અભાવં સન્ધાય વુત્તં. તત્થ હિ આવજ્જનવોટ્ઠબ્બનાનં અયોનિસો આવજ્જનવોટ્ઠબ્બનવસેન ઇટ્ઠે ઇત્થિરૂપાદિમ્હિ લોભમત્તં, અનિટ્ઠે પટિઘમત્તં ઉપ્પજ્જતિ. મનોદ્વારે પન ''ઇત્થી પુરિસો''તિ રજ્જનાદિ હોતિ, તસ્સ પઞ્ચદ્વારજવનં મૂલં, યથાવુત્તં વા સબ્બં ભવઙ્ગાદિ. એવં મનોદ્વારજવનસ્સ મૂલભૂતધમ્મપરિજાનનવસેનેવ મૂલપરિઞ્ઞા વુત્તા, આગન્તુકતાવકાલિકતા પન પઞ્ચદ્વારજવનસ્સેવ અપુબ્બભાવવસેન ચેવ ઇત્તરભાવવસેન ચ વુત્તા. **હેટ્ઠુપરિયવસેન ભિજ્જિત્વા પતિતેસૂ**તિ હેટ્ઠિમસ્સ ઉપરિમસ્સ ચ અપરાપરં ભઙ્ગપ્પત્તિમાહ.

તન્તિ જવનં. તસ્સ જવનસ્સ ન યુત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **આગન્તુકો** અબ્ભાગતો. ઉદયબ્બયપરિચ્છિન્નો તાવતકો કાલો એતેસન્તિ **તાવકાલિકાનિ**.

એતં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં. **સમવાયે**તિ સામગ્ગિયં. **તત્થા**તિ પઞ્ચક્ખન્ધવસેન આલોકનવિલોકને પઞ્ઞાયમાને તબ્બિનિમુત્તો – **કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ. ઉપનિસ્સયપચ્ચયો**તિ ઇદં સુત્તન્તનયેન પરિયાયતો વુત્તં.

સહજાતપચ્ચયોતિ નિદસ્સનમત્તમેતં અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતાદિપચ્ચયાનમ્પિ લબ્ભનતો.

કાલેતિ સમિઞ્જિતું યુત્તકાલે **સમિઞ્જન્તસ્સ**, તથા પસારેતું યુત્તકાલે **પસારેન્તસ્સ**. "**મણિસપ્પો** નામ એકા સપ્પજાતી"તિ વદન્તિ. **લળનન્તિ** કમ્પનં, લીળાકરણં વા.

ઉણ્હપકતિકો પરિળાહબહુલકાયો. સીલસ્સ વિદૂસનેન અહિતાવહત્તા **મિચ્છાજીવવસેન ઉપ્પન્નં અસપ્પાયં**. "**ચીવરમ્પિ અચેતન**"ન્તિઆદિના ચીવરસ્સ વિય કાયોપિ અચેતનોતિ કાયસ્સ અત્તસુઞ્ઞતાવિભાવનેન "**અબ્ભન્તરે**"તિઆદિના વુત્તમેવત્થં પરિદીપેન્તો ઇતરીતરસન્તોસસ્સ કારણં દસ્સેતિ. તેનાહ "**તસ્મા**"તિઆદિ.

ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહતોતિ આહતચતુપઞ્ચગણ્ઠિકો, ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહિ વા હતસોભો.

અટ્ઠવિધોપિ અત્થોતિ અટ્ઠવિધોપિ પયોજનવિસેસો. મહાસિવત્થેરવાદવસેન "ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા"તિઆદિના નયેન વુત્તો દટ્ઠબ્બો. ઇમસ્મિં પક્ખે "**નેવ દવાયાતિઆદિના નયેના**"તિ પન ઇદં પટિક્ખેપઙ્ગદસ્સનમુખેન પાળિ આગતાતિ કત્વા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

પથવીસન્ધારકજલસ્સ તંસન્ધારકવાયુના વિય પરિભુત્તસ્સ આહારસ્સ વાયોધાતુયાવ આસયે અવટ્ઠાનન્તિ આહ – "**વાયોધાતુવસેનેવ તિટ્ઠતી**"તિ. **અતિહરતી**તિ યાવ મુખા અભિહરતિ. **વીતિહરતી**તિ તતો કુચ્છિયં વિમિસ્સં કરોન્તો હરતિ. **અતિહરતી**તિ વા મુખદ્વારં અતિક્કામેન્તો હરતિ. **વીતિહરતી**તિ કુચ્છિગતં પસ્સતો હરતિ. **પરિવત્તેતી**તિ અપરાપરં ચારેતિ. એત્થ ચ આહારસ્સ ધારણપરિવત્તનસઞ્ચુણ્ણનવિસોસનાનિ પથવીધાતુસહિતા એવ વાયોધાતુ કરોતિ, ન કેવલાતિ તાનિ પથવીધાતુયા કિચ્ચભાવેન વુત્તાનિ, સા એવ ધારણાદીનિ કિચ્ચાનિ કરોન્તસ્સ સાધારણાતિ વુત્તાનિ. **અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતી**તિ યથા વાયોધાતુઆદીહિ અઞ્ઞેહિ વિસોસનં ન હોતિ, તથા અનુપાલેતિ અલ્લભાવં. **તેજોધાતૂ**તિ ગહણીસઙ્ખાતા તેજોધાતુ. સા હિ અન્તોપવિટ્ઠં આહારં પરિપાચેતિ. **અઞ્જસો હોતી**તિ આહારસ્સ પવિસનાદીનં મગ્ગો હોતિ. **આભુજતી**તિ પરિયેસનવસેન, અજ્ઝોહરણજિણ્ણાજિણ્ણતાદિપટિસંવેદનવસેન ચ આવજ્જેતિ, વિજાનાતીતિ અત્થો. તંતંવિજાનનસ્સ પચ્ચયભૂતોયેવ હિ પયોગો "સમ્માપયોગો"તિ વુત્તો. યેન હિ પયોગેન પરિયેસનાદિ નિપ્ફજ્જતિ, સો તબ્બિસયવિજાનનમ્પિ નિપ્ફાદેતિ નામ તદવિનાભાવતો. અથ વા સમ્માપયોગં સમ્માપટિપત્તિં **અન્વાય** આગમ્મ **આભુજતિ** સમન્નાહરતિ. આભોગપુબ્બકો હિ સબ્બોપિ વિઞ્ઞાણબ્યાપારોતિ તથા વુત્તં.

ગમનતોતિ ભિક્ખાચારવસેન ગોચરગામં ઉદ્દિસ્સ ગમનતો. **પરિયેસનતો**તિ ગોચરગામે ભિક્ખત્થં આહિણ્ડનતો. **પરિભોગતો**તિ આહારસ્સ પરિભુઞ્જનતો. **આસયતો**તિ પિત્તાદિઆસયતો. આસયતિ એત્થ એકજ્ઝં પવત્તમાનોપિ કમ્મબલવવત્થિતો હુત્વા મરિયાદવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો સયતિ તિટ્ઠતિ પવત્તતીતિ **આસયો**, આમાસયસ્સ ઉપરિ તિટ્ઠનકો પિત્તાદિકો. મરિયાદત્થો હિ અયમાકારો. નિધેતિ યથાભુત્તો આહારો નિચિતો હુત્વા તિટ્ઠતિ એત્થાતિ નિધાનં, આમાસયો, તતો **નિધાનતો**. **અપરિપક્કતો**તિ ગહણીસઙ્ખાતેન કમ્મજતેજેન અવિપક્કતો. **પરિપક્કતો**તિ યથાભુત્તસ્સ આહારસ્સ વિપક્કભાવતો. **ફલતો**તિ નિપ્ફત્તિતો. **નિસ્સન્દતો**તિ ઇતો ચિતો ચ વિસ્સન્દનતો . **સમ્મક્ખનતો**તિ સબ્બસો મક્ખનતો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાય** (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૨૯૪) ગહેતબ્બો.

સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તીતિ વેગસન્ધારણેન ઉપ્પન્નપરિળાહતો સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ. **અઞ્ઞે ચ રોગા** કણ્ણસૂલભગન્દરાદયો. **અટ્ઠાને**તિ મનુસ્સામનુસ્સપરિગ્ગહે અયુત્તટ્ઠાને ખેત્તદેવાયતનાદિકે. કુદ્ધા હિ મનુસ્સા અમનુસ્સાપિ વા જીવિતક્ખયં પાપેન્તિ. વિસ્સટ્ઠત્તા **નેવ તસ્સ ભિક્ખુનો અત્તનો**, કસ્સચિ અનિસ્સજ્જિતત્તા જિગુચ્છનીયત્તા ચ **ન પરસ્સ**, **ઉદકતુમ્બતો**તિ વેળુનાળિઆદિઉદકભાજનતો. **તન્તિ** છડ્ડિતઉદકં.

એત્થ ચ એકો ઇરિયાપથો દ્વીસુ ઠાનેસુ આગતો, સો પુબ્બે અભિક્કમપટિક્કમગહણેન. ''ગમનેપિ પુરતો પચ્છતો ચ કાયસ્સ અભિહરણં વુત્તન્તિ ઇધ ગમનમેવ ગહિત''ન્તિ અપરે. યસ્મા ઇધ સમ્પજઞ્ઞકથાયં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞમેવ ધુરં, તસ્મા અન્તરન્તરે ઇરિયાપથે પવત્તાનં રૂપારૂપધમ્માનં તત્થ તત્થેવ નિરોધદસ્સનવસેન સમ્પજાનકારિતા ગહિતાતિ. મજ્ઝિમભાણકા પન એવં વદન્તિ – એકો હિ ભિક્ખુ ગચ્છન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો, અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો ગચ્છતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ગચ્છતિ, તથા એકો તિટ્ઠન્તો, નિસીદન્તો, સયન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો, અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો સયતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ સયતિ. એત્તકેન પન ન પાકટં હોતીતિ ચઙ્કમનેન દીપેન્તિ. યો ભિક્ખુ ચઙ્કમનં ઓતરિત્વા ચઙ્કમનકોટિયં ઠિતો પરિગ્ગણ્હાતિ – ''પાચીનચઙ્કમનકોટિયં પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા પચ્છિમચઙ્કમનકોટિં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, પચ્છિમચઙ્કમનકોટિયં પવત્તાપિ પાચીનચઙ્કમનકોટિં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ચઙ્કમનમજ્ઝે પવત્તા ઉભો કોટિયો અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ચઙ્કમને પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા ઠાનં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ઠાને પવત્તા નિસજ્જં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, નિસજ્જાય પવત્તા સયનં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ, એવં પરિગ્ગણ્હન્તો પરિગ્ગણ્હન્તો એવ ચિત્તં ભવઙ્ગં ઓતારેતિ, ઉટ્ઠહન્તો પન કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ ઉટ્ઠહતિ. અયં ભિક્ખુ **ગતાદીસુ સમ્પજાનકારી** નામ હોતીતિ.

એવમ્પિ સુત્તે કમ્મટ્ઠાનં અવિભૂતં હોતિ, કમ્મટ્ઠાનં અવિભૂતં ન કાતબ્બં, તસ્મા સો ભિક્ખુ યાવ સક્કોતિ, તાવ ચઙ્કમિત્વા ઠત્વા નિસીદિત્વા સયમાનો એવં પરિગ્ગહેત્વા સયતિ – ''કાયો અચેતનો મઞ્ચો અચેતનો, કાયો ન જાનાતિ 'અહં મઞ્ચે સયિતો'તિ, મઞ્ચોપિ ન જાનાતિ 'મયિ કાયો સયિતો'તિ, અચેતનો કાયો અચેતને મઞ્ચે સયિતો''તિ, એવં પરિગ્ગણ્હન્તો એવ ચિત્તં ભવઙ્ગં ઓતારેતિ, પબુજ્ઝન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ પબુજ્ઝતીતિ અયં **સુત્તે સમ્પજાનકારી** નામ હોતિ. કાયિકાદિકિરિયાનિબ્બત્તનેન તમ્મયત્તા આવજ્જનકિરિયાનિબ્બત્તકત્તા આવજ્જનકિરિયાસમુટ્ઠિતત્તા ચ જવનં, સબ્બમ્પિ વા છદ્વારપ્પવત્તં કિરિયામયપવત્તં નામ, તસ્મિં સતિ જાગરિતં નામ હોતીતિ પરિગ્ગણ્હન્તો **જાગરિતે સમ્પજાનકારી** નામ. અપિચ રત્તિન્દિવં છ કોટ્ઠાસે કત્વા પઞ્ચ કોટ્ઠાસે જગ્ગન્તોપિ **જાગરિતે સમ્પજાનકારી** નામ હોતીતિ.

વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા ધમ્મં દેસેન્તોપિ બાત્તિંસતિરચ્છાનકથં પહાય દસકથાવત્થુનિસ્સિતસપ્પાયકથં કથેન્તોપિ **ભાસિતે સમ્પજાનકારી** નામ હોતિ. અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ ચિત્તરુચિયં આરમ્મણં મનસિકારં પવત્તેન્તોપિ દુતિયજ્ઝાનં સમાપન્નોપિ **તુણ્હીભાવે સમ્પજાનકારી** નામ. દુતિયઞ્હિ ઝાનં વચીસઙ્ખારપ્પહાનતો વિસેસતો તુણ્હીભાવો નામાતિ. **ઓટ્ઠે ચા**તિઆદીસુ **ચ**-સદ્દેન કણ્ઠસીસનાભિઆદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **તદનુરૂપં પયોગ**ન્તિ તસ્સ ઉપ્પત્તિયા અનુચ્છવિકં ચિત્તસ્સ પવત્તિઆકારસઞ્ઞિતં પયોગં, યતો સબ્બે વિચારાદયો નિપ્ફજ્જન્તિ. **ઉપાદારૂપપવત્તિયા**તિ વિઞ્ઞત્તિવિકારસહિતસદ્દાયતનુપ્પત્તિયા. **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન. સત્તસુપિ ઠાનેસુ અસમ્મુય્હનવસેન ''**મિસ્સક**''ન્તિ વુત્તં. મગ્ગસમ્માસતિયાપિ કાયાનુપસ્સનાદિઅનુરૂપત્તા સમ્પજઞ્ઞાનુરૂપ**પુબ્બભાગં** સત્તટ્ઠાનિયસ્સ એકન્તલોકિયત્તા.

સતિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૩૬૯. યસ્મા સો ભિક્ખુ ‘‘દેસેતુ મે, ભન્તે, ભગવા સંખિત્તેન ધમ્મ’’ન્તિ સંખિત્તેન ધમ્મદેસનં યાચિ, તસ્સ સંખિત્તરુચિભાવતો, તસ્મા સંખિત્તેનેવ ધમ્મં દેસેતુકામો ભગવા ‘‘તસ્માતિહા’’તિઆદિમાહાતિ વુત્તં – ‘‘**યસ્મા સંખિત્તેન દેસનં યાચસિ, તસ્મા**’’તિ. કમ્મસ્સકતાદિટ્ઠિકસ્સેવ લોકિયલોકુત્તરગુણવિસેસા ઇજ્ઝન્તિ, ન દિટ્ઠિવિપન્નસ્સ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**દિટ્ઠીતિ કમ્મસ્સકતાદિટ્ઠી**’’તિ.

૪. સાલસુત્તવણ્ણના

૩૭૦. યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને અપાયદુક્ખે અપાતનવસેન ધારણટ્ઠેન **ધમ્મો**, સાસનબ્રહ્મચરિયં, તદેવ તદઙ્ગાદિવસેન કિલેસાનં વિનયનટ્ઠેન **વિનયો**તિ આહ – ‘‘**ધમ્મોતિ વા…પે॰… નામ**’’ન્તિ. પટિપક્ખધમ્મેહિ અનભિભૂતતાય એકો ઉદેતીતિ એકોદીતિ લદ્ધનામો સમાધિ ભૂતો જાતો એતેસન્તિ **એકોદિભૂતા**. એત્થ ચ **એકોદિભૂતા**તિ એતેન ઉપચારજ્ઝાનાવહો પુબ્બભાગિકો સમાધિ વુત્તો. **સમાહિતા**તિ એતેન ઉપચારપ્પનાસમાધિ. **એકગ્ગચિત્તા**તિ એતેન સુભાવિતો વસિપ્પત્તો અપ્પનાસમાધિ વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. **નવકભિક્ખૂહિ ભાવિતસતિપટ્ઠાના પુબ્બભાગા**. તે હિ યથાભૂતઞાણાય ભાવિતા. યથાભૂતઞાણન્તિ હિ સોતાપત્તિમગ્ગઞાણં ઇધાધિપ્પેતં. **ખીણાસવેહિ ભાવિતસતિપટ્ઠાનાપિ પુબ્બભાગા**. તેસઞ્હિ કતકરણીયાનં દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાય સતિપટ્ઠાનભાવના, સેક્ખાનં પન સતિપટ્ઠાનભાવના પરિઞ્ઞત્થાય પવત્તા લોકિયા, પરિજાનનવસેન પવત્તા લોકુત્તરાતિ ‘‘**મિસ્સકા**’’તિ વુત્તં.

૫. અકુસલરાસિસુત્તવણ્ણના

૩૭૧. પઞ્ચમે **કેવલો**તિ કુસલધમ્મેહિ અસમ્મિસ્સો, તતો એવ સકલો સુક્કપક્ખો અનવજ્જટ્ઠો. સેસં વુત્તનયમેવ.

૬. સકુણગ્ઘિસુત્તવણ્ણના

૩૭૨. પાકતિકસકુણકુલેસુ બલવભાવતો તેસં હનનતો **સકુણગ્ઘિ**. સેનોતિ વુત્તં ‘‘**સેનસ્સેતં અધિવચન**’’ન્તિ, સેનવિસેસો પન સો વેદિતબ્બો. આમિસત્થાય પત્તત્તા ‘‘**લોભસાહસેન પત્તા**’’તિ વુત્તં, લોભનિમિત્તેન સાહસાકારેન પત્તાતિ અત્થો. નઙ્ગલેન કટ્ઠં કસિતં નઙ્ગલકટ્ઠં, તં કરીયતિ એત્થાતિ **નઙ્ગલકટ્ઠકરણ**ન્તિ આહ – ‘‘**અધુના કટ્ઠં ખેત્તટ્ઠાન**’’ન્તિ. લેડ્ડુયો તિટ્ઠન્તિ એત્થાતિ **લેડ્ડુટ્ઠાનં**, લેડ્ડુનિમિત્તં કસિતટ્ઠાનં. વજ્જતીતિ વદં, વચનં. કુચ્છિતં વદં અવદં. ગરહને હિ અયં અ-કારો યથા – ‘‘અપુત્તો અભરિયા’’તિ. અવદં માનેતીતિ **અવદમાના**, અત્તનો બલમદેન લાપં અતિમઞ્ઞિત્વા વદન્તીતિ અત્થો. તેનેવાહ ‘‘ગચ્છ ખો, ત્વં લાપ, તત્રપિ મે ગન્ત્વા ન મોક્ખસી’’તિ. યં પન અટ્ઠકથાયં વુત્તં ‘‘અત્તનો બલસ્સ સુટ્ઠુ વણ્ણં વદમાના’’તિ, તત્થ અત્તતો આપન્નં ગહેત્વા વુત્તં. ‘‘વદમાનો’’તિ વા પાઠો, સારમ્ભવસેન અવ્હાયન્તોતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘એહિ ખો દાનિ સકુણગ્ઘી’’તિ. **સુટ્ઠુ ઠપેત્વા**તિ જિયામુત્તસરસ્સ વિય સીઘપાતયોગ્યતાકરણેન ઉભો પક્ખે સમ્મા ઠપેત્વા. **અયન્તિ** સકુણગ્ઘિ. **ઞત્વા**તિ યથાભૂતદસ્સનેન અત્તનો ઞાણેન જાનિત્વા. **ફાલીયિત્થા**તિ ફાલચ્છેદતિખિણસિખરે સુક્ખલેડ્ડુસ્મિં ભિજ્જિત્થ.

૭. મક્કટસુત્તવણ્ણના

૩૭૩. સઞ્ચારોતિ સઞ્ચરણં. **લેપન્તિ** સિલેસસદિસં આલેપનં. **કાજસિક્કા વિયા**તિ કાજદણ્ડકે ઓલગ્ગેતબ્બા સિક્કા વિય. અપિચ ચતસ્સો રજ્જુયો ઉપરિ બન્ધનટ્ઠાનઞ્ચાતિ **પઞ્ચટ્ઠાનં. ઓહિતો**તિ ઓલમ્બિતો. **થુનન્તો**તિ નિત્થુનન્તો.

૮. સૂદસુત્તવણ્ણના

૩૭૪. આહારસમ્પાદનેન તંતંઆહારવત્થુગતે સૂદેતિ પગ્ઘરેતીતિ **સૂદો**, ભત્તકારકો. દહરેહિ મનાપતરં અચ્ચેતબ્બતો અતિક્કમિતબ્બતો અચ્ચયા, ભોજને રસવિસેસા, તસ્મા **નાનચ્ચયેહી**તિ નાનપ્પકારરસવિસેસેહીતિ અત્થો. તેન વુત્તં ''નાનચ્ચયેહી''તિઆદિ. અગ્ગીયતિ અસઙ્કરતો વિભજીયતીતિ અગ્ગો, અમ્બિલમેવ અગ્ગો **અમ્બિલગ્ગો**તિ આહ – ''**અમ્બિલગ્ગેહીતિ અમ્બિલકોટ્ઠાસેહી**''તિ. દાતું અભિહરિતબ્બતાય **અભિહારા**, દેય્યધમ્મા. તેનાહ – ''**અભિહટાનં દાયાન**''ન્તિ. **ઇદં મે કમ્મટ્ઠાનં અનુલોમં**વાતિ ઇદં મમ કમ્મટ્ઠાનં એવં પવત્તમાનં અનુલોમાવસાનમેવ હુત્વા તિટ્ઠતિ. એવં પુન પવત્તમાનં ઉસ્સક્કિત્વા વિસેસનિબ્બત્તનત્થમેવ હોતીતિ એવં **નિમિત્તં ગહેતું ન સક્કોતિ** બાલો અબ્યત્તો, પણ્ડિતો પન સક્કોતિ. **અત્તનો ચિત્તસ્સા**તિ અત્તનો ભાવનાચિત્તસ્સ. **પુબ્બભાગવિપસ્સના સતિપટ્ઠાનાવ કથિતા** ''સકસ્સ ચિત્તસ્સ નિમિત્તં ઉગ્ગણ્હાતી''તિ વુત્તત્તા.

૯. ગિલાનસુત્તવણ્ણના

૩૭૫. પાદગામોતિ નગરસ્સ પદસદિસો મહન્તગામો. તેનેવાહ ''**વેસાલિયં વિહરતિ વેળુવગામકે**''તિ. અહિતનિસેધન-હિતનિયોજન-બ્યસનપરિચ્ચજન-લક્ખણો મિત્તભાવો યેસુ અત્થિ, તે **મિત્તા**. યે પન દિટ્ઠમત્તસહાયા, તે **સન્દિટ્ઠા**. યે સવિસેસં ભત્તિમન્તો, તે **સમ્ભત્તા**તિ દસ્સેન્તો ''**મિત્તાતિ મિત્તાવા**''તિઆદિમાહ. **અસ્સા**તિ ભગવતો. પઞ્ચમિયં અટ્ઠમિયં ચાતુદ્દસિયં પઞ્ચદસિયન્તિ એકેકસ્મિં પક્ખે ચત્તારો વારે કત્વા માસસ્સ **અટ્ઠવારે**.

વેદનાનં બલવભાવેન **ખરો ફરુસો** કક્ખળો. **આબાધો**તિ પુબ્બકમ્મહેતુતાય કમ્મસમુટ્ઠાનો આબાધો સઙ્ખારદુક્ખતાસઙ્ખાતો સબ્બકાલિકત્તા સરીરસ્સ સભાગરોગો નામ. નાયમીદિસો આબાધો, અયં પન બહલતરબ્યાધિતાય ''**વિસભાગરોગો**''તિ વુત્તો. અન્ત-સદ્દો સમીપપવત્તોતિ આહ – ''**મરણન્તં મરણસન્તિક**''ન્તિ. **વેદના…પે॰… અકરોન્તો** ઉક્કંસગતભાવિતકાયાદિતાય. **અપીળિયમાનો**તિ અપીળિયમાનો વિય. ઓવાદમેવ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અપલોકનન્તિ આહ – ''**ઓવાદાનુસાસનિં અદત્વાતિ વુત્તં હોતી**''તિ. **પુબ્બભાગવીરિયં** નામ ફલસમાપત્તિયા પરિકમ્મભૂતવિપસ્સનાવીરિયં. **જીવિતમ્પિ જીવિતસઙ્ખારો** પતિતું અદત્વા અત્તભાવસ્સ અભિસઙ્ખરણતો.

''એત્તકં કાલં અતિક્કમિત્વા વુટ્ઠહિસ્સામી''તિ ખણપરિચ્છેદવતી સમાપત્તિ **ખણિકસમાપત્તિ. નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા**તિ રૂપસત્તકારૂપસત્તકવસેન પવત્તિયમાનં વિપસ્સનાભાવનં સબ્બસો ખિલવિરહેન નિગ્ગુમ્બં, અબ્યાકુલતાય નિજ્જટં કત્વા. **મહાવિપસ્સનાવસેના**તિ પચ્ચેકં સવિસેસં વિત્થારિતાનં અટ્ઠારસાદીનં મહાવિપસ્સનાનં વસેન વિપસ્સિત્વા **સમાપન્ના** યા **સમાપત્તિ, સા સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભેતિ** વેદનં મહાબલવતાય પુબ્બારમ્મણસ્સ, મહાનુભાવતાય તથાપવત્તિતવિપસ્સનાવીરિયસ્સ. **યથા નામા**તિઆદિના તસ્સ નિદસ્સનં દસ્સેતિ. **વેદના**તિ દુક્ખવેદના.

યુદ્ધસહાકારેહીતિ તસ્સેવ સત્તકદ્વયસ્સ વસેન વદતિ. **સન્નેત્વા**તિ અન્તરન્તરા સમાપજ્જજ્ઝાનસમાપત્તિસમ્ભૂતેન વિપસ્સનાપીતિસિનેહેન તેમેત્વા. **સમાપત્તી**તિ ફલસમાપત્તિ.

ગિલાના વુટ્ઠિતોતિ ગિલાનભાવતો વુટ્ઠિતો. સરીરસ્સ ગરુથદ્ધભાવપ્પત્તિ મધુરકતાતિ આહ – "**સઞ્જાતગરુભાવો સઞ્જાતથદ્ધભાવો**"તિ. **નાનાકારતો**તિ પુરત્થિમાદિભેદતો. **સતિપટ્ઠાનધમ્મા**તિ પુબ્બે અત્તના ભાવિયમાના સતિપટ્ઠાનધમ્મા. **પાકટા ન હોન્તિ** કાયચિત્તાનં અકમ્મઞ્ઞતાય. **તન્તિ ધમ્મા**તિ પરિયત્તિધમ્મા ન ઞાયન્તિ.

અનન્તરં અબાહિરન્તિ ધમ્મવસેન પુગ્ગલવસેન ચ અન્તરબાહિરં અકત્વા. **એત્તકન્તિ**આદિના વુત્તમેવત્થં વિવરતિ. **દહરકાલે**તિ અત્તનો દહરકાલે. **ન એવં હોતી**તિ "અહં ભિક્ખુસઙ્ઘં પરિહરિસ્સામી"તિઆદિકો માનતણ્હામૂલકો ઇસ્સામચ્છરિયાનં પવત્તિઆકારો તથાગતસ્સ ન હોતિ, નત્થેવ પગેવ તેસં સમુચ્છિન્નત્તાતિ આહ – "**બોધિપલ્લઙ્કેયેવા**"તિઆદિ. પટિસઙ્ખરણેન વેઠેન મિસ્સકેન. **મઞ્ઞે**તિ યથાવુત્તં પટિસઙ્ખરણસઞ્ઞિતેન વેઠમિસ્સકેન વિય જરસકટં. **અરહત્તફલવેઠેના**તિ અરહત્તફલસમાપત્તિસઞ્ઞિતેન અત્થભાવવેઠેન.

ફલસમાપત્તિયા અધિપ્પેતત્તા "**એકચ્ચાનં વેદનાનન્તિ લોકિયાનં વેદનાન**"ન્તિ વુત્તં. **અત્તદીપા**તિ એત્થ **અત્ત**-સદ્દેન ધમ્મો એવ વુત્તો, સ્વાયમત્થો હેટ્ઠા વિભાવિતો એવ. **નવવિધો લોકુત્તરધમ્મો વેદિતબ્બો**. સો હિ ચતૂહિ ઓઘેહિ અનજ્ઝોત્થરણીયતો "દીપો"તિ વુત્તો. **તમઅગ્ગે**તિ તમયોગાભાવેન સદેવકસ્સ લોકસ્સ અગ્ગે. **સબ્બેસ**ન્તિ સબ્બેસં સિક્ખાકામાનં. **તે** "ધમ્મદીપા વિહરથા"તિ વુત્તા **ચતુસતિપટ્ઠાનગોચરાવ ભિક્ખૂ અગ્ગે ભવિસ્સન્તિ**.

૧૦. ભિક્ખુનુપસ્સયસુત્તવણ્ણના

૩૭૬. **કમ્મટ્ઠાનકમ્મિકા**તિ કમ્મટ્ઠાનમનુયુત્તા. વિસેસેતીતિ **વિસેસો**, અતિસયો, સ્વાયં પુબ્બાપરવિસેસો ઉપાદાયુપાદાય ગહેતબ્બોતિ તં દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિમાહ.

ઉપ્પજ્જતિ કિલેસપરિળાહોતિ કાયે અસુભાદિવસેન મનસિકારં અદહન્તસ્સ મનસિકારસ્સ વીથિયં અપટિપન્નતા સુભાદિવસેન કાયારમ્મણો કિલેસપરિળાહો ચ ઉપ્પજ્જતિ. વીરિયારમ્ભસ્સ અભાવેન તસ્મિં આરમ્મણે **ચેતસો વા લીનત્તં** હોતિ, ગોચરજ્ઝત્તતો **બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણે ચિત્તં વિક્ખિપતિ. એવં કિલેસપરિળાહે ચા**તિઆદિના તિવિધમ્પિ ભાવનાનુયોગસ્સ કિલેસવત્થુભાવં ઉપાદાય સમુચ્ચયવસેન અટ્ઠકથાયં વુત્તં. યસ્મા પન તે પરિળાહલીનત્તવિક્ખેપા એકજ્ઝં ન પવત્તન્તિ, તસ્મા પાળિયં "કાયારમ્મણો વા"તિઆદિના અનિયમત્થો વા-સદ્દો ગહિતો. **કિલેસાનુરઞ્જિતેના**તિ કિલેસવિવણ્ણિતચિત્તેન હુત્વા ન વત્તિતબ્બં. કથં પન વત્તિતબ્બન્તિ આહ "**કિસ્મિઞ્ચિદેવા**"તિ. **ન ચ વિતક્કેતિ ન ચ વિચારેતી**તિ કિલેસસહગતે વિતક્કવિચારે ન પવત્તેતિ. **સુખિતો**તિ ઝાનસુખેન સુખિતો.

ઇમસ્સ ભિક્ખુનો ભાવના પવત્તાતિ સમ્બન્ધો. યસ્મા હિ ઇમસ્સ ભિક્ખુનો તં મૂલકમ્મટ્ઠાનં પરિપન્થે સતિ ઠપેત્વા બુદ્ધગુણાદિઅનુસ્સરણેન ચિત્તં પસાદેત્વા મૂલકમ્મટ્ઠાનભાવના પવત્તા, તસ્મા પણિધાય ભાવનાતિ વુત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **અટ્ઠપેત્વા**તિ ચિત્તં અપ્પવત્તેત્વાતિ અત્થો વેદિતબ્બો. કમ્મટ્ઠાનાદીનં તિણ્ણમ્પિ વસેન અત્થયોજના સમ્ભવતિ. તેનાહ "**તત્થા**"તિઆદિ. **સારેન્તો વિયા**તિ રથં વાહયન્તો વિય. સમપ્પમાણતો અટ્ઠકાદિવસેન

સુતચ્છિતં પક્ખિપન્તો વિય. સુખેનેવ કિલેસાનં ઓકાસં અદેન્તો અન્તરા અસજ્જન્તો **અલગ્ગન્તો**. વિપસ્સનાચારસ્સ આરદ્ધવુત્તિતં અપરિપન્થતઞ્ચ દસ્સેન્તો ઓપમ્મદ્વયમાહ. **બ્યાભઙ્ગિયા**તિ કાજદણ્ડેન. **કિલેસપરિળાહદીન**ન્તિ કિલેસપરિળાહલીનત્તવિક્ખેપાનં.

ગુળખણ્ડાદીનીતિ ગુળખણ્ડસક્ખરખણ્ડાદીનિ ઉચ્છુવિકારભૂતાનિ. ''કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરામી''તિઆદિવચનતો ''**પુબ્બભાગવિપસ્સના કથિતા**''તિ વુત્તં.

અમ્બપાલિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. નાલન્દવગ્ગો

૨. નાલન્દસુત્તવણ્ણના

૩૭૮. દુતિયવગ્ગે પઠમસુત્તં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા સુવિઞ્ઞેય્યન્તિ તં લઙ્ઘિત્વા ''**દુતિયે**''તિ વુત્તં.

ભિય્યતરો અભિઞ્ઞાતોતિ સમ્બોધિયા સેટ્ઠતરોતિ અભિલક્ખિતો. **ભિય્યતરાભિઞ્ઞો**તિ સબ્બસત્તેસુ અધિકતરપઞ્ઞો. તેનાહ ''**ઉત્તરિતરઞાણો**''તિ. સમ્મા અનવસેસતો બુજ્ઝતિ એતેનાતિ **સમ્બોધી**તિ આહ – ''**સમ્બોધિયન્તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે**''તિ. **નિપ્પદેસા ગહિતા**તિ અનવસેસા બુદ્ધગુણા ગહિતા અગ્ગમગ્ગસિદ્ધિયાવ ભગવતો સબ્બગુણાનં સિદ્ધત્તા. ન કેવલઞ્ચ બુદ્ધાનં, અથ ખો અગ્ગસાવકપચ્ચેકબુદ્ધાનમ્પિ તંતંગુણસમિજ્ઝનં અગ્ગમગ્ગાધિગમેનેવાતિ દસ્સેન્તો ''**દ્વેપિ અગ્ગસાવકા**''તિઆદિમાહ.

અપરો નયો – **પસન્નો**તિ ઇમિના પસાદસ્સ વત્તમાનતા દીપિતાતિ **ઉપ્પન્નસદ્ધો**તિ ઇમિનાપિ સદ્ધાય પચ્ચુપ્પન્નતા પકાસિતાતિ આહ – ''**એવં સદ્દહામીતિ અત્થો**''તિ. અભિજાનાતિ અભિમુખભાવેન સબ્બઞ્ઞેય્યં જાનાતીતિ અભિઞ્ઞો, ભિય્યો અધિકો અભિઞ્ઞોતિ **ભિય્યોભિઞ્ઞો**. સો એવ અતિસયવચનિચ્છાવસેન ભિય્યોભિઞ્ઞતરોતિ વુત્તોતિ આહ – ''**ભિય્યતરો અભિઞ્ઞાતો**''તિ. દુતિયવિકપ્પે પન અભિજાનાતીતિ અભિઞ્ઞા, અભિવિસિટ્ઠા પઞ્ઞા. ભિય્યો અભિઞ્ઞા એતસ્સાતિ ભિય્યોભિઞ્ઞો, સો એવ અતિસયવચનિચ્છાવસેન **ભિય્યોભિઞ્ઞતરો**. સ્વાયં અસ્સ અતિસયો અભિઞ્ઞાય ભિય્યોભાવકતોતિ આહ – ''**ભિય્યતરાભિઞ્ઞો વા**''તિ. સમ્બુજ્ઝતિ એતાયાતિ **સમ્બોધિ**, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં અગ્ગમગ્ગઞાણઞ્ચ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનઞ્હિ અગ્ગમગ્ગઞાણં, અગ્ગમગ્ગઞાણપદટ્ઠાનઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં **સમ્બોધિ નામ**. તત્થ પધાનવસેન તદત્થદસ્સને પઠમવિકપ્પો, પદટ્ઠાનવસેન દુતિયવિકપ્પો. કસ્મા પનેત્થ અરહત્તમગ્ગઞાણસ્સેવ ગહણં, નનુ હેટ્ઠિમાનિપિ ભગવતો મગ્ગઞાણાનિ સવાસનમેવ યથાસકં પટિપક્ખવિધમનવસેન પવત્તાનિ. સવાસનપ્પહાનઞ્હિ ઞેય્યાવરણપ્પહાનન્તિ? સચ્ચમેતં, તં પન અપરિપુણ્ણં પટિપક્ખવિધમનસ્સ વિપ્પકતભાવતોતિ આહ ''**અરહત્તમગ્ગઞાણે વા**''તિ. **સબ્બ**ન્તિ સમ્માસમ્બુદ્ધેન અધિગન્તબ્બં સબ્બં.

ખાદનીયાનં ઉળારતા સાતરસાનુભાવેનાતિ આહ ''**મધુરે આગચ્છતી**''તિ. પસંસાય ઉળારતા વિસિટ્ઠભાવેનાતિ આહ – ''**સેટ્ઠે**''તિ. ઓભાસસ્સ ઉળારતા મહન્તભાવેનાતિ વુત્તં – ''**વિપુલે**''તિ. ઉસભસ્સ અયન્તિ આસભી, ઇધ પન આસભી વિયાતિ **આસભી**. તેનાહ – ''**ઉસભસ્સ વાચાસદિસી**''તિ. યેન ગુણેન સા તંસદિસા, તં દસ્સેતું ''**અચલા અસમ્પવેધી**''તિ વુત્તં. યતો કુતોચિ અનુસ્સવનં **અનુસ્સવો**. વિજ્જાટ્ઠાનાદીસુ કતપરિચયાનં

આચરિયાનં તં તં અત્થં ઞાપેન્તી પવેણી **આચરિયપરમ્પરા**. કેવલં અત્તનો મતિયા ‘‘ઇતિ કિર એવં કિરા’’તિ પરિકપ્પના **ઇતિકિરા**. પિટકસ્સ ગન્થસ્સ સમ્પદાનતો ભૂતતો તસ્સ ગહણં **પિટકસમ્પદાનં**. યથાસુતાનં અત્તાનં આકારસ્સ પરિવિતક્કનં **આકારપરિવિતક્કો**. તથેવસ્સ ‘‘એવમેત’’ન્તિ દિટ્ઠિયા નિજ્ઝાનક્ખમનં **દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિ**. આગમાધિગમેહિ વિના કેવલં અનુસ્સુતતો તક્કમગ્ગં નિસ્સાય તક્કનં **તક્કો**. અનુમાનવિધિં નિસ્સાય ગહણં **નયગ્ગાહો**. યસ્મા બુદ્ધવિસયે ઠત્વા ભગવતો અયં થેરસ્સ ચોદના થેરસ્સ ચ સો અવિસયો, તસ્મા ‘‘**પચ્ચક્ખતો ઞાણેન પટિવિજ્ઝિત્વા વિયા**’’તિ વુત્તં. સીહનાદો વિયાતિ **સીહનાદો**. તંસદિસતા ચસ્સ સેટ્ઠભાવેન, સો ચેત્થ એવં વેદિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો ‘‘**સીહનાદો**’’તિઆદિમાહ. **ઉન્નાદયન્તેના**તિ અસનિસદિસં કરોન્તેન.

અનુયોગદાપનત્થન્તિ અનુયોગં સોધાપેતું. વિમદ્દક્ખમઞ્હિ સીહનાદં નદન્તો અત્થતો અનુયોગં **સોધેતિ** નામ, અનુયુજ્જન્તો ચ નં **સોધાપેતિ** નામ. **દાતુ**ન્તિ સોધેતું. કેચિ ‘‘દાનત્થ’’ન્તિ અત્થં વદન્તિ, તં ન યુત્તં. ન હિ યો સીહદાનં નદતિ, સો એવ તત્થ અનુયોગં દેતીતિ યુજ્જતિ. **નિઘંસન**ન્તિ વિમદ્દનં. **ધમમાન**ન્તિ તાપયમાનં. તાપનઞ્ચેત્થ ગગ્ગરિયા ધમ્માપનસીસેન વદતિ.

સબ્બે તેતિ સબ્બે તે અતીતે નિરુદ્ધે સમ્માસમ્બુદ્ધે. તેનેતં દસ્સેતિ – યે તે અહેસું અતીતમદ્ધાનં તવ અભિનીહારતો ઓરં સમ્માસમ્બુદ્ધા, તેસં તાવ સાવકઞાણગોચરે ધમ્મે પરિચ્છિન્દન્તો મારાદયો વિય ચ બુદ્ધાનં લોકિયચિત્તાચારં ત્વં જાનેય્યાસિ. યે પન તે અબ્ભતીતા, તતો પરતો છિન્નવટુમા છિન્નપપઞ્ચા પરિયાદિન્નવટ્ટા સબ્બદુક્ખવીતિવત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધા, તેસં સબ્બેસમ્પિ તવ સાવકઞાણસ્સ અવિસયભૂતે ધમ્મે કથં જાનિસ્સસીતિ. **તેના**તિ સમ્બોધિસઙ્ખાતેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનેન અરહત્તમગ્ગઞાણેન. **એવંસીલા**તિ તાદિસસીલા. **સમાધિપક્ખા**તિ સમાધિ ચ સમાધિપક્ખા ચ સમાધિપક્ખા એકદેસસરૂપેકસેસનયેન. તત્થ **સમાધિપક્ખા**તિ વીરિયસતિયો તદનુગુણા ચ ધમ્મા વેદિતબ્બા . ઝાનસમાપત્તીસુ યેભુય્યેન વિહારવોહારો, ઝાનસમાપત્તિયો સમાધિપ્પધાનાતિ વુત્તં ‘‘**સમાધિપક્ખાનં ધમ્માનં ગહિતત્તા વિહારો ગહિતો**’’તિ.

યથા પન હેટ્ઠા ગહિતાપિ સમાધિપઞ્ઞા પટિપક્ખતો વિમુત્તત્તા વિમુચ્ચન-સઙ્ખાત-કિચ્ચવિસેસ-દસ્સનવસેન વિમુત્તિપરિયાયેન પુન ગહિતા ‘‘એવંવિમુત્તા’’તિ, એવં દિબ્બવિહારો દિબ્બવિહારવિસેસદસ્સનવસેન પુન ગહિતો ‘‘એવંવિહારી’’તિ, તસ્મા સબ્બેસં સમાપત્તિવિહારાનં વસેનેત્થ અત્થો યુજ્જતીતિ દટ્ઠબ્બં. **વિમુત્તીતિ સઙ્ખં ગચ્છન્તિ** વિમુચ્ચિત્થાતિ કત્વા. એસ નયો સેસેસુપિ. **પટિપ્પસ્સદ્ધન્તે**તિ પટિપ્પસ્સમ્ભનોસાપનેન. સબ્બકિલેસેહિ નિસ્સટત્તા અસંસટ્ઠત્તા વિમુત્તત્તા ચ **નિસ્સરણવિમુત્તિ** નિબ્બાનં.

અનાગતબુદ્ધાનં પનાતિ **પન**-સદ્દો વિસેસત્થજોતનો. તેન અતીતેસુ તાવ ખન્ધાનં ભૂતપુબ્બત્તા તત્થ સિયા ઞાણસ્સ સવિસયે ગતિ, અનાગતેસુ પન સબ્બસો અસઞ્જાતેસુ કથન્તિ ઇમમત્થં જોતેતિ. તેનાહ ‘‘**અનાગતાપી**’’તિઆદિ. ‘‘**અત્તનો ચેતસા પરિચ્છિન્દિત્વા વિદિતા**’’તિ કસ્મા વુત્તં? નનુ અતીતાનાગતે સત્તાહે એવ પવત્તં ચિત્તં ચેતોપરિયઞાણસ્સ વિસયો, ન તતો પરન્તિ? નયિદં ચેતોપરિયઞાણકિચ્ચવસેન વુત્તં, અથ ખો પુબ્બેનિવાસઅનાગતંસઞાણાનં વસેન વુત્તં, તસ્મા નાયં દોસો. **વિદિતટ્ઠાને ન કરોતિ** સિક્ખાપદેનેવ તાદિસસ્સ પટિક્ખેપસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા સેતુઘાતતો ચ. કથં પન થેરો દ્વયસમ્ભવે પટિક્ખેપમેવ અકાસિ, ન વિભજ્જ બ્યાકાસીતિ આહ ‘‘**થેરો કિરા**’’તિઆદિ. પારં પરિયન્તં મિનોતીતિ પારમી, સા એવ ઞાણન્તિ પારમિઞાણં, સાવકાનં પારમિઞાણં **સાવકપારમિઞાણં**. તસ્મિં સાવકાનં ઉક્કંસપરિયન્તગતે જાનને નાયમનુયોગો, અથ ખો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે સબ્બઞ્ઞુતાય જાનને. કેચિ પન ‘‘સાવકપારમિઞાણેતિ સાવકપારમિઞાણવિસયે’’તિ અત્થં

વદન્તિ, તથા સેસપદેસુપિ. **સીલ...પે॰... સમત્થન્તિ** સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિઞાણસઙ્ખાતાનં કારણાનં જાનનસમત્થં. બુદ્ધસીલાદયો હિ બુદ્ધાનં બુદ્ધકિચ્ચસ્સ પરેહિ એતે બુદ્ધાતિ જાનનસ્સ ચ કારણં.

અનુમાનઞાણં વિય સંસયટ્ઠિતં અહુત્વા ઇદમિદન્તિ યથાસભાવતો ઞેય્યં ધારેતિ નિચ્છિનોતીતિ **ધમ્મો**, પચ્ચક્ખઞાણન્તિ આહ "**ધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખતો ઞાણસ્સા**"તિ. અનુએતીતિ **અન્વયો**તિ આહ "**અનુયોગં અનુગન્ત્વા**"તિ. પચ્ચક્ખસિદ્ધઞ્હિ અત્થં અનુગન્ત્વા અનુમાનઞાણસ્સ પવત્તિ ''દિટ્ઠેન અદિટ્ઠસ્સ અનુમાન''ન્તિ વેદિતબ્બા. વિદિતે વેદકમ્પિ ઞાણં અત્થતો વિદિતમેવ હોતીતિ "**અનુમાનઞાણં નયગ્ગાહો વિદિતો**"તિ વુત્તં. **વિદિતો**તિ વિદ્ધો પટિલદ્ધો, અધિગતોતિ અત્થો. **અપ્પમાણો**તિ અપરિમાણો મહાવિસયત્તા. તેનાહ "**અપરિયન્તો**"તિ. **તેના**તિ અપરિયન્તત્તા. **તેન** વા અપરિયન્તેન ઞાણેન. એતેન થેરો યં યં અનુમેય્યમત્થં ઞાતુકામો હોતિ, તત્થ તત્થ તસ્સ અસઙ્ગમપ્પટિહતં અનુમાનઞાણં પવત્તેતીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**સો ઇમિના**"તિઆદિ. તત્થ **ઇમિના**તિ ઇમિના કારણેન.

પાકારસ્સ થિરભાવં ઉદ્ધમુદ્ધં આપેતીતિ **ઉદ્ધાપં**, પાકારમૂલં. **આદિ**-સદ્દેન પાકારદ્વારબન્ધપરિખાદીનં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. પચ્ચન્તે ભવં **પચ્ચન્તિમં**. પણ્ડિતદોવારિકટ્ઠાનિયં કત્વા થેરો અત્તાનં દસ્સેતીતિ દસ્સેન્તો "**એકદ્વારન્તિ કસ્મા આહા**"તિ ચોદનં સમુટ્ઠાપેસિ.

યસ્સા પઞ્ઞાય વસેન પુરિસો પણ્ડિતોતિ વુચ્ચતિ, તં પણ્ડિચ્ચન્તિ આહ – "**પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો**"તિ. તંતંઇતિકત્તબ્બતાસુ છેકભાવો બ્યત્તભાવો **વેય્યત્તિયં**. મેધતિ અઞ્ઞાણં હિંસતિ વિધમતીતિ મેધા, સા એતસ્સ અત્થીતિ **મેધાવી**. ઠાને ઠાને ઉપ્પત્તિ એતિસ્સા અત્થીતિ **ઠાનુપ્પત્તિકા**, ઠાનસો ઉપ્પજ્જનપઞ્ઞા. અનુપરિયાયન્તિ એતેનાતિ અનુપરિયાયો, સો એવ પથોતિ **અનુપરિયાયપથો**, પરિતો પાકારસ્સ અનુયાયનમગ્ગો. પાકારભાગા સમ્બન્ધિતબ્બા એત્થાતિ **પાકારસન્ધિ**, પાકારસ્સ ફુલ્લિતપદેસો. સો પન હેટ્ઠિમન્તેન દ્વિન્નમ્પિ ઇટ્ઠકાનં વિગમેન એવં વુચ્ચતીતિ આહ – "**દ્વિન્નં ઇટ્ઠકાનં અપગતટ્ઠાન**"ન્તિ. **છિન્નટ્ઠાનન્તિ** છિન્નભિન્નપદેસં, છિન્નટ્ઠાનં વા. તઞ્હિ ''વિવર''ન્તિ વુચ્ચતિ. **કીલિટ્ઠન્તિ** મલીનં. **ઉપતાપેન્તીતિ** કિલેસપરિળાહેન સન્તાપેન્તિ. **વિબાધેન્તીતિ** પીળેન્તિ. ઉપ્પન્નાય પઞ્ઞાય નીવરણેહિ ન કિઞ્ચિ કાતું સક્કાતિ આહ "**અનુપ્પન્નાય પઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જિતું ન દેન્તી**"તિ. **તસ્મા**તિ પચ્ચયૂપઘાતેન ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનતો. **ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુટ્ઠુ ઠપિતચિત્તા**તિ ચતુબ્બિધાયપિ સતિપટ્ઠાનભાવનાય સમ્મદેવ ઠપિતચિત્તા અપ્પિતચિત્તા. **યથાસભાવેન ભાવેત્વા**તિ યાથાવતો સમ્મદેવ યથા પટિપક્ખા સમુચ્છિજ્જન્તિ, એવં ભાવેત્વા.

પુરિમનયે સતિપટ્ઠાનાનિ બોજ્ઝઙ્ગા ચ મિસ્સકા અધિપ્પેતાતિ તતો અઞ્ઞથા વત્તું "**અપિચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **મિસ્સકા**તિ સમથવિપસ્સનામગ્ગવસેન મિસ્સકા. ''ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તાતિ પઠમં વુત્તત્તા સતિપટ્ઠાનેસુ વિપસ્સનં ગહેત્વા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાભૂતં ભાવેત્વાતિ વુત્તત્તા મગ્ગપરિયાપન્નાનંયેવ ચ નેસં નિપ્પરિયાયબોજ્ઝઙ્ગભાવતો તેસુ ચ અધિગતમેવ હોતીતિ બોજ્ઝઙ્ગે મગ્ગો ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચાતિ ગહિતે સુન્દરો પઞ્હો ભવેય્યા''તિ **મહાસિવત્થેરો આહ. ન પનેવં ગહિતં** પોરાણેહીતિ અધિપ્પાયો. **ઇતી**તિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. **થેરો**તિ સારિપુત્તત્થેરો.

તત્થાતિ તેસુ પચ્ચન્તનગરાદીસુ. **નગરં વિય નિબ્બાનં** તદત્થિકેહિ ઉપગન્તબ્બતો ઉપગતાનઞ્ચ પરિસ્સયરહિતસુખાધિગમટ્ઠાનતો. **પાકારો વિય સીલં** તદુપગતાનં પરિતો આરક્ખભાવતો. **અનુપરિયાયપથો**

વિય હિરી સીલપાકારસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘પરિયાયપથોતિ ખો ભિક્ખુ હિરિયા એતં અધિવચન’’ન્તિ. **દ્વારં વિય અરિયમગ્ગો** નિબ્બાનનગરપ્પવેસને અઙ્ગસભાવતો. **પણ્ડિતદોવારિકો વિય ધમ્મસેનાપતિ** નિબ્બાનનગરં પવિટ્ઠપવિસનકાનં સત્તાનં સલ્લક્ખણતો. **દિન્નો**તિ દાપિતો, સોધિતોતિ અત્થો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

૩. ચુન્દસુત્તવણ્ણના

૩૭૯. પુબ્બે સાવત્થિતો વેળુવગામસ્સ ગતત્તા વુત્તં ‘‘**આગતમગ્ગેનેવ પટિનિવત્તન્તો**’’તિ. **સત્તન્નન્તિ** ઉપસેનો, રેવતો, ખદિરવનિયો, ચુન્દો, સમણુદ્દેસો અહન્તિ ચતુન્નં, ચાલા, ઉપચાલા, સીસૂપચાલાતિ, તિસ્સન્નન્તિ ઇમેસં સત્તન્નં અરહન્તાનં. **નત્થિ નુ ખો**તિ એત્થાપિ ‘‘ઓલોકેન્તો’’તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો સીહાવલોકનઞાયેન. ભવિસ્સન્તિ મે વત્તારો હરિતું નાસક્ખીતિ સમ્બન્ધો. **ઇદં દાનિ પચ્છિમદસ્સનન્તિ** ભૂતકથનમત્તં, ન તત્થ સાલયતાદસ્સનં યથા તથાગતસ્સ વેસાલિયા નિક્ખમિત્વા નાગાપલોકિતં.

તસ્સ તસ્સ વિસેસસ્સ અધિટ્ઠાનવસેનેવ ઇદ્ધિભેદદસ્સનં **ઇદ્ધિવિકુબ્બનં**. સીહસ્સ વિજમ્ભનાદિવસેન કીળિત્વા નાદસદિસી અયં ધમ્મકથાતિ વુત્તં ‘‘**સીહવિકીળિતો ધમ્મપરિયાયો**’’તિ. **ગમનકાલો મય્હન્તી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો પરિસમાપને. તેન થેરેન યથારમ્ભસ્સ વચનપબન્ધસ્સ સમાપિતભાવં જોતેતિ. એસ નયો સેસેસુપિ એદિસેસુ સબ્બટ્ઠાનેસુ. યુગન્ધરાદયો **પરિભણ્ડપબ્બતા**તિ વેદિતબ્બા. **એકપ્પહારેનેવા**તિ એકપ્પહારેન ઇવ. સ્વાયં **ઇવ**-સદ્દો ન સક્કોમીતિ એત્થ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બો.

પટિપાદેસ્સામીતિ ઠિતકાયં પટિપાદેસ્સામિ. પત્થનાકાલે અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો વચનસુતાનુસારેન ઞાણેન દિટ્ઠમત્તતં સન્ધાય ‘‘**તં પઠમદસ્સન**’’ન્તિ વુત્તં. **ધારેતું અસક્કોન્તી** ગુણસારં. **એસ મગ્ગો**તિ એસો જાતાનં સત્તાનં મરણનિટ્ઠિતો પન્થો. પુનપિ **એવંભાવિનો નામ સઙ્ખારા**તિ સઙ્ખારા નામ એવંભાવિનો, મરણપરિયોસાનાતિ અત્થો. **એત્તકન્તિ** એત્તકં કાલં. **સઙ્કટ્ટિત્વા** સંહરિત્વા. **મુખં પિધાયા**તિ મુખં છાદેત્વા. **અગ્ઘિકસતાની**તિ મકુળઙ્કુરચેતિયસતાનિ.

પુરિમદિવસેતિ અતીતદિવસે. યસ્મા ધમ્મસેનાપતિનો અરહત્તપ્પત્તદિવસેયેવ સત્થુ સાવકસન્નિપાતો અહોસિ, તસ્મા ‘‘**પૂરિતસાવકસન્નિપાતો એસ ભિક્ખૂ**’’તિ વુત્તં. **પઞ્ચ જાતિસતાની**તિ ભુમ્મત્થે, અચ્ચન્તસંયોગે વા ઉપયોગવચનં.

કળોપિહત્થોતિ વિલીવમયભાજનહત્થો. ‘‘ચમ્મમયભાજનહત્થો’’તિ ચ વદન્તિ. **પુરન્તરે**તિ નગરમજ્ઝે. **વને**તિ અરઞ્ઞે.

ઓસક્કનાકારવિરહિતોતિ ધમ્મદેસનાય સઙ્કોચહેતુવિરહિતો. **વિસારદો**તિ સારદવિરહિતો. **ધમ્મોજન્તિ** ધમ્મરસં, ઓજવન્તં દેસનાધમ્મન્તિ અત્થો. **ધમ્મભોગન્તિ** ધમ્મપરિભોગં, પરેહિ સદ્ધિં સંવિભજનવસેન પવત્તં ધમ્મસમ્ભોગન્તિ દેસનાધમ્મમેવ વદતિ. તેન વુત્તં ‘‘**ઉભયેનપિ ધમ્મપરિભોગોવ કથિતો**’’તિ.

પિયાયિતબ્બતો **પિયેહિ**. મનસ્સ વડ્ઢનતો **મનાપેહિ**. **જાતિયા**તિ ખત્તિયાદિજાતિયા. **નાનાભાવો** અસહભાવો વિસુંભાવો. **અઞ્ઞથાભાવો** અઞ્ઞથત્તં. **સરીરન્તિ** રૂપધમ્મકાયસઙ્ખાતં સરીરં. રૂપકાયે હિ ભિજ્જન્તે ભિજ્જન્તેવ. **સો**

ભિજ્જેય્યાતિ સો મહન્તતરો ખન્ધો ભિજ્જેય્ય.

દક્ખિણદિસં ગતોતિ દક્ખિણદિસામુખે પવત્તો. **મહાખન્ધો વિયા**તિ મહન્તો સારવન્તો સાખાખન્ધો વિય. સાખખન્ધા હિ દિસાભિમુખપવત્તાકારા, મૂલખન્ધો પન ઉદ્ધમુગ્ગતો. **સોળસન્નં પઞ્હાનન્તિ** સોળસન્નં અપરાપરિયપવત્તનિયાનં અત્થાનં. આતું ઇચ્છિતો હિ અત્થો પઞ્હો.

૪-૫. ઉક્કચેલસુત્તાદિવણ્ણના

૩૮૦-૩૮૧. અમાવસુપોસથેતિ અમાવસિઉપોસથે, કાલપક્ખઉપોસથેતિ અત્થો. **પુરિમનયેનેવા**તિ અનન્તરસુત્તે વુત્તનયેનેવ.

૬. ઉત્તિયસુત્તવણ્ણના

૩૮૨. મચ્ચુધેય્યસ્સાતિ મચ્ચુનો પવત્તિટ્ઠાનસ્સ.

૮. બ્રહ્મસુત્તવણ્ણના

૩૮૪. તસ્મિં કાલેતિ પઠમાભિસમ્બોધિયં. **ભિક્ખુયેવ નત્થિ** ધમ્મચક્કસ્સ અપ્પવત્તિતત્તા, **ભિક્ખુયેવ** ભિક્ખુલક્ખણયોગતો. એકકો મગ્ગો, ન દ્વેધાપથભૂતોતિ એકમગ્ગો, તં **એકમગ્ગં**. જાતિયા ખયો વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તભૂતોતિ જાતિક્ખયન્તો, નિબ્બાનં, તં દિટ્ઠત્તા **જાતિક્ખયન્તદસ્સી**તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૯. સેદકસુત્તવણ્ણના

૩૮૫. અયં તસ્સ લદ્ધીતિ અયં ઇદાનિ વુચ્ચમાના તસ્સ આચરિયસ્સ લદ્ધિ. **તતો અનામેન્તો**તિ યેન વંસો નમતિ, તેન કાયં અનામેન્તો. તથા નમન્તો હિ પતિત્વા ચુણ્ણવિચુણ્ણં હોતિ. **તન્તિ** કાયં, **તં** વંસં વા. **આકડ્ઢેન્તો વિયા**તિ નમિતટ્ઠાનતો પરભાગેન આકડ્ઢેન્તો વિય. **એકતોભાગિયં કત્વા**તિ યથાવુત્તં સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઓનતં વિય કત્વા. તથા કરણં પન તથા વાતૂપત્થમ્ભગાહાપનેનાતિ આહ – "**વાતૂપત્થમ્ભં ગાહાપેત્વા**"તિ. તઞ્ચ સતિયા તદત્થં ઉપટ્ઠાનેનાતિ વુત્તં "**સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા**"તિ. **નિચ્ચલોવ નિસીદન્તો** અન્તેવાસી **આચરિયં રક્ખતિ**, એત્તકં આચરિયસ્સ લદ્ધિવસેન વુત્તં. "**આચરિયો વંસં સુગ્ગહિતં ગણ્હન્તો**"તિઆદિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

"**અત્તાનમેવ રક્ખતી**"તિ ઇદં અત્તનો રક્ખણં પધાનં કત્વા વુત્તં, **ન અન્તેવાસિકન્તિ** અવધારણફલં. અત્તરક્ખાય પનેત્થ સિજ્ઝમાનાય અન્તેવાસિકરક્ખાપિ સિદ્ધા એવ હોતીતિ. દુતિયપક્ખેપિ એસેવ નયો. **સો તત્થ ઞાયો**તિ યા અત્તનો એવ રક્ખા, સા અત્થતો પરરક્ખાપિ હોતીતિ અયમેત્થ ઞાયો યુત્તપ્પયોગો. **અનુવટ્ટિયા**તિ યથાવટ્ઠિતસ્સ અનુઅનુવટ્ઠિયા. એતેન પટિલદ્ધસમ્પયુત્તપમોદનાકારો દસ્સિતોતિ આહ – "**સપુબ્બભાગાય મુદિતાયાતિ અત્થો**"તિ. **આસેવનાયા**તિઆદીનિ પદાનિ અનુદયતાપરિયોસાનાનિ (યસ્મા સતિપટ્ઠાનં સેવન્તસ્સ સિદ્ધં અત્તનો ચ પરસ્સ ચ રક્ખણં પકાસેન્તિ, તસ્મા) – ''અત્તાનં, ભિક્ખવે, રક્ખિસ્સામીતિ સતિપટ્ઠાનં સેવિતબ્બ''ન્તિઆદિ વુત્તં.

૧૦. જનપદકલ્યાણીસુત્તવણ્ણના

૩૮૬. **જનપદસ્મિં કલ્યાણીતિ** સકલજનપદે ભદ્દા રૂપસમ્પત્તિયા સિક્ખાસમ્પત્તિયા ચ સુન્દરા સેટ્ઠા. રૂપસમ્પત્તિ ચ નામ સબ્બસો રૂપદોસાભાવેન રૂપગુણપારિપૂરિયા હોતીતિ તદુભયં દસ્સેતું “**છસરીરદોસરહિતા પઞ્ચકલ્યાણસમન્નાગતા**”તિ વુત્તં. તં દુવિધમ્પિ વિવરન્તો “**સા હી**”તિઆદિમાહ. **પઞ્ચકલ્યાણસમન્નાગતા**તિ પઞ્ચવિધસરીરગુણસમ્પદાહિ સમન્નાગતા. **નાતિદીઘા નાતિરસ્સા**તિ પમાણમજ્ઝિમા દીઘતરપ્પમાણા ન હોતિ, ન અતિરસ્સા, લકુણ્ડકરૂપા ન હોતિ. **નાતિકિસા**તિ અતિવિય કિસથદ્ધમંસલોહિતા દિસ્સમાના અટ્ઠિસરીરા જાલસરીરા ન હોતિ. **નાતિથૂલા**તિ ભારિયમંસા મહોદરા ન હોતિ. **નાતિકાળા નાચ્ચોદાતા**તિ અતિવિય કાળવણ્ણા ઝામઙ્ગારો વિય , દધિતક્કાદીહિ પમજ્જિતમત્તકંસલોહવણ્ણા ન હોતિ. મનુસ્સલોકે તાદિસિયા રૂપસમ્પત્તિયા અભાવતો **અતિક્કન્તા મનુસ્સવણ્ણં**. યથા પમાણયુત્તા, એવં આરોહપરિણાહયોગતો ચ પરેસં પસાદાવહા નાતિદીઘતાદયો. એવં મનુસ્સાનં દિબ્બરૂપતાસમ્પત્તીપીતિ વુત્તં “**અપ્પત્તા દિબ્બવણ્ણ**”ન્તિ. એત્થ ચ નાતિદીઘનાતિરસ્સતાવચનેન આરોહસમ્પત્તિ વુત્તા ઉબ્બેધેન પાસાદિકભાવતો. કિસથૂલદોસાભાવવચનેન પરિણાહસમ્પત્તિ વુત્તા. ઉભયેનપિ સણ્ઠાનસમ્પદા વિભાવિતા, નાતિકાળતાવચનેન વણ્ણસમ્પત્તિ વુત્તા વિવણ્ણતાભાવતો. **પિયઙ્ગુસામા**તિ પરિણતપિયઙ્ગુપુપ્ફસદિસસરીરનિભાસા. **મુખપરિયોસાન**ન્તિ અધરોટ્ઠમાહ. **અયં** યથાવુત્તા સરીરવણ્ણસમ્પત્તિ. **અસ્સા**તિ જનપદકલ્યાણિયા. **છવિકલ્યાણતા** છવિસમ્પત્તિહેતુકત્તા તસ્સા. એસ નયો સેસેસુપિ. નખા એવ પત્તસદિસતાય **નખપત્તાનિ**.

(**પસાવો** સરીરાવયવેન ઇરિયનન્તિ આહ – “**પવત્તીતિ અત્થો**”તિ, પસાવો યથાપરિતમેવ કનતન્તિ, ન સભાવસન્ધાનં. યથાવિભાવસેન **ઉત્તમમેવ નચ્ચં નચ્ચતિ**. તે વા વીસતિયાસૂતિરં ધાનપ્પત્તિયા પવત્તિયા પવત્તિમકતમન્દતા વિભાવસુટતસ્સ ઉત્તમમેવ ગીતઞ્ચ ગાયતીતિ અત્થો.) [એત્થન્તરે પાઠો અસુદ્ધો દુસ્સોધનીયો ચ. સુદ્ધપાઠો ગવેસિતબ્બો.] **સમતિત્તિકો તેલપત્તો**તિ મુખવત્તિસમં તેલાનં પૂરિતત્તા સમતિત્તિકમુખં તેલભાજનં. **અન્તરેન ચ મહાસમજ્જં અન્તરેન ચ જનપદકલ્યાણિ**ન્તિ જનપદકલ્યાણિયા, તસ્સા ચ નચ્ચગીતં પેક્ખિતું સન્નિપતિતમહાજનસમૂહસ્સ મજ્ઝતો **પરિહરિતબ્બો** નેતબ્બો. **નન્તિ** તેલં. **આહરેય્યા**તિ આપજ્જેય્ય. તત્રિદં ઓપમ્મસંસન્દનં – તેલપત્તં વિય કાયગતાસતિ, તસ્સ પરિહરણપુગ્ગલો વિય વિપસ્સકો, જનકાયા વિય પુથુત્તારમ્મણાનિ, અસિપુરિસો વિય મનો, તેલસ્સ ચજનં વિય કિલેસુપ્પાદનં, સીસપાતનં વિય અરિયમગ્ગાણસીસાનુપ્પત્તિ. ‘‘કાયગતા સતિ નો ભાવિતા…પે॰… સિક્ખિતબ્બ’’ન્તિ વુત્તત્તા “**પુબ્બભાગવિપસ્સનાવ કથિતા**”તિ વુત્તં.

નાલન્દવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સીલટ્ઠિતિવગ્ગો

૧-૨. સીલસુત્તાદિવણ્ણના

૩૮૭-૩૮૮. **સીલાની**તિ બહુવચનં અનેકવિધત્તા સીલસ્સ. તઞ્હિ સીલનટ્ઠેન એકવિધમ્પિ ચારિત્તાદિવસેન અનેકવિધં. તેનાહ – “**ચતુપારિસુદ્ધિસીલાની**”તિ. **પઞ્હમગ્ગો**તિ ઞાતું ઇચ્છિતસ્સ અત્થસ્સ વીમંસનં. તેનાહ – ‘‘**પઞ્હગવેસન**’’ન્તિ.

૩-૫. પરિહાનસુત્તાદિવણ્ણના

૩૮૯-૩૯૧. પુગ્ગલવસેન પરિહાનં હોતિ ન ધમ્મવસેન. યો ન ભાવેતિ, તસ્સેવ પરિહાયતિ. તેનાહ “**યો હી**”તિઆદિ.

૬. પદેસસુત્તવણ્ણના

૩૯૨. પદેસતો ભાવિતત્તાતિ એકદેસતો ભાવિતત્તા ભાવનાપારિપૂરિયા અનનુપ્પત્તત્તા. તેનાહ – “**ચત્તારો હિ મગ્ગે**”તિઆદિ.

૭. સમત્તસુત્તવણ્ણના

૩૯૩. સમત્તા ભાવિતત્તાતિ પરિયત્તા ભાવિતત્તા.

૮-૧૦. લોકસુત્તાદિવણ્ણના

૩૯૪-૩૯૬. મહાવિસયત્તા મહતિયો અભિઞ્ઞા એતસ્સાતિ **મહાભિઞ્ઞો**, તસ્સ ભાવોતિ સબ્બં વત્તબ્બં. “**સતતવિહારવસેન વુત્ત**”ન્તિ વત્વા તમત્થં પાકટં કાતું “**થેરો કિરા**”તિઆદિ વુત્તં. **તસ્સા**તિ થેરસ્સ. **આવજ્જનસ્સ ગતિ**ન્તિ એકાવજ્જનસ્સેવ ગમનવીથિં. **અનુબન્ધતિ** ચક્કવાળાનં સહસ્સં એકાવજ્જનેનેવ સહસ્સલોકધાતુયા ઇચ્છિતમત્થં જાનિતું સમત્થોતિ દસ્સેતિ.

સીલટ્ઠિતિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અનનુસ્સુતવગ્ગવણ્ણના

૩૯૭-૪૦૭. યા વેદના સમ્મસિત્વાતિ યા તેભૂમકવેદના સમ્મસિત્વા. **તાવસ્સા**તિ તા તેભૂમકવેદના એવ અસ્સ ભિક્ખુનો. સદિસવસેન ચેતં વુત્તં, અનિચ્ચાદિસમ્મસનવસેન **વિદિતા** પુબ્બભાગે સમ્મસનકાલે **ઉપટ્ઠહન્તિ. પરિગ્ગહિતેસૂ**તિ પરિજાનનવસેન પરિચ્છિજ્જ ગહિતેસુ. “**વેદના** તણ્હાપપઞ્ચસ્સ, **વિતક્કો** માનપપઞ્ચસ્સ, **સઞ્ઞા** દિટ્ઠિપપઞ્ચસ્સ મૂલવસેન સમ્મસનં વુત્તા’’તિ વદન્તિ. ‘‘વેદનાવિતક્કસઞ્ઞા તણ્હામાનદિટ્ઠિપપઞ્ચાનં મૂલદસ્સનવસેના’’તિ અપરે.

અનનુસ્સુતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અમતવગ્ગો

૨. સમુદયસુત્તવણ્ણના

૪૦૮. સારમ્મણસતિપટ્ઠાનાતિ આરમ્મણલક્ખિતા સતિપટ્ઠાના કથિતા, ન સતિલક્ખણા.

૪. સતિસુત્તવણ્ણના

૪૧૦. સુદ્ધિકં કત્વા વિસું વિસું કત્વા. તથા ચ વુત્તં પાળિયં ‘‘કાયે વા ભિક્ખૂ’’તિ.

૬. પાતિમોક્ખસંવરસુત્તવણ્ણના

૪૧૨. **જેટ્ઠકસીલ**ન્તિ પધાનકસીલં. સીલગ્ગહણઞ્હિ પાળિયં પાતિમોક્ખસંવરવસેનેવ આગતં. તેનાહ “**તિપિટકચૂળનાગત્થેરો પના**”તિઆદિ. તત્થ **પાતિમોક્ખસંવરોવ સીલ**ન્તિ અવધારણં ઇતરેસં તિણ્ણં એકદેસેન પાતિમોક્ખન્તોગધભાવં દીપેતિ. તથા હિ અનોલોકિયોલોકને આજીવહેતુ ચ છસિક્ખાપદવીતિક્કમને ગિલાનપચ્ચયસ્સ અપ્પચ્ચવેક્ખિતપરિભોગે ચ આપત્તિ વિહિતાતિ. **તીણીતિ** ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ. **સીલન્તિ વુત્તટ્ઠાનં નામ નત્થી**તિ સીલપરિયાયેન તેસં કત્થચિ સુત્તે ગહિતટ્ઠાનં નામ નત્થીતિ નિપ્પરિયાયસીલતં તેસં પટિક્ખિપતિ. **છદ્વારરક્ખણમત્તમેવા**તિ તસ્સ સલ્લહુકતમાહ ચિત્તાધિટ્ઠાનમત્તેન પટિપાકતિકભાવપ્પત્તિતો. ઇતરદ્વયેપિ એસેવ નયો. **પચ્ચયુપ્પત્તિમત્તક**ન્તિ ફલેન હેતું દસ્સેતિ. ઉપ્પાદનહેતુકા હિ પચ્ચયાનં ઉપ્પત્તિ. **ઇદમત્થ**ન્તિ ઇદં પયોજનં ઇમસ્સ પચ્ચયસ્સ પરિભુઞ્જનેતિ અધિપ્પાયો. **નિપ્પરિયાયેના**તિ ઇમિના ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ તીણિ પધાનસીલસ્સ પરિપાલનપરિસોધનવસેન પવત્તિયા પરિયાયસીલાનિ નામાતિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ પાતિમોક્ખસીલસ્સેવ પધાનભાવં બ્યતિરેકતો અન્વયતો ચ ઉપમાય વિભાવેતું “**યસ્સા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **સો**તિ પાતિમોક્ખસંવરો. **સેસાનિ** ઇન્દ્રિયસંવરાદીનિ. પાતિમોક્ખસદ્દસ્સ અત્થો પન વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાદીસુ વિત્થારિતો, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

આચારેન ચ ગોચરેન ચ સમ્પન્નોતિ કાયિકચેતસિકઅવીતિક્કમસઙ્ખાતેન આચારેન ચ નવેસિયાદિગોચરતાદિસઙ્ખાતેન ગોચરેન ચ સમ્પન્નો, સમ્પન્નઆચારગોચરોતિ અત્થો. **અપ્પમત્તકેસૂ**તિ અતિપરિત્તકેસુ અનાપત્તિગમનીયેસુ. ‘‘દુક્કટદુબ્ભાસિતમત્તેસૂ’’તિ અપરે. **વજ્જેસૂ**તિ અકરણીયેસુ ગારય્હેસુ. તે પન એકન્તતો અકુસલા હોન્તીતિ આહ – “**અકુસલધમ્મેસૂ**”તિ. **ભયદસ્સાવી**તિ ભયતો દસ્સનસીલો, પરમાણુમત્તમ્પિ વજ્જં સિનેરુપ્પમાણં વિય કત્વા દસ્સનસીલો. **સમ્મા આદિયિત્વા**તિ સમ્મદેવ સક્કચ્ચં સબ્બસો ચ આદિયિત્વા. **સિક્ખાપદેસૂતિ નિદ્ધારણે ભુમ્મ**ન્તિ સમુદાયતો અવયવનિદ્ધારણં દસ્સેન્તો “**સિક્ખાપદેસુ તં તં સિક્ખાપદ**”ન્તિઆદિમાહ. સિક્ખાપદં સમાદાતબ્બં સિક્ખિતબ્બઞ્ચાતિ અધિપ્પાયો. **સિક્ખા**તિ અધિસીલસિક્ખા. પુબ્બે **પદ**-સદ્દો અધિટ્ઠાનટ્ઠો, ઇધ ભાગત્થોતિ દટ્ઠબ્બન્તિ આહ – “**સિક્ખાકોટ્ઠાસેસૂ**”તિ. મૂલપઞ્ઞત્તિઅનુપઞ્ઞત્તિઆદિભેદં યંકિઞ્ચિ સિક્ખિતબ્બં પૂરેતબ્બં સીલં, તં પન દ્વારવસેન દુવિધમેવાતિ આહ – “**કાયિકં વા વાચસિકં વા**”તિ. ઇમસ્મિં અત્થવિકપ્પે **સિક્ખાપદેસૂ**તિ આધારે ભુમ્મં સિક્ખાભાગેસુ કસ્સચિ વિસું અગ્ગહણતો. તેનાહ – “**તં તં સબ્બ**”ન્તિ. ‘‘તતો ત્વં ભિક્ખુ સીલં નિસ્સાયા’’તિ વચનતો અનભિજ્ઝા અબ્યાપાદસમ્માદિટ્ઠિયોપિ સીલન્તિ વુત્તા, તસ્મા ઇમસ્મિં સુત્તે “**પાતિમોક્ખસંવરસીલમેવ કથિત**”ન્તિ વુત્તં.

૭. દુચ્ચરિતસુત્તવણ્ણના

૪૧૩. એત્થાપિ મનોસુચરિતં સીલં નામાતિ દસ્સેતીતિ કત્વા વુત્તં “**પચ્છિમાપિ તયો**”તિ. અનભિજ્ઝાઅબ્યાપાદસમ્માદિટ્ઠિધમ્મા સીલં હોતીતિ વેદિતબ્બા કાયવચીસુચરિતેહિ સદ્ધિં મનોસુચરિતમ્પિ વત્વા ‘‘તતો ત્વં ભિક્ખુ સીલં નિસ્સાય સીલે પતિટ્ઠાયા’’તિ વુત્તત્તા. **સેસં** વુત્તનયમેવ. **છટ્ઠસત્તમેસૂ**તિ છટ્ઠસત્તમવગ્ગેસુ અપુબ્બં નત્થિ. તેન વુત્તં “**હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો**”તિ. વગ્ગપેય્યાલતો પન ઇમસ્મિં સતિપટ્ઠાનસંયુત્તે કતિપયવગ્ગા સઙ્ગહં આરૂળ્હા, તથાપિ તેસં અત્થવિસેસાભાવતો એકચ્ચેસુ પોત્થકેસુ મુખમત્તં દસ્સેત્વા સંખિત્તા, એકચ્ચેસુ અતિસંખિત્તાવ, તે સઙ્ખેપવસેન દ્વે કત્વા “**છટ્ઠસત્તમેસૂ**”તિ વુત્તં.

અમતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સતિપટ્ઠાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઇન્દ્રિયસંયુત્તં

૧. સુદ્ધિકવગ્ગો

૧. સુદ્ધિકસુત્તવણ્ણના

૪૭૧. **ચતુભૂમક** ...પે॰... **લબ્ભન્તિ** કુસલાબ્યાકતભાવતો તેસં તિણ્ણં ઇન્દ્રિયાનં. **વીરિયિન્દ્રિયસમાધિન્દ્રિયાનિ**...પે॰... **સબ્બત્થ લબ્ભન્તિ** કુસલત્તિકસાધારણત્તા. **ચતુભૂમક** ...પે॰... **વસે**નાતિ ચતુભૂમકધમ્મપરિચ્છેદવસેન ચેવ કુસલાદીહિ સબ્બસઙ્ગાહકધમ્મપરિચ્છેદવસેન ચ વુત્તન્તિ અત્થો.

દુતિયસમણબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૪૭૭. **દુક્ખસચ્ચવસે**નાતિ દુક્ખસચ્ચભાવેન ન પજાનન્તિ. તઞ્હિ પરિઞ્ઞેય્યતાય દુક્ખસચ્ચસઙ્ખં. **સમુદયસચ્ચવસે**નાતિ તણ્હાવિજ્જાદિં સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ સમુદયસચ્ચભાવેન ન પજાનન્તિ. **નિરોધ**ન્તિ સદ્ધિન્દ્રિયસ્સ અનુપાદાય નિરોધનિમિત્તં નિબ્બાનં. **પટિપદ**ન્તિ સદ્ધિન્દ્રિયનિરોધગામિનિં પટિપદં અરિયમગ્ગં. **સેસેસૂ**તિ વીરિયિન્દ્રિયાદીસુ.

સુક્કપક્ખેતિ ''સદ્ધિન્દ્રિયં પજાનન્તી''તિઆદિનયપ્પવત્તે અનવજ્જપક્ખે. **અધિમોક્ખવસેન આવજ્જનસમુદયા**તિ ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિનયપ્પવત્તપુબ્બભાગભૂતસદ્ધાધિમોક્ખવસેન આવજ્જનુપ્પત્તિયા. તસ્મા પઠમુપ્પન્ના સદ્ધા એવ હેત્થ ''આવજ્જન''ન્તિ વુત્તા, ન મનોદ્વારાવજ્જનં. એસ નયો સેસેસુપિ. તસ્મા પઠમુપ્પન્ના આવજ્જના પગ્ગહુપ્પત્તિટ્ઠાનાનં તિક્ખાનં વીરિયિન્દ્રિયાદીનં પઠમુપ્પત્તિયા આવજ્જનપરિયાયેન વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. દુબ્બલા હિ પઠમુપ્પન્ના પગ્ગહાભાવતો વીરિયિન્દ્રિયાદીનં સમુદયોતિ બલવભાવપ્પત્તવીરિયિન્દ્રિયાદિકસ્સ આવજ્જનટ્ઠાનિયાનિ હોન્તીતિ તેસં સમુદયોતિ વુત્તા, પુબ્બે અધિમુચ્ચનાદિવસેન પવત્તસ્સ આવજ્જનસ્સ સમુદયાતિ અત્થો. પુન **છન્દવસે**નાતિ કત્તુકામતાકુસલચ્છન્દવસેન સદ્ધાદીનં ઉપ્પાદેતુકામતાકારપ્પવત્તસ્સ છન્દસ્સ વસેન. **મનસિકારવસેન આવજ્જનસમુદયા**તિ સદ્ધિન્દ્રિયાદિવસેન પવત્તસ્સ દુબ્બલસ્સ તસ્સ નિબ્બત્તકયોનિસોમનસિકારવસેન આવજ્જનસ્સ ઉપ્પત્તિયા. **એવમ્પી**તિ ''અધિમોક્ખવસેના''તિઆદિના વુત્તાકારેનપિ. **છસુ સુત્તેસૂ**તિ દુતિયતો પટ્ઠાય છસુ સુત્તેસુ. **ચતુસચ્ચમેવ કથિતં**. અસ્સાદગ્ગહણેન હિ સમુદયસચ્ચં, આદીનવગ્ગહણેન દુક્ખસચ્ચં, નિસ્સરણગ્ગહણેન નિરોધમગ્ગસચ્ચાનિ ગહિતાનીતિ. પઠમસુત્તે પન ઇન્દ્રિયાનં સરૂપદસ્સનમેવાતિ.

૮. દટ્ઠબ્બસુત્તવણ્ણના

૪૭૮. સોતો આપજ્જીયતિ એતેનાતિ **સોતાપત્તિ**, અનાગતં પતિ પઠમમગ્ગો. **સોતો**તિ અરિયમગ્ગસોતો દટ્ઠબ્બો. **આપજ્જીયતી**તિઆદિતો પટિપજ્જીયતિ. પઠમમગ્ગપટિલાભનિમિત્તાનિ સોતાપન્નસ્સ અઙ્ગાનિ ઇધ ''**સોતાપત્તિયઙ્ગાની**''તિ વુત્તાનિ. તાનિ પન તીસુ ઠાનેસુ સદ્ધા અરિયકન્તસીલઞ્ચાતિ વેદિતબ્બાનિ. **સવિસયે**તિ સકવિસયે. **જેટ્ઠકભાવદસ્સનત્થ**ન્તિ પધાનભાવદસ્સનત્થં. યત્થ સદ્ધાદિઇન્દ્રિયાનં સાતિસયકિચ્ચં, તેસં કિચ્ચાતિરેકતં દસ્સેતુન્તિ અત્થો. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાહિ વિભાવેતું ''**યથા હી**''તિઆદિ વુત્તં. **પત્વા**તિ અત્તનો કિચ્ચાતિરેકટ્ઠાનં પટિલભિત્વા. **પુબ્બઙ્ગમ**ન્તિ સદ્દહનકિચ્ચેસુ પુરેચારં ધોરય્હં. **સેસાનિ** વીરિયિન્દ્રિયાદીનિ.

તદન્વયાનીતિ તદનુગતાનિ તસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયાદિકસ્સ પક્ખિકાનિ. એસ નયો સેસેસુપિ. **ઝાનવિમોક્ખે**તિ ઝાનસઙ્ખાતે વિમોક્ખે સમાધિપધાનતાય ઝાનાનં. એવઞ્ચ કત્વા ''સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ પત્વા''તિ ઇદઞ્ચ વચનં સમત્થિતં હોતિ. સદ્ધૂપનિસઞ્હિ સીલન્તિ. **અરિયસચ્ચાનિ પત્વા**તિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ અભિસમેતબ્બાનિ પાપુણિત્વા.

૯-૧૦. પઠમવિભઙ્ગસુત્તાદિવણ્ણના

૪૭૯-૪૮૦. નેપક્કં વુચ્ચતિ પઞ્ઞાતિ આહ – ''**પઞ્ઞાયેતં નામ**''ન્તિ. નિપાયતિ સંકિલેસધમ્મે વિસોસેતિ નિક્ખામેતીતિ નિપકો, થિરતિક્ખસતિપુગ્ગલો, તસ્સ ભાવો **નેપક્ક**ન્તિ સતિયાપિ નેપક્કભાવો યુજ્જતેવ. એવઞ્હિ ''સતિનેપક્કેના''તિ ઇદં વચનં સમત્થિતં હોતિ, સતિયા ચ નેપક્કેનાતિ એવં વુચ્ચમાનેન સતિનિદ્દેસો નામ કતો હોતિયેવ. **અસુકં નામ** સુત્તં વા કમ્મટ્ઠાનં વા **મે ભાસિત**ન્તિ. વોસ્સજ્જીયતિ સઙ્ખારગતં એતસ્મિં અધિગતેતિ **વોસ્સગ્ગો**, નિબ્બાનં. તં આરમ્મણં કરિત્વાતિ આહ – ''**નિબ્બાનારમ્મણં કત્વા**''તિ. **ગચ્છન્તિયા**તિ સઙ્ખારાનં ઉદયઞ્ચ વયઞ્ચ ઉદયબ્બયં ગચ્છન્તિયા બુજ્ઝન્તિયા. તેનાહ ''**ઉદયબ્બયપરિગ્ગાહિકાયા**''તિ. **સદ્ધાસતિપઞ્ઞિન્દ્રિયાનિ પુબ્બભાગાનિ** ''ઇતિપિ સો ભગવા અરહં, ચિરકતમ્પિ ચિરભાસિતમ્પિ સરિતા અનુસ્સરિતા, ઉદયત્થગામિનિયા પઞ્ઞાયા''તિ ચ વુત્તત્તા. ''આરદ્ધવીરિયો વિહરતિ, સો અનુપ્પન્નાન''ન્તિઆદિના ચ વુત્તત્તા **વીરિયિન્દ્રિયં મિસ્સકં**. ''વોસ્સગ્ગારમ્મણં કરિત્વા''તિ વુત્તત્તા **સમાધિન્દ્રિયં નિબ્બત્તિતલોકુત્તરમેવ**. **અયમેવા**તિ ય્વાયં નવમે વુત્તો. અયમેવ પુબ્બભાગમિસ્સકલોકુત્તરત્તધમ્મપરિચ્છેદો.

સુદ્ધિકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મુદુતરવગ્ગો

૧. પટિલાભસુત્તવણ્ણના

૪૮૧. સમ્મપ્પધાને આરબ્ભાતિ સમ્મપ્પધાને ભાવનાવસેન આરબ્ભ. તેનાહ ''**ભાવેન્તો**''તિ. યથા વીરિયિન્દ્રિયનિદ્દેસે ''ચત્તારો સમ્મપ્પધાને આરબ્ભ વીરિયં પટિલભતી''તિ દેસના આગતા, એવં સતિન્દ્રિયનિદ્દેસે ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાને આરબ્ભ સતિં પટિલભતી''તિ, તસ્મા ''**સતિન્દ્રિયેપિ એસેવ નયો**''તિ વુત્તં. સદ્ધિન્દ્રિયાદિનિદ્દેસેસુ પન ન તથા દેસેતિ.

૨. પઠમસંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૪૮૨. ઇન્દ્રિયાનં તિક્ખાદિભાવો વિપસ્સનાવસેન વા મગ્ગવસેન વા ફલવસેન વા ગહેતબ્બોતિ વુત્તં ''**તતોતિ…પે॰… વેદિતબ્બ**''ન્તિ. નનુ ચેત્થ મુદુભાવો એવ પાળિયં ગહિતોતિ? સચ્ચમેતં, તં પન તિક્ખભાવે અસતિ ન હોતિ તિક્ખાદિભાવોતિ વુત્તં. યતો હિ અયં મુદુ, ઇતો તં તિક્ખન્તિ વત્તબ્બતં લભતિ અપેક્ખાસિદ્ધત્તા તિક્ખમુદુભાવાનં પારાપારં વિય. ઇદાનિ ''તતો''તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ''**સમત્તાની**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સમત્તાની**તિ સમ્પન્નાનિ. ઇતરં તસ્સેવ વેવચનં. **સમત્તાની**તિ વા પરિયત્તાનિ, સમત્તાનીતિ અત્થો. ''તતો મુદુતરાનિ ધમ્માનુસારીમગ્ગસ્સા''તિ કસ્મા વુત્તં? તતોતિ હિ સોતાપત્તિમગ્ગવિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ અધિપ્પેતાનિયેવ, ''તતો મુદુતરાની''તિ વુત્તપઠમમગ્ગો ધમ્માનુસારી વા સિયા સદ્ધાનુસારી વાતિ બ્યભિચરતિ? નાયં દોસો, સોતાપત્તિમગ્ગેકદેસવસેનેવ લદ્ધબ્બપઠમમગ્ગાપેક્ખાય વિપસ્સનાય

વિભાગસ્સ અધિપ્પેતત્તા. યો હિ સોતાપન્નો હુત્વા ઇરિયાપથં અકોપેત્વા યથાનિસિન્નોવ સકદાગામિમગ્ગં પાપુણાતિ, તસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ સન્ધાય અવિભાગેન વુત્તં – ''તતો મુદુતરાનિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામા''તિ. યો પન સોતાપન્નો હુત્વા કાલન્તરેન સકદાગામી હોતિ, તસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગત્થાય પવત્તાનિ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ. સો ચે ધમ્માનુસારીગોત્તો, તસ્સ યથાવુત્તવિપસ્સનિન્દ્રિયતો મુદુતરાનીતિ ''**તતો મુદુતરાનિ ધમ્માનુસારીમગ્ગસ્સા**''તિ વુત્તં. વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ નામાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. ધમ્માનુસારીવિપસ્સનિન્દ્રિયતો સદ્ધાનુસારીવિપસ્સનિન્દ્રિયાનં મુદુભાવસ્સ કારણં સયમેવ વક્ખતિ. ધમ્મેન પઞ્ઞાય મગ્ગસોતં અનુસ્સરતીતિ **ધમ્માનુસારી**, પઞ્ઞુત્તરો અરિયો. સદ્ધાય મગ્ગસોતં અનુસ્સરતીતિ **સદ્ધાનુસારી**, સદ્ધુત્તરો અરિયો.

એવં વિપસ્સનાવસેન દસ્સેત્વા મગ્ગવસેન દસ્સેતું ''**તથા**''તિઆદિ આરદ્ધં. સમ્પયોગતો સભાવતો ચ અરહત્તમગ્ગપરિયાપન્નાનિ **અરહત્તમગ્ગિન્દ્રિયાનિ**. **અરહત્તફલિન્દ્રિયાની**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ ફલવસેન દસ્સેતું ''**સમત્તાનિ પરિપુણ્ણાની**''તિઆદિ વુત્તં. સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠપુગ્ગલવસેન નાનત્તં જાતં, તસ્મા તે દ્વેપિ ઇધ તતિયવારે ન લબ્ભન્તીતિ અધિપ્પાયો. ધમ્માનુસારીસદ્ધાનુસારીનં નાનત્તં કથં જાતન્તિ આહ ''**આગમનેનપિ મગ્ગેનપી**''તિ. તદુભયં દસ્સેન્તો ''**સદ્ધાનુસારીપુગ્ગલો**''તિઆદિમાહ. **ઉદ્દિસાપેન્તો**તિ ઉદ્દેસં ગણ્હન્તો.

મગ્ગો તિક્ખો હોતિ ઉપનિસ્સયિન્દ્રિયાનં તિક્ખવિસદભાવતો. તેનાહ ''**સૂરં ઞાણં વહતી**''તિ. **અસઙ્ખારેના**તિ સરસેનેવ. **અપ્પયોગેના**તિ તસ્સેવ વેવચનં. ધમ્માનુસારીપુગ્ગલો હિ આગમનમ્હિ કિલેસે વિક્ખમ્ભેન્તો અપ્પદુક્ખેન અપ્પકસિરેન અકિલમન્તોવ વિક્ખમ્ભેતું સક્કોતિ. સદ્ધાનુસારીપુગ્ગલો પન દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો હુત્વા વિક્ખમ્ભેતું સક્કોતિ, તસ્મા ધમ્માનુસારિસ્સ પુબ્બભાગમગ્ગક્ખણે કિલેસચ્છેદકઞાણં અદન્ધં તિખિણં હુત્વા વહતિ, યથા નામ તિખિણેન અસિના કદલિં છિન્દન્તસ્સ છિન્નટ્ઠાનં મટ્ઠં હોતિ, અસિ ખિપ્પં વહતિ, સદ્દો ન સુય્યતિ, બલવવાયામકિચ્ચં ન હોતિ, એવરૂપા ધમ્માનુસારિનો પુબ્બભાગભાવના હોતિ, સદ્ધાનુસારિનો પન પુબ્બભાગક્ખણે કિલેસચ્છેદકઞાણં દન્ધં ન તિખિણં અસૂરં હુત્વા વહતિ, યથા નામ નાતિતિખિણેન અસિના કદલિં છિન્દન્તસ્સ છિન્નટ્ઠાનં ન મટ્ઠં હોતિ, અસિ સીઘં ન વહતિ, સદ્દો સુય્યતિ, બલવવાયામકિચ્ચં ઇચ્છિતબ્બં હોતિ, એવરૂપા સદ્ધાનુસારિનો પુબ્બભાગભાવના હોતિ. એવં સન્તેપિ કિલેસક્ખયે નાનત્તં નત્થિ. તેનાહ ''**કિલેસક્ખયે પના**''તિઆદિ. **અવસેસા ચ કિલેસા ખીયન્તિ** સંયોજનક્ખયાય યોગત્તા.

૩. દુતિયસંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૪૮૩. **તતો**તિ ફલતો ફલવેમત્તતાય ચરિયમાનત્તા. **ઇન્દ્રિયવેમત્તતા** સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં નાનત્તેન. **ફલનાનત્ત**ન્તિ અરહત્તફલાદિનાનત્તં. **પુગ્ગલનાનત્ત**ન્તિ અનાગામિઆદિપુગ્ગલનાનત્તં.

૪. તતિયસંખિત્તસુત્તવણ્ણના

૪૮૪. સીલક્ખન્ધાદીહિ સદ્ધિન્દ્રિયાદીહિ ચ પરિતો પૂરણેન પરિપૂરં અરહત્તમગ્ગં કરોન્તો નિપ્ફત્તિતો **અરહત્તફલં આરાધેતિ** નિપ્ફાદેતિ. **તયો પદેસમગ્ગે**તિ સીલક્ખન્ધાદીનં અપારિપૂરિયા એકદેસભૂતે તયો હેટ્ઠિમમગ્ગે. **પદેસં** હેટ્ઠિમફલત્તયં. **ચતૂસૂ**તિ ઇમસ્મિં વગ્ગે પઠમાદીસુ ચતૂસુ સુત્તેસુ. કામઞ્ચેત્થ તતિયે ''તતોતિ

ફલવસેન નિસ્સક્ક''ન્તિ વુત્તં, ચતુત્થે ''પરિપૂરં પરિપૂરકારી આરાધેતિ, પદેસં પદેસકારી''તિ, ''ચતૂસુપિ સુત્તેસુ મિસ્સકાનેવ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાની''તિ પન વચનતો વિપસ્સનાવસેનપિ યોજના લબ્ભતેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

૫-૭. પઠમવિત્થારસુત્તાદિવણ્ણના

૪૮૫-૪૮૭. **વિપસ્સનાવસેન નિસ્સક્કં વેદિતબ્બં**, ન મગ્ગફલવસેન, ઇમસ્મિં સુત્તે સબ્બસોવ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનં એવ અધિપ્પેતત્તા. ઇદાનિ તમત્થં પાકટં કાતું ''**પરિપુણ્ણાનિ હી**''તિઆદિ વુત્તં. અવિહાદીસુ પઞ્ચસુ સુદ્ધાવાસેસુ તત્થ તત્થ આયુવેમજ્ઝં અનતિક્કમિત્વા અન્તરા કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયનતો **અન્તરાપરિનિબ્બાયી**, અસઙ્ખારેન અપ્પયોગેન સરસતોવ પરિનિબ્બાયનતો **અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી**, તબ્બિપરિયાયતો **સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી**, ઉદ્ધં વાહિભાવેન ઉદ્ધમસ્સ તણ્હાસોતં વટ્ટસોતં વાતિ **ઉદ્ધંસોતો**, ઉદ્ધં વા ગન્ત્વા પટિલભિતબ્બતો ઉદ્ધમસ્સ મગ્ગસોતન્તિ **ઉદ્ધંસોતો**, અકનિટ્ઠભવં ગચ્છતીતિ **અકનિટ્ઠગામી**તિ એવમેત્થ સદ્દત્થો દટ્ઠબ્બો.

ઇમસ્મિં પન ઠાનેતિ ''વિપસ્સનાવસેન નિસ્સક્ક''ન્તિ વુત્તટ્ઠાને. **અરહત્તમગ્ગેયેવ ઠત્વા**તિ ઇમસ્મિંયેવ ભવે અરહત્તમગ્ગેયેવ, ન વિપસ્સનાય ચ ઠત્વા. **પઞ્ચ નિસ્સક્કાનિ નીહરિતબ્બાની**તિ ''તતો મુદુતરેહિ અન્તરાપરિનિબ્બાયી હોતી''તિઆદીનિ પઞ્ચ નિસ્સક્કાનિ નિદ્ધારેત્વા કથેતબ્બાનિ. ઇદાનિ તમત્થં વિવરન્તો ''**અરહત્તમગ્ગસ્સ હી**''તિઆદિમાહ. તત્થ અવિહાદીસુ ઉપ્પજ્જિત્વા ઉપ્પન્નસમનન્તરાય પરિનિબ્બાયનતો **પઠમઅન્તરાપરિનિબ્બાયી**. તત્થ આયુપ્પમાણવેમજ્ઝં અપ્પત્વાવ પરિનિબ્બાયનતો **દુતિયઅન્તરાપરિનિબ્બાયી**, આયુવેમજ્ઝં પત્વા પરિનિબ્બાયનતો તતો પરં **તતિયઅન્તરાપરિનિબ્બાયી** વેદિતબ્બો. ''પઞ્ચ નિસ્સક્કાની''તિ કસ્મા વુત્તં? નનુ અસઙ્ખારસસઙ્ખારપરિનિબ્બાયીતિ વત્તબ્બન્તિ? ન વત્તબ્બન્તિ દસ્સેન્તો આહ ''**અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિસ્સ સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિનોપિ એતેવ પઞ્ચ જના**''તિ.

તીણિ નિસ્સક્કાનીતિ ''તતો મુદુતરેહિ સોતાપન્નો હોતી''તિઆદીનિ તીણિ નિસ્સક્કપદાનિ. ઇધ સકદાગામી ન ગહિતો, સો અનાગામિમગ્ગે ઠત્વા નીહરિતબ્બો, અનાગામિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ મુદુતરેહિ સકદાગામી હોતિ. **સકદા...પે॰... મુદુતરાની**તિ ઇદં સકદાગામિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ એકબીજિસઙ્ખાતસોતાપન્નવિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ મુદુતરાનિ હોન્તીતિ તીણિ કત્વા વુત્તં. **ધમ્માનુસારી**તિઆદિદ્વયં કોલંકોલાદિદ્વયેન ગહિતં હોતીતિ. **સકદાગામિમગ્ગસ્સ હી**તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ વિવરણં. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. **છટ્ઠસત્તમાનિ વુત્તનયાનેવા**તિ છટ્ઠસત્તમાનિ સુત્તાનિ દુતિયતતિયેસુ વુત્તનયાનેવ. તત્થ પન મિસ્સકાનિ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાનિ, ઇધ પુબ્બભાગવિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ કથિતાનીતિ અયમેવ વિસેસો.

૮. પટિપન્નસુત્તવણ્ણના

૪૮૮. તન્તિ મગ્ગફલવસેન નિસ્સક્કં. **પાળિયં વુત્તમેવ** ''અરહત્તફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો હોતી''તિઆદિના. **અટ્ઠહી**તિ ચતૂહિ ફલેહિ ચતૂહિ ચ મગ્ગેહીતિ અટ્ઠહિ. **બહિભૂતો** ન અન્તોભાવો. **લોકુત્તરાનેવ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાનિ** મગ્ગફલચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્નત્તા.

૯-૧૦. સમ્પન્નસુત્તાદિવણ્ણના

૪૮૯-૪૯૦. ઇન્દ્રિયસમ્પન્નોતિ એત્થ **સમ્પન્ન**સદ્દો પરિપૂરિઅત્થોતિ આહ “**પરિપુણ્ણિન્દ્રિયો**”તિ. **મિસ્સકાનિ ઇન્દ્રિયાનિ કથિતાનિ** સામઞ્ઞતોવ દેસિતત્તા.

મુદુતરવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. છળિન્દ્રિયવગ્ગો

૨. જીવિતિન્દ્રિયસુત્તવણ્ણના

૪૯૨. ઇત્થિભાવેતિ ઇત્થિતાય. **ઇન્દટ્ઠં કરોતિ** તથાસત્તજનસામઞ્ઞકારણભાવતો. ઇત્થિયા એવ ઇન્દ્રિયં **ઇત્થિન્દ્રિયં**. એસ નયો પુરિસિન્દ્રિયે. **જીવિતે**તિ સહજાતધમ્માનં જીવને પાલને પવત્તને. **વટ્ટિન્દ્રિયાની**તિ વટ્ટહેતુભૂતાનિ ઇન્દ્રિયાનિ. ઇમેસુ હિ ઉપાદિન્નઇન્દ્રિયેસુ સતિ વટ્ટં વત્તતિ પઞ્ઞાયતિ.

૩. અઞ્ઞિન્દ્રિયસુત્તવણ્ણના

૪૯૩. અજાનિતપુબ્બં ધમ્મન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મમાહ, તથા **તેસંયેવ ઞાતધમ્માન**ન્તિ. અયં પનેત્થ અત્થો – આજાનાતીતિ **અઞ્ઞા**, પઠમમગ્ગેન ઞાતમનતિક્કમિત્વા જાનાતીતિ અત્થો. સોતાપન્નાદીનં છઅરિયાનં એતં નામં. અઞ્ઞસ્સ ઇન્દ્રિયાનિ **અઞ્ઞિન્દ્રિયાનિ. અઞ્ઞાતાવીસૂ**તિ આજાનિતવન્તેસુ. યસ્મા અગ્ગફલધમ્મેસુ ઞાણકિચ્ચં સાતિસયં, તસ્મા તં કિચ્ચં સેસધમ્મેસુપિ સમારોપેત્વા વુત્તં “**અઞ્ઞાતાવીસુ અરહત્તફલધમ્મેસૂ**”તિ. **તત્થ તત્થ** તેસુ તેસુ મગ્ગફલેસુ. **તેન તેનાકારેના**તિ અનઞ્ઞાતજાનનાદિઆકારેન.

૪. એકબીજિસુત્તવણ્ણના

૪૯૪. વિપસ્સનતો નિસ્સક્કન્તિ વિપસ્સનિન્દ્રિયેહિ નિસ્સક્કં. ઇદાનિ તમેવ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરન્તો “**સમત્તાની**”તિઆદિમાહ. **તીણિ નિસ્સક્કાનિ એવમિધ પઞ્ચ નિસ્સક્કાનિ નીહરિતબ્બાનિ** એકબીજિઆદિવિભાવનતો. તેનાહ “**સકદાગામિમગ્ગસ્સ હી**”તિઆદિ. **સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ** નામ તેનત્તભાવેન સકદાગામિમગ્ગં પત્તું ગચ્છન્તસ્સ સોતાપન્નસ્સ વિપસ્સનિન્દ્રિયાનિ. પઞ્ચપિ તે સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ભેદાયેવાતિ “**સકદાગામિમગ્ગે ઠત્વા નીહરિતબ્બાની**”તિ વુત્તં.

એકબીજીતિ એત્થ ખન્ધબીજં નામ કથિતં. યસ્સ હિ સોતાપન્નસ્સ એકં ખન્ધબીજં અત્થિ, એકં અત્તભાવગ્ગહણં, સો એકબીજિ નામ. તેનાહ – “**સોતાપન્નો હુત્વા**”તિઆદિ. **માનુસકં ભવ**ન્તિ ઇદં પનેત્થ દેસનામત્તં, દેવભવં નિબ્બત્તેતીતિપિ વત્તું વટ્ટતિયેવ. ભગવતા ગહિતનામાનેતાનિ. એત્તકઞ્હિ પમાણં ગતો સત્તક્ખત્તુપરમો નામ હોતિ, એત્તકં કોલંકોલો, એત્તકં એકબીજીતિ ભગવતા એતેસં નામં ગહિતં.

દ્વે તયો ભવેતિ દેવમનુસ્સેસુ એવ દ્વે તયો ભવે. સમ્બોધિચતુસચ્ચધમ્મો પરં અયનં નિસ્સયો ગતિ એતસ્સાતિ **સમ્બોધિપરાયણો**. કુલતો કુલં ગચ્છતીતિ **કોલંકોલો**. સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયતો પટ્ઠાય હિ નીચકુલે ઉપ્પત્તિ નામ નત્થિ, મહાભોગેસુ કુલેસુ એવ નિબ્બત્તતીતિ અત્થો. કેવલોપિ હિ કુલ-સદ્દો મહાભોગકુલમેવ વદતિ. **દ્વે વા તીણિ વા કુલાની**તિ દેવમનુસ્સવસેન દ્વે વા તયો વા ભવેતિ અયમ્પિ મિસ્સકભવેન કથિતો. જાતસ્સ

કુમારસ્સ વિય અરિયાય જાતિયા જાતસ્સ નામમેતં, યદિદં નિયતોતિ સત્તક્ખત્તુપરમાદિકોતિ ચ સમઞ્ઞાતિ દસ્સેન્તો આહ "**ભગવતા ગહિતનામવસેનેવા**"તિઆદિ.

યદિ પુબ્બહેતુનિયમતો સોતાપન્નો ચ નિયતોતિ સોતાપત્તિમગ્ગતો ઉદ્ધં તિણ્ણં મગ્ગાનં ઉપનિસ્સયાભાવતો પુબ્બહેતુકિચ્ચં નત્થીતિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયભાવો આપજ્જતિ. યદિ તસ્સપિ પુબ્બહેતુઉપનિસ્સયો સિયા, તાવ નિયમતો સોતાપત્તિમગ્ગુપ્પત્તિતો પુબ્બે એવ નિયમિતો, યાવઞ્ચ અકનિટ્ઠં તસ્સ પુબ્બહેતુ નામ , અહેતુકતા આપન્ના, ઇચ્ચસ્સ અહેતુ અપ્પચ્ચયા નિપ્ફત્તિ પાપુણાતિ. કિઞ્ચ હેતુ ચે? નિયમતો સોતાપન્નો ચ નિયતોતિ પઠમમગ્ગાધિગમેનેવ અનુક્કમેન ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં કિચ્ચાનિ નિપ્ફજ્જન્તિ, એવં સત્તક્ખત્તુપરમતાદિનિયમે સતિ સત્તમભવાદિતો ઉદ્ધં પવત્તતાય દુક્ખસ્સ મૂલભૂતા કિલેસા પઠમમગ્ગેનેવ ખીણાતિ ઉપરિ તયો મગ્ગા અકિચ્ચા સિયું. તેનાહ "**પઠમમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયો કતો નામા**"તિઆદિ.

યદિ ઉપરિ તયો મગ્ગા સત્તક્ખત્તુપરમાદિતં નિયમેન્તિ, તતો ચ અઞ્ઞો સોતાપન્નો નત્થીતિ સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ અકિચ્ચકતા નિપ્પયોજનતા આપજ્જેય્ય. અથ સક્કાયદિટ્ઠિઆદિપ્પહાનં તસ્સ કિચ્ચં, તેસં તેસં પહાનેન સત્તક્ખત્તુપરમાદિનિયમતાય. ભવિતબ્બં, યાવ ઉપરિમગ્ગા એવ હોન્તીતિ સત્તભવાદિતો ઉદ્ધમપવત્તનતો તેન વિનાનેન સક્કાયદિટ્ઠિઆદિપ્પહાનેન ચ તેન વિના ભવિતબ્બન્તિ આહ – "**પઠમમગ્ગે અનુપ્પન્નેવ ઉપરિ તયો મગ્ગા ઉપ્પન્નાતિ આપજ્જતી**"તિ. **તિણ્ણં મગ્ગાનન્તિ** ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં. **વિપસ્સના નિયમેતીતિ યુજ્જતી**તિ વુત્તમત્થં વિવરન્તો "**સચે હી**"તિઆદિમાહ.

સોતાપન્નો વટ્ટજ્ઝાસયો. તત્રેકચ્ચે પાકટે પઞ્ઞાતે દસ્સેન્તો "**અનાથપિણ્ડિકો**"તિઆદિમાહ. **ઇધટ્ઠકવોકિણ્ણસુક્ખવિપસ્સકસ્સા**તિ યો ઇમસ્મિં કામભવે ઠિતો મનુસ્સદેવવસેન વોકિણ્ણભવૂપપત્તિકો સુક્ખવિપસ્સકો ચ, તસ્સ વસેન. **નામં કથિતન્તિ** સત્તક્ખત્તુપરમોતિ નામં કથિતં. કેચિ પન ''કામભવે સત્તક્ખત્તુંયેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન તતો''તિ વદન્તિ, તં વીમંસિતબ્બં.

સોધેસ્સામીતિ જમ્બુદીપે કેનચિ તેપિટકેન ભિક્ખુના સદ્ધિં પિટકત્તયમેવ મહ્હં ઉગ્ગહપરિપુચ્છાવસેન સોધેય્યામીતિ **પરતીરં** જમ્બુદીપં ગતો. યો ભિક્ખુ સક્કોતીતિ યોજના. અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીસુ એકમુખેન અભિનિવિટ્ઠેનપિ અભિધમ્મપરિયાયેન તીહિ એવ વિમોક્ખેહિ મગ્ગં લભતીતિ અભિનિવેસભેદેન તયો પુગ્ગલા સુઞ્ઞતતો વુટ્ઠિતા, તથા તયો અપ્પણિહિતતો વુટ્ઠિતાતિ છ હોન્તિ, તેવ સદ્ધાધુરપઞ્ઞાધુરવસેન **દ્વાદસ સકદાગામિનો**. તથા **અરહન્તો**, તયો અન્તરાપરિનિબ્બાયિનો એકો ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી એકો ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામીતિ પઞ્ચ, તે અસઙ્ખારસસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિભેદેન દસાતિ અવિહાદીસુ ચતૂસુપિ ચત્તાલીસ, અકનિટ્ઠે પન ઉદ્ધંસોતો નત્થીતિ **અટ્ઠચત્તાલીસ અનાગામિનો**. **વિપસ્સના કથિતા** સમ્મસનચારસ્સ કથિતત્તા.

૫-૧૦. સુદ્ધકસુત્તાદિવણ્ણના

૪૯૫-૫૦૦. યથા ચક્ખુસ્સ સહજાતતદિન્દ્રિયનિસ્સિતધમ્મેસુ અધિપતેય્યં અનુવત્તનીયત્તા, એવં તંદ્વારિકધમ્મેસુપિ અધિપતેય્યં તેહિ અનુવત્તનીયત્તાતિ વુત્તં – "**અધિપતેય્યસઙ્ખાતેન ઇન્દટ્ઠેના**"તિ. એસ નયો સેસિન્દ્રિયાદીસુપિ. **ચતુસચ્ચવસેન કથિતાનિ** સભાવાદિવિભાવનસ્સ કથિતત્તા.

છળિન્દ્રિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સુખિન્દ્રિયવગ્ગો

૧-૫. સુદ્ધિકસુત્તાદિવણ્ણના

૫૦૧-૫૦૫. યથા ચક્ખુ દસ્સને અધિપતેય્યટ્ઠેન ચક્ખુન્દ્રિયં, એવં સુખવેદના સુખને અધિપતેય્યટ્ઠેન સુખિન્દ્રિયં. એસ નયો સેસેસુપિ. **સેસં તેભૂમકન્તિ** સેસં ભૂમિત્તયવસેન તેભૂમકં.

૬. પઠમવિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૫૦૬. કાયિકન્તિ અયમસ્સ નિસ્સયવસેન નિદ્દેસોતિ આહ – ''**કાયપસાદવત્થુક**''ન્તિ. **સરૂપનિદ્દેસો** સુખં સુખિન્દ્રિયસ્સ સરૂપન્તિ. સાદનીયટ્ઠેન ધમ્મપદાનિ અત્તનિ અસ્સાદયતીતિ **સાતં**, મધુરં. **વેદયિતન્તિ** વેદિયનં, અનુભવનન્તિ અત્થો. **અઞ્ઞધમ્મવિસિટ્ઠોતિ** ફસ્સાદીહિ અઞ્ઞેહિ ધમ્મેહિ વિસદિસો. **કાયિકન્તિ** પસાદકાયસન્નિસ્સિતં. **ચેતસિકન્તિ** ચેતોસન્નિસ્સિતં, તેન વુત્તં ''**એત્થ પના**''તિઆદિ. **કાયપસાદ...પે॰... નત્થિ,** તસ્મા ''**ચત્તારો પસાદકાયે વત્થું કત્વા**''તિ વુત્તં.

૯. કટ્ઠોપમસુત્તવણ્ણના

૫૦૯. દ્વિન્નં અરણીનન્તિ અધરુત્તરારણીનં. કિઞ્ચિ દ્વયં સઙ્ઘટ્ટિતમત્તં હુત્વા ન સમોધાનગતં હોતીતિ તંનિવત્તનત્થં ''**સઙ્ઘટ્ટનસમોધાના**''તિ વુત્તં. પુનપ્પુનં સઙ્ઘટ્ટનેન હિ તેજોપાતુભાવો. **અધરારણી વિય વત્થારમ્મણં** અસતિપિ વાયામે તજ્જસમ્ફસ્સપચ્ચયતો. **ઉત્તરારણી વિય ફસ્સો** વત્થારમ્મણાદિફસ્સેન પવત્તનતો. **સઙ્ઘટ્ટો વિય ફસ્સસઙ્ઘટ્ટનં** અરણિદ્વયસઙ્ઘટ્ટના વિય ફસ્સસ્સેવ વત્થારમ્મણેસુ સઙ્ઘટ્ટનાકારેન પવત્તિતો. **અગ્ગિ વિય વેદના** અનુદહનટ્ઠેન ખણિકાવાયઞ્ચ. **વત્થારમ્મણં વા ઉત્તરારણી વિય** ઇન્ધનાપાતગહણાદીસુ ઉસ્સાહસ્સ વિય પવત્તિસમ્ભવતો. **ફસ્સો અધરારણી વિય** નિરુસ્સાહનિરીહતાવસેન અત્તસાધનતો.

૧૦. ઉપ્પટિપાટિકસુત્તવણ્ણના

૫૧૦. રસનં ભઞ્જનં નિરુજ્ઝનં રસો. યો યો ધમ્માનં રસો યથાધમ્મરસો, તેન **યથાધમ્મરસેન. પટિપાટિયાતિ** કમેન, ઉભયેનપિ ધમ્માનં પહાનક્કમેનાતિ વુત્તં હોતિ. **ઇમસ્મિં ઇન્દ્રિયવિભઙ્ગેતિ** ઇમસ્મિં ઇન્દ્રિયસંયુત્તસઞ્ઞિતે ઇન્દ્રિયવિભઙ્ગે. **અદેસિતત્તાતિ** સેસસુત્તાનિ વિય ''સુખિન્દ્રિય''ન્તિઆદિના અદેસિતત્તા ઇદં **ઉપ્પટિપાટિકસુત્તં નામ. વલિયા** ખરસમ્ફસ્સાય **કુટસ્સ. તન્તિ** કણ્ટકવેદનાદિં. **એતસ્સ** દુક્ખિન્દ્રિયસ્સ.

તેસં તેસન્તિ દોમનસ્સિન્દ્રિયાદીનં. **કારણવસેનેવાતિ** તંતંઅસાધારણકારણવસેન. તેસઞ્હિ વિસેસકારણં દસ્સેન્તો ''**પત્તચીવરાદીનં વા**''તિ આહ.

એકતોવાતિ પુનપ્પુનં પદુદ્ધારણં અકત્વા એકજ્ઝમેવ. દુતિયજ્ઝાનાદીનં ઉપચારક્ખણે એવ નિરુજ્ઝન્તીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **તેસં** દુક્ખિન્દ્રિયદોમનસ્સાદીનં. **અતિસયનિરોધોતિ** સુટ્ઠુ પહાનં ઉજુપ્પટિપક્ખેન વૂપસમો. **નિરોધોયેવાતિ** નિરોધમત્તમેવ. **નાનાવજ્જનેતિ** યેન આવજ્જનેન અપ્પનાવીથિ હોતિ, તતો ભિજ્જાવજ્જને, અનેકાવજ્જને વા. અપ્પનાવીથિયઞ્હિ ઉપચારો એકાવજ્જનો, ઇતરો અનેકાવજ્જનો અનેકક્ખત્તું પવત્તનતો. વિસમનિસજ્જાય ઉપ્પન્નકિલમથો **વિસમાસનુપતાપો . પીતિફરણેનાતિ** પીતિયા ફરણરસત્તા. પીતિસમુટ્ઠાનાનં વા

પણીતરૂપાનં કાયસ્સ બ્યાપનતો વુત્તં. તેનાહ "**સબ્બો કાયો સુખોક્કન્તો હોતી**"તિ. **વિતક્કવિચારપચ્ચયેપીતિ પિ**-સદ્દો અટ્ઠાનપયુત્તો, સો "પહીનસ્સા"તિ એત્થ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બો "પહીનસ્સપિ દોમનસ્સિન્દ્રિયસ્સા"તિ. એતં દોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ સમ્બન્ધો. "તસ્સ મય્હં અતિચિરં વિતક્કયતો વિચારયતો કાયોપિ કિલમિ, ચિત્તમ્પિ વિહઞ્ઞી"તિ ચ વચનતો કાયચિત્તખેદાનં વિતક્કવિચારપચ્ચયતા વેદિતબ્બા. વિતક્કવિચારભાવે ઉપ્પજ્જતિ દોમનસ્સિન્દ્રિયન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **તત્થસ્સ સિયા ઉપ્પત્તી**તિ તત્થ દુતિયજ્ઝાનુપચારે અસ્સ દોમનસ્સસ્સ ઉપ્પત્તિ ભવેય્ય. "તત્થસ્સ સિયા ઉપ્પત્તી"તિ ઇદં પરિકપ્પવચનં ઉપચારક્ખણે દોમનસ્સસ્સ સુપ્પહીનભાવદસ્સનત્થં. તથા હિ વુત્તં "**ન ત્વેવ દુતિયજ્ઝાને પહીનપચ્ચયત્તા**"તિ. પહીનમ્પિ સોમનસ્સિન્દ્રિયં પીતિ વિય ન દૂરેતિ કત્વા "**આસન્નત્તા**"તિ વુત્તં. નાનાવજ્જનુપચારે પહીનમ્પિ પહાનઙ્ગં પટિપક્ખેન અવિહતત્તા અન્તરન્તરા ઉપ્પજ્જેય્યાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**અપ્પનાપ્પત્તાયા**"તિઆદિમાહ. "તાદિસાય આસેવનાય ઇચ્છિતબ્બત્તા યથા મગ્ગવીથિતો પુબ્બે દ્વે તયો જવનવારા સદિસાનુપસ્સનાવ પવત્તન્તિ, એવમિધાપિ અપ્પનાવારતો પુબ્બે દ્વે તયો જવનવારા ઉપેક્ખાસહગતાવ પવત્તન્તી"તિ વદન્તિ. **અપરિસેસ**ન્તિ સુવિક્ખમ્ભિતન્તિ કત્વા વિક્ખમ્ભનેન અનવસેસં.

તથત્તાયાતિ તથભાવાય પઠમજ્ઝાનસમઙ્ગિતાય. સા પનસ્સ ઉપ્પાદનેન વા ઉપ્પન્નસ્સ સમાપજ્જનેન વા હોતીતિ વુત્તં "**ઉપ્પાદનત્થાય સમાપજ્જનત્થાયા**"તિ. **દ્વીસૂ**તિ નવમદસમેસુ સુત્તન્તેસુ.

સુખિન્દ્રિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. જરાવગ્ગો

૧. જરાધમ્મસુત્તવણ્ણના

૫૧૧. પમુખે , પાસાદસ્સ ચ પચ્છિમભાગે આતપો પચ્છાતપો, તસ્મિં **પચ્છાતપે**. સો હિ પાસાદસ્સ પમુખભાવેન કતો. કિં પન ભગવતો વજિરસારં સરીરં ઓતાપેતબ્બં હોતીતિ આહ – "**સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સા**"તિઆદિ . **અયઞ્ચ** ઇમં સુત્તં દેસિતસમયે. **ન સક્કોતિ** બ્યામપ્પભાય કાયચિ પભાય અનભિભવનીયત્તા. કિઞ્ચાપિ બુદ્ધાભા સૂરિયાભાય અનભિભવનીયા, ધમ્મસભાવતાય પન રસ્મીનં પરિતો ફરન્તી સૂરિયાભા તિખિણા ઉણ્હાતિ આહ "**રસ્મિતેજ**"ન્તિ. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું "**યથેવ હી**"તિઆદિ વુત્તં.

સુવણ્ણાવટ્ટં વિયાતિ અચ્છે સુવણ્ણપત્તે વિનિવત્તઆવટ્ટં વિય. **ગરહણચ્છરિયં નામ કિરેતં** "અચ્છરિયમેતં અવિસિચ્છેફલવદ"ન્તિઆદીસુ વિય. **ન એવમેતરહી**તિ અત્તનો પાકટવસેન વદતિ, ન ઇતરેસમ્પીતિ. **સિરાજાલા**તિ સિરાસન્તાના. **એવરૂપં ન હોતી**તિ અઞ્ઞેસં પાકતિકસત્તાનં વુત્તાકારં વિય ન હોતિ પુઞ્ઞસમ્ભારસ્સ ઉળારતમત્તા વિપચ્ચનસ્સ પરિયન્તગતત્તા. તેનાહ "**અઞ્ઞેસં અપાકટ**"ન્તિ. **વલિયાવટ્ટક**ન્તિ અપ્પકં વલિયાવટ્ટં. તેનાહ "**કેસગ્ગપ્પમાણ**"ન્તિ. **સબ્બાની**તિ સિરાજાલાનિ. **પુરતો વઙ્કો**તિ થોકં પુરતો નતમત્તં સન્ધાયાહ. તેન વુત્તં "**સ્વાયં અઞ્ઞેસં અપાકટો**"તિ. **નયગ્ગાહતો**તિ અનુમાનતો. **ધી તન્તિ ધી**-સદ્દયોગે ઉપયોગવચનં. **ધી**તિ જિગુચ્છનત્થે નિપાતો. **ધિક્કારો**તિ જિગુચ્છાપયોગો. **તં કુસતૂ**તિ તુય્હં પાપુણાતુ.

૨. ઉણ્ણાભબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૫૧૨. અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સાતિ અઞ્ઞો અઞ્ઞસ્સ. **ન પચ્ચનુભોતિ** અત્તનો અવિસયભાવતો. ઇદાનિ તં અઞ્ઞવિસયતં અન્વયતો બ્યતિરેકતો વિભાવેતું **"સચે હી"**તિઆદિ વુત્તં.

વિસયાનિ પટિસરન્તિ એત્થાતિ **પટિસરણં**. ઇન્દ્રિયવિઞ્ઞાણાનિ હિ અસતિપિ તાદિસે અધિપ્પાયે અત્તનો આરમ્મણસ્સ યાથાવતો સમ્પજાનનતો પવેદનવિજાનનાનિ કરોન્તાનિ વિય પવત્તન્તિ, તથા લોકસ્સ અઞ્ઞત્થ સિદ્ધિતો. તેનાહ ભગવા – ''મનો પટિસરણં, મનોવ નેસં ગોચરવિસયં પચ્ચનુભોતી''તિ મનોદ્વારિકજવનમનો હિ સવિસેસં મનોવિસયં પચ્ચનુભોતિ, પઞ્ચદ્વારિકજવનમનો મનનમત્તમેવ પચ્ચનુભવતિ. **રજ્જનાદિ**ગ્ગહણઞ્ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં, તસ્મા સદ્દહનાદિપિ ગહિતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં, પઞ્ચદ્વારપ્પવત્તિવસેન તથા વુત્તં. **એકસ્મિં પન દ્વારે**તિ ચક્ખુદ્વારે.

દુબ્બલભોજકાતિ અપ્પાનુભાવા રાજભોગ્ગા. **આયન્તિ** ભોગુપ્પત્તિટ્ઠાનં. યોત્તબન્ધાદિનિમિત્તં લદ્ધબ્બકહાપણો **યોત્તકહાપણો**. અદ્દુબન્ધાદિનિમિત્તં ગહેતબ્બકહાપણો **અદ્દુકહાપણો**. માઘાતઘોસનાય કતાય હિંસાનિમિત્તં ગહેતબ્બકહાપણો **માપહારકહાપણો**. તસ્સ પરિમાણં દસ્સેતું **"અટ્ઠકહાપણો"**તિઆદિ વુત્તં. **સતવત્થુકન્તિ** સતકરીસવત્થુકં.

મગ્ગસતીતિ અરિયમગ્ગસતિ. ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ હિ જવનમનો ઉસ્સક્કિત્વાવ **મગ્ગસતિં પટિસરતિ** તપ્પરિયોસાનત્તા. **તન્તિ** નિબ્બાનં. **સા**તિ ફલવિમુત્તિ. **પટિસરતિ** અગ્ગામગ્ગસતિયા. ફલવિમુત્તિ નિબ્બાનન્તિ ઉભયં મગ્ગસ્સ સિદ્ધાયેવાતિ. આરમ્મણવસેન નત્થિ એતસ્સ પટિસરણન્તિ **અપ્પટિસરણં** અસઙ્ખતામતસ્સ સન્તિનિચ્ચસભાવત્તા. સયં પન સબ્બેસંયેવ અરિયાનં પટિસરણં. તેનાહ ''નિબ્બાનં અરહતો ગતી''તિ (પરિ॰ ૩૩૯). **નિબ્બાનં અનુપવિટ્ઠં** નિબ્બાનનિસ્સયત્તા. **ન તતો પરં ગચ્છતિ** ગતસ્સ અઞ્ઞસ્સ તાદિસસ્સ અભાવા. નિબ્બાનં પરિ સબ્બસો ઓસાનન્તિ **નિબ્બાનપરિયોસાનં**.

મૂલજાતા જાતમૂલા. તતો એવ **પતિટ્ઠિતા**. કા પનસ્સાતિ આહ **"મગ્ગેન આગતસદ્ધા"**તિ. મગ્ગો દળ્હાય અસંહારિયસદ્ધાય મૂલં દિટ્ઠિસમ્પયુત્તાનિ ચેવ વિચિકિચ્છાચિત્તઞ્ચાતિ **પઞ્ચ અકુસલચિત્તાનિ** સમુચ્છેદવસેન **પહીનાનિ**. **પઞ્ચ નીવરણાની**તિ એત્થ અપાયગમનીયાનિ પઠમમગ્ગેનેવ પહીનાનિ, ઇતરાનિ વિક્ખમ્ભનવસેન ઝાનેન પહીનાનીતિ પઞ્ચસુ ઓરમ્ભાગિયકિલેસસંયોજનેસુ એકદેસવિગમેનેવ બહિદ્ધાસંયોજનો વિય જાતોતિ વુત્તં **"ઝાનઅનાગામિટ્ઠાને ઠિતો"**તિ. તેનાહ **"સો અપરિહીન...પે॰... નિબ્બાયેય્યા"**તિ.

૫. પઠમપુબ્બારામસુત્તવણ્ણના

૫૧૫. પુબ્બકોટ્ઠકે એવં આગતસુત્તં આદિં કત્વા **ફલિન્દ્રિયાનેવ કથિતાનિ** અગ્ગફલવસેન દેસનાય આગતત્તા.

૧૦. આપણસુત્તવણ્ણના

૫૨૦. ઉપરિ સહ વિપસ્સનાય તયો મગ્ગાતિ વિપસ્સનાય સહ સોતાપત્તિફલતો ઉપરિ તયો મગ્ગા. મગ્ગાધિગમેન ઇદાનિ પચ્ચક્ખભૂતત્તા ''ઇમે ખો તે ધમ્મા''તિ વુત્તા. તત્થ યં અગ્ગભૂતં, તસ્સ વસેન દસ્સેતું **"અરહત્તફલિન્દ્રિયં નામા"**તિ વુત્તં ઇન્દ્રિયભાવસામઞ્ઞેન એકજ્ઝં કત્વા. **અતિવિજ્ઝિત્વા પસ્સામી**તિ સચ્છિકત્વા

યાથાવતો પસ્સામિ. **ચતૂહિ ઇન્દ્રિયેહી**તિ વીરિયિન્દ્રિયાદીહિ ચતૂહિ ઇન્દ્રિયેહિ. સા વિપસ્સનામગ્ગફલસહગતા સિયાતિ મિસ્સકા વુત્તા.

જરાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સૂકરખતવગ્ગો

૧. સાલસુત્તવણ્ણના

૫૨૧. સૂરભાવેનાતિ અતિસૂરભાવેન. **બુજ્ઝનત્થાયા**તિ સચ્ચપટિવેધાય.

૨. મલ્લિકસુત્તવણ્ણના

૫૨૨. ચત્તારિ ઇન્દ્રિયાનીતિ પઞ્ઞિન્દ્રિયં ઠપેત્વા સેસાનિ ચત્તારિ. "**અરિયઞાણં લોકુત્તર**"ન્તિ વુત્તં મગ્ગઞાણં કત્વા. અરિય-સદ્દો પન યથા તથા વિસુદ્ધેપિ હોતીતિ તાદિસં સન્ધાય વુત્તં "**તમ્પિ પના**"તિઆદિ. યથા હિ ચત્તારિન્દ્રિયાનિ મિસ્સકાનિ, એવં પઞ્ઞિન્દ્રિયમ્પિ મિસ્સકન્તિ વુચ્ચમાને ન કોચિ વિરોધોતિ અધિપ્પાયેનાહ "**તમ્પિ પન…પે૦… વટ્ટતી**"તિ.

૩. સેખસુત્તવણ્ણના

૫૨૩. ન સક્કોતિ ઇન્દ્રિયાનં અપરિપક્કત્તા. **અત્થીતિ પજાનાતિ** નયગ્ગાહેન, ન પચ્ચક્ખતો. ન હિ અરિયાપિ અનધિગતં મગ્ગફલં પચ્ચવેક્ખિતું સક્કોન્તિ.

૬. પતિટ્ઠિતસુત્તવણ્ણના

૫૨૬. સાસવેસૂતિ ચતુરાસવવિનિમુત્તેસુ સેસધમ્મેસુ આરમ્મણેસુ. તેસુપિ ઉપ્પજ્જનકઅનત્થતો **ચિત્તં રક્ખતિ નામ**.

૮. સૂકરખતસુત્તવણ્ણના

૫૨૮. તં સન્ધાયાતિ તં સૂકરખતલેણં સન્ધાય. **એતં** ''સૂકરખતાય''ન્તિ વચનં વુત્તં. **ભાવનપુંસકન્તિ** ભાવજોતકં નપુંસકવચનં યથા ''વિસમં વાતા વાયન્તિ, એકમન્તં નિસીદી''તિ. કિચ્ચપટિપત્તિ તેસં સંકાસનટ્ઠેન સપતિસો, સપતિસો એવ **સપ્પતિસ્સો**, સજેટ્ઠકોતિ આહ "**સપ્પતિસ્સોતિ સજેટ્ઠકો**"તિ.

સૂકરખતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. બોધિપક્ખિયવગ્ગવણ્ણના

૫૩૧-૬૫૦. સત્તાનં ફલાનં હેતુભૂતાનિ ''ઇમેસં ખો, ભિક્ખવે, પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં ભાવિતત્તા''તિઆદિના વુત્તાનિ, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિયેવ ફલૂપચારેન "**સત્ત ફલાની**"તિ વુત્તાનિ. તાનિ ચ **પુબ્બભાગાનિ** ''ઇમેસં, ભિક્ખવે, પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં ભાવિતત્તા…પે૦… સત્તાનિસંસા પાટિકઙ્ખા''તિ વચનતો. **તેસન્તિ** સત્તાનં ફલાનં. ''દ્વિન્નં ફલાનં અઞ્ઞતરં

ફલ''ન્તિ એવં અતીતસુત્તે વુત્તાનિ હેટ્ઠા દ્વે ફલાનિ નામાતિ વદન્તિ. યેહિ પન ઇન્દ્રિયેહિ અઞ્ઞત્ર પન અન્તરાપરિનિબ્બાયિં સેસાનિ ફલાનિ હોન્તિ, તાનિ ચત્તારિ સપુબ્બભાગાનિ લોકુત્તરાનીતિ વુત્તં સિયા.

ઇન્દ્રિયસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સમ્મપ્પધાનસંયુત્તવણ્ણના

૬૫૧-૭૦૪. સમ્મપ્પધાનસંયુત્તે પુબ્બભાગવિપસ્સનાવ કથિતા ''અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાયા''તિઆદિવચનતો.

સમ્મપ્પધાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. બલસંયુત્તવણ્ણના

૭૦૫-૮૧૨. બલસંયુત્તે બલાનિ મિસ્સકાનેવ કથિતાનિ ‘‘વિવેકનિસ્સિત’’ન્તિ વચનતો.

બલસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ઇદ્ધિપાદસંયુત્તં

૧. ચાપાલવગ્ગો

૧. અપારસુત્તવણ્ણના

૮૧૩. **છન્દં નિસ્સાય પવત્તો સમાધી**તિ કત્તુકમ્યતાછન્દં અધિપતિં કત્વા પટિલદ્ધસમાધિ **છન્દસમાધિ. પધાનસઙ્ખારા**તિ ચતુકિચ્ચસાધકસ્સ સમ્મપ્પધાનવીરિયસ્સેતં અધિવચનં. **તેહી**તિ છન્દસમાધિપધાનસઙ્ખારેહિ. **ઇદ્ધિયા પાદ**ન્તિ નિપ્ફત્તિપરિયાયેન ઇજ્ઝનટ્ઠેન, ઇજ્ઝન્તિ એતાય સદ્ધા ઇદ્ધા વુદ્ધા ઉક્કંસગતા હોન્તીતિ ઇમિના વા પરિયાયેન "**ઇદ્ધી**"તિ સઙ્ખાતાનં ઉપચારજ્ઝાનાદિકુસલચિત્તસમ્પયુત્તાનં છન્દસમાધિપધાનસઙ્ખારાનં અધિટ્ઠાનટ્ઠેન પાદભૂતં, સેસચિત્તચેતસિકરાસિન્તિ અત્થો. સા એવ ચ યથાવુત્તઇદ્ધિ યસ્મા હેટ્ઠિમા હેટ્ઠિમા ઉપરિમાય ઉપરિમાય પાદભૂતા, તસ્મા વુત્તં "**ઇદ્ધિભૂતં વા પાદન્તિ ઇદ્ધિપાદ**"ન્તિ. **સેસેસૂ**તિ વીરિયસમાધિઆદીસુ. તત્થ હિ વીરિયં ચિત્તં વીમંસં અધિપતિં કત્વા પટિલદ્ધસમાધિ વીમંસાસમાધીતિ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં ઇદ્ધિપાદસંયુત્તે. **એકપરિચ્છેદોવ** અત્થનિદ્દેસો.

૫. ઇદ્ધિપદેસસુત્તવણ્ણના

૮૧૭. **ઇદ્ધિપદેસ**ન્તિ ઇદ્ધિયા એકદેસં. કો પન સોતિ આહ – "**તયો ચ મગ્ગે તીણિ ચ ફલાની**"તિ.

૬. સમત્તસુત્તવણ્ણના

૮૧૮. **સમત્ત**ન્તિ સામગ્ગસ્સ સમં અત્તનં ઇજ્ઝનં સમત્તં પરિપુણ્ણં. **વિવટ્ટપાદકા એવ ઇદ્ધિપાદા કથિતા** ''અપારા પારં ગમનાય સંવત્તન્તી''તિઆદિવચનતો.

૧૦. ચેતિયસુત્તવણ્ણના

૮૨૨. **ઉદેનયક્ખસ્સ ચેતિયટ્ઠાને**તિ ઉદેનસ્સ નામ યક્ખસ્સ દેવાયતનસઙ્ખેપેન ઇટ્ઠકાહિ કતે મહાજનસ્સ ચિત્તીકતટ્ઠાને. **કતવિહારો**તિ ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ તત્થ કતવિહારો. **વુચ્ચતી**તિ પુરિમવોહારેન ''ઉદેનચેતિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ગોતમકાદીસુપી**તિ ગોતમકચેતિયન્તિ એવમાદીસુપિ. **એસેવ નયો**તિ ચેતિયટ્ઠાને કતવિહારભાવં અતિદિસતિ. **વડ્ઢિતા**તિ ભાવનાપારિપૂરિવસેન પરિબ્રૂહિતા. **પુનપ્પુનં કતા**તિ ભાવનાય બહુલીકરણવસેન અપરાપરં પવત્તિતા આનીતા. **યુત્તયાનં વિય કતા**તિ યથા યુત્તમાજઞ્ઞયાનં છેકેન સારથિના અધિટ્ઠિતં યથારુચિ પવત્તિમરહતિ, એવં યથારુચિ પવત્તનારહતં ગમિતા. **પતિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ અધિટ્ઠાનટ્ઠેન. **વત્થુ વિય કતા**તિ સબ્બસો ઉપક્કિલેસવિસોધનેન ઇદ્ધિવિસેસાનં પવત્તિટ્ઠાનભાવતો સુવિસોધિતપરિસ્સયવત્થુ વિય કતા. **અધિટ્ઠિતા**તિ પટિપક્ખદૂરીભાવતો સુભાવિતભાવેન તંતંઅધિટ્ઠાનયોગ્યતાય ઠપિતા. **સમન્તતો ચિતા**તિ સબ્બભાગેન ભાવનુપચયં ગમિતા. તેનાહ "**સુવડ્ઢિતા**"તિ. **સુટ્ઠુ સમારદ્ધા**તિ ઇદ્ધિભાવનાય સિખપ્પત્તિયા સમ્મદેવ સંસેવિતા.

અનિયમેનાતિ ''યસ્સ કસ્સચી''તિ અનિયતવચનેન. **નિયમેત્વા**તિ ''તથાગતસ્સા''તિ સરૂપગ્ગહણેન નિયમેત્વા. **આયુપ્પમાણ**ન્તિ પરમાયુપ્પમાણં વદતિ. તસ્સેવ ગહણે કારણં બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં વુત્તનયેનેવ

વેદિતબ્બં. **મહાસીવત્થેરો** પન મહાબોધિસત્તાનં ચરિમભવે પટિસન્ધિદાયિનો કમ્મસ્સ અસઙ્ખેય્યાયુકતાસંવત્તનસમત્થતં હદયે ઠપેત્વા બુદ્ધાનં આયુસઙ્ખારસ્સ પરિસ્સયવિક્ખમ્ભનસમત્થતા પાળિયં આગતા એવાતિ ઇમં ભદ્દકપ્પમેવ તિટ્ઠેય્યાતિ અવોચ.

ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અભિસુય્યતીતિ એતેન યથા ઇદ્ધિબલેન જરાય ન પટિઘાતો, એવં તેન મરણસ્સપિ ન પટિઘાતોતિ અત્થતો આપન્નમેવાતિ. ''ક્વ સરો ખિત્તો, ક્વચનિ પતિતો''તિ અઞ્ઞથા વુટ્ઠિતેનપિ થેરવાદેન અટ્ઠકથાવચનમેવ સમત્થિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ **"સો પન ન રુચ્ચતિ...પે॰... નિયમિત"**ન્તિ.

પરિયુટ્ઠિતચિત્તોતિ યથા કિઞ્ચિ અત્થાનત્થં સલ્લક્ખેતું ન સક્કા, એવં અભિભૂતચિત્તો. સો પન અભિભવો મહતા ઉદકોઘેન અપ્પકસ્સ ઉદકસ્સ અજ્ઝોત્થરણં વિય અહોસીતિ વુત્તં **"અજ્ઝોત્થટચિત્તો"**તિ. **અઞ્ઞો**તિ થેરતો, અરિયેહિ વા અઞ્ઞો યો કોચિ પરો પુથુજ્જનો. પુથુજ્જનગ્ગહણઞ્ચેત્થ યથા સબ્બેન સબ્બં અપ્પહીનવિપલ્લાસો મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તો કિઞ્ચિ અત્થાનત્થં સલ્લક્ખેતું ન સક્કોતિ, એવં થેરો ભગવતા કતં નિમિત્તોભાસં સબ્બસો ન સલ્લક્ખેસીતિ દસ્સનત્થં. તેનાહ **"મારો હી"**તિઆદિ. **ચત્તારો વિપલ્લાસા**તિ અસુભે ''સુભ''ન્તિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસો, દુક્ખે ''સુખ''ન્તિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો, ચિત્તવિપલ્લાસોતિ ઇમે ચત્તારો વિપલ્લાસા. **તેના**તિ યદિપિ ઇતરે અટ્ઠ વિપલ્લાસા પહીના, યથાવુત્તાનં ચતુન્નં વિપલ્લાસાનં અપ્પહીનભાવેન. **અસ્સા**તિ થેરસ્સ.

મદ્દતીતિ ફુસનમત્તેન મદ્દન્તો વિય હોતિ, અઞ્ઞથા તેન મદ્દિતે સત્તાનં મરણમેવ સિયા, કિં સક્ખિસ્સતિ ન સક્ખિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. કસ્મા ન સક્ખિસ્સતિ? નનુ એસ અગ્ગસાવકસ્સ મહિદ્ધિકસ્સ મહાનુભાવસ્સ કુચ્છિં પવિટ્ઠોતિ? સચ્ચં પવિટ્ઠો, તઞ્ચ ખો અત્તનો મહાનુભાવસ્સ દસ્સનત્થં, ન વિબાધનાધિપ્પાયેન. વિબાધનાધિપ્પાયેન પન ઇધ **"કિં સક્ખિસ્સતી"**તિ વુત્તં હદયમદ્દનસ્સ અધિકતત્તા. **નિમિત્તોભાસ**ન્તિ એત્થ ''તિટ્ઠતુ ભગવા કપ્પ''ન્તિ સકલકપ્પં અવટ્ઠાનયાચનાય ''યસ્સ કસ્સચિ, આનન્દ, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ભાવિતા''તિઆદિના અઞ્ઞાપદેસેન અત્તનો ચતુરિદ્ધિપાદભાવનાનુભાવેન કપ્પં અવટ્ઠાનસમત્થતાવસેન સઞ્ઞુપ્પાદનં નિમિત્તં. તથા પન પરિયાયગ્ગહણં મુઞ્ચિત્વા ઉજુકંયેવ અત્તનો અધિપ્પાયવિભાવનં ઓભાસો. **જાનન્તોયેવા**તિ મારેન પરિયુટ્ઠિતભાવં જાનન્તો એવ. અત્તનો અપરાધહેતુકો સત્તાનં સોકો તનુકો હોતિ, ન બલવાતિ આહ – **"દોસારોપનેન સોકતનુકરણત્થ"**ન્તિ. કિં પન થેરો મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તકાલે પવત્તિં પચ્છા જાનાતીતિ? ન જાનાતિ સભાવેન, બુદ્ધાનુભાવેન પન જાનાતિ.

અનત્થે નિયોજેન્તો ગુણમારણેન **મારેતિ**, વિરાગવિબન્ધનેન વા જાતિનિમિત્તતાય તત્થ તત્થ જાતં મારેન્તો વિય હોતીતિ **"મારેતીતિ મારો"**તિ વુત્તં. અતિપાપત્તા **પાપિમા**. કણ્હધમ્મસમન્નાગતો **કણ્હો**. વિરાગાદિગુણાનં અન્તકરણતો **અન્તકો**. સત્તાનં અનત્થાવહં પટિપત્તિં ન મુઞ્ચતીતિ **નમુચિ**. અત્તનો મારપાસેન પમત્તે બન્ધતિ, પમત્તા વા બન્ધૂ એતસ્સાતિ **પમત્તબન્ધુ**. સત્તમસત્તાહતો પરં સત્ત અહાનિ સન્ધાયાહ **"અટ્ઠમે સત્તાહે"**તિ, ન પન પલ્લઙ્કસત્તાહાદિ વિય નિયતકિચ્ચસ્સ અટ્ઠમસત્તાહસ્સ નામ લબ્ભનતો. સત્તમસત્તાહસ્સ હિ પરતો અજપાલનિગ્રોધમૂલે બ્રહ્મુનો સક્કસ્સ ચ પટિઞ્ઞાતધમ્મદેસનં ભગવન્તં ઞત્વા ''ઇદાનિ સત્તે ધમ્મદેસનાય મમ વિસયં અતિક્કામેસ્સતી''તિ સઞ્જાતદોમનસ્સો હુત્વા ઠિતો ચિન્તેસિ, ''હન્દાહં દાનિ નં ઉપાયેન પરિનિબ્બાપેસ્સામિ, એવમસ્સ મનોરથો અઞ્ઞથત્તં ગમિસ્સતિ, મમ મનોરથો ઇજ્ઝિસ્સતી''તિ ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એકમન્તં ઠિતો – ''પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે, ભગવા''તિઆદિના પરિનિબ્બાનં યાચિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''અટ્ઠમે સત્તાહે''તિઆદિ. તત્થ **અજ્જા**તિ આયુસઙ્ખારવોસ્સજ્જનદિવસં સન્ધાયાહ. ભગવા યસ્સ

અતિબન્ધનાધિપ્પાયં જાનન્તોપિ તં અનાવિકત્વા પરિનિબ્બાનસ્સ અકાલભાવમેવ પકાસેન્તો યાચનં પટિક્ખિપિ. તેનાહ "**ન તાવાહ**"ન્તિઆદિ.

મગ્ગવસેન બ્યત્તાતિ સચ્ચપટિવેધવેય્યત્તિયેન બ્યત્તા. **તથેવ વિનીતા**તિ મગ્ગવસેન કિલેસાનં સમુચ્છેદવિનયેન વિનીતા. **તથા વિસારદા**તિ અરિયમગ્ગાધિગમેનેવ સત્થુસાસને વેસારજ્જપ્પત્તિયા વિસારદા, સારજ્જકરાનં દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદિપાપધમ્માનં વિગમેન વિસારદભાવં પત્તાતિ અત્થો. યસ્સ સુતસ્સ વસેન વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરણં સમ્ભવતિ, તં ઇધ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન ''સુત''ન્તિ અધિપ્પેતન્તિ આહ "**તેપિટકવસેના**"તિ. તિણ્ણં પિટકાનં સમૂહો **તેપિટકં**, તીણિ વા પિટકાનિ તિપિટકં, તિપિટકમેવ **તેપિટકં**, તસ્સ વસેન. **તદેવા**તિ યં તં તેપિટકં સોતબ્બભાવેન સુતન્તિ વુત્તં, તમેવ. **ધમ્મ**ન્તિ પરિયત્તિધમ્મં. **ધારેન્તી**તિ સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસં વિય અવિનસ્સન્તં કત્વા સુપ્પગુણસુપ્પવત્તિભાવેન ધારેન્તિ હદયે ઠપેન્તિ. ઇતિ પરિયત્તિધમ્મવસેન બહુસ્સુતધમ્મધરભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પટિવેધવસેનપિ તં દસ્સેન્તો "**અથ વા**"તિઆદિ વુત્તં. **અરિયધમ્મસ્સા**તિ મગ્ગફલધમ્મસ્સ, નવવિધસ્સ વા લોકુત્તરધમ્મસ્સ. **અનુધમ્મભૂત**ન્તિ અધિગમાયાનુરૂપં ધમ્મભૂતં. **અનુચ્છવિકપટિપદ**ન્તિ તમેવ વિપસ્સનાધમ્મમાહ, છબ્બિધા વિસુદ્ધિયો વા. **અનુધમ્મ**ન્તિ નિબ્બાનધમ્મસ્સ અનુધમ્મો, યથાવુત્તપટિપદા, તસ્સાનુરૂપં અભિસલ્લેખિતં અપ્પિચ્છતાદિધમ્મં. **ચરણસીલા**તિ સમાદાય વત્તનસીલા. અનુમગ્ગફલધમ્મો એતિસ્સાતિ વા **અનુધમ્મા**, વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના, તસ્સ ચરણસીલા. **અત્તનો આચરિયવાદ**ન્તિ અત્તનો આચરિયસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ વાદં. સદેવકસ્સ લોકસ્સ આચારસિક્ખાપનેન **આચરિયો**, ભગવા, તસ્સ વાદો, ચતુસચ્ચદેસના.

આચિક્ખિસ્સન્તીતિ આદિતો કથેસ્સન્તિ, અત્તના ઉગ્ગહિતનિયામેન પરે ઉગ્ગણ્હાપેસ્સન્તીતિ અત્થો. **દેસેસ્સન્તી**તિ વાચેસ્સન્તિ, પાળિં સમ્મા પબોધેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પઞ્ઞપેસ્સન્તી**તિ પજાનાપેસ્સન્તિ, સઙ્કાસેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પટ્ઠપેસ્સન્તી**તિ પકારેહિ ઠપેસ્સન્તિ, પકાસેસ્સન્તીતિ અત્થો. **વિવરિસ્સન્તી**તિ વિવટં કરિસ્સન્તિ. **વિભજિસ્સન્તી**તિ વિભત્તં કરિસ્સન્તિ. **ઉત્તાનીકરિસ્સન્તી**તિ અનુત્તાનં ગમ્ભીરં ઉત્તાનં પાકટં કરિસ્સન્તિ. **સહધમ્મેના**તિ એત્થ **ધમ્મ**-સદ્દો કારણપરિયાયો ''હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૭૨૦) વિયાતિ આહ "**સહેતુકેન સકારણેન વચનેના**"તિ.

સપ્પાટિહારિયન્તિ સનિસ્સરણં. યથા પરવાદં ભઞ્જિત્વા સકવાદો પતિટ્ઠહતિ, એવં હેતુદાહરણેહિ યથાધિગતમત્થં સમ્પાદેત્વા ધમ્મં કથેસ્સન્તિ. તેનાહ "**નિય્યાનિકં કત્વા ધમ્મં દેસેસ્સન્તી**"તિ , નવવિધં લોકુત્તરં ધમ્મં પબોધેસ્સન્તીતિ અત્થો. એત્થ ચ ''પઞ્ઞપેસ્સન્તી''તિઆદીહિ છહિ પદેહિ છ અત્થપદાનિ દસ્સિતાનિ, આદિતો પન દ્વીહિ પદેહિ છ બ્યઞ્જનપદાનિ. એત્તાવતા તેપિટકં બુદ્ધવચનં સંવણ્ણનાનયેન સઙ્ગહેત્વા દસ્સિતં હોતિ. વુત્તઞ્હેતં **નેત્તિયં** (નેત્તિ॰ સઙ્ગહવાર) ''દ્વાદસ પદાનિ સુત્તં, તં સબ્બં બ્યઞ્જનઞ્ચ અત્થો ચા''તિ.

સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતન્તિ અધિસીલસિક્ખાદિસિક્ખત્તયસઙ્ગહં. **સકલં સાસનબ્રહ્મચરિય**ન્તિ અનવસેસં સત્થુસાસનભૂતં સેટ્ઠચરિયં. **સમિદ્ધ**ન્તિ સમ્મદેવ વડ્ઢિતં. **ઝાનસ્સાદવસેના**તિ તેહિ તેહિ ભિક્ખૂહિ સમધિગતઝાનસુખવસેન. **વુડ્ઢિપ્પત્ત**ન્તિ ઉળારપણીતભાવૂપગમનેન સબ્બસો પરિવુડ્ઢિમુપગતં. **સબ્બપાલિફુલ્લં વિય** અભિઞ્ઞાસમ્પદાહિ સાસનાભિવુદ્ધિયા મત્થકપ્પત્તિતો. **પતિટ્ઠિતવસેના**તિ પતિટ્ઠાનવસેન, પતિટ્ઠપ્પત્તિયાતિ અત્થો. પટિવેધવસેન બહુનો જનસ્સ હિતં **બાહુજઞ્ઞં**. તેનાહ "**મહાજનાભિસમયવસેના**"તિ. પુથુ પુથુલં ભૂતં જાતં,

પુથુત્તં ભૂતં પત્તન્તિ વા **પુથુભૂતં**. તેનાહ “**સબ્બાકારેન પુથુલભાવપ્પત્ત**”ન્તિ. **સુટ્ઠુ પકાસિત**ન્તિ સમ્મદેવ આદિકલ્યાણાદિભાવેન પવેદિતં.

સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વાતિ અયં કાયાદિવિભાગો અત્તભાવસઞ્ઞિતો દુક્ખભારો મયા એત્તકં કાલં વહિતો, ઇદાનિ પન ન વહિતબ્બો, એતસ્સ અવહનત્થં ચિરતરં કાલં અરિયમગ્ગસમ્ભારો સમ્ભતો, સ્વાયં અરિયમગ્ગો પટિવિદ્ધો, યતો ઇમે કાયાદયો અસુભાદિતો સભાવાદિતો સમ્મદેવ પરિઞ્ઞાતાતિ ચતુબ્બિધમ્પિ સતિં યથાતથં વિસયે સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતં કત્વા. **ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા**તિ યસ્મા ઇમસ્સ અત્તભાવસઞ્ઞિતસ્સ દુક્ખભારસ્સ વહને પયોજનભૂતં અત્તહિતં બોધિમૂલે એવ પરિસમાપિતં, પરહિતં પન બુદ્ધવેનેય્યવિનયનં પરિસમાપિતં મત્થકપ્પત્તં, તં દાનિ માસત્તયેનેવ પરિસમાપનં પાપુણિસ્સતિ, તસ્મા આહ ‘‘વિસાખપુણ્ણમાયં પરિનિબ્બાયિસ્સામી’’તિ, એવં બુદ્ધઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા સચ્ચભાગેન વિનિચ્છયં કત્વા. **આયુસઙ્ખારં વિસ્સજી**તિ આયુનો જીવિતસ્સ અભિસઙ્ખરણં ફલસમાપત્તિધમ્મં ન સમાપજ્જિસ્સામીતિ વિસ્સજિ, તં વિસ્સજ્જનેનેવ તેન અભિસઙ્ખરીયમાનં જીવિતસઙ્ખારં ન પવત્તયિસ્સામીતિ વિસ્સજિ. તેનાહ “**તત્થા**”તિઆદિ.

ઠાનમહન્તતાયપિ પવત્તિઆકારમહન્તતાયપિ **મહન્તો પથવીકમ્પો**. તત્થ ઠાનમહન્તતાય ભૂમિચાલસ્સ મહન્તતં દસ્સેતું “**તદા…પે॰… અકમ્પિત્થા**”તિ વુત્તં, સા પન જાતિખેત્તભૂતા દસસહસ્સી લોકધાતુ એવ, ન યા કાચિ. યા મહાભિનીહારમહાજાતિઆદીસુપિ અકમ્પિત્થ, તદાપિ તત્તકાય એવ કમ્પને કિં કારણં? જાતિખેત્તભાવેન તસ્સેવ આદિતો પરિગ્ગહસ્સ કતત્તા, પરિગ્ગહણઞ્ચસ્સ ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બં. તથા હિ પુરિમબુદ્ધાનમ્પિ તત્તકમેવ જાતિખેત્તં અહોસિ. તથા હિ વુત્તં ‘‘દસસહસ્સી લોકધાતુ નિસ્સદ્દા હોતિ નિરાકુલા…પે॰… મહાસમુદ્દો આભુજતિ, દસસહસ્સી પકમ્પતી’’તિ ચ આદિ. ઉદકપરિયન્તં કત્વા છપ્પકારપ્પવેધનેન. અવીતરાગે ભિંસેતીતિ ભિંસનો, સો એવ **ભિંસનકો**તિ આહ “**ભયજનકો**”તિ. **દેવભેરિયો**તિ દેવદુન્દુભિસદ્દસ્સ પરિયાયવચનમત્તં, ન ચેત્થ કાચિ ભેરી દેવદુન્દુભીતિ અધિપ્પેતા, અથ ખો ઉપ્પાતભાવેન લબ્ભમાનો આકાસતો નિગ્ઘોસસદ્દો. તેનાહ “**દેવો**”તિઆદિ. **દેવો**તિ મેઘો. તસ્સ હિ તદા અચ્છભાવેન આકાસસ્સ વસ્સાભાવેન સુક્ખગજ્જિતસઞ્ઞિતે સદ્દે નિચ્છરન્તે દેવદુન્દુભિસમઞ્ઞા. તેનાહ “**દેવો સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જી**”તિ.

પીતિવેગવિસ્સટ્ઠન્તિ ‘‘એવં ચિરતરકાલં વહિતો અયં અત્તભાવસઞ્ઞિતો દુક્ખભારો, દાનિ ન ચિરસ્સેવ નિક્ખિપિસ્સામી’’તિ સઞ્જાતસોમનસ્સો ભગવા સભાવેનેવ પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેતિ, એવં ઉદાનેન્તેન અયમ્પિ અત્થો સાધિતો હોતીતિ દસ્સનત્થં અટ્ઠકથાયં “**કસ્મા**”તિઆદિ વુત્તં.

તુલીયતીતિ **તુલ**ન્તિ તુલ-સદ્દો કમ્મસાધનોતિ દસ્સેતું “**તુલિત**”ન્તિ વુત્તં. અપ્પાનુભાવતાય **પરિચ્છિન્નં**. તથા હિ તં પટિપક્ખેન પરિતો ખણ્ડિતભાવેન પરિત્તન્તિ વુચ્ચતિ. પટિપક્ખવિક્ખમ્ભનતો દીઘસન્તાનતાય વિપુલફલતાય ચ **ન તુલં ન પરિચ્છિન્નં**. યેહિ કારણેહિ પુબ્બે અવિસેસતો ‘‘મહગ્ગતં અતુલ’’ન્તિ વુત્તં, તાનિ કારણાનિ રૂપાવચરતો આરુપ્પસ્સ સાતિસયં વિજ્જન્તીતિ **અરૂપાવચરં અતુલ**ન્તિ વુત્તં, ઇતરઞ્ચ તુલન્તિ. **અપ્પવિપાક**ન્તિ તીસુપિ કમ્મેસુ યં અપ્પવિપાકં હીનં, તં તુલં. **બહુવિપાક**ન્તિ યં મહાવિપાકં પણીતં, તં અતુલં. યં પનેત્થ મજ્ઝિમં, તં હીનં ઉક્કટ્ઠન્તિ દ્વિધા ભિન્દિત્વા દ્વીસુ ભાગેસુ પક્ખિપિતબ્બં. હીનત્તિકવણ્ણનાયં વુત્તનયેનેવ અપ્પબહુવિપાકતં નિદ્ધારેત્વા તસ્સ વસેન તુલાતુલભાવો વેદિતબ્બો. સમ્ભવતિ એતસ્માતિ **સમ્ભવો**તિ આહ “**સમ્ભવ^ હેતુભૂત**”ન્તિ. **નિયકજ્ઝત્તરતો**તિ સસન્તાનધમ્મેસુ વિપસ્સનાવસેન ગોચરાસેવનાય ચ રતો. સવિપાકં સમાનં પવત્તિવિપાકમત્તદાયિકમ્મં સવિપાકટ્ઠેન સમ્ભવં, ન ચ તં કામાદિ^ ભવાભિસઙ્ખારકન્તિ તતો વિસેસનત્થં

સમ્ભવન્તિ વત્વા “**ભવસઙ્ખાર**”ન્તિ વુત્તં. **ઓસ્સજી**તિ અરિયમગ્ગેન અવસ્સજિ. **કવચં વિય** અત્તભાવં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં અત્તનિ સમ્ભૂતત્તા **અત્તસમ્ભવં કિલેસઞ્ચ** અભિન્દીતિ કિલેસભેદસહભાવિકમ્મોસ્સજ્જનં દસ્સેન્તો તદુભયસ્સ કારણમાહ “**અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો**”તિ.

પઠમવિકપ્પે અવસજ્જનમેવ વુત્તં. એત્થ અવસજ્જનાકારોતિ તં દસ્સેન્તો “**અથ વા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **તીરેન્તો**તિ ‘‘ઉપ્પાદો ભયં, અનુપ્પાદો ખેમ’’ન્તિઆદિના વીમંસન્તો. **તુલેન્તો તીરેન્તો**તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું “**પઞ્ચક્ખન્ધા**”તિઆદિં વત્વા ભવસઙ્ખારસ્સ અવસજ્જનાકારં સરૂપતો દસ્સેતિ. **એવ**ન્તિઆદિના પન ઉદાનગાથાવણ્ણનાયં આદિતો વુત્તમત્થં નિગમનવસેન દસ્સેતિ. **અભીતભાવઆપનત્થઞ્ચા**તિ અયમ્પિ અત્થો સઙ્ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બં.

ચાપાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પાસાદકમ્પનવગ્ગો

૧-૨. પુબ્બસુત્તાદિવણ્ણના

૮૨૩-૮૨૪. પરતો ઇમસ્મિં પાસાદકમ્પનવગ્ગે દસમસુત્તે **આવિ ભવિસ્સન્તિ. છઅભિઞ્ઞાપાદકા**તિ છન્નં અભિઞ્ઞાનં પાદકભૂતા પધાનભૂતા. યથા પઠમસુત્તે, તથા દુતિયતતિયસુત્તેસુપિ ચ છઅભિઞ્ઞાપાદકા ઇદ્ધિપાદા કથિતાતિ અત્થો.

૩. છન્દસમાધિસુત્તવણ્ણના

૮૨૫. યો સમાધિસ્સ નિસ્સયભૂતો છન્દો, સો ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ “**છન્દન્તિ કત્તુકમ્યતાછન્દ**”ન્તિ. તસ્સ ચ અધિપતેય્યટ્ઠો નિસ્સયટ્ઠો, ન વિના તં છન્દં નિસ્સાયાતિ આહ – “**નિસ્સાયાતિ નિસ્સયં કત્વા, અધિપતિં કત્વાતિ અત્થો**”તિ. **પધાનભૂતા**તિ સેટ્ઠભૂતા, સેટ્ઠભાવો ચ એકસ્સપિ ચતુકિચ્ચસાધનવસેન પવત્તિયા, તતો એવ બહુવચનનિદ્દેસો, પધાનસઙ્ખારકેન પધાનસઙ્ખરણતો. ‘‘છન્દં ચે નિસ્સાય…પે॰… અયં વુચ્ચતિ છન્દસમાધી’’તિ ઇમાય પાળિયા છન્દાધિપતિ સમાધિ **છન્દસમાધી**તિ અધિપતિસદ્દલોપં કત્વા સમાસો વુત્તોતિ વિઞ્ઞાયતિ, અધિપતિસદ્દત્થદસ્સનવસેન વા છન્દહેતુકો, છન્દાધિકો વા સમાધિ **છન્દસમાધિ**. તેન ‘‘છન્દસમાધિના ચેવ પધાનસઙ્ખારેહિ પધાનભૂતસઙ્ખારેહિ ચ સમન્નાગતા’’તિ વક્ખતિ, તં આનેત્વા સમ્બન્ધો. **પધાનભૂતા**તિ વીરિયભૂતા. કેચિ વદન્તિ – ‘‘સઙ્ખતસઙ્ખારાદિનિવત્તનત્થં પધાનગ્ગહણ’’ન્તિ. અથ વા તં તં વિસેસં સઙ્ખરોતીતિ **સઙ્ખારો**, સબ્બમ્પિ વીરિયં. તત્થ ચતુકિચ્ચસાધકતો તદઞ્ઞસ્સ નિવત્તનત્થં **પધાન**ગ્ગહણન્તિ. યથા છન્દો છન્દસમાધિના ચેવ પધાનસઙ્ખારેહિ ચ સમન્નાગતો, એવં છન્દસમાધિ છન્દેન ચેવ પધાનસઙ્ખારેહિ ચ સમન્નાગતો. પધાનસઙ્ખારાપિ છન્દેન ચેવ છન્દસમાધિના ચ સમન્નાગતાતિ તીસુપિ પદેસુ સમન્નાગતસદ્દો યોજેતબ્બો. **તસ્મા**તિ યસ્મા તયોપિ છન્દાદયો એકચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્ના, તસ્મા સબ્બે તે ધમ્મા એકતો કત્વા ‘‘અયં વુચ્ચતિ…પે॰… ઇદ્ધિપાદો’’તિ વુત્તન્તિ. એવં છન્દાદીનંયેવ ચેત્થ ઇદ્ધિપાદભાવો વુત્તો, વિભઙ્ગે પન તેસં ઇદ્ધિભાવો સમ્પયુત્તાનં ઇદ્ધિપાદભાવો વુત્તોતિ દસ્સેન્તો “**ઇદ્ધિપાદવિભઙ્ગે પના**”તિઆદિમાહ.

ઇદાનિ નેસં ઇદ્ધિપાદતાપિ સમ્ભવતીતિ દસ્સેન્તો “**અપિચા**”તિઆદિમાહ. તત્થ છન્દઞ્હિ ભાવયતો પધાનં કત્વા ભાવેન્તસ્સ તથા પવત્તપુબ્બાભિસઙ્ખારવસેન ઇજ્ઝમાનો છન્દો **ઇદ્ધિ** નામ, તસ્સ નિસ્સયભૂતા પધાનસઙ્ખારા **ઇદ્ધિપાદો** નામ. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. તથા ભાવયન્તસ્સ મુખ્યતામત્તં સન્ધાય વુત્તં, ઇજ્ઝનત્થો પન સબ્બેસં સમાનન્તિ દસ્સેન્તો “**સમ્પયુત્ત...પે॰... ઇજ્ઝન્તિયેવા**”તિ આહ.

ઇદ્ધિપાદે અસઙ્કરતો દસ્સેતું “**અપિચા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **છન્દાદયો**તિ છન્દસમાધિપધાનસઙ્ખારા. **સેસિદ્ધિપાદેસૂ**તિ વીરિયિદ્ધિપાદાદીસુ. તત્થ વીરિયસમાધિપધાનસઙ્ખારસમન્નાગતોતિ દ્વિક્ખત્તું વીરિયં આગતં, તત્થ પુરિમં સમાધિવિસેસં, વીરિયાધિપતિસમાધિ એવ વીરિયસમાધીતિ દુતિયં સમન્નાગમઙ્ગદસ્સનં. દ્વેયેવ હિ સબ્બત્થ સમન્નાગમઙ્ગાનિ સમાધિ પધાનસઙ્ખારો ચ, છન્દાદયો સમાધિવિસેસનાનિ, પધાનસઙ્ખારો પન પધાનવચનેનેવ વિસેસિતો, ન છન્દાદીહીતિ ન ઇધ વીરિયાધિપતિતા પધાનસઙ્ખારસ્સ વુત્તા હોતિ. વીરિયઞ્ચ સમાધિં વિસેસેત્વા ઠિતમેવ સમન્નાગમઙ્ગવસેન પધાનસઙ્ખારવચનેન વુત્તન્તિ નાપિ દ્વીહિ વીરિયેહિ સમન્નાગમો વુત્તો હોતિ. યસ્મા પન છન્દાદીહિ વિસિટ્ઠો સમાધિ, તથાપિ વિસિટ્ઠેનેવ ચ તેન સમ્પયુત્તો પધાનસઙ્ખારો સેસધમ્મા ચ, તસ્મા સમાધિવિસેસનાનં વસેન ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા વુત્તા, વિસેસનભાવો ચ છન્દાદીનં તંતંઅવસ્સયદસ્સનવસેન હોતીતિ “છન્દસમાધિ...પે॰... ઇદ્ધિપાદો”તિ એત્થ નિસ્સયત્થેપિ પાદ-સદ્દે ઉપાદાયટ્ઠેન છન્દાદીનં ઇદ્ધિપાદતા વુત્તા હોતિ, તેનેવ **અભિધમ્મે ઉત્તરચૂળભાજનિયે** “ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા છન્દિદ્ધિપાદો”તિઆદિના (વિભ॰ ૪૫૭) છન્દાદીનંયેવ ઇદ્ધિપાદતા વુત્તા, પઞ્હપુચ્છકે ચ – “ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ઇધ ભિક્ખુ છન્દસમાધી”તિઆદિનાવ (વિભ॰ ૪૩૧) ઉદ્દેસં કત્વાપિ પુન છન્દાદીનંયેવ કુસલાદિભાવો વિભત્તો. ઉપાયિદ્ધિપાદદસ્સનત્થમેવ હિ નિસ્સયિદ્ધિપાદદસ્સનં કતં, અઞ્ઞથા ચતુબ્બિધતા ન હોતીતિ અયમેત્થ પાળિવસેન અત્થવિનિચ્છયો. તત્થ **ઉપાયિદ્ધિપાદદસ્સનત્થમેવા**તિ છન્દાદિકે ધુરે જેટ્ઠકે પુબ્બઙ્ગમે કત્વા નિબ્બત્તિતસમાધિ છન્દાધિપતિસમાધીતિ છન્દાદીનં ઇદ્ધિયા અધિગમૂપાયદસ્સનં ઉપાયિદ્ધિપાદદસ્સનં, તદત્થમેવ “તથાભૂતસ્સ વેદનાક્ખન્ધો...પે॰... વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો”તિ તત્થ તત્થ પાળિયં નિસ્સયિદ્ધિપાદદસ્સનં કતં છન્દાદિવિસિટ્ઠાનંયેવ વેદનાક્ખન્ધાદીનં અધિપ્પેતત્તા. એવઞ્ચેતં સમ્પટિચ્છિતબ્બં, અઞ્ઞથા કેવલં ઇદ્ધિસમ્પયુત્તાનંયેવ ખન્ધાનં વસેન ઇદ્ધિપાદભાવે ગય્હમાને તેસં ચતુબ્બિધતા ન હોતિ વિસેસકારણભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

કેચીતિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. **અનિબ્બત્તો**તિ હેતુપચ્ચયેહિ ન નિબ્બત્તો, ન સભાવધમ્મો, પઞ્ઞત્તિમત્તન્તિ અધિપ્પાયો. વાદમદ્દનત્થાય હોતિ, અભિધમ્મે ચ આગતો ઉત્તરચૂળવારોતિ યોજના. **ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા**તિઆદિ ઉત્તરચૂળવારદસ્સનં. ઇમે પન ઉત્તરચૂળવારે આગતા ઇદ્ધિપાદા.

રટ્ઠપાલત્થેરો છન્દે સતિ કથં નાનુજાનિસ્સન્તીતિ સત્તાહાનિ ભત્તાનિ અભુઞ્જિત્વા માતાપિતરો અનુજાનાપેત્વા પબ્બજિત્વા છન્દમેવ નિસ્સાય અરહત્તં પાપુણીતિ આહ – “**રટ્ઠપાલત્થેરો છન્દં ધુરં કત્વા લોકુત્તરધમ્મં નિબ્બત્તેસી**”તિ. **સોણત્થેરો**તિ સુખુમાલસોણત્થેરો. સો હિ આયસ્મા અત્તનો સુખુમાલભાવં અચિન્તેત્વા અતિવેલં ચઙ્કમનેન પાદેસુ ઉટ્ઠિતેસુપિ ઉસ્સાહં અવિસ્સજ્જેન્તો વીરિયં ધુરં કત્વા લોકુત્તરધમ્મં નિબ્બત્તેસિ. **સમ્ભુતત્થેરો** “ચિત્તવતો ચે અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસો ઇજ્ઝેય્ય, મય્હં ઇજ્ઝેય્યાતિ ચિત્તં ધુરં કત્વા લોકુત્તરધમ્મં નિબ્બત્તેસિ. મોઘરાજા “પઞ્ઞવતો ચે મગ્ગભાવના ઇજ્ઝેય્ય, મય્હં ઇજ્ઝેય્યા”તિ પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમં પઞ્ઞાધુરં પઞ્ઞાજેટ્ઠકં કત્વા અરહત્તં પાપુણીતિ આહ “**મોઘરાજા વીમંસં ધુરં કત્વા લોકુત્તરધમ્મં નિબ્બત્તેસી**”તિ. ઇદાનિ નેસં અરિયાનં ઉપટ્ઠાનુસ્સાહમન્તજાતિસમ્પદં નિસ્સાય રઞ્ઞો સન્તિકે લદ્ધવિસેસે અમચ્ચપુત્તે નિદસ્સનભાવેન દસ્સેતું “**તત્થ યથા**”તિઆદિમાહ. એત્થ ચ પુનપ્પુનં છન્દુપ્પાદનં તોસનં વિય હોતીતિ છન્દસ્સ ઉપટ્ઠાનસદિસતા વુત્તા,

થામભાવતો ચ વીરિયસ્સ સૂરત્તસદિસતા, ચિન્તનપ્પધાનત્તા ચિત્તસ્સ મન્તસંવિધાનસદિસતા, યોનિસોમનસિકાર-સમ્ભૂતેસુ કુસલધમ્મેસુ પઞ્ઞા સેટ્ઠાતિ વીમંસાય જાતિસમ્પત્તિસદિસતા વુત્તા.

૪. મોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના

૮૨૬. **ઉદ્ધચ્ચપકતિકા**તિ વિક્ખિત્તસભાવા, વિબ્ભન્તચિત્તાતિ અત્થો. અનવટ્ઠિતતાય વિપ્ફન્દિતચિત્તતાય **વિપ્ફન્દમાનચિત્તા**. તુચ્છતાય નળો વિયાતિ નળો, માનો, ઉગ્ગતો નળો એતેસન્તિ **ઉન્નળા**તિ આહ – ''**ઉન્નળાતિ… પે॰… વુત્તં હોતી**''તિ. **ચપલા**તિ ચાપલ્યતા નામ લોલભાવો. **મુખરા**તિ ખરવચના, ફરુસવચનાતિ અત્થો. **વિકિણ્ણવાચા** નામ સમ્ફપ્પલાપિનોતિ વુત્તં ''**અસંયતવચના**''તિઆદિ. પટિપત્તિધમ્મે પમુટ્ઠા વિનટ્ઠા પટિવિનટ્ઠા સતિ એતેસન્તિ **મુટ્ઠસ્સતી**તિ આહ – ''**નટ્ઠસ્સતિનો**''તિ. **ઉબ્ભન્તચિત્તા**તિ સમાધિનો અભાવેન ઉદ્ધચ્ચેનેવ ઉપરૂપરિ ભન્તચિત્તા. **પાકતિન્દ્રિયા** અભાવિતકાયતાય ગામદારકા વિય પકતિભૂતઇન્દ્રિયા. નેમો વુચ્ચતિ ભૂમિયા બદ્ધભાવનિમિત્તપદેસો, ગમ્ભીરો નેમો એતસ્સાતિ **ગમ્ભીરનેમો**. **સુટ્ઠુ નિખાતો**તિઆદિ તસ્સ પાદસ્સ સુપ્પતિટ્ઠિતભાવદસ્સનં.

૫. ઉણ્ણાભબ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૮૨૭. **પહાનત્થ**ન્તિ અનુપ્પાદપહાનત્થં.

૯. ઇદ્ધાદિદેસનાસુત્તવણ્ણના

૮૩૧. **અભિઞ્ઞાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનં અધિપ્પેતં** ''ઇદ્ધિલાભાય પવત્તતી''તિ વચનતો.

૧૦. વિભઙ્ગસુત્તવણ્ણના

૮૩૨. **છન્દં ઉપ્પાદેત્વા**તિ ભાવનાછન્દં ઉપ્પાદેત્વા. **લીનાકારો**તિ ભાવનાચિત્તસ્સ લયાપત્તિ. **કોસજ્જેન** વોકિણ્ણાપજ્જનં વુત્તં.

એવં પસાદાભાવેન ચિત્તસ્સ વિક્ખેપાપત્તિ, તત્થ પસાદુપ્પાદનેન યં સમ્પહંસનં ઇચ્છિતબ્બં, તસ્સ ઉપ્પાદનાકારં દસ્સેતું વુત્તં ''**સો બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘગુણે આવજ્જેત્વા**''તિઆદિ. વત્થુકામે આરબ્ભ વિક્ખિત્તો પુનપ્પુનં વિક્ખિત્તો હોતિયેવાતિ વુત્તં ''**અનુવિક્ખિત્તો**''તિ. ઉપ્પથં પટિપન્નસ્સ ચિત્તસ્સ દણ્ડનટ્ઠેન નિગ્ગણ્હનટ્ઠેન સુત્તાનિ એવ દણ્ડોતિ **સુત્તદણ્ડો**, તેન સુત્તદણ્ડેન ચિત્તં તજ્જેત્વા. પઞ્ચકામગુણે આરબ્ભ પવત્તો ચિત્તવિક્ખેપો પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જતેવાતિ વુત્તં ''**અનુવિક્ખિત્તો અનુવિસટો**''તિ.

પુરેપચ્છાભાવો કમ્મટ્ઠાનસ્સ મનસિકારવસેન ઉગ્ગહવસેન વાતિ તદુભયં દસ્સેતું ''**કથ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **અતિલીનાદીસુ ચતૂસુ ઠાનેસૂ**તિ અતિલીનાતિપગ્ગહિતસંખિત્તઅનુવિક્ખિત્તસઞ્ઞિતેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ. તત્થ ભાવનં અનજ્ઝોગાહેત્વાવ સઙ્કોચો **અતિલીનતા**, અજ્ઝોગાહેત્વા અન્તો સઙ્કોચો **સંખિત્તતા**, અન્તોસઙ્ખેપો **અતિપગ્ગહિતતા**, અચ્ચારદ્ધવીરિયતા **અનુવિક્ખિત્તતા**. બહિદ્ધા વિસમવિતક્કાનુભાવનં આપજ્જન્તો દ્વત્તિંસાકારવસેન અટ્ઠિકસઞ્ઞાવસેન વા ગહેતબ્બન્તિ આહ – ''**સરીરવસેન વેદિતબ્બ**''ન્તિ. તેનાહ ''**ઉદ્ધં પાદતલા**''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦).

અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો આકિરીયન્તિ પકારતો ઠપીયન્તીતિ **આકારા**, ભાગાતિ આહ – "**યેહિ આકારેહીતિ યેહિ કોટ્ઠાસેહી**"તિ. લિઙ્ગીયતિ સલ્લક્ખીયતીતિ **લિઙ્ગં**, સણ્ઠાનં. નિમીયતિ નિદ્ધારેત્વા પરિચ્છિન્દીયતીતિ **નિમિત્તં**, ઉપટ્ઠાનં. **યો ભિક્ખૂ**તિઆદિ આલોકસઞ્ઞં યો ઉગ્ગણ્હાતિ, તં દસ્સનં. **અઙ્ગણે**તિ વિવટઙ્ગણે. **આલોકસઞ્ઞં મનસિકરોતિ** રત્તિયં. **વીરિયાદીસુપી**તિ યથા "ઇધ ભિક્ખુ છન્દં ઉપ્પાદેત્વા"તિ છન્દે વિત્થારનયો વુત્તો, વીરિયાદીસુપિ એસો એવ વિત્થારનયો યોજેતબ્બો.

પાસાદકમ્પનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અયોગુળવગ્ગો

૨. અયોગુળસુત્તવણ્ણના

૮૩૪. ઇમિના ચતુમહાભૂતમયેનાતિ ઇમિના સબ્બલોકપચ્ચક્ખેન ચતૂહિ મહાભૂતેહિ નિબ્બત્તેન ચતુમહાભૂતમયેન. મનોમયો પન નિમ્મિતકાયો ભગવતો રુચિવસેન પરેસં પચ્ચક્ખો હોતિ. **ઓમાતી**તિ અવમાતિ. અવ-પુબ્બો હિ મા-સદ્દો સત્તિઅત્થોપિ હોતીતિ "**પહોતિ સક્કોતી**"તિ અત્થો વુત્તો. **અસમ્ભિન્નપદ**ન્તિ અસાધારણપદં અઞ્ઞત્થ અનાગતત્તા. કાયસ્સ ચિત્તે સમોદહનં આરોપનં તન્નિસ્સિતતાકરણઞ્ચ અત્થતો ચિત્તગતિયા પવત્તનમેવાતિ આહ "**ચિત્તગતિયા પેસેતી**"તિ.

તત્થ **ચિત્તગતિગમનં** નામ ચિત્તવસેન કાયસ્સ પરિણામનેન "અયં કાયો ઇમં ચિત્તં વિય હોતૂ"તિ કાયસ્સ ચિત્તેન સમાનગતિકતાઠપનં. કથં પન કાયો દન્ધપવત્તિકો લહુપવત્તિના ચિત્તેન સમાનગતિકો હોતીતિ? ન સબ્બથા સમાનગતિકો. યથેવ હિ કાયવસેન ચિત્તપરિણામને ચિત્તં સબ્બથા કાયેન સમાનગતિકં ન હોતિ. ન હિ કદાચિ તં સભાવસિદ્ધેન અત્તનો ખણેન અવત્તિત્વા દન્ધવુત્તિકસ્સ રૂપધમ્મસ્સ વસેન પવત્તિતું સક્કોતિ, "ઇદં ચિત્તં અયં કાયો વિય હોતૂ"તિ પન અધિટ્ઠાનેન દન્ધગતિકસ્સ કાયસ્સ અનુવત્તનતો યાવ ઇચ્છિતટ્ઠાનપ્પત્તિ, તાવ કાયગતિઅનુલોમેનેવ હુત્વા સન્તાનવસેન પવત્તમાનં ચિત્તં કાયગતિયા પરિણામિતં નામ હોતિ. એવં "અયં કાયો ઇદં ચિત્તં વિય હોતૂ"તિ અધિટ્ઠાનેન પગેવ સુખલહુસઞ્ઞાય સમ્પાદિતત્તા અભાવિતિદ્ધિપાદાનં વિય દન્ધં અવત્તિત્વા યથા લહુકં કતિપયચિત્તવારેનેવ ઇચ્છિતટ્ઠાનપ્પત્તિ હોતિ, એવં પવત્તમાનો કાયો ચિત્તગતિયા પરિણામિતો નામ હોતિ, ન એકચિત્તક્ખણેનેવ ઇચ્છિતટ્ઠાનપ્પત્તિયા, એવઞ્ચ કત્વા બાહાસમિઞ્જનપસારણૂપમાપિ ઉપચારેન વિના સુટ્ઠુતરં યુત્તા હોતીતિ. અઞ્ઞથા ધમ્મતાવિલોમતા સિયા, નાપિ ધમ્માનં લક્ખણઞ્ઞથત્તં ઇદ્ધિબલેન કાતું સક્કા, ભાવઞ્ઞથત્તમેવ પન કાતું સક્કાતિ.

૩-૧૦. ભિક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના

૮૩૫-૮૪૨. "દ્વિન્નં ફલાન"ન્તિ આગતસુત્તં સન્ધાય "**દ્વે ફલાનિ આદિં કત્વા**"તિ વુત્તં. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અયોગુળવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઇદ્ધિપાદસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અનુરુદ્ધસંયુત્તં

૧. રહોગતવગ્ગો

૧-૨. પઠમરહોગતસુત્તાદિવણ્ણના

૮૯૯-૯૦૦. **છત્તિંસાય ઠાનેસૂ**તિ અજ્ઝત્તં કાયે સમુદયધમ્માનુપસ્સી, વયો, સમુદયવયો, બહિદ્ધા સમુદયો, વયો, સમુદયવયો, અજ્ઝત્તબહિદ્ધા સમુદયો, વયો, સમુદયવયધમ્માનુપસ્સીતિ નવ અનુપસ્સના, તથા વેદનાય ચિત્તે ધમ્મેસૂતિ એવં છત્તિંસાય ઠાનેસુ. **દુતિયે દ્વાદસસુ ઠાનેસૂ**તિ કાયે અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા, વેદનાય ચિત્તે ધમ્મેસૂતિ એવં દ્વાદસસુ ઠાનેસુ.

૩. સુતનુસુત્તવણ્ણના

૯૦૧. **ઇમાય પાળિયા**તિ ઇમાય હીનત્તિકપાળિયા. **ઇમે ધમ્મા હીના** લામકટ્ઠેન. **ઇમે ધમ્મા મજ્ઝિમા** હીનપણીતાનં મજ્ઝે ભવાતિ. ઉત્તમટ્ઠેન અત્તપ્પકટ્ઠેન પધાનભાવં નીતાતિ **પણીતા**.

૪-૭. પઠમકણ્ડકીસુત્તાદિવણ્ણના

૯૦૨-૯૦૫. કણ્ડકા એતિસ્સા અત્થીતિ **કણ્ડકી**, કરમન્દગચ્છો. ઓસધિભાવાપેક્ખાય ઇત્થિલિઙ્ગનિદ્દેસો, તબ્બહુલતાય તં વનં ‘‘કણ્ડકીવન’’ન્તેવ પઞ્ઞાયિત્થ. **સહસ્સલોક**ન્તિ સહસ્સચક્કવાળલોકં. **દસચક્કવાળસહસ્સં એકાવજ્જનસ્સ આપાથં આગચ્છતિ** તથા આલોકવડ્ઢનસ્સ કતત્તા.

૯. અમ્બપાલિવનસુત્તવણ્ણના

૯૦૭. **અરહત્તભાવદીપક**ન્તિ અરહત્તસ્સ અત્થિભાવદીપકં. ‘‘અરહત્તભાવદીપિક’’ન્તિ વા પાઠો.

રહોગતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગવણ્ણના

૯૦૯-૯૨૨. **દસબલઞાણ**ન્તિ દસવિધબલઞાણં. **એકદેસેના**તિ પદેસવસેન. સાવકાનમ્પિ અત્તનો અભિનીહારાનુરૂપં ઞાણં પવત્તતીતિ તે કાલપદેસવસેન ચેવ યથાપરિચયસત્તપદેસવસેન ચ ઠાનાનીતિ જાનન્તિ, સમ્માસમ્બુદ્ધાનં પન અનન્તઞાણતાય સબ્બત્થેવ અપ્પટિહતમેવ ઞાણન્તિ આહ – ‘‘**સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં પના**’’તિઆદિ. **એતં** દસબલઞાણં અનન્તવિસયત્તા **નિપ્પદેસં** અનૂનતાય **સબ્બાકારપરિપૂરં**.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અનુરુદ્ધસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઝાનસંયુત્તવણ્ણના

૯૨૩. ઝાનસંયુત્તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ, મિસ્સકન્તિ વદન્તિ.

ઝાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. આનાપાનસંયુત્તં

૧. એકધમ્મવગ્ગો

૧. એકધમ્મસુત્તવણ્ણના

૯૭૭. **એત્થા**તિ એતસ્મિં પઠમસુત્તે. **વુત્તમેવ**, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો.

૬. અરિટ્ઠસુત્તવણ્ણના

૯૮૨. **નો**-સદ્દો પુચ્છાયં, તસ્મા નૂતિ ઇમિના સમાનત્થોતિ આહ "**ભાવેથ નૂ**"તિ. **કામચ્છન્દો**તિ વત્થુકામેસુ ઇચ્છાતિ આહ "**પઞ્ચકામગુણિકરાગો**"તિ. **દ્વાદસસુ આયતનધમ્મેસુ** સપરસન્તતિપરિયાપન્નેસુ. **ઇમિના** કામચ્છન્દપ્પહાનકિત્તનેન પટિઘસઞ્ઞાપટિવિનયકિત્તનેન ચ **અનાગામિમગ્ગં કથેતિ** પઞ્ચોરમ્ભાગિયસઞ્ઞોજનસમુચ્છેદસ્સ બ્યાકતત્તા. **વિપસ્સનં દસ્સેન્તો**તિ "વિપસ્સનં અનુયુઞ્જથા"તિ દસ્સેન્તો.

૮. પદીપોપમસુત્તવણ્ણના

૯૮૪. "નેવ કાયોપિ કિલમતિ ન ચક્ખૂની"તિ અટ્ઠકથાયં પદુદ્ધારો કતો. "**કાયોપિ કિલમતિ**, **ચક્ખૂનિપિ વિહઞ્ઞન્તી**"તિ વત્વા યત્થ યથા હોતિ, તાનિ દસ્સેતું "**ધાતુકમ્મટ્ઠાનસ્મિં હી**"તિઆદિ વુત્તં. **ચક્ખૂનિ ફન્દન્તિ કિલમન્તી**તિઆદિ અતિવેલં ઉપનિજ્ઝાયને હોતીતિ કત્વા વુત્તં. **ઇમસ્મિં પન કમ્મટ્ઠાને**તિ આનાપાનકમ્મટ્ઠાને. **એવમાહા**તિ "ભિક્ખુ ચેપિ આકઙ્ખેય્ય, નેવ કાયો કિલમેય્યા"તિ એવમાહ.

લબ્ભતીતિ અટ્ઠકથાધિપ્પાયે ઠત્વા વુત્તં, પરતો આગતેન થેરવાદેન સો અનિચ્છિતો. ન હિ તારકરૂપમુત્તાવળિકાદિસદિસં નિમિત્તૂપટ્ઠાનાકારમત્તં ખણમત્તટ્ઠાયિનં કસિણનિમિત્તેસુ વિય ઉગ્ઘાટનં કાતું સક્કોતિ. તેનાહ "**ન લબ્ભતેવા**"તિ. **આનિસંસદસ્સનત્થં ગહિતો**, આનાપાનસ્સતિસમાધિસ્મિં સિદ્ધે અયં ગુણો સુખેનેવ ઇજ્ઝતીતિ. **યસ્મા ભિક્ખૂતિ ઇમસ્મિં વારે નાગત**ન્તિ યથા પુરિમવારે "ભિક્ખુ ચેપિ આકઙ્ખેય્યા"તિ આગતં, એવં ઇધ "ભાવિતે ખો, ભિક્ખવે, આનાપાનસ્સતિસમાધિમ્હી"તિ આગતવારે ભિક્ખુગ્ગહણમકતં, તસ્મા "સો"તિ ન વુત્તં.

૯. વેસાલીસુત્તવણ્ણના

૯૮૫. **પાકારપરિક્ખેપવડ્ઢનેના**તિ પાકારપરિક્ખેપેન ભૂમિયા વડ્ઢનેન. રાજગહસાવત્થિયો વિય **ઇદમ્પિ ચ નગરં...પે૰... સબ્બાકારવેપુલ્લતં પત્તં. અનેકપરિયાયેના**તિ એત્થ **પરિયાય**સદ્દો કારણવચનોતિ આહ "**અનેકેહિ કારણેહી**"તિ, અયં કાયો અવિઞ્ઞાણકોપિ સવિઞ્ઞાણકોપિ એવમ્પિ અસુભો એવમ્પિ અસુભોતિ નાનાવિધેહિ કારણેહીતિ અત્થો. **અસુભાકારસન્દસ્સનપ્પવત્ત**ન્તિ કેસાદિવસેન તત્થાપિ વણ્ણાદિતો અસુભાકારસ્સ સબ્બસો દસ્સનવસેન પવત્તં. **કાયવિચ્છન્દનીયકથ**ન્તિ અત્તનો પરસ્સ ચ કરજકાયે વિચ્છન્દનુપ્પાદનકથં. **મુત્તં વા**તિઆદિના બ્યતિરેકમુખેન કાયસ્સ અમનુઞ્ઞતં દસ્સેતિ. તત્થ આદિતો તીહિ પદેહિ અદસ્સનીયતાય અસારકતાય ચ, મજ્ઝે ચતૂહિ દુગ્ગન્ધતાય, અન્તે એકેન લેસમત્તેનપિ મનુઞ્ઞતાભાવમસ્સ દસ્સેતિ. **અથ**

ખોતિઆદિના અન્વયતો સરૂપેનેવ અમનુઞ્ઞતાય દસ્સનં. "**કેસલોમાદી**"તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિભાગેન દસ્સેતું "**ચેપી**"તિઆદિ વુત્તં.

વણ્ણેન્તોતિ વિત્થારેન્તો. **અસુભાયા**તિ અસુભમાતિકાય. **ઝાનકમ્મ**ન્તિ બહુલીકારો. કિલેસચોરેહિ અનભિભવનીયત્તા ઝાનં "**ચિત્તમઞ્જૂસ**"ન્તિ વુત્તં. **નિસ્સાયા**તિ પાદકં કત્વા.

અપરે પન "તસ્મિં કિર અદ્ધમાસે ન કોચિ બુદ્ધવેનેય્યો અહોસિ, તસ્મા ભગવા એવમાહ – 'ઇચ્છામહં, ભિક્ખવે'તિઆદી"તિ વદન્તિ. **પરે કિરાતિ કિર**-સદ્દો અરુચિસંસૂચનત્થો. તેનાહ "**ઇદં પન ઇચ્છામત્ત**"ન્તિ.

અનેકકારણસમ્મિસ્સોતિ એત્થ કારણં નામ કાયસ્સ અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિકૂલતાવ. **સબ્બમકંસૂ**તિ પુથુજ્જના નામ સાવજ્જેપિ તત્થ અનવજ્જસઞ્ઞિનો હુત્વા કરણકારાપનસમનુઞ્ઞતાભેદં સબ્બં પાપં અકંસુ . કામં દસાનુસ્સતિગ્ગહણેનેવ આનાપાનસ્સતિ ગહિતા, સા પન તત્થ સન્નિપતિતભિક્ખૂસુ બહૂનં સપ્પાયા સાત્થિકા ચ, તસ્મા પુન ગહિતા. તથા હિ ભગવા તમેવ કમ્મટ્ઠાનં ઇમસ્મિં સુત્તે કથેસિ. આહારે પટિકૂલસઞ્ઞા અસુભકમ્મટ્ઠાનસદિસા, ચત્તારો પન આરુપ્પા આદિકમ્મિકાનં અયોગ્યાતિ તેસં ઇધ અગ્ગહણં દટ્ઠબ્બં.

વેસાલિં ઉપનિસ્સાયાતિ વેસાલીનગરં ગોચરગામં કત્વા. **મુહુત્તેનેવા**તિ સત્થરિ સદ્ધમ્મે ચ ગારવેન ઉપગતભિક્ખૂનં વચનસમનન્તરમેવ ઉટ્ઠહિંસૂતિ કત્વા વુત્તં. બુદ્ધકાલે કિર ભિક્ખૂ ભગવતો સન્દેસં સિરસા સમ્પટિચ્છિતું ઓહિતસોતા વિહરન્તિ.

આનાપાનપરિગ્ગાહિકાયાતિ અસ્સાસપસ્સાસે પરિગ્ગણ્હનવસેન પવત્તાય સતિયા. **સમ્પયુત્તો સમાધી**તિ તાય સમ્પયુત્તઅઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયભૂતાય ઉપ્પન્નો સમાધિ. **આનાપાનસ્સતિયં વા સમાધી**તિ ઇમિના ઉપનિસ્સયપચ્ચયસભાવમ્પિ દસ્સેતિ, ઉભયત્થાપિ સહજાતાદીનં સત્તન્નમ્પિ પચ્ચયાનં વસેન પચ્ચયભાવં દસ્સેતિ. "યથાપટિપન્ના મે સાવકા ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ભાવેન્તી"તિઆદીસુ ઉપ્પાદનવડ્ઢનટ્ઠેન ભાવનાતિ વુચ્ચતીતિ તદુભયવસેન અત્થં દસ્સેન્તો "**ભાવિતોતિ ઉપ્પાદિતો વડ્ઢિતો વા**"તિ આહ. તત્થ ભાવં વિજ્જમાનતં ઇતો ગતોતિ **ભાવિતો**, ઉપ્પાદિતો પટિલદ્ધમત્તોતિ અત્થો. ઉપ્પન્નો પન લદ્ધાસેવનો **ભાવિતો**, પગુણભાવં આપાદિતો વડ્ઢિતોતિ અત્થો. **બહુલીકતો**તિ બહુલં પવત્તિતો. તેન આવજ્જનાદિવસીભાવપ્પત્તિમાહ. યો હિ વસીભાવમાપાદિતો, સો ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતબ્બતો પુનપ્પુનં પવત્તિસ્સતિ. તેન વુત્તં "**પુનપ્પુનં કતો**"તિ. યથા "ઇધેવ, ભિક્ખવે, સમણો (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧), વિવિચ્ચેવ કામેહી"તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩) ચ એવમાદીસુ પઠમપદે વુત્તો એવ-સદ્દો દુતિયાદીસુપિ વુત્તોયેવ હોતિ, એવમિધાપીતિ આહ "**ઉભયત્થ એવસદ્દેન નિયમો વેદિતબ્બો**"તિ. ઉભયત્થ નિયમેન લદ્ધગુણં દસ્સેતું "**અયં હી**"તિઆદિ વુત્તં.

અસુભકમ્મટ્ઠાનન્તિ અસુભારમ્મણં ઝાનમાહ. તઞ્હિ અસુભેસુ યોગકમ્મભાવતો યોગિનો સુખવિસેસાનં કારણભાવતો ચ "**અસુભકમ્મટ્ઠાન**"ન્તિ વુચ્ચતિ. **કેવલ**ન્તિ ઇમિના આરમ્મણં નિવત્તેતિ. **પટિવેધવસેના**તિ ઝાનપટિવેધવસેન. ઝાનઞ્હિ ભાવનાવિસેસેન ઇજ્ઝન્તં અત્તનો વિસયં પટિવિજ્ઝન્તમેવ પવત્તતિ યથાસભાવતો પટિવિજ્ઝિયતિ ચાતિ પટિવેધોતિ વુચ્ચતિ. **ઓળારિકારમ્મણત્તા**તિ બીભચ્છારમ્મણત્તા. **પટિકૂલારમ્મણત્તા**તિ જિગુચ્છિતબ્બારમ્મણત્તા. **પરિયાયેના**તિ કારણેન, લેસન્તરેન વા. **આરમ્મણસન્તતાયા**તિ અનુક્કમેન વિચિતબ્બતં પત્તારમ્મણસ્સ પરમસુખુમતં સન્ધાયાહ. સન્તેહિ સન્નિસિન્ને આરમ્મણે પવત્તમાનો ધમ્મો સયમ્પિ સન્નિસિન્નોવ

હોતિ. તેનાહ ‘‘**સન્તો વૂપસન્તો નિબ્બુતો**’’તિ, નિબ્બુતસબ્બપરિળાહોતિ અત્થો. આરમ્મણસન્તતાય તદારમ્મણાનં ધમ્માનં **સન્તતા** લોકુત્તરધમ્મારમ્મણાહિ પચ્ચવેક્ખણાહિ વેદિતબ્બા.

નાસ્સ સન્તપણીતભાવાવહં કિઞ્ચિ સેચનન્તિ **અસેચનકો**. અસેચનકત્તા **અનાસિત્તકો**, અનાસિત્તકત્તા એવ **અબ્બોકિણ્ણો**, અસમ્મિસ્સો પરિકમ્માદિના. તતો એવ **પાટિયેક્કો** વિસુંયેવેકો. **આવેણિકો** અસાધારણો. સબ્બમેતં સરસતો એવ સન્તભાવં દસ્સેતું વુત્તં, પરિકમ્મં વા સન્તભાવનિમિત્તં. **પરિકમ્મ**ન્તિ ચ કસિણકરણાદિનિમિત્તુપ્પાદપરિયોસાનં, તાદિસં એત્થ નત્થીતિ અધિપ્પાયો. તદા હિ કમ્મટ્ઠાનં નિરસ્સાદત્તા અસન્તં અપ્પણીતં સિયા. ઉપચારે વા નત્થિ એત્થ સન્તતાતિ યોજના. યથા ઉપચારક્ખણે નીવરણાદિવિગમેન અઙ્ગપાતુભાવેન ચ પરેસં સન્તતા હોતિ, ન એવમિમસ્સ. અયં પન આદિસમન્નાહારતો પટ્ઠાય... પે॰... પણીતો ચાતિ યોજના. **કેચી**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. **અનાસિત્તકો**તિ ઉપસેચનેન અનાસિત્તકો. તેનાહ – ‘‘**ઓજવન્તો**’’તિ ઓજવન્તસદિસોતિ અત્થો. **મધુરો**તિ ઇટ્ઠો. ચેતસિકસુખપટિલાભસંવત્તનં તિકચતુક્કજ્ઝાનવસેન, ઉપેક્ખાય વા સન્તભાવેન સુખગતિકત્તા સબ્બેસમ્પિ ઝાનાનં વસેન વેદિતબ્બં. ઝાનસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટ્ઠસરીરતાવસેન પન કાયિકસુખપટિલાભસંવત્તનં દટ્ઠબ્બં, તઞ્ચ ખો ઝાનતો વુટ્ઠિતકાલે. ઇમસ્મિં પક્ખે ‘‘**અપ્પિતપ્પિતક્ખણે**’’તિ ઇદં હેતુમ્હિ ભુમ્મવચનં દટ્ઠબ્બં.

અવિક્ખમ્ભિતેતિ ઝાનેન સકસન્તાનતો અનીહતે અપ્પહીને. **અકોસલ્લસમ્ભૂતે**તિ અકોસલ્લં વુચ્ચતિ અવિજ્જા, તતો સમ્ભૂતે. અવિજ્જાપુબ્બઙ્ગમા હિ સબ્બે પાપધમ્મા. **ખણેનેવા**તિ અત્તનો પવત્તિક્ખણેનેવ. **અન્તરધાપેતી**તિ એત્થ અન્તરધાપનં વિનાસનં, તં પન ઝાનકત્તુકં ઇધાધિપ્પેતન્તિ પરિયુટ્ઠાનપ્પહાનં હોતીતિ આહ – ‘‘**વિક્ખમ્ભેતી**’’તિ. **વૂપસમેતી**તિ વિસેસેન ઉપસમેતિ. વિસેસેન ઉપસમનં પન સમ્મદેવ ઉપસમનં હોતીતિ આહ ‘‘**સુટ્ઠુ ઉપસમેતી**’’તિ. સાસનિકસ્સ ઝાનભાવના યેભુય્યેન નિબ્બેધભાગિયા હોતીતિ આહ ‘‘**નિબ્બેધભાગિયત્તા**’’તિ. અરિયમગ્ગસ્સ પાદકભૂતો અયં સમાધિ અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા અરિયમગ્ગભાવં ઉપગતો વિય હોતીતિ આહ ‘‘**અનુપુબ્બેન અરિયમગ્ગવુડ્ઢિપ્પત્તો**’’તિ. અયં પનત્થો વિરાગનિરોધપટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સનાનં વસેન સમ્મદેવ યુજ્જતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

૧૦. કિમિલસુત્તવણ્ણના

૯૮૬. **થેરો**તિ આનન્દત્થેરો. **અયં દેસના**તિ ‘‘કથં વિભાવિતો નુ ખો કિમિલા’’તિઆદિના પવત્તા દેસના. **કાયઞ્ઞતર**ન્તિ રૂપકાયે અઞ્ઞતરકોટ્ઠાસે. **એવ**ન્તિ યથા આનાપાનં અનુસ્સરન્તો ભિક્ખુ કાયે કાયાનુપસ્સી જાતો, એવં સબ્બત્થ વારેસુ વેદનાનુપસ્સીતિઆદિ અત્થો વેદિતબ્બો.

દેસનાસીસન્તિ દેસનાપદેસં. મનસિકારપદેસેન વેદના વુત્તાતિ તં સબ્બં સરૂપતો અઞ્ઞાપદેસતો અપદિસતિ. **યથેવ હી**તિઆદિના તત્થ નિદસ્સનં દસ્સેતિ. **ચિત્તસઙ્ખારપદદ્વયે**તિ ‘‘ચિત્તસઙ્ખારપટિસંવેદી પસ્સમ્ભયં ચિત્તસઙ્ખાર’’ન્તિ એતસ્મિં પદદ્વયે.

એવં સન્તેપીતિ પીતિમનસિકારચિત્તસઙ્ખારપદેસેન યદિ વેદના વુત્તા, એવં સન્તેપિ. **એસા** યથાવુત્તા **વેદના આરમ્મણં ન હોતિ**. વેદનારમ્મણા ચ અનુપસ્સના, **તસ્મા વેદનાનુપસ્સના ન યુજ્જતિ**. યદિ એવં મહાસતિપટ્ઠાનાદીસુ ‘‘વેદના વેદિયતી’’તિ વુત્તં, તં કથન્તિ આહ – ‘‘મહાસતિપટ્ઠાનાદીસુપી’’તિઆદિ. તત્થ **સુખાદીનં વત્થુ**ન્તિ સુખાદીનં ઉપ્પત્તિયા વત્થુભૂતં રૂપસદ્દાદિં આરમ્મણં કત્વા વેદના વેદિયતિ, ન પુગ્ગલો

પુગ્ગલસ્સેવ અભાવતો. **વેદનાપ્પવત્તિં ઉપાદાય** નિસ્સાય યથા ''પુગ્ગલો વેદનં વેદિયતી''તિ **વોહારમત્તં હોતિ**. એવં ઇધાપિ વેદનાય અસ્સાસપસ્સાસે આરબ્ભ પવત્તિ, તથા પવત્તમનસિકારસીસેન ''વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી ભિક્ખુ તસ્મિં સમયે વિહરતી''તિ વુત્તો. **તં સન્ધાયા**તિ તં વેદનાય આરમ્મણભાવં સન્ધાય . **આદીનં** પદાનં. **એતસ્સ** ''વેદનાનુપસ્સના ન યુજ્જતી''તિ વુત્તઅનુયોગસ્સ.

સપ્પીતિકે દ્વે ઝાને સમાપજ્જતીતિ પીતિસહગતાનિ પઠમદુતિયજ્ઝાનાનિ પટિપાટિયા સમાપજ્જતિ. **તસ્સા**તિ તેન. પટિસંવિદિતસદ્દાપેક્ખાય હિ કત્તુઅત્થે એતં સામિવચનં. **સમાપત્તિક્ખણે**તિ સમાપજ્જનક્ખણે. **ઝાનપટિલાભેના**તિ ઝાનેન સમઙ્ગીભાવેન. **આરમ્મણતો**તિ આરમ્મણમુખેન તદારમ્મણઝાનપરિયાપન્ના **પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ**, આરમ્મણસ્સ પટિસંવિદિતત્તાતિ વુત્તં હોતિ. યથા નામ સપ્પપરિયેસનં ચરન્તેન તસ્સ આસયે પટિસંવિદિતે સોપિ પટિસંવિદિતો હોતિ મન્તાગદબલેન તસ્સ ગહણસ્સ સુકરત્તા, એવં પીતિયા આસયભૂતે આરમ્મણે પટિસંવિદિતે સા પીતિ પટિસંવિદિતાવ હોતિ સલક્ખણતો સામઞ્ઞલક્ખણતો ચ તસ્સા ગહણસ્સ સુકરત્તા. **વિપસ્સનક્ખણે**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય તિક્ખવિસદભાવપ્પત્તાય વિસયતો દસ્સનક્ખણે. **લક્ખણપ્પટિવેધેના**તિ પીતિયા સલક્ખણસ્સ સામઞ્ઞલક્ખણસ્સ ચ પટિવિજ્ઝનેન. યઞ્હિ પીતિયા વિસેસતો સામઞ્ઞતો ચ લક્ખણં, તસ્મિં વિદિતે સા યાથાવતો વિદિતા એવ હોતિ. તેનાહ ''**અસમ્મોહતો પીતિ પટિસંવિદિતા હોતી**''તિ.

ઇદાનિ તમત્થં પાળિયા એવ વિભાવેતું ''**વુત્તઞ્હેત**''ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **દીઘં અસ્સાસવસેના**તિ દીઘસ્સ અસ્સાસસ્સ આરમ્મણભૂતસ્સ વસેન. પજાનતો સા પીતિ પટિસંવિદિતા હોતીતિ સમ્બન્ધો. **ચિત્તસ્સ એકગ્ગતં અવિક્ખેપં પજાનતો**તિ ઝાનપરિયાપન્નં ''અવિક્ખેપો''તિ લદ્ધનામં ચિત્તસ્સેકગ્ગતં તંસમ્પયુત્તાય પઞ્ઞાય પજાનતો. યથા હિ આરમ્મણમુખેન પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ, એવં તંસમ્પયુત્તધમ્માપિ આરમ્મણમુખેન પટિસંવિદિતા એવ હોન્તીતિ. **સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતી**તિ દીઘં અસ્સાસવસેન ઝાનસમ્પયુત્તા સતિ તસ્મિં આરમ્મણે ઉપટ્ઠિતા આરમ્મણમુખેન ઝાનેપિ ઉપટ્ઠિતા નામ હોતિ. **તાય સતિયા**તિ એવં ઉપટ્ઠિતાય તાય સતિયા યથાવુત્તેન તેન ઞાણેન સુપ્પટિવિદિતત્તા આરમ્મણસ્સ તસ્સ વસેન તદારમ્મણા સા પીતિ પટિસંવિદિતા હોતિ. **દીઘં પસ્સાસવસેના**તિઆદીસુપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. તેન વુત્તં ''**એતેનેવ નયેન અવસેસપદાનિપિ અત્થતો વેદિતબ્બાની**''તિ.

યથેવાતિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપત્થો – ઝાનપટિલાભેન યથા આરમ્મણતો પીતિઆદયો પટિસંવિદિતા હોન્તિ તેન વિના તેસં અપ્પવત્તનતો. એવં ઝાનસમ્પયુત્તેન તંપરિયાપન્નેન વેદનાસઞ્ઞાતમનસિકારપટિલાભેન આરમ્મણતો વેદના પટિસંવિદિતા હોતિ અરુણુગ્ગમેન વિય સૂરિયસ્સ તેન વિના વેદનાય અપ્પવત્તનતો. તસ્મા વુત્તનયેન અતિસયપ્પવત્તિ વેદના સુપ્પટિવિદિતા, તસ્મા સુવુત્તમેતન્તિ પુબ્બે વુત્તચોદનં નિરાકરોતિ.

આરમ્મણેતિ અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તં વદતિ. **ચિત્તાનુપસ્સીયેવ નામેસ હોતિ** અસમ્મોહતો ચિત્તસ્સ પટિસંવિદિતત્તા. તેનાહ ''**તસ્મા**''તિઆદિ. **ચિત્તપટિસંવિદિતવસેનાતિ આદિ**-સદ્દેન ઇતરા તિસ્સોપિ ચિત્તાનુપસ્સના સઙ્ગણ્હાતિ.

સોતિ ધમ્માનુપસ્સનં અનુયુત્તો ભિક્ખુ. **યં તં પહાનં** પહાયકઞાણં. **પઞ્ઞાયા**તિ અપરાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય અનિચ્ચવિરાગાદિતો દિસ્વા દુવિધાયપિ અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતિ. **ઇદઞ્હિ ચતુક્ક**ન્તિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિવસેન વુત્તં

ચતુક્કં. **તસ્સાપિ** ધમ્માનુપસ્સનાય. પજહતીતિ **પહાનન્તિ** આહ “**નિચ્ચસઞ્ઞં…પે॰… પહાનકરઞાણં અધિપ્પેત**”ન્તિ. **વિપસ્સનાપરમ્પરન્તિ** પટિપાટિયા વિપસ્સનમાહ. **પથપટિપન્નં અજ્ઝુપેક્ખતી**તિ મજ્ઝિમાય પટિપત્તિયા સમ્મદેવ વીથિપટિપન્નં ભાવનાચિત્તં પગ્ગહનિગ્ગહાનં અકરણેન અજ્ઝુપેક્ખતિ. **એકતો ઉપટ્ઠાનન્તિ** યસ્મા મજ્ઝિમસમથવીથિનાતિવત્તિયા તત્થ ચ પક્ખન્દનેન ઇન્દ્રિયાનં એકરસભાવેન, તત્રમજ્ઝત્તતાય ભાવતો અવિસેસં એકગ્ગભાવૂપગમનેન એકન્તતો ઉપટ્ઠાતિ, તસ્મા ન તત્થ કિઞ્ચિ કાતબ્બન્તિ અજ્ઝુપેક્ખતિ. **તત્થાતિ** એવં અજ્ઝુપેક્ખને. **સહજાતાનમ્પિ અજ્ઝુપેક્ખના હોતિ** તેસં પવત્તનાકારસ્સ અજ્ઝુપેક્ખનતો. ‘‘પઞ્ઞાય દિસ્વા’’તિ વુત્તત્તા **આરમ્મણઅજ્ઝુપેક્ખના અધિપ્પેતા**. ન કેવલં નીવરણાદિધમ્મે અજ્ઝુપેક્ખિતા, અથ ખો અભિજ્ઝા …પે॰… પઞ્ઞાય દિસ્વા અજ્ઝુપેક્ખિતા હોતીતિ યોજના.

પંસુપુઞ્જટ્ઠાનિયસ્સ કિલેસસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનદસ્સનત્થં “**ચતુમહાપથો વિય છ આયતનાનિ**”ઇચ્ચેવ વુત્તં. કાયાદયો ચત્તારો આરમ્મણસતિપટ્ઠાના. **ચતૂસુ આરમ્મણેસૂ**તિ કાયાદીસુ ચતૂસુ આરમ્મણેસુ **પવત્તા ચત્તારો સતિપટ્ઠાના** પંસુપુઞ્જટ્ઠાનિયસ્સ કિલેસસ્સ ઉપહનનતો.

એકધમ્મવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧-૨. ઇચ્છાનઙ્ગલસુત્તાદિવણ્ણના

૯૮૭-૯૮૮. **કસ્મા**તિઆદિ વિહારસમાપત્તિઆચિક્ખણે કારણં વિભાવેતું આરદ્ધં.

એવ-વાકારોતિ એવ-કારો વા-કારો ચ. **એકન્તસન્તત્તા** એકન્તેન સન્તમનસિકારભાવતો. સેક્ખવચનેનેવ તેસં સિક્ખિતબ્બસ્સ અત્થિભાવે સિદ્ધેપિ સિક્ખિતબ્બરહિતેસુ તેસુપિ સેક્ખપરિયાયસ્સ વુચ્ચમાનત્તા સિક્ખિતબ્બસદ્દેન સેક્ખે વિસેસેત્વા વુત્તા. આસવક્ખયત્થં સિક્ખિતબ્બસ્સ અભાવેપિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં ઝાનાદિસિક્ખનેન વિના સિક્ખિતબ્બાભાવા “**અસેક્ખા નામા**”તિ વુત્તા. બુદ્ધાનં પન સબ્બસો સમ્મદેવ પરિનિટ્ઠિતસિક્ખત્તા ‘‘સિક્ખામી’’તિ ન વુત્તં. આનાપાનજ્ઝાનફલસમાપત્તિ **તથાગતવિહારો**.

૩-૧૦. પઠમઆનન્દસુત્તાદિવણ્ણના

૯૮૯-૯૯૬. **અનિચ્ચાદિવસેના**તિ અનિચ્ચદુક્ખાનત્તવસેન. **પવિચિનતિ** પકારેહિ વિચિનતિ. **નિક્કિલેસા**તિ અપગતકિલેસા વિક્ખમ્ભિતકિલેસા. પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ પાઠો.

યાય અનોસક્કનં અનતિવત્તનઞ્ચ હોતિ, અયં તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખા **મજ્ઝત્તાકારો**તિ વુત્તા. **એકચિત્તક્ખણિકા**તિ એકચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્નત્તા.

ચત્તુન્નં ચતુક્કાનં વસેન **સોળસક્ખત્તુકા**. આનાપાનસન્નિસ્સયેન પવત્તત્તા આરમ્મણવસેન પવત્તા આનાપાનારમ્મણાપિ અપરભાગે સતિ આનાપાનસ્સતીતિ પરિયાયેન વત્તબ્બતં અરહતીતિ “**આનાપાનસ્સતિ મિસ્સકા કથિતા**”તિ વુત્તં. **આનાપાનમૂલકા**તિ આનાપાનસન્નિસ્સયેન પવત્તા સતિપટ્ઠાના. **તેસં મૂલભૂતા**તિ તેસં સતિપટ્ઠાનાનં મૂલકારણભૂતા. **બોજ્ઝઙ્ગમૂલકા**તિ બોજ્ઝઙ્ગપચ્ચયભૂતા. **તેપિ બોજ્ઝઙ્ગા**તિ એતે વીસતિ

સતિપટ્ઠાનહેતુકા બોજ્ઝઙ્ગા. **વિજ્જાવિમુત્તિપૂરકા**તિ તતિયવિજ્જાય તસ્સ ફલસ્સ ચ પરિપૂરણવસેન પવત્તા બોજ્ઝઙ્ગા. **ફલસમ્પયુત્તા**તિ ચતુત્થફલસમ્પયુત્તા, ચતુબ્બિધફલસમ્પયુત્તા વા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આનાપાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સોતાપત્તિસંયુત્તં

૧. વેળુદ્વારવગ્ગો

૧. ચક્કવત્તિરાજસુત્તવણ્ણના

૯૯૭. **અનુગ્ગહગરહણેસુ નિપાતો**તિ અનુગ્ગણ્હનગરહત્થજોતકો નિપાતો. કિમેત્થ અનુગ્ગણ્હાતિ, કિં વા ગરહતીતિ આહ “**ચતુન્ન**”ન્તિઆદિ. તત્થ **અનુગ્ગણ્હન્તો** અનુચ્છવિકં કત્વા ગણ્હન્તો. **ગરહન્તો** નિન્દન્તો. ઇસ્સરસીલો ઇસ્સરો, તસ્સ ભાવો **ઇસ્સરિયં**, પભુતા. અધીનં પતિ અધિપતિ, તસ્સ ભાવો **આધિપચ્ચં**, સામિભાવોતિ આહ – “**ઇસ્સરિયાધિપચ્ચ**”ન્તિઆદિ. **અનન્તકાની**તિ અન્તરહિતાનિ.

અવેચ્ચપ્પસાદેનાતિ વત્થુત્તયસ્સ ગુણે યાથાવતો અવેચ્ચ પવિસિત્વા પસાદો. સો પન કેનચિ ચલનરહિતોતિ આહ “**અચલપ્પસાદેના**”તિ. **મગ્ગેના**તિ અરિયમગ્ગેન. **આગતપ્પસાદો** તસ્સ અધિગમેન લદ્ધપ્પસાદો. **અપુબ્બં અચરિમ**ન્તિ એકજ્ઝં. અરિયસાવકાનઞ્હિ અરિયમગ્ગો ઉપ્પજ્જન્તોવ તીસુ વત્થૂસુ અવેચ્ચપ્પસાદં આવહન્તો એવ ઉપ્પજ્જતિ. **તેસ**ન્તિ વિસયભૂતાનં તિણ્ણં વત્થૂનં વસેન તિધા વુત્તો. **યસ્મા ચ** અત્થતો **એકો, તસ્માવ નિન્નાનાકરણો હોતિ** પવત્તટ્ઠાનભેદે સતિપિ. **અરિયસાવકસ્સ હી**તિઆદિના નયેન તમત્થં વિવરતિ. **પસાદો** ઓકપ્પના. **પેમં** ભત્તિ. **ગારવં** ગરુકરણં. **મહન્તં** ઉળારં. **એતં** વિભાગેન **નત્થિ** સબ્બત્થ સમાનત્તા.

એવન્તિ ભવન્તરેપિ અકોપનીયતાય. **સદિસવસેના**તિ અગ્ગેહિ અખણ્ડાદીહિ સદિસવસેન. તેનાહ “**મુખવટ્ટિયઞ્હિ છિન્ને**”તિઆદિ. ખણ્ડા એતિસ્સા અત્થીતિ **ખણ્ડા**. એસ નયો સેસેસુપિ. પાતિમોક્ખે આગતાનુક્કમેન સીલસ્સ આદિમજ્ઝવિભાગો વેદિતબ્બો. **દ્વિન્નં વા તિણ્ણં વા**તિ સીલકોટ્ઠાસાનં. **એકન્તરં ભિન્ન**ન્તિ અભિન્નેન એકન્તરં હુત્વા ભિન્નં. **તેસં** ખણ્ડાદીનં. ‘‘ભુજિસ્સેહી’’તિ ઉત્તરપદલોપેન નિદ્દેસોતિ આહ “**ભુજિસ્સભાવકરેહી**”તિ. **ઇદં વીતિક્કન્ત**ન્તિ ઇદમ્પિ સીલં વીતિક્કન્તં. ‘‘અયં સીલસ્સ વીતિક્કમો’’તિ **એવં પરામસિતું અસક્કુણેય્યેહિ**.

૨. બ્રહ્મચરિયોગધસુત્તવણ્ણના

૯૯૮. **યેસ**ન્તિ અનિયમતો સદ્ધાદીનમાધારભૂતપુગ્ગલદસ્સનં. **બુદ્ધે પસાદો ગહિતો**. સો હિ ઇતરેહિ પઠમં ગહેતબ્બોતિ. **અરિયકન્તાનિ સીલાનિ ગહિતાનિ** સોતાપન્નસ્સ સીલાનં અધિપ્પેતત્તા. **સઙ્ઘે પસાદો ગહિતો** ધમ્મપ્પસાદસ્સ અનન્તરં વુચ્ચમાનત્તા. **ધમ્મે પસાદો ગહિતો** અવેચ્ચપ્પસાદભાવતો. સોતં અરિયમગ્ગં આદિતો પત્તિ સોતાપત્તિ, તસ્સા અઙ્ગાનિ **સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ. પચ્ચેન્તી**તિ પજાયન્તિ અધિગચ્છન્તિ. તેનાહ “**પાપુણન્તી**”તિ. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. **કતરપસાદો** વત્તમાનોતિ અધિપ્પાયો. **મગ્ગપ્પસાદો**તિ મગ્ગસમ્પયુત્તો પસાદો. **આગતમગ્ગસ્સા**તિ અધિગતમગ્ગસ્સ. **મિસ્સકપ્પસાદો એસો**તિ તસ્મા ઉભોપિ થેરા પણ્ડિતા બહુસ્સુતા.

૩. દીઘાવુઉપાસકસુત્તવણ્ણના

૯૯૯. યદગ્ગેન તસ્મિં ઉપાસકે યથાવુત્તાનિ સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ સંવિજ્જન્તિ, તદગ્ગેન સો તેસુ વત્તિસ્સતીતિ આહ “**ચતૂસુ સોતાપત્તિયઙ્ગેસુ સન્દિસ્સસી**”તિ. વિજ્જં ભજન્તીતિ **વિજ્જાભાગિયા**, તેસુ કોટ્ઠાસેસુ પરિયાપન્નાતિ વુત્તં

“**વિજ્જાભાગિયેતિ વિજ્જાકોટ્ઠાસિકે**”તિ.

૪-૫. પઠમસારિપુત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૦૦-૧૦૦૧. ‘‘સોતાપત્તી’’તિ પઠમમગ્ગો અધિપ્પેતો, તસ્સ અધિગમૂપાયો **સોતાપત્તિયઙ્ગં**. તેનાહ “**સોતાપત્તિયા પુબ્બભાગપટિલાભઙ્ગ**”ન્તિ. **સોતાપત્તિઅત્થાયા**તિ સોતાપત્તિમગ્ગત્થાય. **અઙ્ગ**ન્તિ કારણં. **ઇતરે** રતનત્તયપ્પસાદાદયો. પુબ્બભાગિયાય **સોતાપત્તિયા અઙ્ગં** કારણન્તિ.

૬. થપતિસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૨. (વિતાનં કાયાનં કાલનકાય, કારણસ્સ ઉપગતાનં સાતપરિયા સિજ્ઝતિ. તત્થ કાયપરિપજ્ઝાયમુખેન તન્તિં ઠપેસિ ભગવા. ન હિ પસ્સથ નમત્થેહિ કરણે નિરત્થકો પિતિ વત્તતિ. “**નિયતત્તા**”તિ વુત્તં. તમેવ નિયમં “**મજ્ઝિમપદેસેયેવા**”તિ અવધારણેન વિભાવેતિ . મહામણ્ડલચારિકં ચરન્તોપિ મજ્ઝિમપદેસસ્સ અન્તન્તેનેવ ચરતિ. તત્થ ચ વિનેય્યજનસ્સ સમોસરણતા મત્તપનવાચમહત્થસુપનન્તિ.) [એત્થન્તરે પાઠો અસુદ્ધો દુસ્સોધનીયો ચ, સુદ્ધપાઠો ગવેસિતબ્બો.] અરુણુટ્ઠાપનમ્પિ તત્થેવ હોતિ. પચ્ચન્તપદેસે પન દૂરે વિનેય્યજના હોન્તિ, તત્થ ગન્ત્વા મગ્ગફલેસુ પતિટ્ઠાપેત્વા તતો પચ્ચાગન્ત્વા મજ્ઝિમપદેસે એવ વાસં ઉપગચ્છતિ, તત્થ મનુસ્સેહિ કતાનં કારાનં મહપ્ફલભાવનિયમનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘આસન્ને નો ભગવા’’તિ ઇદં નિદસ્સનમત્તન્તિ દસ્સેન્તો “**ન કેવલ**”ન્તિ આદિમાહ.

સકિઞ્ચનસપલિબોધનટ્ઠેનાતિ એત્થ કિઞ્ચનં પલિબોધો અસમાપિતકિચ્ચતા, તદુભયસ્સ અત્થિભાવેનાતિ અત્થો. **મહાવાસે**તિ મહાગેહે.

દ્વેપિ જનાતિ ઇસિદત્તપુરાણા. **સિતં** નામ મન્દહસિતં. **હસિતં** નામ વિસ્સટ્ઠહસિતં. **મુત્તચાગો**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં **વિસુદ્ધિમગ્ગટીકાયં** (વિસુદ્ધિ॰ મહાટી॰ ૧.૧૬૦) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **સંવિભાગે**તિ પરસ્સ દાનવસેન સંવિભજને. **અકતવિભાગ**ન્તિ દેય્યધમ્મવસેન ન કતવિભાગં. પુગ્ગલવસેન પન ‘‘સીલવન્તેહી’’તિ વુત્તત્તા કતવિભાગમેવ મહપ્ફલતાકરણેન. તેનાહ “**સબ્બં દાતબ્બમેવ હુત્વા ઠિત**”ન્તિ.

(એત્થન્તરે પાઠો અસુદ્ધો દુસ્સોધનીયો ચ, સુદ્ધપાઠો ગવેસિતબ્બો.)

૭. વેળુદ્વારેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૩. પવેણિઆગતસ્સાતિ અનેકપુરિસયુગવસેન પરમ્પરાગતસ્સ. **અત્તનિ ઉપનેતબ્બ**ન્તિ અત્તનિ નેત્વા પરસ્મિં ઉપનેતબ્બં. તેનાહ “**યો ખો મ્યાયં ધમ્મો અપ્પિયો અમનાપો, પરસ્સપેસો ધમ્મો અપ્પિયો અમનાપો**”તિઆદિ. **અમન્તભાસેના**તિ સમ્ફસ્સ સમ્ફપ્પલાપસ્સ અમન્તાય મન્તારહિતભાસનેન.

૮-૯. પઠમગિઞ્ઝકાવસથસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૦૪-૫. દ્વે ગામા દ્વિન્નં ઞાતીનં ગામાતિ કત્વા. **ઞાતિકે**તિ એવંલદ્ધનામે એકસ્મિં ગામકે. **ગિઞ્ઝકાવસથે**તિ ગિઞ્ઝકા વુચ્ચન્તિ ઇટ્ઠકા, ગિઞ્ઝકાહિ એવ કતો આવસથો, તસ્મિં. સો કિર આવાસો યથા સુધાહિ પરિકમ્મેન

પયોજનં નત્થિ, એવં ઇટ્ઠકાહિ એવ ચિનિત્વા કતો. તેન વુત્તં “**ઇટ્ઠકામયે આવસથે**”તિ. તુલાથમ્ભદ્વારબન્ધકવાટફલકાનિ પન દારુમયા એવ. ઓરં વુચ્ચતિ કામધાતુ, પચ્ચયભાવેન તં ઓરં ભજન્તીતિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ**, ઓરમ્ભાગસ્સ વા હિતાનિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ**. તેનાહ “**હેટ્ઠાભાગિયાન**”ન્તિઆદિ. **તીહિ મગ્ગેહી**તિ હેટ્ઠિમેહિ તીહિ મગ્ગેહિ. તેહિ પહાતબ્બતાય હિ તેસં સઞ્ઞોજનાનં ઓરમ્ભાગિયતા, ઓરં ભજિયાનિ વા **ઓરમ્ભાગિયાનિ** વુત્તાનિ નિરુત્તિનયેન. ઇદાનિ બ્યતિરેકમુખેન નેસં ઓરમ્ભાગિયભાવં વિભાવેતું “**તત્થા**”તિઆદિ વુત્તં. વિક્ખમ્ભિતાનિ સમત્થતાવિઘાતેન પુથુજ્જનાનં, સમુચ્છિન્નાનિ સબ્બસો અભાવેન અરિયાનં રૂપારૂપભવૂપપત્તિયા વિબન્ધનાય ન હોન્તીતિ વુત્તં “**અવિક્ખમ્ભિતાનિ મગ્ગેન વા અસમુચ્છિન્નાની**”તિ. **નિબ્બત્તિવસેના**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન ગન્તું ન દેન્તિ. મહગ્ગતભવગામિકમ્માયૂહનસ્સ વિબન્ધનતો **સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનિ તીણિ** સઞ્ઞોજનાનિ કામચ્છન્દબ્યાપાદા વિય મહગ્ગતભવૂપપત્તિયા વિસેસપચ્ચયત્તા **તત્થ** મહગ્ગતભવે **નિબ્બત્તમ્પિ** તન્નિબ્બત્તિહેતુકમ્મપરિક્ખયે કામભવૂપપત્તિપચ્ચયતાય મહગ્ગતભવતો **આનેત્વા ઇધેવ** કામભવે એવ **નિબ્બત્તાપેન્તિ**. તસ્મા **સબ્બાનિપિ** પઞ્ચપિ સંયોજનાનિ **ઓરમ્ભાગિયાનેવ**. **પટિસન્ધિવસેન અનાગમનસભાવો**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન તસ્મા લોકા ઇધ ન આગમનસભાવો. બુદ્ધદસ્સન-થેરદસ્સન-ધમ્મસ્સવનાનં પન અત્થાય અસ્સ આગમનં અનિવારિતં.

કદાચિ ઉપ્પત્તિયા વિરળાકારતા, પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય અબહલતાતિ **દ્વેધાપિ તનુભાવો**. **અભિણ્હ**ન્તિ બહુસો. **બહલબહલા**તિ તિબ્બતિબ્બા. યત્થ ઉપ્પજ્જન્તિ, તં સન્તાનં મદ્દન્તા ફરન્તા સાધેન્તા અન્ધકારં કરોન્તા ઉપ્પજ્જન્તિ, દ્વીહિ પન મગ્ગેહિ પહીનત્તા તનુકતનુકા મન્દમન્દા ઉપ્પજ્જન્તિ. **પુત્તધીતરો હોન્તી**તિ ઇદં અકારણં. તથા હિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગપરામસનમત્તેનપિ તે હોન્તિ. **ઇદ**ન્તિ ‘‘રાગદોસમોહાનં તનુત્તા’’તિ ઇદં વચનં. **ભવતનુકવસેના**તિ અપ્પકભવવસેન. **ત**ન્તિ મહાસીવત્થેરસ્સ વચનં પટિક્ખિત્તન્તિ સમ્બન્ધો. યે ભવા અરિયાનં લબ્ભન્તિ, તે પરિપુણ્ણલક્ખણભવા એવ. યે ન લબ્ભન્તિ, તત્થ કીદિસં તં ભવતનુકં. તસ્મા ઉભયથાપિ ભવતનુકસ્સ અસમ્ભવો એવાતિ દસ્સેતું “**સોતાપન્નસ્સા**”તિઆદિ વુત્તં. **અટ્ઠમે ભવે ભવતનુકં નત્થિ** અટ્ઠમસ્સેવ ભવસ્સ સબ્બસ્સેવ અભાવતો. સેસેસુપિ એસેવ નયો.

કામાવચરલોકં સન્ધાય વુત્તં ઇતરસ્સ લોકસ્સ વસેન તથા વત્તું અસક્કુણેય્યત્તા. યો હિ સકદાગામી દેવમનુસ્સલોકેસુ વોમિસ્સકવસેન નિબ્બત્તતિ, સોપિ કામભવવસેનેવ પરિચ્છિન્દિતબ્બો. ભગવતા ચ કામલોકે ઠત્વા – ‘‘સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા’’તિ વુત્તં. **ઇમં લોકં આગન્ત્વા**તિ ચ ઇમિના પઞ્ચસુ સકદાગામીસુ ચત્તારો વજ્જેત્વા એકોવ ગહિતો. એકચ્ચો હિ ઇધ સકદાગામિફલં પત્વા ઇધેવ પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો ઇધ પત્વા દેવલોકે પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો દેવલોકે પત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયતિ, એકચ્ચો દેવલોકે પત્વા ઇધૂપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયતિ, ઇમે ચત્તારો ઇધ ન લબ્ભન્તિ. યો પન ઇધ પત્વા દેવલોકે યાવતાયુકં વસિત્વા પુન ઇધૂપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયતિ, અયમિધ અધિપ્પેતો. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘ઇમં લોકન્તિ કામભવો અધિપ્પેતો’’તિ ઇમમત્થં વિભાવેતું “**સચે હી**”તિઆદિના અઞ્ઞંયેવ ચતુક્કં દસ્સિતં.

ચતૂસુ...પે॰... સભાવોતિ અત્થો અપાયગમનીયાનં પાપધમ્માનં સબ્બસો પહીનત્તા. **ધમ્મનિયામેના**તિ મગ્ગધમ્મનિયામેન **નિયતો** ઉપરિમગ્ગાધિગમસ્સ અવસ્સંભાવિભાવતો. તેનાહ ‘‘સમ્બોધિપરાયણો’’તિ. **તેસં તેસં ઞાણગતિ**ન્તિ તેસં તેસં સત્તાનં ‘‘અસુકો સોતાપન્નો, અસુકો સકદાગામી’’તિઆદિના તંતંઞાણાધિગમનં ઞાણૂપપત્તિં. **ઞાણાભિસમ્પરાય**ન્તિ તતો પરમ્પિ – ‘‘નિયતો સમ્બોધિપરાયણો સકિદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સતી’’તિઆદિના ઞાણસહિતં ઉપપત્તિપચ્ચયભવં. **ઓલોકેન્તસ્સ** ઞાણચક્ખુના અપેક્ખન્તસ્સ.

કેવલં **કાયકિલમથોવ**, ન તેન કાચિ પરેસં અત્થસિદ્ધીતિ અધિપ્પાયો. **ચિત્તવિહેસા** ચિત્તખેદો, સા કિલેસૂપસંહિતત્તા **બુદ્ધાનં નત્થિ**.

આદિસ્સતિ આલોકીયતિ અત્તા એતેનાતિ આદાસં, ધમ્મભૂતં આદાસં **ધમ્માદાસં**, અરિયમગ્ગઞાણસ્સેતં અધિવચનં. તેન હિ અરિયસાવકો ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ વિદ્ધસ્તસમ્મોહત્તા અત્તાનં યાથાવતો ઞત્વા યાથાવતો બ્યાકરેય્ય, તપ્પકાસનતો પન ધમ્મપરિયાયસ્સ સુત્તસ્સ ધમ્માદાસતા વેદિતબ્બાતિ. **યેન ધમ્માદાસેના**તિ ઇધ પન મગ્ગધમ્મમેવ વદતિ. સેસં ઉત્તાનત્થત્તા સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

વેળુદ્વારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. રાજકારામવગ્ગો

૧. સહસ્સભિક્ખુનિસઙ્ઘસુત્તવણ્ણના

૧૦૦૭. ધમ્મિકત્તા દેસવાસીહિ અનુકમ્પિતો રાજાતિ રાજકો, તસ્સ આરામો **રાજકારામો**, તસ્મિં. **ભૂમિસીસં** સેટ્ઠપ્પદેસો, યત્થ વસન્તો લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો હોતીતિ તેસં અધિપ્પાયો.

વારાપેહીતિ પટિસેધેહિ. **યુજ્ઝાપેતુ**ન્તિ કલહં કારાપેતું. **પુન આગચ્છન્તા**તિ અપરસ્મિં સંવચ્છરે આગચ્છન્તા. **ઉબ્બટ્ટેત્વા**તિ મહતી વીચિયો ઉબ્બટ્ટેત્વા. યથા તસ્સ સકલમેવ રટ્ઠં એકોદકીભૂતં હોતિ, એવં કત્વા સમુદ્દમેવ જાતં. તેન વુત્તં “**સમુદ્દમેવ અકંસૂ**”તિ.

ઇસીનમન્તરં કત્વાતિ ઇસીનં કારણં કત્વા, ઇસીનં હેતૂતિ અત્થો, ઇસીનં વા અન્તરભેદં કત્વા. તથા લોકે કોલાહલસ્સ પત્થટતં વિભાવેન્તો ભગવા “**મે સુત**”ન્તિ આહ પચ્ચક્ખતો જાનમ્પિ. **ઉચ્છિન્ના**તિ કુલચ્છેદેન ઉચ્છિન્ના. ન કેવલં સયમેવ, અથ ખો **સહ રટ્ઠેહિ**. **વિભવન્તિ** વિનાસં ઉપગતો.

તં સન્ધાયેતં વુત્તન્તિ તં યથાવુત્તં પસેનદિના કોસલરાજેન કારિતં વિહારં સન્ધાય એતં ‘‘રાજકારામે’’તિ વુત્તં.

૨-૩. બ્રાહ્મણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૦૮-૯. **ઉદયગામિનિ**ન્તિ આરમ્ભતો પટ્ઠાય સમ્પત્તિઆવહં.

૪. દુગ્ગતિભયસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૦. દુટ્ઠા ગતિ નિપ્ફત્તિ દુગ્ગતિ, દુગ્ગતભાવો દાલિદ્દિયં, તદેવ ભયં, તં સબ્બં અનવસેસં વા **દુગ્ગતિભયં** દલિદ્દભયં. સમ્મદેવ અતિક્કન્તોતિ **સમતિક્કન્તો**.

૬. પઠમમિત્તામચ્ચસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૨. વોહારમિત્તાતિ તંતંદાનગ્ગહણવસેન વોહારકા મિત્તા. **આમન્તનપટિમન્તનઇરિયાપથાદીસુપીતિ** આલાપસલ્લાપગમનનિસજ્જાદિઅત્થસંવિધાનાદીસુ . **એકતો પવત્તકિચ્ચાતિ** સહ પવત્તકત્તબ્બા. અમા સહ ભવન્તીતિ **અમચ્ચા.** ''અમ્હાકં ઇમે''તિ ઞાયન્તીતિ **ઞાતી,** આવાહવિવાહસમ્બદ્ધા. તેનાહ ''**સસ્સુસસુરપક્ખિકા**''તિ. યોનિસમ્બન્ધા વા **સાલોહિતા.** તેનાહ ''**ભાતિભગિનિમાતુલાદયો**''તિ.

૭. દુતિયમિત્તામચ્ચસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૩. કિસ્મિઞ્ચિ કસ્સચિ ચ તથા તથા ઉપ્પન્નસ્સ પસાદસ્સ અઞ્ઞથાભાવો **પસાદઞ્ઞથત્તં.** ભૂતસઞ્ઞાતસ્સ ઘનઆદિકસ્સ અઞ્ઞથાભાવો **ભાવઞ્ઞથત્તં.** નિરયાદિગતિઅન્તરઉપપત્તિ **ગતિઅઞ્ઞથત્તં.** સભાવધમ્માનં કક્ખળફુસનાદિલક્ખણસ્સ અઞ્ઞથાભાવો **લક્ખણઞ્ઞથત્તં.** ''ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતી''તિ એવં વુત્તં અઞ્ઞથત્તં **વિપરિણામઞ્ઞથત્તં.** લક્ખણઞ્ઞથત્તં ન લબ્ભતિ. તેનાહ ''**લક્ખણં પન ન વિગચ્છતી**''તિ, સેસં લબ્ભતીતિ. **પથવીધાતુયાતિ** સસમ્ભારપથવીધાતુયા. **આપોધાતુયાતિ** એત્થાપિ એસેવ નયો. **પુરિમભાવોતિ** ઘનકઠિનભાવો. **ભાવઞ્ઞથત્તં** રસઞ્ઞથત્તસભાવો. **ગતિઅઞ્ઞથત્તં** ઉગ્ગતૂપપત્તિ. તેનાહ ''**તઞ્હિ અરિયસાવકસ્સ નત્થી**''તિ. **પસાદઞ્ઞથત્તમ્પિ નત્થિયેવ** અરિયસાવકસ્સ.

રાજકારામવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સરણાનિવગ્ગો

૧-૨. પઠમમહાનામસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૧૭-૧૮. સમિદ્ધન્તિ સમ્પુણ્ણં. **સુપુપ્ફિતન્તિ** ઉપસોભિતતાય સુપુપ્ફિતસદિસત્તા. બ્યૂહા નામ યેહિ એવ પવિસન્તિ, તેહિ એવ નિક્ખમન્તિ. તેનાહ ''**બ્યૂહા વુચ્ચન્તિ અવિનિબ્બિદ્ધરચ્છાયો**''તિ. **ઉદ્ધતચારિનાતિ** યઠન્તરા.

૩. ગોધસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૧૯. તીહીતિ રતનત્તયે ઉપ્પન્નેહિ તીહિ પસાદધમ્મેહિ. **ચતૂહીતિ** તેહિ એવ સદ્ધિં સીલેન. **કોચિદેવાતિઆદિ** પરિકપ્પવસેન વુત્તં ભગવતિ અત્તનો સદ્ધાય ઉળારતમભાવદસ્સનત્થં. તેનાહ ''**ભગવતો સબ્બઞ્ઞુતાયા**''તિઆદિ. **ધમ્મો સમુપ્પાદોતિ** વિવાદધમ્મઉપ્પત્તિહેતુ. તદેવ હિ સન્ધાયાહ ''**કિઞ્ચિદેવ કારણ**''ન્તિ. **કારણન્તિ** નાનાકારણં. **કલ્યાણકુસલવિમુત્તન્તિ** અકલ્યાણં અકુસલં, તદિદં યથાવુત્તઅપ્પસાદનેન અપનીતઅત્થદસ્સનત્થં. **અસ્સાતિ** મહાનામસક્કસ્સ. **અનવજ્જનદોસો એસોતિ** ચતૂસુ ધમ્મેસુ એકેનપિ સમન્નાગતો સોતાપન્નો હોતીતિ અનુજાનિત્વા ચતૂહિપિ સમન્નાગતેન આચિક્ખિતબ્બન્તિ યાથાવતો અનવજ્જનદોસોતિ અત્થો.

૪. પઠમસરણાનિસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૦. પમાણેનાતિ એકેન પમાણેન, ન સબ્બસો. **ઓલોકનં ખમન્તીતિ** દસ્સનમગ્ગેન ચતુસચ્ચધમ્મા પચ્ચત્તં પસ્સિતબ્બા પટિવિજ્ઝિતબ્બા. પઠમમગ્ગક્ખણે હિ ચતુસચ્ચધમ્મા એકદેસતોવ દિટ્ઠા નામ હોન્તિ. **''પરિમુચ્ચતી''તિ પન વત્તું વટ્ટતિ** પટિવિજ્ઝનકિરિયાય વત્તમાનત્તા. **અગન્ત્વા** અપાયેસુ અનુપ્પત્તિરહત્તા. તેનાહ

“**ન ગચ્છતી**”તિ, ન ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. **મહાસારરુક્ખે દસ્સેન્તો આહ** – ‘‘યો કોચિ વિઞ્ઞુજાતિકો મમ ચે ગોચરં ગચ્છતિ, એકસ્સ આગમનં અવઞ્ઝં અમોઘ’’ન્તિ દસ્સેતું.

૫. દુતિયસરણાનિસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૧. દુક્ખેત્તં નિરોજકં, તાય એવ દુક્ખેત્તતાય વિસમં હોતીતિ આહ “**વિસમખેત્ત**”ન્તિ. **લોણૂપહતન્તિ** જાતસભાવેન લોણેન ઊસરેન ઉપહતં. **ખણ્ડાનીતિ** ખણ્ડિતાનિ. **તેમેત્વાતિ** તેમિતત્તા. **વાતાતપહતાનીતિ** ચિરકાલં વાતેન ચેવ આતપેન ચ ઉપહતાનિ આબાધિતાનિ.

૬. પઠમઅનાથપિણ્ડિકસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૨. ઠાનન્તિ ઠાનસો. તેનાહ “**ખણેના**”તિ. નિય્યાનિકન્તિ પવત્તં ઞાણપટિરૂપકં પકતિપુરિસન્તરજાનનાદિમિચ્છાઞાણં. તં પન અનિય્યાનિકં ‘‘નિય્યાનિક’’ન્તિ પચ્ચવેક્ખણવસેન પવત્તેય્યાતિ આહ “**મિચ્છાપચ્ચવેક્ખણેના**”તિ. ગુણવિયુત્તસ્સ અત્તનો સકત્તનિ અવટ્ઠાનસઞ્ઞાતા વિમુત્તિ **મિચ્છાવિમુત્તિ**.

૭. દુતિયઅનાથપિણ્ડિકસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૩. યથાકમ્મં સમ્પરેતબ્બતો સમ્પરાયો, પેચ્ચભવો, સમ્પરાયહેતુકં **સમ્પરાયિકં**, મરણભયં.

સરણાનિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગો

૧. પઠમપુઞ્ઞાભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૧૦૨૭. અવિચ્છેદેન નિચ્ચપ્પવત્તિયમાનાનિ પુઞ્ઞાનિ અભિસન્દનટ્ઠેન “**પુઞ્ઞાભિસન્દા**”તિ વુત્તા, તેન પુઞ્ઞનદિયોતિ અત્થો વુત્તો. સુખસ્સ આહરણતો આનયનતો **સુખસ્સાહારો**.

૪. પઠમદેવપદસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૦. દેવાનન્તિ વિસુદ્ધિદેવાનં. **દેવપદાનીતિ** તેસં પદાનિ દેવપદાનિ, દેવોતિ વા સમ્માસમ્બુદ્ધો. **દેવસ્સ ઞાણેન અક્કન્તપદાનીતિ** પટિવેધઞાણેન ચેવ દેસનાઞાણેન ચ અક્કન્તપદાનિ. **દેવા નામ** જાતિદેવા. તેસમ્પિ દેવટ્ઠેન દેવોતિ દેવદેવો, સમ્બુદ્ધો.

૮. વસ્સસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૪. પારં વુચ્ચતિ નિબ્બાનં સંસારમહોઘસ્સ પરતીરભાવતો. તેનાહ – ‘‘તિણ્ણો પારઙ્ગતો, થલે તિટ્ઠતિ બ્રાહ્મણો (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૮; ઇતિવુ॰ ૬૯; પુ॰ પ॰ ૧૮૮), યે જના પારગામિનો’’તિ (ધ॰ પ॰ ૮૫) ચ. અથ વા પાતિ રક્ખતીતિ **પારં**, નિબ્બાનં. યો પટિવિજ્ઝતિ, તં વટ્ટદુક્ખતો પાતિ રક્ખતિ, અચ્ચન્તહિતેન ચ વિમુત્તિસુખેન ચ

રમેતિ, તસ્મા **પારન્તિ** વુચ્ચતિ. **ગચ્છમાના એવાતિ** પારં નિબ્બાનં ગચ્છમાના એવ. તે ધમ્મા **આસવાનં ખયાય સંવત્તન્તિ** સચ્છિકિરિયાપહાનપટિવેધાનં સમકાલત્તા.

૧૦. નન્દિયસક્કસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૬. પવિવેકત્થાયાતિ પવિવેકસુખત્થાય. **પટિસલ્લાનત્થાયાતિ** બહિદ્ધા નાનારમ્મણતો ચિત્તં પટિનિવત્તેત્વા કમ્મટ્ઠાને સમ્મદેવ લીનત્થાય.

પુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સગાથકપુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગો

૧. પઠમઅભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૭. સઙ્ખ્યા અત્થિ હેટ્ઠા મહાપથવિયા, ઉપરિ આકાસેન, પરિતો ચક્કવાળપબ્બતેન, મજ્ઝે તત્થ તત્થ ઠિતેહિ દીપપબ્બતપરિયન્તેહિ પરિચ્છિન્નત્તા. જાનન્તેન યોજનતો સઙ્ખાતું સક્કાતિ અધિપ્પાયો. મહાસરીરમચ્છ-કુમ્ભીલ-યક્ખ-રક્ખસ-મહાનાગદાનવાદીનં સવિઞ્ઞાણકાનં, બળવામુખપાતાલાદીનં અવિઞ્ઞાણકાનં ભેરવારમ્મણાનં વસેન **બહુભેરવં**.

૨. દુતિયઅભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૮. સમ્ભેદેતિ સમ્ભેદં સમોધાનં ગતટ્ઠાને. **યત્થિમા મહાનદિયો સંસન્દન્તિ સમેન્તીતિ** પરિકપ્પવચનમેતં. તાદિસાસુ હિ મહાનદીસુ કાચિ પુરત્થિમસમુદ્દં પવિટ્ઠા, કાચિ પચ્છિમં.

૩. તતિયઅભિસન્દસુત્તવણ્ણના

૧૦૩૯. ''કુસલે પતિટ્ઠિતો''તિ એત્થ યં અચ્ચન્તિકં કુસલે પતિટ્ઠાનં. તં દસ્સેન્તો ''**મગ્ગકુસલે પતિટ્ઠિતો**''તિ આહ, હેટ્ઠિમમગ્ગકુસલેતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ''**ભાવેતિ મગ્ગ**''ન્તિ. અરિયફલંયેવ **ધમ્મસારો**. કિલેસા ખીયન્તિ એત્થાતિ કિલેસક્ખયો, નિબ્બાનં, તસ્મિં **કિલેસક્ખયે રતો**.

૪. પઠમમહદ્ધનસુત્તવણ્ણના

૧૦૪૦. અરિયાનં બુદ્ધાનં ધનન્તિપિ અરિયધનં, નિબ્બાનન્તિ કેચિ. અનયતોપિ વિસુદ્ધટ્ઠેન અરિયઞ્ચ તં ધનઞ્ચ ધનાયિતટ્ઠેનાતિ અરિયધનં, તેન **અરિયધનેન. તેનેવ ભોગેનાતિ** અરિયધનભોગેન.

સગાથકપુઞ્ઞાભિસન્દવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સપ્પઞ્ઞવગ્ગો

૨. વસ્સંવુત્થસુત્તવણ્ણના

૧૦૪૮. સમોધાનેત્વાતિ યેહિ ઇન્દ્રિયાદીહિ ભાવિયમાનેહિ સોતાપત્તિમગ્ગો અનુપ્પત્તો, તાનેવ. ધમ્મસમાનતાય ચેતં વુત્તં. અઞ્ઞાનેવ હિ અત્થતો તં તં મગ્ગં સાધકાનિ ઇન્દ્રિયાદીનિ. **તન્તિ પવેણી કથિતા**તિ યં કઞ્ચિ વિનેય્યપુગ્ગલં અનપેક્ખિત્વા કેવલં તન્તિવસેન ઠિતિ કથિતા.

૩. ધમ્મદિન્નસુત્તવણ્ણના

૧૦૪૯. સત્તસુ જનેસૂતિ સત્તસુ કિત્તિયમાનેસુ ઉપાસકજનેસુ. **ગમ્ભીરા**તિઆદીસુ **ધમ્મગમ્ભીરા**તિ પાળિગતિયા ગમ્ભીરા, તથા ચ **સલ્લસુત્તં** હેટ્ઠા પકાસિતમેવ. "**ચેતનાહં, ભિક્ખવે, કમ્મં વદામી**"તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩; કથા॰ ૫૩૯) આગતં **ચેતનાસુત્તં** . તત્થ ''ચેતનાસહજાતં નાનાક્ખણિક''ન્તિઆદિના પટ્ઠાને આગતનયેન, સુત્તેસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૦૧) ચ ''દિટ્ઠધમ્મવેદનીય''ન્તિઆદિના આગતનયેન ગમ્ભીરભાવો વેદિતબ્બો, નિબ્બાનસ્સ ચેવ અરિયમગ્ગસ્સ ચ પકાસનતો **અસઙ્ખતસંયુત્તસ્સ** લોકુત્તરત્થદીપકતા. ''અતીતંપાહં રૂપેન ખજ્જિં, એતરહિ ખજ્જામી''તિઆદિના પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં ખાદકભાવસ્સ, પુગ્ગલસ્સ ખાદિતબ્બતાય વિભાવનેન **ખજ્જનીયપરિયાયે** (સં॰ નિ॰ ૩.૭૯) વિસેસતો નિસ્સત્તનિજ્જીવતા દીપિતાતિ વુત્તં "**સત્તસુઞ્ઞતાદીપકા ખજ્જનિકસુત્તન્તાદયો**"તિ. **ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામા**તિ યે તેસુ સુત્તેસુ વુત્તપટિપદં સમ્મદેવ પરિપૂરેન્તિ, તે તેસુ ઉપસમ્પજ્જ વિહરન્તિ નામ . **એત્થા**તિ ''ન ખો નેત''ન્તિ એત્થ ન-કારો ''અઞ્ઞમઞ્ઞ''ન્તિ એત્થ મ-કારો વિય બ્યઞ્જનસન્ધિમત્તમેવ, નાસ્સ કોચિ અત્થો.

૪. ગિલાનસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૦. ન ખો પનેતન્તિ ન ખો એતં, નોતિ ચ અમ્હેહીતિ અત્થોતિ આહ "**ન ખો અમ્હેહી**"તિઆદિ. અસ્સસન્તીતિ **અસ્સાસનીયા**તિ આહ "**અસ્સાસકરેહી**"તિ. મરિસ્સતીતિ **મારિસો**, એકન્તભાવિમરણો, સો પન મરણાધીનવુત્તિકોતિ વુત્તં "**મરણપટિબદ્ધો**"તિ. **અધિમુચ્ચેહી**તિ અધિમુત્તિં ઉપ્પાદેહિ. તં પન તથા ચિત્તસ્સ પણિધાનં ઠપનન્તિ આહ "**ઠપેહી**"તિ. **આગમનીયગુણેસૂ**તિ પુબ્બભાગગુણેસુ. **પમાણં નામ નત્થિ** અનન્તાપરિમાણત્તા. **નાનાકરણં નત્થિ** વિમુત્તિયા નિન્નાનત્તા.

૯. પઞ્ઞાપટિલાભસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૫. પઞ્ઞાપટિલાભાયાતિ મગ્ગફલપઞ્ઞાય પટિલાભત્થં. તેનાહ "**સત્ત સેક્ખા**"તિઆદિ.

સપ્પઞ્ઞવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મહાપઞ્ઞવગ્ગો

૧. મહાપઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૧૦૫૮. મહન્તે અત્થે પરિગ્ગણ્હાતીતિ સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિકે મહાવિત્થારે અત્થે પરિચ્છિજ્જ અસેસેત્વા મુટ્ઠિગતે વિય કત્વા ગણ્હાતિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

મહાપઞ્ઞવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સોતાપત્તિસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. સચ્ચસંયુત્તં

૧. સમાધિવગ્ગો

૧. સમાધિસુત્તવણ્ણના

૧૦૭૧. ચિત્તેકગ્ગતાયાતિ નિસ્સક્કવચનં ''પરિહાયન્તી''તિ પદં અપેક્ખિત્વા. **યથાભૂતાદિવસેના**તિ યથાગતાદિવસેન. યથાભૂતં નામ ઇમસ્મિં સુત્તે ''સમાહિતો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદિ. **આદિ-**સદ્દેન ''તથા યસ્મા''તિઆદિસઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તથા હિ યથાભૂતવસેન કારણચ્છેદો કતો ''તથા યસ્મા''તિઆદિવચનેહિ. **વણ્ણા**તિ અક્ખરા, ''ગુણા''તિ કેચિ. **પદબ્યઞ્જનાની**તિ નામાદિપદાનિ ચેવ તંસમુદાયભૂતબ્યઞ્જનાનિ ચ.

૩. પઠમકુલપુત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૭૩-૭૫. સાસનાવચરા અધિપ્પેતા બાહિરકાનં સચ્ચાભિસમયસ્સ અભાવતો. **તથા**તિ ઇમિના ચતુત્થપઞ્ચમેસુ અત્થવિસેસાભાવં દસ્સેતિ. યદિ એવં કસ્મા વિસું વિસું દેસનાતિ આહ ''**તેન તેન અભિલાપેના**''તિઆદિ.

૧૦. તિરચ્છાનકથાસુત્તવણ્ણના

૧૦૮૦. દુગ્ગતિતો સંસારતો ચ નિય્યાતિ એતેનાતિ નિય્યાનં, સગ્ગમગ્ગો મોક્ખમગ્ગો ચ. તસ્મિં નિય્યાને નિયુત્તા, તં એત્થ અત્થીતિ **નિય્યાનિકા**. વચીદુચ્ચરિતસંકિલેસતો વા નિય્યાતીતિ ઈ-કારસ્સ રસ્સત્તં ય-કારસ્સ ક-કારં કત્વા નિય્યાનિકા. ચેતનાય સદ્ધિં સમ્ફપ્પલાપા વેરમણિ. તપ્પટિપક્ખતો અનિય્યાનિકા, તસ્સ ભાવો **અનિય્યાનિકત્તં. તિરચ્છાનભૂત**ન્તિ તિરોકરણભૂતં. **કમ્મટ્ઠાનભાવે**તિ અનિચ્ચતાપટિસંયુત્તચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવે. **સાત્થક**ન્તિ દાનસીલાદિનિસ્સિતત્તા હિતપટિસંયુત્તં.

વિસિખાતિ ઘરસન્નિવેસો. વિસિખાગહણેન ચ ગામાદિગહણે વિય તન્નિવાસિનો વિસેસતો ગહિતા ''આગતો ગામો''તિઆદીસુ વિય . તેનાહ ''**સૂરા સમત્થા**''તિ. કુમ્ભટ્ઠાનાપદેસેન કુમ્ભદાસિયો વુત્તાતિ આહ – ''**કુમ્ભદાસિકથા**''તિ. અયાથાવતો ઉપ્પત્તિટ્ઠિતિસંહારાદિવસેન લોકો અક્ખાયતિ એતેનાતિ **લોકક્ખાયિકા**. ઇતિ ઇમિના પકારેન ભવો, ઇમિના અભવોતિ એવં પવત્તાય **ઇતિભવાભવકથાય સદ્ધિં**.

સમાધિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનવગ્ગો

૧. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસુત્તવણ્ણના

૧૦૮૧. ''**ઇસીનં પતનુપ્પતનવસેન** ઓસીદનઉપ્પતનટ્ઠાનવસેન **એવં** 'ઇસિપતન'ન્તિ '**લદ્ધનામે**'તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું '**એત્થ હી**'''તિઆદિ વુત્તં.

આમન્તેસીતિ એત્થ યસ્મા ધમ્મચક્કપ્પવત્તનત્થં અયં આમન્તના, તસ્મા સમુદાગમતો પટ્ઠાય સત્થુ પુબ્બચરિતં સઙ્ખેપેનેવ પકાસેતું વટ્ટતીતિ **"દીપઙ્કરપાદમૂલે કતાભિનીહારતો પટ્ઠાયા"**તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **મારબલં ભિન્દિત્વા**તિ મારઞ્ચ મારબલઞ્ચ ભઞ્જિત્વા. અથ વા મારસ્સ અબ્ભન્તરં બાહિરઞ્ચાતિ દુવિધં બલં ભઞ્જિત્વા. **"દ્વેમે, ભિક્ખવે, અન્તા"**તિ એત્થ **અન્ત**-સદ્દો "પુબ્બન્તે ઞાણં અપરન્તે ઞાણ"ન્તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૩) વિય ભાગપરિયાયોતિ આહ **"દ્વે ઇમે, ભિક્ખવે, કોટ્ઠાસા"**તિ. **સહ સમુદાહારેના**તિ ઉચ્ચારણસમકાલં. **પત્થરિત્વા અટ્ઠાસિ** બુદ્ધાનુભાવેન. **બ્રહ્માનો સમાગચ્છિંસુ** પરિપક્કકુસલમૂલા સચ્ચાભિસમ્બોધાય કતાધિકારા.

ગિહિસઞ્ઞોજનન્તિ ગિહિબન્ધનં. **છિન્દિત્વા**તિ હરિત્વા. **ન વળઞ્જેતબ્બા**તિ નાનુયુઞ્જેતબ્બા. **કિલેસકામસુખસ્સા**તિ કિલેસકામયુત્તસ્સ સુખસ્સ. **અનુયોગો**તિ અનુભવો. ગામવાસીહિ સેવિતબ્બત્તા **ગામવાસીનં સન્તકો. અત્તનો**તિ અત્તભાવસ્સ. આહિતો અહંમાનો એત્થાતિ **અત્તા**, અત્તભાવો. **દુક્ખકરણ**ન્તિ દુક્ખુપ્પાદનં. **અત્તમારણેહી**તિ અત્તબાધનેહિ. **ઉપસમાયા**તિ કિલેસવૂપસમો અધિપ્પેતો, તદત્થસમ્પદાનવચનન્તિ આહ **"કિલેસૂપસમત્થાયા"**તિ. એસ નયો સેસેસુપિ.

સચ્ચઞાણાદિવસેન તયો પરિવટ્ટા એતસ્સાતિ **તિપરિવટ્ટં**, ઞાણદસ્સનં. તેનાહ **"સચ્ચઞાણા"**તિઆદિ. **યથાભૂતં ઞાણ**ન્તિ પટિવેધઞાણં આહ. **તેસ્વેવ** સચ્ચેસુ. ઞાણેન કત્તબ્બસ્સ ચ પરિઞ્ઞાપટિવેધાદિકિચ્ચસ્સ ચ **જાનનઞાણં**, "તઞ્ચ ખો પટિવેધતો પગેવા"તિ કેચિ. પચ્છાતિ અપરે. તથા **કતઞાણં. દ્વાદસાકાર**ન્તિ દ્વાદસવિધઆકારભેદં. **અઞ્ઞત્થા**તિ અઞ્ઞેસુ સુત્તેસુ.

પટિવેધઞાણમ્પિ દેસનાઞાણમ્પિ ધમ્મચક્કન્તિ ઇદં તત્થ ઞાણકિચ્ચં પધાનન્તિ કત્વા વુત્તં. સદ્ધિન્દ્રિયાદિધમ્મસમુદાયો પન પવત્તનટ્ઠેન ચક્કન્તિ **ધમ્મચક્કં**. અથ વા ચક્કન્તિ આણા, ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મઞ્ચ તં ચક્કઞ્ચ, ધમ્મેન ઞાયેન ચક્કન્તિપિ **ધમ્મચક્કં**. યથાહ "ધમ્મઞ્ચ પવત્તેતિ ચક્કઞ્ચાતિ ધમ્મચક્કં, ચક્કઞ્ચ પવત્તેતિ ધમ્મઞ્ચાતિ ધમ્મચક્કં, ધમ્મેન પવત્તતીતિ ધમ્મચક્કં, ધમ્મચરિયાય પવત્તતીતિ ધમ્મચક્ક"ન્તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૪૦-૪૧). **ઉભયમ્પી**તિ પટિવેધઞાણં દેસનાઞાણન્તિ ઉભયમ્પિ. **એત**ન્તિ તદુભયં. **ઇમાય દેસનાયા**તિ ઇમિના સુત્તેન **પકાસેન્તેન ભગવતા** યથાવુત્તઞાણદ્વયસઙ્ખાતં **ધમ્મચક્કં પવત્તિતં નામ** પવત્તનકિચ્ચસ્સ અનિટ્ઠિતત્તા. **પતિટ્ઠિતે**તિ અઞ્ઞાસિ કોણ્ડઞ્ઞત્થેરેન સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠિતે. **પવત્તિતં** નામ કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસનન્તરધાનતો પટ્ઠાય યાવ બુદ્ધુપ્પાદો, એત્તકં કાલં અપ્પવત્તપુબ્બસ્સ પવત્તિતત્તા, ઉપરિમગ્ગાધિગમો પનસ્સ અત્થઙ્ગતો એવાતિ.

એકપ્પહારેનાતિ એકેનેવ પહારસઞ્ઞિતેન કાલેન. દિવસસ્સ હિ તતિયો ભાગો પહારો નામ. પાળિયં પન "તેન ખણેન તેન લયેન તેન મુહુત્તેના"તિ વુત્તં. તં પહારક્ખણસલ્લક્ખણમેવ. **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણોભાસો**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાનુભાવેન પવત્તો ઓભાસો ચિત્તં પટિચ્ચ ઉતુસમુટ્ઠાનો વેદિતબ્બો. યસ્મા ભગવતો ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસ્સ આરમ્ભે વિય પરિસમાપને અતિવિય ઉળારતમં પીતિસોમનસ્સં ઉદપાદિ, તસ્મા **"ઇમસ્સપિ ઉદાનસ્સા"**તિઆદિ વુત્તં.

૯. સઙ્કાસનસુત્તવણ્ણના

૧૦૮૯. અત્થસંવણ્ણને વણ્ણીયન્તેતિ **વણ્ણા**. તેયેવ પરિયાયેન અક્ખરણતો **અક્ખરાનિ** . અત્થં બ્યઞ્જેન્તીતિ **બ્યઞ્જનાનિ**. યસ્મા પન અકારાદિકે સરસમઞ્ઞા, કકારાદિકે બ્યઞ્જનસમઞ્ઞા, ઉભયત્થ વણ્ણસમઞ્ઞા, તસ્મા વુત્તં

“**વણ્ણાનં વા એકદેસા યદિદં બ્યઞ્જના નામા**”તિ. **નેત્તિયં** પન વાક્યે બ્યઞ્જનસમઞ્ઞા. બ્યઞ્જનગ્ગહણેનેવ ચેત્થ આકારનિરુત્તિનિદ્દેસા ગહિતા એવાતિ દટ્ઠબ્બં. **સઙ્કાસના**તિ અત્થસ્સ ઞાપના ભાગસો. તેનાહ “**વિભત્તિયો**”તિ. સઙ્કાસનગ્ગહણેનેવ ચેત્થ પકાસના વુત્તા હોતિ. વિભત્તિયો હિ અત્થવચનેનેવ વિવરન્તિ, તાહિ કારણપઞ્ઞત્તિયો વુત્તાયેવાતિ, તાહિપિ અત્થપદાનિ ગહિતાનેવ હોન્તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગવણ્ણનાયં નેત્તિઅટ્ઠકથાયઞ્ચ** વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. **સબ્બાકારેના**તિ સભાગાદિવિભાવનાકારેન. **વણ્ણાદીનન્તિ** તસ્મિં પન વિત્થારે પવત્તવણ્ણાદીનં. **તસ્મા**તિ વણ્ણાદીનં અનન્તભાવતો. **એવમાહા**તિ ‘‘અપરિમાણા વણ્ણા બ્યઞ્જના સઙ્કાસના’’તિ એવમાહ.

૧૦. તથસુત્તવણ્ણના

૧૦૯૦. **સભાવાવિજહનટ્ઠેના**તિ અત્તનો દુક્ખસભાવસ્સ કદાચિપિ અપરિચ્ચજનેન તથસભાવં. તેનાહ “**દુક્ખઞ્હિ દુક્ખમેવ વુત્ત**”ન્તિ. **સભાવસ્સા**તિ દુક્ખસભાવસ્સ. **અમોઘતાયા**તિ અવઞ્ઝતાય. **અવિતથન્તિ** ન વિતથં. તેનાહ “**ન હિ દુક્ખં અદુક્ખં નામ હોતી**”તિ. **અઞ્ઞભાવાનુપગમેના**તિ સમુદયાદિસભાવાનુપગમનેન મુસા ન હોતીતિ અઞ્ઞો અઞ્ઞથા ન હોતીતિ **અનઞ્ઞથં**. તેનાહ “**ન હી**”તિઆદિ.

ધમ્મચક્કપ્પવત્તનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કોટિગામવગ્ગો

૧. કોટિગામસુત્તવણ્ણના

૧૦૯૧. **અનનુબોધા**તિ પટિવેધસ્સ અનુરૂપબોધાભાવેન. **અપ્પટિવેધા**તિ સચ્ચાનં પટિમુખં વેધાભાવેન.

૨. દુતિયકોટિગામસુત્તવણ્ણના

૧૦૯૨. **ફલસમાધિફલપઞ્ઞાનન્તિ** અગ્ગફલસમાધિઅગ્ગફલપઞ્ઞાનં.

૭. તથસુત્તવણ્ણના

૧૦૯૭. **અરિયાનન્તિ** બુદ્ધાનં અરિયાનં. તેનાહ “**ન હી**”તિઆદિ.

૮. લોકસુત્તવણ્ણના

૧૦૯૮. **પટિવિદ્ધત્તા દેસિતત્તા ચા**તિ ઇમિના પટિવેધઞાણેન દેસનાઞાણેન ચ પરિગ્ગહિતત્તા **અરિયસન્તકાનિ હોન્તિ** અરિયસ્સ ભગવતો સન્તકભાવતો.

૧૦. ગવમ્પતિસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૦. **એકપ્પટિવેધો**તિ એકેનેવ ઞાણેન ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં એકજ્ઝં પટિવેધો.

કોટિગામવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સીસપાવનવગ્ગો

૩. દણ્ડસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૧. પુનપ્પુનં વટ્ટસ્મિંયેવ નિબ્બત્તન્તિ અદિટ્ઠત્તા ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં.

૫. સત્તિસતસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૫. ભવેય્ય ચેતિ દુક્ખદોમનસ્સાનિ અજ્ઝુપેક્ખિત્વા સહિતેહિ તેહિ સચ્ચાભિસમયો ભવેય્યાતિ એવં પરિકપ્પના ન કાતબ્બાતિ.

૯. ઇન્દખીલસુત્તવણ્ણના

૧૧૦૯. અજ્ઝાસયન્તિ સસ્સતાદિભેદં અજ્ઝાસયં. સો હિ ‘‘ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિ ગાહસ્સ મુખભૂતત્તા **મુખન્તિ અધિપ્પેતો**. તઞ્ચ અપરે અદિટ્ઠસચ્ચા ઓલોકેન્તિ, દિટ્ઠસચ્ચા પન નેવ ઓલોકેન્તિ.

૧૦. વાદત્થિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૦. કુક્કુકો પમાણમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ હત્થોતિ અત્થો. **કુક્કૂ**તિ તસ્સેવ નામં.

સીસપાવનવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પપાતવગ્ગો

૧. લોકચિન્તાસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૧. લોકચિન્તન્તિ લોકસન્નિવેસપટિસંયુત્તવીમંસાવ. ‘‘લોકચિત્ત’’ન્તિપિ પાઠો, તંતંલોકપરિયાપન્નં ચિત્તન્તિ અત્થો. **નાળિકેરાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન અવુત્તાનં ઓસધિતિણવનપ્પતિઆદીનં સઙ્ગહો. **એવરૂપ**ન્તિ એદિસં અઞ્ઞમ્પિ તંતંલોકચિત્તં.

વિગતચિત્તોતિ અત્તત્થપરત્થતો અપગતવિતક્કો અદ્દસ એવં અધિટ્ઠહિંસૂતિ સમ્બન્ધો. **સમ્બરિમાય**ન્તિ સમ્બરેન અસુરિન્દેન ઉપ્પાદિતં અસુરમાયં, યં ‘‘ઇન્દજાલ’’ન્તિપિ વુચ્ચતિ ઇન્દસ્સ મોહનત્થં ઉપ્પાદિતત્તા. **સમ્પરિવત્તેત્વા**તિ પરિધાવેત્વા. **યથા ને**તિ ને અસુરે યથા સો પુરિસો પસ્સતિ, એવં અધિટ્ઠહિંસુ. કસ્મા પનેતે એવં અધિટ્ઠહિંસૂતિ? તં પુરિસં તત્થ તથાનિસિન્નં દિસ્વા ‘‘અયઞ્ચ દેવો’’તિ આસઙ્કન્તા તથા અધિટ્ઠહિત્વા ભિસમુળાલછિદ્દેહિ પવિસિત્વા અત્તનો અસુરભવનં ગતા. તેનાહ ભગવા – ‘‘**દેવાનંયેવ મોહયમાના**’’તિ.

૨-૩. પપાતસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૧૨-૩. મરિયાદપાસાણોતિ ગિજ્ઝકૂટપબ્બતસ્સ મરિયાદપાકારસદિસો મહન્તો પાસાણો. **અનિટ્ઠરૂપ**ન્તિ એત્થ **રૂપ**-સદ્દો સભાવત્થો ‘‘પિયરૂપે સાતરૂપે’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૮-૪૦૯) વિયાતિ આહ – ‘‘**અનિટ્ઠસભાવ**’’ન્તિ.

૫. વાલસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૫. ઉપાસનન્તિ આચરિયઉપાસનં, આચરિયં અન્તેવાસિના વા દિવસે દિવસે સિક્ખનવસેન ઉપાસિતબ્બતો ઉપાસનન્તિ લદ્ધનામં **કણ્ડખિપનસિપ્પં. કણ્ડં અતિક્કમન્તે**તિ સરં ખિપન્તે. **પોઙ્ખાનુપોઙ્ખન્તિ** પોઙ્ખસદ્દત્થં પાકટં કત્વા દસ્સેતું “**એકં કણ્ડં ખિપિત્વા**”તિઆદિ વુત્તં. **અપરં અનુપોઙ્ખન્તિ** એત્થ **અપરન્તિ** તતિયકણ્ડં. અનુપોઙ્ખં નામ ઇદન્તિ દસ્સેતું “**અનુપોઙ્ખં નામ દુતિયસ્સ પોઙ્ખ**”ન્તિ વુત્તં. તઞ્હિ તતિયેન સરેન વિજ્ઝીયતિ. **પુન અપરં તસ્સ પોઙ્ખન્તિ** ઇદં પન અપરાપરં અવિરજ્ઝનં દસ્સેતું વુત્તં. **દુરભિસમ્ભવતરન્તિ** અભિભવિતું અસક્કુણેય્યતરં. **વાલન્તિ** કેસં. **સત્તધા ભિન્દિત્વા**તિ સત્તક્ખત્તું વિફાલેત્વા. **તસ્સ એકં ભેદન્તિ** તસ્સ કેસસ્સ એકં અંસુસઙ્ખાતં ભેદં ગહેત્વા. **વાતિઙ્ગણમજ્ઝે બન્ધિત્વા**તિ વાતિઙ્ગણફલસ્સ મજ્ઝટ્ઠાને બન્ધિત્વા. **અપરં ભેદન્તિ** અપરં કેસસ્સ અંસુસઙ્ખાતં ભેદં. **અગ્ગકોટિયં બન્ધિત્વા**તિ યથા તસ્સ વાલભેદસ્સ ઊકામત્તં લિખામત્તં વા કણ્ડસ્સ અગ્ગકોટિં અધિકં હુત્વા તિટ્ઠતિ, એવં બન્ધિત્વા. **ઉસભમત્તે**તિ વીસતિયટ્ઠિમત્તે ઠાને **ઠિતો. કણ્ડબદ્ધાય કોટિયા**તિ કણ્ડબદ્ધાય વાલસ્સ કોટિયા વાતિઙ્ગણબન્ધનવાલસ્સ કોટિં પટિવિજ્ઝેય્ય.

૮. દુતિયછિગ્ગળયુગસુત્તવણ્ણના

૧૧૧૮. અધિચ્ચુપ્પત્તિકન્તિ યદિચ્છાવસેન ઉપ્પજ્જનકં. **છિગ્ગળેના**તિ છિગ્ગળપદેસેન. **છિગ્ગળુપરી**તિ હેટ્ઠિમયુગસ્સ છિગ્ગળપદેસસ્સ ઉપરિ. **આરુળ્હસ્સ છિગ્ગળેના**તિ ઉભિન્નમ્પિ છિદ્દેન. **ગીવપ્પવેસનં વિયા**તિ ચતુન્નં યુગાનં છિદ્દપદેસેનેવ ઉપરૂપરિ ઠિતાનં છિદ્દન્તરેન કાણકચ્છપસ્સ ગીવપ્પવેસનં અધિચ્ચતરસમ્ભવં. તતોપિ અધિચ્ચતરસમ્ભવો મનુસ્સત્તલાભો, તતો અધિચ્ચતમસમ્ભવો અરિયમગ્ગપટિલાભોતિ દસ્સેન્તો આહ “**ચતુસચ્ચપટિવેધો અતિવિય અધિચ્ચતરસમ્ભવો**”તિ.

પપાતવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અભિસમયવગ્ગવણ્ણના

૧૧૨૧. અભિસમયસંયુત્તે વિત્થારિતોવ, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ તસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

૭. પઠમઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૩. પઞ્ઞાસુત્તવણ્ણના

૧૧૩૩. લોકિયમ્પિ વિસુદ્ધત્થેન ‘‘અરિય’’ન્તિ વત્તબ્બતં લભતીતિ “**લોકિયલોકુત્તરેના**”તિ વુત્તં.

૪. સુરામેરયસુત્તવણ્ણના

૧૧૩૪. પિટ્ઠસુરાતિ પિટ્ઠેન કાતબ્બસુરા, તથા **ઓદનસુરા પૂવસુરા**, મજ્જરસાદિભૂતે કિણ્ણે પક્ખિપિત્વા કત્તબ્બા સુરા **કિણ્ણપક્ખિત્તસુરા. સમ્ભારસંયુત્તા**તિ મૂલભેસજ્જસમ્ભારેહિ સંયુત્તા. **પુપ્ફાસવો**તિ નાળિકેરપુપ્ફાદિતો અસ્સવનકઆસવો. મુદ્દિકફલાદિતો અસ્સવનકઆસવો **ફલાસવો. ઇતી**તિઆદિઅત્થો. તેન મધ્વાસવગુળાસવસમ્ભારસંયુત્તે સઙ્ગણ્હાતિ. **સુરાસવવિનિમુત્તન્તિ** યથાવુત્તસુરાસવવિનિમુત્તં.

૧૦. પચાયિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૪૦. નીચવુત્તિનોતિ કુલે જેટ્ઠાનં મહાપિતુચૂળપિતુજેટ્ઠભાતિકાદીનં અભિવાદનપચ્ચુટ્ઠાનઅઞ્જલિકમ્મસામીચિકમ્માદિવસેન નીચવુત્તિનો.

૮. દુતિયઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૮. બીજગામસુત્તવણ્ણના

૧૧૪૮. ‘‘મૂલબીજ’’ન્તિઆદીસુ મૂલમેવ બીજન્તિ **મૂલબીજં**, મૂલબીજં એતસ્સાતિપિ **મૂલબીજં**. તત્થ પુરિમેન બીજગામો વુત્તો ‘‘બીજાનં સમૂહો’’તિ કત્વા, દુતિયેન ભૂતગામો. દુવિધોપેસો સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, ‘‘મૂલબીજઞ્ચ મૂલબીજઞ્ચ મૂલબીજ’’ન્તિ એકસેસનયેન વા બીજત્થો વેદિતબ્બો. એસ નયો સેસેસુપિ. **ફળુબીજ**ન્તિ પબ્બબીજં. બાહિરપચ્ચયન્તરસમવાયે સદિસફલુપ્પત્તિયા વિસેસકારણભાવતો વિરુહનસમત્થે સારફલે નિરુળ્હો બીજ-સદ્દો. તદત્થસિદ્ધિયા મૂલાદીસુપિ કેસુચિ પવત્તતીતિ તતો નિવત્તનત્થં એકેન બીજ-સદ્દેન વિસેસેત્વા વુત્તં ‘‘**બીજબીજ**’’ન્તિ ‘‘રૂપરૂપં, દુક્ખદુક્ખ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૨૭) ચ યથા. **નીલતિણરુક્ખાદિકસ્સા**તિ અલ્લતિણસ્સ ચેવ અલ્લરુક્ખાદિકસ્સ ચ. **આદિ**-સદ્દેન ઓસધિગચ્છલતાદીનં ગહણં.

૯. વિકાલભોજનસુત્તવણ્ણના

૧૧૪૯. અરુણુગ્ગમનતો પટ્ઠાય યાવ મજ્ઝન્હિકો, અયં બુદ્ધાદિઅરિયાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણો ભોજનસ્સ કાલો, તદઞ્ઞો વિકાલોતિ આહ – ‘‘**વિકાલભોજનાતિ કાલાતિક્કન્તભોજના**’’તિ.

૧૦. ગન્ધવિલેપનસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૦. યં કિઞ્ચિ પુપ્ફન્તિ ગન્થિમં અગન્થિમં વા યં કિઞ્ચિ પુપ્ફજાતં, તથા પિસિતાદિભેદં **યં કિઞ્ચિ ગન્ધજાતં**.

૯. તતિયઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૧. નચ્ચગીતસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૧. સઙ્ખેપતો ‘‘સબ્બપાપસ્સ અકરણ’’ન્તિઆદિનયપ્પવત્તં (દી॰નિ॰ ૨.૯૦; ધ॰પ॰ ૧૮૩) ભગવતો સાસનં અચ્ચન્તછન્દરાગપવત્તિતો નચ્ચાદીનં દસ્સનં ન અનુલોમેતીતિ આહ ‘‘**સાસનસ્સ અનનુલોમત્તા**’’તિ. અત્તના પરેહિ ચ પયોજિયમાનં પયોજાપિયમાનઞ્ચ એતેનેવ નચ્ચ-સદ્દેન ગહિતં, તથા ગીતવાદિતસદ્દેહિ ચાતિ આહ – ‘‘**નચ્ચનનચ્ચાપનાદિવસેના**’’તિ. **આદિ**-સદ્દેન ગાયન-ગાયાપન-વાદન-વાદાપનાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. દસ્સનેન ચેત્થ સવનમ્પિ સઙ્ગહિતં વિરૂપેકસેસનયેન. યથાસકં વિસયસ્સ આલોચનસભાવતાય વા પઞ્ચન્નં વિઞ્ઞાણાનં સવનકિરિયાયપિ દસ્સનસઙ્ખેપસબ્ભાવતો ‘‘**દસ્સના**’’ઇચ્ચેવ વુત્તં. અવિસૂકભૂતસ્સ ગીતસ્સ સવનં કદાચિ વટ્ટતીતિ આહ – ‘‘**વિસૂકભૂતા દસ્સના ચા**’’તિ. તથા હિ વુત્તં **પરમત્થજોતિકાય ખુદ્દકઅટ્ઠકથાય** (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૨.પચ્છિમપઞ્ચસિક્ખાપદવણ્ણના) – ‘‘ધમ્મૂપસંહિતં ગીતં વટ્ટતિ, ગીતૂપસંહિતો ધમ્મો ન વટ્ટતી’’તિ.

૨. ઉચ્ચાસયનસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૨. ઉચ્ચાતિ ઉચ્ચ-સદ્દેન સમાનત્થં એકં સદ્દન્તરં. સેતિ એત્થાતિ **સયનં**, ઉચ્ચાસયનં મહાસયનઞ્ચ સમણસારુપ્પરહિતં પટિક્ખિત્તન્તિ આહ – ''**પમાણાતિક્કન્તં અકપ્પિયત્થરણ**''ન્તિ. આસન્દાદિઆસનઞ્ચેત્થ સયનેનેવ સઙ્ગહિતં. યસ્મા પન આધારે પટિક્ખિત્તે તદાધારકિરિયા પટિક્ખિત્તાવ હોતિ, તસ્મા ''ઉચ્ચાસયનમહાસયના''ઇચ્ચેવ વુત્તં. અત્થતો પન તદુપભોગભૂતનિસજ્જાનિપજ્જનેહિ વિરતિ દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા ઉચ્ચાસયનમહાસયનઞ્ચ ઉચ્ચાસયનમહાસયનઞ્ચાતિ **ઉચ્ચાસયનમહાસયન**ન્તિ એતસ્મિં અત્થે એકસેસનયેન અયં નિદ્દેસો કતો યથા – ''નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન''ન્તિ (ઉદા॰ ૧). આસનકિરિયાપુબ્બકત્તા વા સયનકિરિયાય સયનગ્ગહણેનેવ આસનમ્પિ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૩. જાતરૂપસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૩. અઞ્ઞેપિ ઉગ્ગહાપને ઉપનિક્ખિત્તસાદિયને ચ પટિગ્ગહણત્થો લબ્ભતીતિ આહ – ''**ન ઉગ્ગણ્હાપેન્તિ, ન ઉપનિક્ખિત્તં સાદિયન્તી**''તિ. અથ વા તિવિધં પટિગ્ગહણં કાયેન વાચાય મનસાતિ. તત્થ કાયેન પટિગ્ગહણં **ઉગ્ગહણં**, વાચાય પટિગ્ગહણં **ઉગ્ગહાપણં**, મનસા પટિગ્ગહણં **સાદિયનં**. તિવિધમ્પિ પટિગ્ગહણં સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસનયેન વા ગહેત્વા ''પટિગ્ગહણા''તિ વુત્તન્તિ આહ – ''**નેવ નં ઉગ્ગણ્હન્તી**''તિઆદિ. એસ નયો ''**આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણા**''તિઆદીસુપિ.

૪. આમકધઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૪. નીવારાદિઉપધઞ્ઞસ્સ સાલિઆદિમૂલધઞ્ઞન્તોગધત્તા વુત્તં ''**સત્તવિધસ્સા**''તિ.

૫. આમકમંસસુત્તવણ્ણના

૧૧૫૫. ''અનુજાનામિ, ભિક્ખવે, પઞ્ચ વસાનિ ભેસજ્જાનિ – અચ્છવસં, મચ્છવસં, સુસુકાવસં, સૂકરવસં, ગદ્રભવસ''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૬૨; પારા॰ અટ્ઠ॰ ૬૨૩) વુત્તત્તા ઇદં ઉદ્દિસ્સ અનુઞ્ઞાતં નામ. તસ્સ પન ''કાલે પટિગ્ગહિત''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૬૨) વુત્તત્તા પટિગ્ગહણં વટ્ટતીતિ આહ – ''**અઞ્ઞત્ર ઉદ્દિસ્સ અનુઞ્ઞાતા**''તિ. વિનયવસેન ઉપપરિક્ખિતબ્બો, તસ્મા સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાય વુત્તનયેનેત્થ વિનિચ્છયો વેદિતબ્બો.

૧૦. ચતુત્થઆમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગો

૨-૩. કયવિક્કયસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૬૨-૬૩. કસ્સચિ ભણ્ડસ્સ ગહણં **કયો**, દાનં **વિક્કયો**. **તત્થ તત્થા**તિ ગામન્તરે સન્તિકે ચ ગમનં દૂતકમ્મન્તિ વુચ્ચતીતિ યોજના. **પહિણગમનં** ખુદ્દકગમનં.

૪. તુલાકૂટસુત્તવણ્ણના

૧૧૬૪. રૂપકૂટં સરૂપેન સદિસેન છલવોહારો. **અઙ્ગકૂટં** અત્તનો હત્થાદિના અઙ્ગાનં છલકરણં . **ગહણકૂટં** માનેસુ ગહણવસેન. **પટિચ્છન્નકૂટં** અયચુણ્ણાદિના પટિચ્છન્નેન છલકરણં. **મહતિયા** તુલાય. **પચ્છાભાગે**તિ તુલાય

પચ્છિમભાગે. **હત્થેના**તિ હત્થપદેસેન. **અક્કમતી**તિ ઉદ્ધાતું અદેન્તો ગણ્હાતિ. **દદન્તો પુબ્બભાગે**તિ પરેસં દદન્તો પુબ્બભાગે હત્થેન તુલં અક્કમતિ. **તન્તિ** અયચુણ્ણં.

લોહપાતિયોતિ તમ્બલોહપાતિયો. **સુવણ્ણવણ્ણા કરોન્તી**તિ અસનિખાદસુવણ્ણકનકલિમ્પિતા સુવણ્ણવણ્ણા કરોન્તિ. માનભાજનસ્સ હદયભૂતસ્સ અબ્ભન્તરસ્સ ભિન્નં **હદયભેદો**. નિમિયમાનસ્સ તિલતણ્ડુલાદિકસ્સ સિખાય અગ્ગકોટિયા ભિન્નં **સિખાભેદો**. ખેત્તાદીનં મિનનરજ્જુયા અઞ્ઞથાકરણં **રજ્જુભેદો**. રજ્જુગહણેનેવ ચેત્થ દણ્ડકસ્સ ગહણં કતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

૬-૧૧. છેદનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૬૬-૭૧. વધોતિ મુટ્ઠિપ્પહારકસાતાળનાદીહિ હિંસનં, વિહેઠનન્તિ અત્થો. વિહેઠનત્થોપિ હિ વધ-સદ્દો દિસ્સતિ ‘‘અત્તાનં વધિત્વા વધિત્વા રોદેય્યા’’તિઆદીસુ. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘મારણ’’ન્તિ વુત્તં, તં પન પોથનં સન્ધાયાતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું મારણસદ્દસ્સ વિહિંસનેપિ દિસ્સનતો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

આમકધઞ્ઞપેય્યાલવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

મહાવગ્ગવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના નિટ્ઠિતા.

નિગમનકથાવણ્ણના

સકલરૂપારૂપસમ્મસને સણ્હસુખુમવિસયઞાણતાય વિપસ્સનાચારનિપુણબુદ્ધીનં સુસંયતકાયવચીસમાચારતાય સમથવિપસ્સનાસુ સમ્મદેવ યતનતો ચ **યતીનં** ભિક્ખૂનં ખન્ધાયતનધાતુસચ્ચિન્દ્રિયપટિચ્ચસમુપ્પાદભેદે પરમત્થધમ્મે નાનાનયેહિ ઞાણવિભાગસ્સ સન્નિસ્સયેન **બહુકારસ્સ** સંયુત્તાગમવરસ્સ અત્થસંવણ્ણનં કાતું સારત્થપ્પકાસનતો એવ **નિપુણા** યા મયા અટ્ઠકથા આરદ્ધાતિ સમ્બન્ધો. સવિસેસં પઞ્ઞાવહગુણત્તા એવ હિસ્સ ગન્થારમ્ભે આદિતોપિ ‘‘પઞ્ઞાપભેદજનનસ્સા’’તિ વુત્તં. **મહાઅટ્ઠકથાય સાર**ન્તિ સંયુત્તમહાઅટ્ઠકથાય સારં. **એકૂનસટ્ઠિમત્તો**તિ થોકં ઊનભાવતો **મત્ત**-સદ્દગ્ગહણં.

મૂલટ્ઠકથાય સારન્તિ પુબ્બે વુત્તસંયુત્તમહાઅટ્ઠકથાય સારમેવ પુન નિગમનવસેન વુત્તન્તિ. અથ વા **મૂલટ્ઠકથાય સાર**ન્તિ પોરાણટ્ઠકથાસુ અત્થસારં. તેન એતં દસ્સેતિ ‘‘સંયુત્તમહાઅટ્ઠકથાય અત્થસારં આદાય ઇમં સારત્થપ્પકાસિનિં કરોન્તેન સેસમહાનિકાયાનમ્પિ મૂલટ્ઠકથાસુ ઇધ વિયોગક્ખમં અત્થસારં આદાય અકાસિ’’ન્તિ. ‘‘મહાવિહારાધિવાસીન’’ન્તિ ચ ઇદં પુરિમપચ્છિમપદેહિ સદ્ધિં સમ્બન્ધિતબ્બં ‘‘મહાવિહારાધિવાસીનં સમયં પકાસયન્તિં મહાવિહારાધિવાસીનં મૂલટ્ઠકથાય સારં આદાયા’’તિ ચ. **તેન** પુઞ્ઞેન. **હોતુ સબ્બો સુખી લોકો**તિ કામાવચરાદિવિભાગો સબ્બો સત્તલોકો યથારહં બોધિત્તયાધિગમવસેન સમ્પયુત્તેન નિબ્બાનસુખેન સુખિતો હોતૂતિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ અચ્ચન્તં સુખાધિગમાય અત્તનો પુઞ્ઞં પરિણામેતિ.

એત્તાવતા સારત્થપ્પકાસિનિયા

સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય લીનત્થપ્પકાસના નિટ્ઠિતા.

સંયુત્તટીકા સમત્તા.